

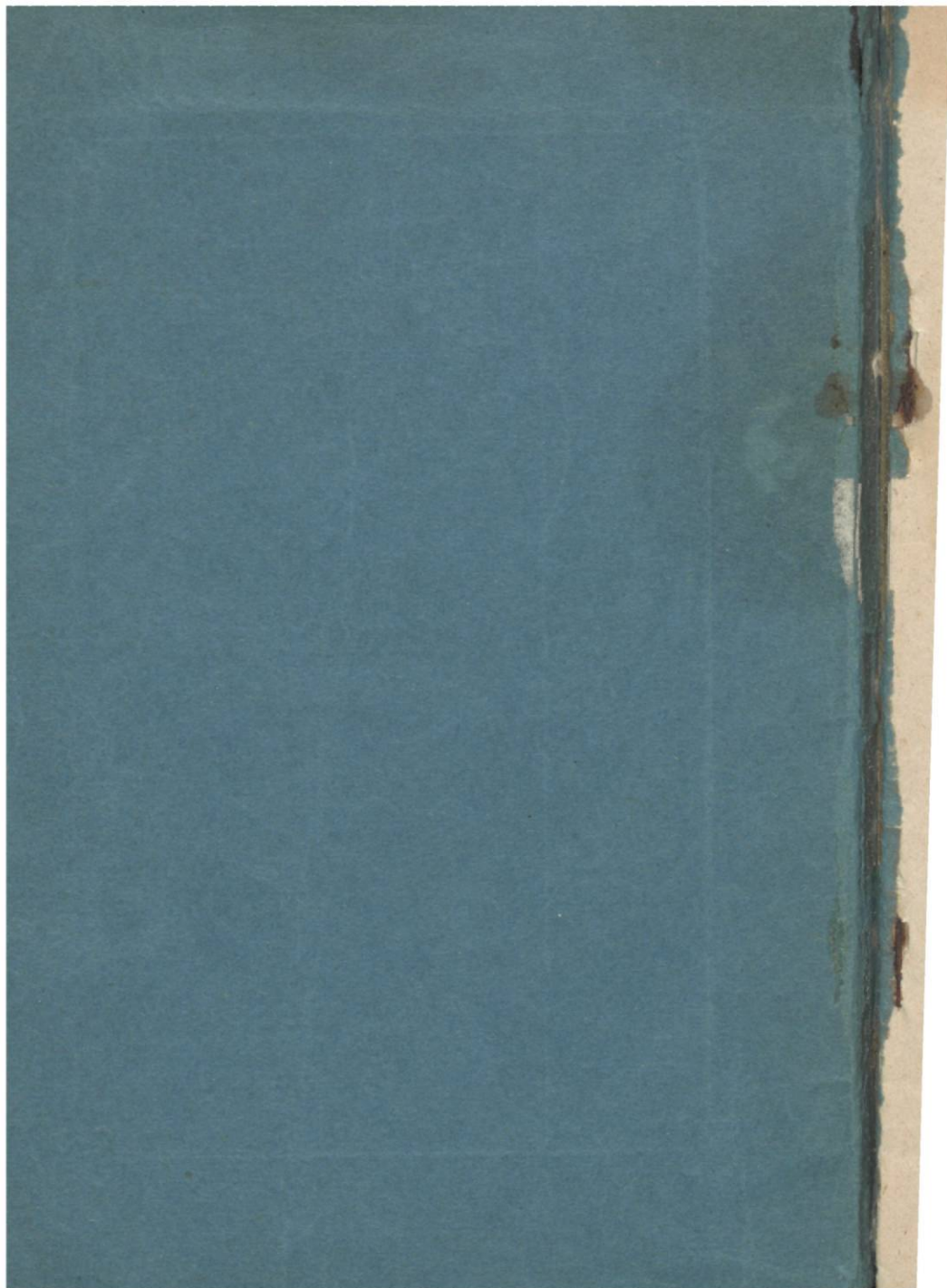
Rahwa- " " "
" walgustaja.

Ernst Petersoni
uudisjutt. " " "

Jurjewis (Cartus)
Uudiste kirjastus
1904. aastal. ****

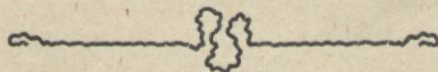

Ernst Peterson.

Rahwa-walgustaja.

Uudisjutt.

Uudiste kirjastus.

1904.

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 6 декабря 1903 г.

ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim.
Kirjandusmuuseumi
ARHIIVRAAMATUKOGU

J. R. 2022

Schnaefenburg. — Jurjew.

Pühendan selle jutu

oma lahkunud

* * Linda * *

mälestuseks.

Christoph von Jellinek

Christoph von Jellinek

ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim.
Kirjandusemuuseumi
RAAMATUKOGU

Christoph von Jellinek

I.

Mudila kõstri Arnika juures oli jällegi pisukene õhtupidu. Ta ruumikas maja, — mida pisukene mäekül, mis paksu kuusemetsaga oli kaetud, kirjuti alt olewast majade pejakefest ära lahutas, — oli kuni wiimase toani, wiimase kambrini walgustatud, nõnda et ta eemalt nagu mõni saja-filmaline inee-elukas waatajale wastu kumas ja kutsutud külalisi jeda meelitawamalt sellest wäikefest pejakefest, Mudilast, enese poole kutsus.

Mudila ise asus mäe-rinnakeste all, kuuse metsa ääres, nii salajas, et temast eemale ainult Jumala kaja torni tipp, muna, risti ja musta, räpase küttega, üle metsa ladwa natukene aga paistis. Niisama salajas, nagu kirik, nii oli ka Mudila: majad oliwad pisukesed, ilma suurema toreduseta, ja ulatasiwad oma katustega waewalt natukene kõrgemasse kui kuuskeste alumised oksjad.

Pealt näha paistis, nagu oleks Mudila elu ka niisamasugune, nagu tema ilma toreduseta wälimus: pood oma tuttawa silbiga, pagarimaja oma ära luitunud kriimulise kringliga, mis nii isuäratamata filma haawas; kingsepa äri oma sinise saapaga ja nagu õhu sees rippuwate kingadega saapa kohal, rätsepa silt oma westi, saterkuue ja kääridega; majad oma pisukeste aknatega, mille pealt theekannud ja lambid nii iseteadwalt waatajale filma paistsiwad ja ligi werst maad möödasoitjat hurwitasiwad, kellele saatus osaks oli annud, jeda postmaanteed mööda käia, mille peal suwel tolmusammast pilweni keerles, kuna aga sügisel ja kewadel hobune tühja wankrit porist läbi ei jaksanud wedada, kus juures teemehed wandusiwad, aga Mudila mehed rahulifelt sõnasiwad: „Ena, ikki ena, Mooses sai Punasest merest läbi,

aga tema ei taha Mudila kõwast postmaanteest läbi ronida!" — see kõik ja need kõik, ei ka need lampide ja theekannude wahelt wälja paistwad tühjad pudelid, mille nimed oma „Rum“ iga taugele loetawalt wälja paistiwad — see kõik ei teinud Mudilat teistest tema sarnastest alewiku-pesadest teistsuguseks ega annud tema elust mingisugust ise-aimet!

Kes aga Mudilas mõne nädala oli elanud, see pidi tunnistama, et seal enam ise-omasugust elu oli kui mõnes maakonna linnas. See märkas ka, kuidas imetihti siin ja seal majade aknad walgeks kufusiwad, walgemaks kui harilisel, ja isegi tolm ja soperitast teed nagu kaunistasiwad ja waataja silma oma kirju sitfikardinatega torkasiwad. Mudila päris-elanikkudele oliwad niisuguste mahalastud kardinatega aknate walgustuse põhjus üsna tuttav. Niisuguseid walgustatud aknaid oliwad mudilased oma suurnikkude juures, nagu nad nende walgustatud aknate peremehe kufusiwad, juba harjunud nägema. Niisugusel korral sõnas mõni ninakam: „Täna on siin sõõma ford!“ kus juures ta sõna „ford“ peale iseäralise rõhu pani.

Ja näitas, nagu oleks nende aknate walgustamises tõesti ford sees olnud, sest hakkasiwad aknad Mudila alt poolt otjast walgeks minema, siis wenis see aeg ajalt mõõda postmaantee äärt mõõda tutawas korras ifka edasi ülewale poole, kuni ta wiimaks otja wälja sai. Harwa fordadel sai see ford rikutud ja siis teadsiwad mudilased rääkida, et wallakirjutaja täna oma naisemehe põlwe wiieaastast jubelit pühitseda, ehk et kõster 7 aastat juba ühest raamatust laulnud olla, ehk et poekaupmees Annemann uue woori raswaheeringaid olla saanud ja ise sõõb ja teisa selle sündmuse mälestuseks jüia lasseb. Niisugused korrad kandsiwad ifka jubelipidu nime ja oliwad üksnes oma ringkonnale pühendatud. Gemalolejad teadsiwad seda ehk küll, aga oja wõtta wõisiwad nad üksnes walgustatud aknatest.

Ja polnud selleks osawõtmiseks rahwal ka mingisugust asja, sest Mudila suurnikkude ja Mudila rahwa elu, need oliwad kaks ise asja, kaks ise ilma, mida ei sifemise ega wälimise sidemega kõita ei wõidud.

Ja mis oli Mudila rahwal, sellel rahwal, kelle meestejuguft liikmed talwel suure kõrwadega karwaseid mütsa kandfiwad, mida näid Planseni normalmütsidets kutsutakse, jumel aga paksu, musti willaseid riideid ja läikiwate nokkadega mütsifid päris tõsifeks meeste kattets pidafiwad, kes suuri jafis habemeid austafiwad, kes ifka ja ifka piipu imefiwad, kelle naistefjuguft liikmed aga suurte ruutudega kirjusid rätikuid naiste iluehteks pidafiwad, — mis oli sellel rahwal wallafirjutajaga, kes linnariidest ülikonda kandis ja paberossja suitsetas, tegu; ehk mõisa hopmanniga, kes moonamehi alati tõbrasteks ülistas ja kelle naine kirjutaja kaasale ifka suud andis, kui nad teineteifjega kokku puutusiwad; ehk poekaupmehe Annemanniga, kes igapähele „šõna“ näkku wiskas; ehk kõster Arnikaga, selle Arnikaga tegu, kes oma nime juba Arnik kirjutas, kes juba enam kui 20 aastat harjunud käega kirikus orelit oli mänginud, alles hiljuti awatud kihelkonna kooli kõige parema wäljamaa methode järele pidas, ja kes hea meelega nägi, kui talupojad, need suurte habemetega, läikiva nokaga mütsidtega talupojad, sügawasti tema ees kumardafiwad ja mütsitagi temaga rääkfiwad, kus juures Arnik armastas rääkida: „Pane aga müts pähe, ega ma Jumal ei ole!“ — mis oli Mudila rahwal ja Mudila ametmeestel — käsitöölifitel: kingseppadel, rätiseppadel ja muul sellesarnasel rahwal kõigi nende suurnikkudega tegu ja ühifjuft?! Kuidas wõifiwad nad selle rahwaga kokku passida?! Nemad sünnitafiwad oma ife ilma, millel oma ifefugused aimed, ifefugused lõbud, terve oma ifefugune ilmawaade oli. Ja sellest ilmast ei astunud keegi juurnik muidu wälja, kui seda igapäewane ametitalitus nõudis, ega wõetud ka selle ilma fisse teisest ilmast kedagit uut liiget wastu.

Mudila juurnikud oliwad muuft ilmast, oma ümbruseft, täiesti lahutatud ja pidafiwad seda lahuseolekut omale juft auks ja uhtufeks. Ainus uus nägu, mis nende seltskonda kats korda aastas ilmus, oli koguduse kirikherra, kes enefele nagu kohufeks pidas kõstri ja tema abikaafa sündimise päewade pidustustest õhtul ojawõtta, seal kats sõõgi-palwet, ühe pisufese terwitufekõne ära pidada, mõni lahke

jõna jõõgilanal rääkida, et siis jälle ära minna, nagu ta wabandades ütles: „Nõg on wäga kasiin.“

Põe kaupmees Annemann ütles siis ifka: „Nõh, sõb-
rad, õht on puhas. Nüid wõime alles peale hafata!“

Ja siis hafati ka peale — raha pärast kaarta lõõma, õlut jooma, Musta Peetrit ja pikka nina mængima ning wiimaks ka tantõu lastma, mis kuni hommikuni kestis.

Nõnda läks Mudila elu. Nõnda oli ta ennegi läi-
nud ja nõnda pidi ta ka edespidi minema, sest see elu oli
neile juba nagu pühaks saanud.

Tuliwad küll Arnika juurde igal sügisel paar noort
meest, aga seda Arnikat, kes talupoegadele armastas ütelda:
„Ega ma Jumal ei ole!“ seda Arnikat, kes enese küll natu-
kene wähem tundis olewat, ei jõudnud need noored mehed
mitte teiseks muuta. Arnik seisis oma arwamistes niisama
kindlalt paigal, nagu terve Mudila, nagu tema terve suur
kõstri koht, mis tal poole mõija suuruselt käes tarwitada
oli, nagu kihelkonna kool, kus Arnik direktori ametit pidas,
Gesti keelt wigaselt õpetas, Jumala-jõna raamatu järele las-
tele ette luges, aga õpetamise täiesti oma kase abilise hoo-
leks jättis, kes kõstri käest selle eest prii lobi, nagu ta hoo-
beldes kiitis, saiwad ja weel sada rubla raha. Arnik kutsus
neid küll ifka oma abideks, aga noored mehed arwasiwad
endid pärisorjad olewat ja kadusiwad ühe-talwise teenistuse
järele, nagu tina tuhta, et, wõib olla, teistes sellefamafugus-
tes paikades Mudila sarnases wees edasi ujuda. Nõster
kaebas aga oma raske seisukorra üle ning sõitis kahehobuse
tõllaga, kutsjar pukis, linna, et naijele uut kúbarat osta, ehk
et ise wahel bürgerklubes mõistlikkult klaasi aujat marga oma
janunewasse, suurest laulust ja õpetamisest ära kuivanud kõ-
riõse lasta.

Nõster Arnikal oli nüid jällegi au enese juures pidu-
lisi näha. Seal istusiwad tema ümmarguse, sõõkidega koor-
matud laua ääres, mille peal toidud ja märjukesed nii maitse-
riffalt kokku oliwad seaditud, jälle kord Mudila suurnikud
kenasti suuruse järele reas.

Kõstri paremal pool asus hopmann, siis hopmanni proua,
keda küll rahwas Kure emandaks kutsus, aga seda ei usku-

nud kõstri külalistest keegi, et nende seas ka keegi emand wõis asuda, pealegi ei olnud hopmann wäljarääkimise järele mitte Kurg, waid Kurch. Selle järele asus kaupmees Annemann, see wäljakannatamata Annemann, kes oma üle-meelsete sõnadega naistele alati hirmu peale ajas, kes aga ise sellest kõige wähematgi ei hoolinud. Tema järele asus wallafirjutaja Kiwi oma abikaasaga, kelle juures, lüüa otjas, kõstri kaasa ajus. Kõstri pahemal pool wõtsiwad, nii ütelda, teise järgu suurnikud aset: neiü Luise Friederike Kaasike, noor neitsikene, kõstri kauge sugulane, Mudila prouade — emandate — riiete looja, kes oma ilusa ja tarwilise käsitöö tõttu üle kihelkonna kuulus oli. Neiü Kaasikese kõrwal oliwad harilikelt kõstri abilised, kes aga praegu puundusiwad, nõnda et rida emand Alwiine Maasikaga lõppes.

See oli Mudila suurnikkude alatine seltskond, kelle seas nad elasiwad ja liikusiwad.

„Alga neiü Kaasike,“ küsis kaupmees Annemann oma laia, lameda healega järsku neiü Kaasikese käest, kes waitjelt, iseeneses mõttes olles, ainult toiduga tegemist nähti tegewat, „teie olete täna jälle lest?“

„Oh, mis hirmus!“ hädaldas neiü Kaasike, oma harilist sõna „mis hirmus!“ pruukides, mis talle nii lihasse ja luusse oli kaswanud, et ta pea ühtegi tähtsamat lauget ilma selleta alustada ei jaanud, „kuidas wõin mina lest olla, kui mul meest pole olnudgi!“ Selle juures liigutas ta oma õlanukkisid, nagu tahaks ta jeda oma terwe kehaga tunnistada, et tal meest weel ei ole olnud, ja naeratas oma elurõemsa näoga nii, nagu oleks kaupmehe Annemanni jutt niisugune, mille peale ka kõige pisemat tähelepanemist tarwis ei olnud pöörda, just nagu ei tahaksgi tema oma ilusa, saleda kehaga, rõemsa, walge näoga ja pikkade juustega mehele minna. Ta naeratas ja waatas selle juures oma selgete sinisilmadega, mille sees nagu taltjutamata jala tuli wastu õõgas, kaupmehe otja, et seegi oma lauget küllalt põhjendatud ei tundnud olewat ja otja lisas:

„Sest wiis on neid juba olnud, aga see, kes weel tuleb, ei ole jüia sõitnud!“

„Mis hirmus!“ kaebas neiu Kaasike weel enam puna-
jeks minnes, sest neiu teadis väga hästi, et kaupmees nende
wiie all endiseid kõstri abilisi mõtles, keda kõstri abikaasa
hea meelega neiuks oleks soowinud, aga kes tuliwad ja läffi-
wad, ilma et nad tähelegi oleksiwad pannud, et neiu Kaasike
sugugi nii wõimatuks ei pidanud mehele minna.

Annemann nägi, kuidas neiu punetas ja häbenes, kui-
das neiu silmad maha löi, aga siisgi naeris ta täiest kõristi
ja waatas pilkawalt Kaasikese otsa.

Kõstri emandale oli kaupmehe naer ka wastumeelt
ja piirlik ja neidu oma kaitse alla wõttes ütles ta: „Aga,
herra Annemann, jätke ometi preili Louise rahule. Teie ei
wõi ka mitte ühtegi inimest pilkamata jätta!“

„Ma näen, et teie prohwet olete,“ naeris Annemann
heameelega, „siis ütlege mulle, kuidas pean ma selle finepi
topsi enese juurde saama?“ kus juures ta käega laua kesk-
koha poole näitas.

„Ah, mis hirmus!“ kaebas Kaasike, „teie ei wõi ka,
nagu ristiniimene rääkida!“

„Kui waim sedawiisi käseb!“ wastas kaupmees naerdes.

Annemanni waim ei annud ialgi kasku teistmoodi
rääkida. Päris õiget juttu ajas Annemann harwasti, nagu
ta ise ütles: „Siis, kui inimene jampsiks hakkab minema.“
Tema kõne oli ikka jegu lentsõnade, kõnekäänude, laulu-
ja muudest sõnadest. Oma weidra jutuga tegi ta inimestele
palju nalja. Ta pood oli alati ostjaid täis, nii et teda jõu-
faks meheks wõis arvata, mis läbi tema lugupidamine ka
Mudila suurnikkude seas tõusis. Kaupmees sai sellest väga
hästi aru, et teda ainult tema jõukuse poolest suurnikkude
jefka loeti, ja sellepärast ei häbenenud ta sugugi neid ei juu-
sõnaga ega firjalikult natukene pundutada. Oli tema
käes pidupidamise kord, siis saatis ta neile järgmise siuga
firjad:

„Austatud Mudila herrad ja prouad!

Mina, II. gilde kaupmehe-herra, Annemann, risti-
nimega Kaarel, muidu aga Carl, annan neile inimestele,
selle juures mina süia ja juua olen saanud, teada, et
täna sel päewal minu eluruumides üks niisamafugune sõõma

ja jooma kurjus läbi tehakse, jelle mälestujeks, et ma ühe tonni täie head wankri määret olen saanud. Kellel kõht tühi ehk külikas kõrweh, see olgu punkt tund aega enne söögi hakatust minu juures, sest sellest minutist hakkab sunnustite harjutus peale.

Wäga tõsiselt

G. Annemann, II. gilde kaupmehe herra."

Sõnal „herra“ oli kriips alati all.

Saajad pahandasiwad harilikult niisuguse kutse üle, aga minemata ei jäänud keegi, sest kes tahtis niisugusest tähtsast mälestuse sööma-ajast ilma jääda!

Aga Annemannil oliwad ka teised mälestuse päewad: wahel seisis wankri määride ajemel „et kilud hapuks läinud,“ ehk „et uue hoowi koera olen ostnud,“ ehk mõni sellesarnane põhjus. Muudu oli aga siju ikka üks ja seesamane ja sõnal „herra“ oli ikka kriips all. Mõned arwasiwad, et ta sellega kõstrit narriwat, kes „herra“ ei tahtwat olla, waid „isandaga“ pidawat leppima, aga kirjutaja kiwi teadis jeda paremini seletada: tema teades lugenud korra Annemann wallamajas kiriku wõõrmündri kirja, mille all „baron Stocmann, kiriku wõõrmündri herra,“ seisnud ja sellest jaadik hakkanud ka kaupmees ennaft ise herraks kutsuma.

Niisugune isesugune oli Annemann ja teiste hädaldused ja pahandused ei aitanud siin midagi ega julgunud teised kaupmeest eneste jaest ka wälja heita!

„Aga kuidas siis teile waim niisugust jodi käseb ajada?“ küsis kõstri emand.

Annemann tegi tõsihe näo ja wastas siis Schilleri Mereniglase sõnadega:

„Inime', jäta ja täiesti maha,
Mida ei Jumal sull' näidata taha!“

Wallakirjutaja hakkas naerma, nii et kõster filmad ülesse pidi tõstma ja oma tähtsa kõne hopmanni kaasaga pooleli jätma. Pea terve laudlond waitis, ainult hopmanni emand kõneles: „Oh, mis kaunis, just kui meie baroni proua juures! Ma olen omale ka nii sisse seadnud: esiti ukse kohal

ülemel weifene pilt, siis paremal pool nurgas piisufene gipsi-
kuju Sokrates. . .

„Mitte Sokrates, waid Goethe . . .“ parandas walit-
seja Kurg.

„Wõi Schiller, wõi Goethe . . . ühe sõnaga . . . üks
tähtjas kuju. . .“ korutas emand edasi. „Aga see annab
toale niisuguse armsa waate, et wäga sõbralik seal sees on
elada!“

Selle juures oli walitseja emand wäga waimustatud,
et tal korda oli läinud niisugust tuba saada, nagu baroni
proual oli.

Annemanni wastus kõstri emandale oli tema juttu sega-
nud ja kui teised naerma hakkasiwad, siis arwas hopmanni
emand, et tema jutu üle naerdi, sellepärast ütles ta nagu kõigile:

„Tulge waadake, tulge ometi kord ja waadake! Proua
Maasik tunneb wäga hästi baroni proua maitset. Ja — ah?!“

Proua Maasik oli waguü laua ääres istunud. Nagu
eneje jaoks oli ta selle aja olnud. Ja kui walitseja emand,
kes pool wastu tema kohal istus ja temale selle „ja — ah?“
nagu seletuseks ette pani, siis lõi ta oma kõsised, sõstra karwa
filmad, mis piisut alt kulmu waatasiwad, ülesse ja nagu
kaastundmataalt jäi ta walitseja emanda peale waatama.
Paistis, nagu ei huwitaks teda see maja kaunistuse kraam
sugugi, nagu ei oleks temal terve selle majaga ja inimestega
mingisugust tegu, nagu oleks tema ainult kogemata siia juh-
tunud, et oma iludusega, külge tõmbawa iludusega, Mudila
juurnikkude lauda, nagu kena lillekimp, ainult kaunistada.

Walitseja emanda küsimine ja emand Maasika küsiw,
osawõtmata waade lõpetas korraga laua äärsete jutu ja kõi-
kide filmad oliwad küsitawa poole pöördud, kes aga ei tead-
nud, mis wastata.

Seda pilku tarwitas jälle kaupmees ja kurki taldriku
peale pannes, teda kahwli otjas weeretades, küsis ta nagu
kurgi käest:

„Miks ja nutab, lillekene,
Mupud sul täis piisaraid?“

Laudfond lõi jälle laiale naerale, kuna kõik wäga hästi
teadsiwad, kelle kohta need „lille“ sõnad käiswad, sest emand

Maasik oli jelle jõna täies mõttes lill, kes oma ilu ei häbenemud. Emand Maasik oli keffkaswu naisterahwas, selle täiskaswanud kaju ja just nagu walgest marmorist wälja raiunud kael, õlad ja käewarred tema näoga, mille peache kurwalt, pijut altkulmu waatwad jõstrakarwa silmad oma otsiwa waatega, täies kofkutõlas oliwad, mille läbi ta iga iludust-austajale meeldis. Emand Maasik teadis, et ta ilus oli, ja ei salganud ega püüdnud seda ka warjata. Ta käis ifka väga maitserikkalt riides, kus juures ta oma kaela ja käte ilu mitte ei warjanud.

Esialguses, kui ta mõijast, kus ta prouale toaneitjiks oli, Mudilasje ilmus, tegi emand Maasiku lahtine kael Mudila elanikkudele palju juttu, ijegi kaupmees Annemann oli nimetanud, et tema poodis riide küinar väga odaw olla, aga emand Maasik laskis selle tähelepanemata möõda minna ja ilmus oma kauge sugulase, wallafirjutaja Kiwi õhtupidudele ifka oma wanal tuttawal wiisil.

Et emand Maasik väga kenasti weel laulis ja gitarret mängis, millest ta kuulamise wäärt lugusid wälja mõistis nõiduda, siis oli Mudila suurnikkude seltsfond nagu sunnitud emand Maasikat enese jekka wõtma ja wahel teda weel foguni paluma pidudele tulla.

Muidu ei oleks nad jeda ehk mitte teinud, sest Maasik oli paljast pagari emand ja pagariga ei passinud see seltsfond kofku.

Emand Maasik ilmus ka pidudele ifka üfsinda ja ei wõtnud oma teistpoolt ialgi ligi.

Sellepärast aimasiwad ka paljud, et ta oma mehega hästi ei elawat ja et ta wägise jellele mehele pandud. Wanad naisjed teadsiwad weel baroni pojast ja pagari odawast rendist rääkida, ning pagari jellid arwasiwad wahel wana pagari palelt jahu-härmatise alt wiieharalist punast jälge nägewat, aga kes Maasikate elu ligemalt tundis, see teadis, et nad waitjelt elasiwad, et Maasiku emand oma mehest küll suurt lugu ei pidanud, aga muud halba ei wõinud ka keegi rääkida.

Pagar ei pannud ka sugugi pahaks, et naine üfsinda küllas käis, ta tundis sellest enesele nagu au, ja tihti, kui ta purjus oli, siis naeris ta iseeneses:

„Ta küll mind ei armasta, aga ta on siiski minu emand,“ kus juures ta sõna „minu“ peale rõhu pani.

Ta nägi küll, et tema naine kurwameelne, liigagi tõsine oli, aga teda rõõmustada, selleks ei tunnud ta enese kohase olewat, sellepärast nägi ta heameelega, et naine külasse läks.

See kurb waade aga andis emand Maasika näole äritawa mõnu ja mida rohkem seda mudilalased tundsiwad, seda meeldiwamaks ta neile läks.

Emand Maasik ei armastanud aga mitte wäga Mudila seltskonda. Ta tundis enese seal nagu üleliigse olewat: kõstri pidule läks ta siis, kui emand teda palus ja igakord otja lihas: „Kui teie ei tule, siis teete mulle meelegaiget!“

Kui nüüd terve seltskond kaupmehe sõnu naeruga wastas, siis noomis kõstri kaasa: „Kõik kased ei ole lõbuskased, mõned on ka leina-kased!“

„Mulle teeb herra Annemanni loba wäga palju head meelt!“ wastas korraga Maasiku emand.

„Seft et see pudrupada meelde tuletab,“ jähwas kaupmees jekka, kus juures ta kurgi pooleks lõikas.

„Just, just!“ kinnitas Maasik.

„Kus siis teie au-wahid on?“ küsis korraga kaupmees neiu Kaasikese käest.

„Minu au-wahid?“

„Oh, mis hirmus!“ pilkas Annemann jekka. „Kas onkene ei ole weel hoolt kannud?“

Kõstri emand nägi, et Annemann jälle neiu Kaasikese kallale oma norimisega läheb, sellepärast hakkas ta ise jutu otjast peale, et seda teisale wiia.

„Meie ootame uut abilist iga päew,“ rääkis emand kōwa healega, „seft kool hakkab juba warsti peale, aga abilisi ei ole weel kumbagiti siin. Noored inimesed on ju nii ilma elu praktikata, et nad sugugi ei tea, mis nende kohus on!“

„Keda sa, tuwikene, mõitled?“ küsis kõster korraga teine poolt laua äärest, kes heameelega kõigest sellest, mis elu-praktikas ja eluõpetusesse puutus, armastas rääkida.

„Keid noori seminaristisid ifka!“ wastas emand.

„Ah—haa!“ hakkas kõster peale, „nendega ei ole nüidse ajal juurt midagi peale hakata. Mina olen nendest

üsnä tüdinenud. Need on niijugused mehed, kes sõnagi keelt ei mõista, nii et ja ei teagi, kuidas nendega rääkida, sest ega's ma oma peres ometi ju maakeelt rääkima ei või hakata?"

"Ja!" kinnitas hopman tõsiselt. "Meie aeg on ime-lik aeg! Ega siis meie ometi nende pärast ennaft ümber ei või tegema hakata. Maljakamaks läheb ikka see lugu. Kuft peame omale wiimaks mõisadesse noorimehi abilisteks saama?" Ta hakkas naerma: "Eks telli wiimaks Sakjamaalt?"

"Ja, eks ta nii wiimaks ikka lähe!" kinnitas emand.

"Näi on tõesti narr!" seletas kõster edasi. "Missuguseid inimesi ka nüüd kooliõpetajatena näha ei saa?" kus juures ta ise oma juttu heameelega naeris. "Ma räägin teile ühe pisukeste loo: See oli umbes Jaanipäewa ajal. Kui ma aias jalutasin, tuli mu juurde keegi noormees — üsnä kena näoga . . ."

"Haa! preili Kaasike!" märkas Annemann.

"Üsnä kena näoga . . . ja pakkus ennaft mulle abilisjeks. Meie saime kaubaga kofku ja ma saatsin ta kirikherra juurde esiteleva . . ."

"Ennaft preestriks näitama . . ." ütles Annemaun jekka.

"Pärast tuleb ta minu juurde tagasi ja mõtelge ometi! Ta võtab oma palitu ära ja mis ma näen?" Kõster tegi tõsised filmad ja hoidis naeru tagasi. ". . . Ta seljas oli harjusti kirju jätk!"

Selle juures purskas ta ise naerma ja näppis äritatult oma shimpanse habet, nagu peats arvama, et see kirju jätk teda väga oli pahandanud.

Rüüalised tegivad kõit kofkunud näod ja katsusivad igaüks kõstri naeru kaasa awitada ja kui Annemann jekka wiiskas: "Ja tuul ei puhunud tema ihu alt mitte läbi!" siis oli laua ääres hinge kinnipanewat naeru kuulda.

Wanal kõstril oli sellest nii hea meel, et ta naerust üsnä sinisjeks näost läks ja leiwa raasukeste hingetõrisme tõmbas, mis teda läkatama ajas, nii et wesi filmadest wälja jooksis.

See kohutas juba emandat, kes mehe terwise eest väga hoolt kandis. Emand tõusis laua tafka ülesse, läks mehe selja taha ja labaluude wahetele pihupesaga patsutades palus

ta: „Papakene, papakene, ole ometi natukene ettevaatlikum!
Sa wõid selle läbi rabanduse weel saada!“

„Mis sa teed ära,“ rääkis kõster filmi ja nina puhastades, „kui wana-ea sees niisuguseid asju näha saab!“

„Sa niisugused tolgandid peawad siis meie juhatajad olema?“ küsis hopmann pilkawalt.

„Ei kogunisti mitte!“ seletas kõster sekka, kus juures ta nägu jälle tõsiseks läks. „Ma waatafin ta otja ja ütlesin sellele nooremehele: „Aga sõber ja kaaskristlane, ma arwan, et ma teid ometi tarwitada ei wõi!“

„Eest jul pole pulma riiet!“ arwas Annemann.

Laudkond naeris uuesti. Aga kõster ei lastnud ennast eeskitada ja rääkis edasi: „Wäga tõsi! Ma ütlesin talle juu sisse, mis tal weaks on. Laste kaswataja peab mõistma ennast ka õieti katta! Tema aga?“ küsis kõster järsku.

„Tema, häbemata, wastab mulle sõnasõnalt: „Ei, kõstri-isand, see on minu juwebluse! Ma panin ta sellepärast selga, et mul jala kergem käia oleks.“ — Kõster läks jälle pahajeks: „Tema tuleb mind, wana inimest, weel õpetama, niisugune kolla-noff, kuidas tuleb käia. Ma waatafin tema otja ja ütlesin temale: „Niisuguse ninatarkuse eest wifatakse teid haritud majast välja! . . .“

„Mudilas!“ jalwas kaupmees sekka.

„Aga mina ütlen teile, et ma teid tarwitada ei wõi!“

„Wäga õige!“ tõendas hopman.

„Mul oli pärast küll pisut kahju, aga kui ma mõne päewa pärast kirikherra käest kuulsin, et seesamane mees tema kirjutusjetoas galossidega seisnud, siis jäi mu süda üsna rahule!“

„Aga ehk ei olnud kirikherra tuba puhast?“ küsis Annemann.

Üleüldine rõõmus tuju andis tunnistust, et kaupmehe sõna oli mõjunud.

„Oh, nendega on igapidi häda!“ seletas kõstri emand edasi. „Paljud nendest on niisugused, kes õieti süia ka ei oska; mitte nuga ega kahwit ei mõista nad õieti tarwitada! Aga nurijsa rahwas on nad!“

„Hirmus rahutumad waimud!“ täiendas kõster. Mille-
gagi ei ole nad rahul! Tuleb aga kewade, siis lähewad
nad minema, nagu oleks nendega, Sumal teab, misjuguft
ülekohut tehtud?“

„Kui surm on potis!“ arwas kaupmees.

„Surm on potis?“ küsis kõster tõsiſe rõhuga ja las-
tis siis julgelt: „Ei, surm on nende potis. Kuidſe aja
noored inimesed ei tea ju, mis nende rahule tarwis läheb,
ja peale selle on nad uhked, liiga iſeennast täis ja iſeäraliſe
waimuga. Nad püüawad nagu kuhugile, nad tahawad nagu
midagi kätte saada, aga nad ei tea iſegi, mida nimelt! Elu-
kindlust, waitjuft neil ei ole. Et rahuliſelt tööd teha, mi-
dagi pikalt toimetada, ſeda nad ei mõista. Siis on neil
weel iſejugune haigus: nad jookſewad iſeeneſe juureſt, iſe-
eneſe töö juureſt ära eemale, teiſte juurde. Teiſtega, —
ſelle juure ilma parandufeſega on neil palju tegu. Ma pean
üttelema, et ma niijuguft tööd ei tunne ega mõista. Nad
jookſewad inimeſte ſekka, neil on nagu iſeäraline walu talu-
poegadega midagi korda ſaata. Sellega aga kaotawad nad
oma lugupidamiſe iga mõiſliku mehe juures. Ja iſeeneſte
elu teewad nad mõrudaks, ſeſt inimeſed ei auſta neid ja ſelle
juures ka mitte meid enam. Seda olen ma tähele pannud,
et ſelleſt ajast, kui ma neid noori mehi eneſe juurde olen
wõtma hakanud, et ka inimeſed minu waſtu nii imelikuks
on läinud.“

„Nad näewad, et Kõlni doom kõigub!“ naeris kaup-
mees kibedalt.

Kõster läks pahafekſ.

„Dodate, oodate,“ ütles ta ſapiſelt. „Teil on kõrwalt,
oma poe leti takka hea waadata ja naerda, aga meie nutame
walu pärast rahwa eelt! Rahwas olla ja rahwa juhatajad
olla, need on kaks iſe aſja! Aga meie oleme rahwa juha-
tajad ja oleme ſeda tööd auſasti teinud!“

Ta jäi puhkama, et oodata, mis teiſed ſellepeale ütle-
wad. Aga neile teiſtele nähti ſee kõſtri kõne koguni kõrwa-
line aſi olewat, neil oli ſõõgiga rohkem tegu. Et aga pere-
mehele meele järele olla, ſellepärast niſutafiwad nad, nagu

mõistatfiwad nad kõik seda, kaastundlikult pead. Annemann aga salwas jekka:

„Seft kõht on meie Jumal!“

„Muidugi teada!“ tõendas wallafirjutaja.

See äritas aga wana kõftrit.

„Aga nende töö on alles tegemata,“ rääkis ta edasi, „ja mis tehtud on, ei ole midagi wäärt! Riipalju on aga näha, et wanu aluseid hoolega ümber tuustitakse ja kõik seda maha kistakse, mille peal elu asub. Ütelge mulle, mis teie sellest arwate? Mu juurde tuleb keegi lapse wanem. Ma tean wäga hästi, et mu endine abiline selle juures tihti küllas käis. Ta tuleb mu tuppa, mu abiline on ka mu juures. Mees wõtab piibu taskust ja hakkab rahuliselt oma tobi laadima. Ma ei ole enne seda ialgi näinud, et talupoeg mu toas seda on julgenud teha. Ma lasen seda sündida! Ta paneb tobi rahuliselt tormama!“

Kõster tegi põlastawa naerulise näo. Ka teised naerfiwad selle üle.

„Oh, mis hirmus!“ kaebas neuu Kaasike.

„Aga sellest ei ole weel küllalt,“ rääkis kõster edasi, „ta sülitab mu tuppa maha!“

Kõster waatas wihase, põlastawa näoga enese ümber, nagu loom, kes wastikut were haifu on tunnud, ja rääkis siis edasi:

„Koh, seda ei jõudnud ma enam wälja kannatada ja ma ütlesin talle: „Kuule, mees, mu maja ei ole mitte kõrts!“ Aga ma märkasin, kuidas ta koha pahajeks sai ja minema pühkis. Mu abi aga õpetas mind: „See oli selle ausa mehe teotamine!“

„Kuidas teotamine?“ küsisin ma. „Kuidas julgeb talupoeg minu tuppa sülitada?!“

Näitas, nagu oleks Annemann seda just wotanud.

„Si kogumisti mitte,“ pörutas ta, „seft ja ei ole milgil kombel wähem teiste Juuda würstide seast!“

Kaupmehe lend-lauje oli niisugune, et laualolijad naerma purstafiwad, ifegi emand Maasik, kes nagu seda juttu tähele ei pannud, ei jõudnud oma head meelt tagasi hoida, kõster sai aga wäga hästi aru, mis kaupmees sellega

ütelda tahtis ja see pahandas teda, et inimesed tema aate-
listest mõtetest aru ei tahtnud saada.

„Herra Annemann,“ rääkis ta siis madala healega, nagu tunneks ta kurbtust, „teil on ikka ja alati hirvitamine keele peal, kui meie rahwa elust juttu ajame! Meil ei ole elu mitte kõik nali ja lõõpimine. Meie tunneme, et rahwa elul uus jees on, kes teda närib. Meie näeme, kuidas see uus meie rahulised talupojad wastifuks teeb, et nad ijegi oma õpetajate wastu nii juhtunud on! Kust see tuleb?! Kust tuleb see?“

Annemann tegi tõsi näo, nagu otsiks ta wastust.

See „usfi“ sõna tuletas talle tuttawa laulu sõnu meelde ja kähku wastas ta:

„Siion, kui uus wõtab, — hammusta!“

Kaeru lagin oli kaupmehe sõnade hinnastus. Rõster tegi aga „mh!“ ega wastanud midagi.

Toidu korrad läkfiwad edasi. Toodi uusi toitufid laua peale ja jutt läks jällegi segamini.

Rõster nähti aga väga äritatud olewat. Nähtawasti tegi kaupmehe wiimane ütetus temale peawalu.

Kas siis kaupmees teda tõesti usfiks pidas, keda ham-
mustama peab? Nii ei olnud tema meelest need laulu sõnad?

Ta mõtles ja mõtles, aga kuidagi ei tulnud temale laulu õiged sõnad meelde, ehk ta seda laulu küll wist enam kui sada korda elu sees oli laulnud.

„Wanainimeje pea, unetab ära!“ pidi ta wiimaks enese üle otustama.

Wiimaks lahkus see mõte temal peaft ära ja uued ju-
tud ja sõnad ajafiwad ta arutusjed ühe asja pealt teise peale laiali.

Toidud käifiwad käest kätte ja täitfiwad piijufese, ko-
danliku meelega seltskonna jõogi-ifu, kuni wiimaks magusa toidu kätte järg tuli, mille ajal kõned pidu toimepanijate kohta lahki läkfiwad, kus kõstrit ja tema kaafat, kui woo-
ruste eestkujufid ette firjeldati, neid kõrgels tõsteti ja neile mitu ja mitu korda „ta elagu“ ja „nad elagu“ lauldi, mil-
lega ka kõstripaar väga rahul oli.

Sööf ja söögi-kõrvane — õlu ja wiin — oliwad oma teo aujasti teinud: näod punetasiwad, healed oliwad waljud, ja kui söögilaualt ülesse tõusti, — pärast seda, kui kõster Taewa Isa toidu eest südamest oli tänanud, — siis algas harilik pidu-õhtu, meestel kaartidega ja naistel sohwa laua ääres jutu ja näputööga, ja kui see ka igawaks läks, kaardimänguga peale.

Isäärانىs kibe töö walitses meestel kaardilaual, kus kõster, hopmann ja wallakirjutaja fibedasti ametis oliwad. Kaupmees oli teistele abiks ja õlle kätteandjaks. Ta ei armastanud palju kaarta mängida.

Mida rohkem keelt kasteti ja mängiti, seda waljemaks läks ka kõne kaardilaual.

Korraga muutus aga kõne mõiramiseks. Kõster oli wiltu mänginud.

Seejamine hopman, kes kõstrit söögilaual wooruse eeskujuks oli seadnud, oli nüüd laua äärde püsti karganud ja pihutait kaarta käes hoides, wihtus ta nendega üle laua ulatades kõstri nina all ja sõimas:

„Gejel, eesjel! Kuudas wõib täie aruga inimene nii lollisti mängida?! Lambapea!“

„Ma olen efsinud! Wana inimese pea!“ diendas kõster wabandades.

„Efsinud? Efsinud! Lambapea! Kas sina maksad kahju? Matja mu filmad wälja! Waata, kui ma julle nende kaartidega näkku ei sõida!“

Raijed oliwad püsti karganud, sest nad teadsiwad wäga hästi, et niisugusel korral nende abi tarwis läks. Seifis neil weel hiljuti sündinud lugu walitseja juures kõigil meeles, kus majaperemees apteekrile ka kaardilaual juhu oli sülitanud, kui see oli finnitunud:

„Kui ma waletan, siis sülitu mulle juhu!“ Selle peale oli walitseja käskinud apteekrit suu lahti ajada ja kui apteeker seda oli teinud, siis ka seda saanud, mida ta käskinud.

Nüüd seifis kumbgi kaasa oma mehe selja taga ja rahustas oma äritatud teistpoolt.

Korraga oli kerget koputamist ukse pihta kuulda.

„Ma olen unetanud!“ palus kõster.

„Sa oled petnud, aga mitte unetanud! Eesjel!“ wandus hopmann ja wiskas kaardikimbu laua peale.

Koputati kõwemini.

Kõster ei pannud seda aga tähele.

„Sa ei kuule ka seda, et keegi ju maja lõhub!“ pa-
handas hopman. „Mängi sihukesega weel kaarta!“

Jälle koputati.

„Papi, keegi koputab!“ ütles kõstri kaaja.

„Karjane tuleb oma karja süda öösel katsuma!“ õri-
tas kaupmees.

Kõik jäiwad wagusi.

„Ma ei ole teda kutsunud!“ wastas kõster pool ehma-
tades ja hakkas õllepudelisi laua pealt lillepottide taha
nurka ära peitma.

„Wõta ometi küinal ja mine vaatama!“ käskis kõstri-
emand, kus juures ta kaardilaualt küinla tõmbas, selle kõst-
rile pihku pistis ja tema siis ukse juurde lükkas.

„Aga ehk on mõrtsukas!“ kohutas kaupmees.

„Oh, mis hirmus!“ hädaldas neiu Kaasike ja waatas
seina peal olewasse suurde peeglisse.

Jälle koputati.

Ettewaatlifult, ofalt hirmuga, awas kõster saali ukse
ja lastis küinla walgust eeskotta tungida, kus pisukene lambi-
kene juba enne punakat eha laiali laotas. Ust lahti tehes
nägiwad pidulised wõera mehe kogu, keda kõster teretas.

„A—a!“ kuuldi kõstri healt. „Wõtke aga lahti! Is-
sand õnnistagu teie tulemist minu katuse alla!“

„Neiu Kaasike!“ hüidis kaupmees tähenduserrifalt.

Pahane hopmann käis aga mööda tuba edasi ja tagasi
ja urises: „Kui ka kirikherra ise tuleks, ma ütleksin talle juu-
sisse, et tema kõster päris eesjel on! Kuudas mõib terve aruga
inimene niisugust patent lollust teha, ja ise weel au pärast
kõster!“

2.

See võera tulef jegas korraga piduliste tuju: kellegil ei olnud asja, millega ta pärijelt tegemist oleks teinud. Neiu Kaasikene oli kaupmehe tähendusriikka hüide peale „Oh, mis hirmus!“ vastanud ja nüüd seisis ta, nagu kogemata, peegli all ja kohendas oma riideid ja põlle pitsisid. Kaupmees oli seda tähele pannud, läks emand Maasika juurde ja fofistas sellele taja kõrwa sisse: „See raswab oma sulgi!“ kus juures ta silmi pilgutades neiu Kaasikese poole peaga liigutas. Kõik nagu ootasivad midagit ja walmistasivad endid selle midagi wastu, ainult mõisa hopmann käis endisel wiisil mõõda tuba edasi ja tagasi ja pomises enesele midagi habeme sisse. Alles siis, kui kõster tagasi tuli, tuli nagu uus elu tagasi.

„Kes on?“

„Kas on uus abiline?“

„Mis ta nimi on?“

Küsimused ja sarnased küsimised langesiwad wana Arnikale kaela.

„Uus abiline jah,“ seletas kõster, „uus abiline, Heinrich Madaras; teesama neh, keda mulle mu wana sõber Tartust soowitas.“

„Luiise Friderike Kaasike ja Heinrich Madaras,“ pomises kaupmees seffa, aga nii kõwasti, et see kõigile kuulda oli.

„Mis hirmus!“ kaebas neiu punetades.

„Kuhu ta jäi?“ küsiti mitmelt poolt.

„Ma wiisin ta ülesse, tema oma korterisse!“

„Kas ta siia ei tule? Dooge ometi ta siia!“ käis jälle külaliste seas läbi.

„Lööme ta täna Mudila rüütliks!“ pahwatas kaupmees Annemann seffa.

„Kas ta Saksa keelt ka oskab?“ küsis kirjutaja abikaasa.

„Üsna Saksa keelt rääkisimegi!“ seletas kõster.

Sellega oldi väga rahul.

Terwe seltskond palus wana kõstrit, et ta noore majalise kohe täna seltskonnaga tuttawaks teeks.

Wanal kõstril ei jäänud muud üle, kui pidi teiste soovivi täitma ja nooremehetele järele minema.

Wähe aja pärast ilmus kõster oma uue abiliselega. Seltstonda tulija oli pikka kasvu, kahetümne aastane noormees, ilusa, õitsewa näo, pisikeste suu ja terawa ninaga ning sõstra karwa filmadega meesterahwas, niisugune, kes oma wälimise kaju järele teistele tohe meeldib. Tema pisut häbelik muige pisikeste suu ümber andis talle esioftsa neitsi-ohutu näo ja kui pisikest habemetarwad, nina all ülesse pöördud lips-otsadega, nagu roti sabakest, tema mehe easte astumist mitte ei oles tunnistanud, siis oles wõinud seda pead ennem mõne neuu omanduseks lugeda kui mehe omaks.

Algast esitelemine.

„Herra Madaras ja proua see ja see, ning herra see ja see,“ oli üksluiselt kuulda, mille peale Madara „Kõemustab mind wäga!“ poolkuuldawalt kõlas.

Kõnda läks rida harilikult edasi, kuni wiimaseini — ja wiimane oli, nagu kogemata, kaupmees Annemann.

Wawalt oli kõster „herra Madaras“ jaanud ütelda, kui Annemanni suu lahti kullus ja üle jaali kõlas Annemanni esitelemine: „Minu nimi on Johann Eduard Beeter Paul Puskki Chregut Leberrecht Rohwitott Kaalupomm Soolatomn wanapois Kaarel Annemann, teise gildi kaupmehe herra Mudilas!“

Annemanni ütetus weeres suust, nagu wesi, nii ruttu ja kiirelt, et noormees Madaras arugi ei saanud, mis see pidi tähendama ja suurte, osast häbelikkude filmadega jäi ta esitelewa ette seisma.

„Mis hirmus!“ kaebas neuu Kaasite, isegi emand Maasik, kes ikka wait armastas olla, ei jõudnud ennast tagasi hoida, waid noomis: „Annemann on ikka wana Annemann!“

Ka kõster tegi pahase näo ja wabandades ütles ta: „Herra Annemann on suur naljahammus!“

Küid alles sai Madaras wastata: „Kõemustab mind wäga!“

Alga Annemann arwas weel midagi wälja.

Ta pani käe oma kõrwa äärde, nagu ei kuuleks ta hästi ja küsis: „Mis noored herrad ütlejivad?“

„Rõemustab mind wäga!“ wastas noormees tõsiselt.

„Mis teid siis rõemustab?“ päris Annemann otsekohejelt.

Madaras jäi niisugusesse olekusse, kus inimene enam mitte midagi wastata ei mõista. Ta kehitas õlasid ja punetas näost.

„Aga Annemann!“ käis korraga emand Maasika suust noomiv hüie.

Madaras lõi oma häbelikud filmad ülesse selle noomiva heale poole. Ta ees seisis ilus naisterahwa kaju kelle filmad nii kurwalt, aga siiski kaastundlikult tema otja waatajivad.

„Mis hirmus!“ waewles Kaasike.

Hopmann ja kirjutaja pidivad naerma purstama, aga Madara häbelik olek hoidis neid sellest tagasi.

Köster oli pahane.

„Olge head, wõtke istet!“ pakkus köster.

Madaras pööris Annemannile selja ja wöttis sohwa ees aset, mille ümber ka teised kohta wõtjivad, kuna nad Madara peale waatama jäiwad, nagu oleks tema käes kord juttu alustada olemat. Nooremehel oli piinlik, ta nagu heitles ijeenejega. Paistis, nagu oleks tema enese tundmus haawatud jaanud, tema isik pilkamise tarwis pruugitud.

Annemanni temp oli ka naisterahwaid pahandanud.

„Niisugune on meie Mudila!“ kaebas emand Maasik tõsiselt. „Niisugune ta on! — Herra Madaras, ega teie enne niisugust nurka ei ole näinud!“

Madaras waatas nagu tänawa pilguga noore emanda otja, kes seda piinlikku waitust lõpetada oli mõistnud. Emand Maasika sõnad peastjivad jälle keele paelad.

„Ega siis herra Annemann nii hull ei ole,“ seletas neiu Kaasike, „ja ega see Mudila ka nii sõge ei ole, nagu teie teda kujutate. Eks igal pool ole oma head ja wead!“

„See on õige jutt!“ kinnitas hopmann. „Paradiisi pole weel keegi tark maa pealt ülesse leidnud! Pole jellel Mudilal häda midagi, lõikab küll!“ Ja Madara poole pöördes küsis ta: „Kas piibelt loete?“

Madaras ei saanudgi wastata, kui Maasik wahela astus ja ütles: „Juba jälle oma piibliga! Ise kiskusite alles ja juba jälle kaartide kallal. Laske ometi wõerast inimest pisut puhatagi!“

Müid nägi Madaras, et emand Maasikas just meelega tema wastuse wahela oli tikkunud, sest tema arwas piibli nime all päris tõsist asja. Ja nagu instinktiliselt tundis ta, kuidas ta meel selle kena naise poole hakkas hoidma.

„No jah,“ hurjutas hopmann, „naised tahawad ikka koore riisujad olla! Lähme, laseme ühe pisukeste partii!“

„Tänan wäga!“ wabandas Madaras, „olgu teine kord!“ Madaras jäi sohwa äärde naiste laua juurde, kuna mehed allegi kaartide kallale asusiwad. Naised wõtsiwad ka sohwa ääres aset.

„Koh ütlege, neiu Kaasike,“ küsis emand Maasik, „mis head teie Mudilast siis leiata? Siin ei ole ju midagi niisugust, mis ka nimetada sünniks!“

Neiu Luise tundis, et teda nooremehe ees kimpu tahetakse ajada. Ta lõi oma selged, juured sinisilmad nooremehe otja, nagu tahaks ta ainult neid waatamise wääriliseks Mudilas pidada, ja wastas siis ägedalt: „Aga, kus on siis parem? Igal pool on oma wead, ja ega meie nurk nii maha jäänud ei olegi. Meil on oma hea feltskond ja kes selle tutwusega ei taha leppida, see leiab ka siit ümbrusest head feltsi!“

Madaras waatas uuriwalt neiu otja. Kuidas need filmad jäatendasiwad, nagu sala tuli oleks nende all õõgunud.

„Ja jah,“ wastas Madaras, kes tundmata Mudilat laita ei tahtnud, „ega see asi nii hull ka ei ole, kui ta wahel paistab. Müidjel ajal on igal pool juba kaunis laialine feltskondlik elu! Kas Mudilas feltsiid ka on?“ küsis ta siis nagu seletuseks.

„Mitte mingisugust!“ wastas emand Maasik.

„Ka karstuse feltsi mitte?“

„Mitte midagi!“ wastas pagari emand.

„Meil on oma feltskond!“ wabandas kõstri kaaja.

„Ja mis muud feltsi meil weel tarwis läheb?“ küsis walitseja emand.

„Ma arvan, et seltsid lähewad ifka tarwis,“ seletas Madaras oma piujukesi kihwasid keerutades ja otsasid ülesse poole lüftates. „Seltsielu toob rahwale koguni teise lehekülje! Ja mitte üffi rahwale, waid igale üffikule inimesele. Ütleme — kõned, ütleme — udupildid, ütleme — tantsu-õhtud.“

„Kas teie tantsite ka?“ küsisiwad korraga naised.

„D — jaa!“

Raistel oli hea meel.

„Wäga kahju!“ arwas Madaras, „et siin ühte üli-üldist seltsi ei ole. On meil seltsid, siis wõime pere-konna õhtud toime panna — ühe sõnaga, elu on koguni teine!“

„Mulle teeb see wäga head meelt,“ seletas pagari emand, „et üks noormees on tulnud, kes mitte jarnaste waatetega ei ole, nagu siit Mudila mehed! Igawesti mängiwad nad kaarta, igawesti istume meie üffinda! Elust on mul juba, näe!“ — ta näitas oma kaela peale, kus juures ta lõua kõrgemale tõstis, mis läbi ta rind kõrgemale kerkis, nõnda et kaela musklid ja rinna esimene wõlw enam silma paistis, „näe, siit saadik on juba see elu läinud. Ela nagu floofstris!“

„Mga, ma ei saa aru, mis teie siis soowite?“ küsis kõstri kaasa, kellele pagari emanda elamus natukene ifeäralit näitas olewat. „Meie elame ju siin üsna lõbusasti?“

„Lõbusasti, nagu konnad tiigis,“ wastas ilus emand, „kroofjume ja kroofjume, kuni surm meid mättasse ajab. Ütelge, kas on siin midagi, millega inimene rahule wõiks jääda?“

Ta waatas oma suurte sõstra filmadega kõstri emanda otsa, nagu tahaks ta sellega oma arwamistele kaks juurt sätendamawat punkti otsa panna.

„Mis on meil, pereemadel, weel soowida, ma ei saa aru?“ küsis kõstri emand.

„Soowida on palju,“ finnitask emand Maasik, „wäga palju!“

Meiu Raasike oli ammu tahtnud juba Maasika emandale wastata. Talle paistis, nagu tahaks pagari emand

forraga nagu võera nooremehe ees hülgada, niihästi oma ilu, kui ka mõistusega.

„Ma ei saa ka aru,“ küsis neiu Luisse, „mis iseäralist elu teie soovite, ja mis elu naine peab soovima? Tal on ju oma kodu! Mis iseäralist seltsi talle siis tarvis õige läheb?“ Ja nagu oma õiget neitsilist põhjusemõtet väljakuulutamiseks ütles ta: „Tubli maja ema käib kõigest üle!“

„Tubli, tubli, neiu Luisse!“ kiitsivad naised. Pagari emand naeratas kurvalt.

„Kas teie siis seda kõit ühete tubliks maja ema tööks peate, mis meie igavesi teeme: Kujume jutte, teeme sõõki, ja kui kofku tuleme, siis teeme hebeneid, mängime vahel kaarta ja ajame niisugust juttu, mis kedagi ei huwita?“ küsis ta weel kurwemalt.

Madaras kuulab seda juttu suure huwitusega. Võeras emand võttis tema tähelepanemise täiesti enesele.

„Oh, oleks teil ka „weikene“ kodus olewat,“ naeris hopmani emand, „küll siis kõit igawus kaoks!“

„Võib ta olla!“ wastas Maasik kurvalt. „Kui üks mäng iju ära ajab, siis peab teine lõbu pakkuma!“

„Oh, mängige ometi midagi, proua Maasik, mängige ometi midagi,“ palus forraga kirjutaja emand, kellele sõna „mäng“ Maasika mängu meelde tuletas.

„Jah, mängige midagi!“ palusiwad ka kõstri emand ja walitseja kaasa.

Neiu Maasike näitas tujane olewat.

„Olge nii lahted!“ palus Madaras ka ligi.

„Kas teie ka mängite?“ küsis Maasik.

„Ma küll ei mängi, aga ma olen suur muusika sõber! Olge nii head, mängige!“

Selle aja sees oli kõstri emand gitarre toonud ja ulatas selle pagari emanda kätte.

Nagu wastumeelt võttis mängija gitarre kätte, ja poolwastikut hakkas ta healesid katsuma.

Smelikult aralt kostiwad tajased healed mänguriista feele pealt kuulajate kõrwu ja äritasiwad nende tundmufi.

Kohe sai Madaras aru, et emand Maasik osaw gitarre mängija oli. Madarasele kuuldus, nagu tuleksiwad healed

fusagilt kaugelt, kaugelt, nagu mõnest kaugest laanest, kuhu keegi metspiigade meelitusel Murueide metsa ära nagu oleks elsinud, ja nüüd hüiab ja kaebab ja palub, et keegi teda õigele teele, inimeste jekka jaadaks, sest metsa elu näitas teda ära olevat tüitanud!

Aga miks kostiswad bassi keeled nii väljakutsuwalt? Nagu oleks see mõne metsa waimu ukutaw meelitus! Ja kõik see sulas teiste healtega segamini üheks magusaks tundmiseks, metsa piigade healte jarnajeks, kes noort meest Murueidefese põlisetesse laantesse meelitab, kus nii hea elada olla!

Tasa hakkas emand Maasik Otto von Leizneri laulu laulma: *)

„Wo warst du denn so lang', so lang'?

Mir war's um dich so trüb und bang,

Mein Kopf, mein Herz, sie waren krank!

„Ich hoffe nicht mehr diese Stund'!

O, küß mir rot den bleichen Mund,

Dann werde wieder ich gesund!“

Reiu Kaasike ohkas, tõusis püsti ja tegi, nagu oleks tal kõõgist tarwis midagi tuua olevat, kõstri ja walitseja emandad waatasiwad teine teise otja, nagu ei jaaks nemad aru, miks pagari emand niisugust laulu laulis. Emand Maasika silmad näitasiwad aga nagu hülgaks neis niiskus ja nagu ei mõtleks ta midagi, nii waatas ta oma ette.

„Bravo! Plus! Tore!“ hüidis Madaras, kes ennast juba nagu kodu tundis olevat.

Kaupmees Annemann oli kaardilaua äärest jeda ka kuulnud ja kui Madaras oma „bravosid“ lõpetas, hakkas ta laia lameda healsega peale:

„Tõita ära pimedusest,
Mine wälja rumalusest!“

*) Kus olid sa nii kaua, kaua?

Mul oli sinust kurb ja kahju,

Mu pea, süda oliwad haiged!

Et ma looda enam seda tundi!

Oh, suudle mul punaseks mu kahwatanud suu,

Etis jaan ma jälle terveks!“

„Kuis, kujs!“ kışendas kőster, „kujs, pea, jőge, suu finni!“ ja pani kaupmehele oma suure kae otjekohe juu peale. Kaupmees jai wait ja kui kőster oma kae ara wottis, hakkas ta suure healega naerma, siis tőusis ta ũlesje ja lats Madara juurde.

„Kas Zeus on kameli peale wihane?“ kışis ta Madaralt. Madaras naeratas ja wastas: „Ei ole!“

„Soo!“ hőiskas Annemann, „sışjeastumise ekfam on tehtud! Siin lőön mina sind, Hendrik Madaras, Mudila esimese klassi rüütliks ja kawaleriks, jatan Zumalaga ja hakkan koju minema!“

Selle juures oli ta Madara kae oma pihku wõtnud ja raputas seda teise wastu tahtmiist tugewasti.

„Saab küll, küll juba!“ naeris Madaras wastu.

„See ei ole weel midagi!“ laskis kaupmees waimustatult edasi. „Sellest ajast peale peate teie weel enam nagemal Teie peate Mudila uskri eneste ees igal pool lahti nagemal olewat ja teid sışse ja wälja minewat ũle uste lätvede hea meelega!“

Madaras ei teadnud, kas nutta, wõi naerda, nii isewarki oli see kőik temale.

Annemanni lahkmine andis ka teistele märku, et nad minema hakkasiwad. Mehed lõpetasiwad. Naised hakkasiwad riidesje panema. Suure tǎnu ja kiitusega jaadeti kőlalised minema.

Ka Madaras lats oma korterisje, ũlesje katuse alla kambriksje, kus teine woodi palja kotiga teises nurgas maha jǎetult silma paistis. Nagu Madaras mǎrkas, pidi see wist teise abilise jaoks olema, keda weel siin ei olnud.

3.

Wõeras tundmus tǎitis Madara hinge, kui Madaras oma tuppastus, kus kőtmata, finnine õht tema nina ǎritas, nagu mõnes wõerastemaja kambriks, mis mitu aega kőtmata oli olnud, peremehe ihnuse pǎrast kőtmata oli peetud.

Kõrk künla kuma näitas temale ta kambri sisetust, millel mingisugust külgetõmbavat omadust ei olnud. Madala, katusealuse toakese lagi oli waewalt 8—9 jalga kõrgel. Seinad oliwad tapeetidega ületõmmatud, aga need oliwad pragunenud ja ülevalt rippusiwad mitmed lahtised kohad tolgendamalt alla.

Kõik see ei ülendanud Madara meelt. Ta tundis, kuidas wõeras koht tema peale esialguses rõhuvalt mõjus.

Ta tundis enese liigetes wiludust. Nagu iseenesest läks ta raudahju juurde ja pani käe selle wastu, see aga kõdistas tema õrna pihupesa oma jää sarnase külmutusega ja äritas tema nina oma külma raualõhnaga, nagu see tühi riul seal teine pool seina ääres seda oma libeda tolmuhaisuga tegi.

Madaras wäristas ennast kõigest kehast. See oli nagu haiguse-efine wäristus, aga nüüd mitte haiguse, waid elama hakkamise palawiku esimene wäristus.

Madaras sai sellest aru, et see külma tundmus enam sellest tundmatusest tuli, mis temale ennast siin awanes, kui just toa wiludusest.

„Wõi siis siin, siin pean ma elama hakkama?!“ küsis ta nagu imestades enese käest. Selles küsimises awaldas ennast see mitte-rahulolemise tundmus, mis ta siit oli saanud.

Roguni teiste tundmustega oli ta siia tikkunud, selle esimese uue koha peale. Kui noor mees tundis ta eneses tööjõudu ja selle jõu tundmine andis temale tema enese lugupidamise tundmuse. Ta oli omale ettekujutanud, kuidas ta, kui noor koolitõpetaja, uue koha peale ilmub, kuidas teda tähele pannakse, tema jõnu järele mõeldakse, tema wäärtust ära tuntakse ja sellest lugu peetakse. Aga kohe esimene kokkupuutumine oli sellele nagu risti wastu-olemist näitanud. Näitas, nagu ei oleks see seltskond kõigewähematgi märkanud, et nende seas uus inimene oli, kellel oma ise nägu ja teguwis wõis olla. Ei, elu tuli temale nagu wana kangur ette, kes teda nagu iga harilikku lõnga kanga sisse teiste sarnaste lõngade külge tahtis lüüa, et uut lõnga tema kõrwale panna ja nii edasi ja edasi, kuni kangas walmis. Paistis, nagu ei soowiks elu sugugi, et mõni lõnga keere suurem ehk isejugussem oleks. Ja, niijuguft kirju lõnga, nagu kaupmees,

Jeda sallis see elu küll, mitte aga teise keeruga, teise jämedusega. Ja oma esimest peapüüdmist, oma kodu teelt, ei saanud Madaras läbi wiia. Aupakkumiseft wana kõstri wastu oli ta hakkanud jeda teelt rääkima, mis Arnikas armastas ja nüüd tundis ta, kuidas seegi esimene peapüite raisku oli läinud.

See aga kõik äritas teda, kui ta pikemalt järele hakkas mõtlema.

„Hoo!“ naeris ta oma südames, „see on üks isesugune seltskond. Sellel on praegused hariduse püüded sootumaks tundmata!“

Neid sellele seltskonnale sižse istutada, neile uuema-aja hariduse püüdeid armsaks teha, neid edasi kaswatada — jeda wõttis ta kindlasti nõuks.

Seal tuliwad talle feminari kooliõpetajad meelde. Ta mäletas väga selgesti, kuidas aktiivones usuõpetaja neid 72-ga oli wõrrenud, kes head seemet lähewad külwama, kes jeda pimedat lähewad walgustama. Ja kõige selle jekka segas ennast tema lugemiste kokkewõtted, mis ta siit ja sealt aja-lehtedest oli saanud, kuni see nooremehe ilmawaateks kujunes, mille järele ta rahwale kõik jeda, mis armas, mis kaunis, mis hea ja lõbus on kuulda, kõike jeda pakkuda, jeda tahtis ta.

Ja nüüd? Nüüd korruga ei pandud teda tähelegi, loeti niisuguseks, kes nende eneste jarnane on, ja seal oli kaupmees jeda korruga rüütliks, Mudila rüütliks ja kawaleriks lõõnud!

„Kelle rüütel mina siis õige pean olema?“ küsis ta enese käest ja hakkas ennast riietest lahti wõtma.

Selle juures tuliwad temale tuttawad neiud meelde, nende rea otja seadis ta siin nähtud neiu Maasikese ja korruga ütles ta: „Aga pagana lena naisterahwas on see emand Maasik! Ja tema mäng? Nus!“

Nagu tahtmata hakkas ta nõiduward healesid kuulma, mis nagu kaugele, kaugele jeda kutsujiwad. Weel aseme peal pikali olles kuulis ta neid healesid ja nende magusal õõsutamisel uinus ta ka magama.

Alles hilja hommiku ärkas ta ülesse. Toas seisnud weega pesi ta silmad ära, kus juures ta oma linnaseepi

reisikastist tarvitas ja kui ta näo ja käed hästi ära oli kuuwatanud, hakkas ta juukseid korda seadma. Juuksed olivad tal pihud käharad, mis hoolsal jugemisel otja ette kaks weikest keerdu sünnitasiwad, mida Madaras wabalt tilkudes armastas kanda. Kui pihukene ninahabe ära seatud oli, siis alles läks ta alla.

All eestkojas sai ta wana kõstriga kokku. Sellel olivad juured pikasäärtega saapad jalas. Nähtawasti tuli ta töö juurest.

Sügawa kumardusega teretas noormees wana kõstrit. Arnikas waatas uuriwalt Madara otja ja kui ta nägi, et see täielise hingerahu juures oli ja enese nagu kodus tundis olewat, siis wõerastas see teda pisut, sest jeda ei olnud ta teiste noorte meeste juures mitte tähele pannud. Siiski küsis ta:

„Kuidas tunnete enese siin ka olewat?“

Madaras naeratas pisut ja wastas siis: „Wäga hea!“ nagu tahaks ta ütelda: „Kui teie minu juures enesel hea tunnete olewat, siis teeb see mulle väga head meelt!“

Kõster märkas, et Madaras mitte niisugune ei olnud, nagu kaks, kes maja müüriwad armastab, waid kes enesel seal kodu tunneb olewat, kus tal inimestega kokkupuutumist on.

Mad läksiwad wälja aeda. Kõstril oli juur aed, ilusa kruusatud teedega, mille kõrwal marjapõesad ja wiljapund kaswasiwad. Keskkohad olivad keeduwilja jaoks jäetud.

„Siin jalutame sügiseti!“ sõnas kõster.

„Jah, väga ilus, just kui Edeni rohuaias,“ meelitas Madaras wana kõstrit.

„Muud kui Gewa puundub!“ arwas kõster.

„Seda annab Jumal omastele unes!“ naljatas Madaras.

Kõster naeris.

Nende jutt läks koolitöö peale. Siin kuulis Madaras, et teine abiline Jürisõn siit kihelkonna mees olla, et ta juba kolmat aastat teenida ja kõster temaga rabul olewat, ainult üks wiga olla tal, nimelt kangekaelsus.

„Jürisõn on väga hea mees,“ kiitis kõster, „läbi ja läbi koolimees, aga kangekaelne!“ Mis tema kord ette wõtab, mis tema kord tahab, see peab nii olema. Aga tark poisj!“ lõpetas kõster.

Seal jooksis Luise neiu neile, nagu kogemata, nagu ei oleks ta jalutajaid näinudgi, vastu: „Onkel, onkel!“ hüüdis ta pool lauldes, „kohwi on walmis!“ Ja kui ta Madarast nägi, siis kohkus ta pisut ära, nagu häbeneks, ja wabandas ennast: „Mis hirmus, ma ei näinudgi, et herra Madaras siin on!“

Neiu oli walfjashall pruunide täppidega riie seljas, mis temale nagu suure kasji kaju saleduse andis.

Madaras pani imeks, et ta eila õhtul mitte neiu Kaasikest nii ei olnud märkanud, nagu nüid.

„Waata, herra Madaras“, naeris kõster neiu Kaasikest nähes, „eks anna Sumal omastele!“

Neiu oli ligidale tulnud ja naljapärast esiteles kõster noori inimesi teineteisele. Neiu puistles kätt andes, aga puitlemises oli niipalju naljatust, tõtt ja häbenemist, et see niihästi noorele kui wanale löbu tegi.

Tuppa jõudes auras juba kohwikann laual.

„Kuidas teile ka meie eilne seltskond meeldis?“ küsis kõstri emand kohwilaul Madarast.

„Wäga lõbus seltskond, ainult Annemann. . .“ seletas Madaras.

„Ärge pahandage!“ sõnas emand, „see on Mudila nõrkus. Ta ei kõlbaks küll siia, aga kui meie ainus kaupmees peab ta seas olema — muidu ei lähe!“

„Aga emand Maasik?“ küsis Madaras.

Neiu Kaasikese filmad sätendasiwad, kui Madaras seda küsis.

„See on meie pagari emand,“ wastas maja-ema, „ka see ei ole meie alatine majasõber! Aga ta on kirjutaja perekonnaga sugulane wõi sõber ja meie jälle nendega, nii et ta wahel meie seltskonda tuleb!“

„Aga mängis ilujasti!“ arwas Madaras.

„Kui muud midagi teha ei ole!“ wistas Kaasike sekka.

„Temaist, sellest emand Maasikast, wõib teile palju rääkida,“ seletas kõster. „Ta on imelik naisterahwas!“

„Halp!“ kinnitas emand.

„Jah, eks ta halp ka ole, aga tal on ka palju häid omadusi!“ hakkas kõster seletama.

„Kellel?“ küsis emand healt tõstes.

„Eks pagari emandal ikka!“

„Ole nüüd häid omadusi!“ seletas emand kärmelt.

„Tühhipaljas! Waata, kuidas ta riides käib?! Kuidas ta halbib? Ja mis ta eila laulis? See oli ju kõik selle nooreherra meelituseks:

„On musuta mul kahwatanud huuled punaseks,

Siis saaksin ma jälle terveks!“

„Kas see kellegi laul oli!“

„Kuidas?!“ küsis kõster. „Mis? Kes peab mujutama? Minu majas?!“

„Aga mine küsi emand Maarika käest! Tal on ikka oma hullutujud meeles!“ pahandas emand.

„Mis ta oma sündimise ja hariduse poolest on?“ küsis Madaras.

„Aga tont teda teab!“ õiendas emand. „Moorel põlvel elas ta mõisas. Käis wäljamaal! Siis räägiti. . .“

„Kus!“ noomis kõster.

„Koh, ei tea, keda mina kardan! Ta tegi mul oma lauluga eila üsna meele pahaks! Näe, neiu Luitsegi häbenes ja läks kõõki!“

„Koh, mis ta siis õige laulis?“ päris kõster.

Emand hakkas naerma:

„Ta ei laulnud muud midagi, kui tahtis muju saada!“

„Mis hirmus!“ häbenes Maarika.

„Minu majas?!“ imestas kõster.

„Päris sinu oma majas, jah!“ õrretas emand.

„Koh, kes teda siis musjutama pidi?“ pahwatas wana Arnikas korraka naerma.

„Wõta ja hullu finni!“ wihasstas emand tehtud wi-haga, „baruni poeg ehk, kellega ta lugusid lõi. . .“

„Kus!“ kurjustas kõster, „minu sõõgilaul mitte niisugust juttu ajada!“

„Onkel, mis see keelmine ikka aitab?“ naeris neiu Luitse. „Herra Madaras saab seda ikka teada!“

„No jahwatage siis!“ wistas kõster käega.

„Ole mul asja, keda sul hoida! Läheb baruni pojaga wäljamaale; eks seal läinud lahku. Tuli teine koju — läks

wa pagar Maasikale mehele. Müid räägib iga päew: „Ei ma oma meest armasta!“ Ei tea, kes seal juures süidlane. Pole lapsi ega kedagi!“

„Aga ilus naisterahwas on ta!“ sõnas Madaras.

„Aga mitu puuda seal wärwi peal on?“ küsis emand.

„Kas sina oled tema wärwi kaalunud?“ küsis kõster.

„Kaalunud ehk mitte, aga jeda saab iga inimene aru. et see wärw on! Mäe, meie neuu Maasike, ka punane tüdruk, nagu õun, aga kus tema?!“

„Mati jaiad ees; pagari emand!“ naljatas neuu Luisse.

„Olgu nüid jaiad ees ehk mitte, aga wärwi on seal küll ja küll!“ kinnitas kõstri emand.

Lauasolijad hakkasiwad naerma. Madaras waatas heameelega neuu Luisse otja, kui see nii kawalalt naeratas, kus juures ta filmadest nagu jala tuli sätendas.

Sälle imestas Madaras, et ta eila jeda ilust sätendawat läiget, jeda taltjutamata waadet ei olnud märkanud.

„Kuidas siis teile pagari emand meeldis?“ küsis neuu Luisse.

„Mis seal meeldida on! Kui inimene ei ole ta mitte inetu näoga, aga mulle näitas tema jutt kaunis waba olemat!“

„Ah, sellega ta just kehkleb nooremate ees!“ seletas neuu Luisse. „Ma olen tähele pannud: kui keegi wõeras seltskonnas on, jeda ta enne näinud ei ole, siis hakkab ta niisugust tarfa juttu ajama, et pane imeks!“

„Aga minule see ei meeldi!“ seletas kõster. „See on niisama nagu kana laulmine, wõi see, kui lehm härja wiisi mõirab. Ei kõlba!“

„Aga miks?“ küsis Madaras.

„Tal seelik seljas!“ arwas kõster.

„Aga kiriherral ju ka seelik seljas!“ tähendas Madaras.

See oli kõstri meelest liig. Ta lõi filmad suureks, mõtles natukene ja küsis siis: „Siis teie olete ka üks neist, kes kiriherrade seljas sõidawad? Müid on üks sort inimesi, kellel iga kolmas sõna kiriherra on?“

„Ei, jeda mitte!“ seletas Madaras. „Ma ütlesin jeda wõrreldes. Riie ei tee ju weel meest meheks. Aga

minu meelest on see üsna kena, kui naisterahwas ka rääkida oskab, kuid muidugi oma teatud piirides. Meie praegune seltskond ei saa muidu läbi. Niisuguseid asju on tarwis!"

"Need on noorte unistused!" vastas kõster targa näoga. "See on kõik üks niisamaugune kraam, nagu need seltsid ja asjad! Rahwa rikkumine! Ei tea, kuidas meie omal ajal läbi saime. Ei olnud seltsi, ei midagi, aga mehi enam kui tarwis!"

"Ja, see oli oma aeg!" ütendas Madaras. "See oli oma aeg, aga nüüd lähewad seltsid just inimestele tarwis!"

"Ah, teie olete ka üks rahwa-walgustaja?" küsis kõster. Madaras ei teadnud, mis wastata.

"See on," küsis ta, "mis teie selle all mõtlete?"

"See on niisugust, kes mõõda seltsisid jookseb ja karjub: Cestlane, Cesti rahwas, Cesti keel, ässitab talupoegi ülemate wastu, naerab usku, teotab firikut, laulu ja muusikat, pilkab — see on meie aja rahwa-walgustaja!" Kõster oli väga äritatud.

"Ei", vastas Madaras, "see ei ole ma mitte. Mina olen juur usu sõber. Ma tean, et usu langemine rahwa langemine on. Usk on kõikumata kalju, selle alus ei kõigu ja kes sellel alusel seisab, see on kindlal jalul. Ka talupoegade iseäralist hellitamist ma põlgan. Niisugusel korral — kolm sammu wahet! Muusikast ja laulust pean ma suurt lugu ja tean, et see rahwa kõlblise jõu tõstniist awitab. Aga meie peame ka wabameelsed edu poole püüdjad rahwuslikel alusel olema. Sellepärast leian ma just seltsielu, nimelt meie seltsid niisugused olewat, kus meie oma rahwa iseteadwust kombelisel teel wõime tõsta, kus meie noort jugu wõime kombeliselst kaswatada ja neile kombelist löbu pakkuda!"

Kõster kuulas, kuulas, rüüpas oma juure tassil tühjaks ja ütles: "Need mõtted on õiged! Aga küll teie Jürjoniga riidu lähete! Temal on isejugused mõtted!"

"Mis siis tema tahab?"

"Aga pagan seda teab", wiskas kõster käega. "Ei minu wanainimehe pea seda kinni wõta!"

Seameelega lahkus kõster sõõgilaualt. Ta nägi, et ta nooremehel oli saanud, kes peaaegu nagu tema mõtles.

Ta tundis küll, et see noormees midagi teistjuguist räägib kui tema, aga ta tundis ka seal wahel nagu loomusunni järele jugulust, tutwust ja see tegi temale head meelt.

Noored läksiwad aeda, kus nad krofetti hakkasiwad lõõma, kõster kadus aga töö juurde.

4.

Madara esimejed päewad läksiwad uues kohas üsna lõbusasti mööda. Ilmad oliwad mõni päew ka juba sügise nagu olnud, aga see augusti lõpp andis ennast weel selgesti tunda ja meelitas inimesi, kellelgi küll väljas-tööd ei olnud, väljas olema, nagu eesolewate pikkade sügiseste toa-päewade tuška sellega kahandama.

Aga päewad ei jäänud selleks. Ei olnud Madaras weel nädalatgi uues kohas ära saanud elada, kui tuul wesi-kaarde pööris ja peenikest seene-wihma sadama hakkas. Madaras oli sunnitud oma puuris istuma ja seal jeda elu natukene maitzma hakkama, mis ta terve talwe otja pidi elama.

Oma üfsikut wangieli ei olnud ta esiti nagu tähelegi pannud. Aga nüüd, kui päewa, teise ja kolmanda sadas, hakkas Madaras söögilaul igawuse üle kaebama.

„Lai' sadada,“ naeris wana Arnikas, „saab ilusaid seeni!“

Aga see ei huwitanud Madarat.

Enne oli ta neiu Luisega aias jalutanud, naljatanud, krofetti mänginud, nüüd oli see wõimata. Ta katsus küll ka söögi järele natukene kõstri pool edasi wiibida, aga kõik hakkasiwad töösse ja Madaras puges jälle oma urkasse. ehk ta küll nii heameelega neiu Luisi pool oleks istunud, sest see oli majas ainus inimene, kes naljatada armastas. Wanad oliwad tõsised, ifka tõsised.

„Nüüd tahab igawus ära tappa!“ kaebas Madaras juba kolmandal päewal.

„Ma wõin teile natukene tööd tuua“, arwas kõster. Ja kui Madaras sellega rahul oli, siis tõi kõster temale

pifa raamatu, kuhu ta lehtede pealt inimeste nimesid, kes tuleval pühapäeval lauale tahtsiwad tulla, pidi puhtalt ümber kirjutama.

„Kas wärskleid ajalehti ka saab?“ küsis Madaras.

Köster tegi juured silmad.

„Ei, neid meie ei loe! Rikuvad muidu inimesi ja wiidawad aega! Sõimawad üksteist ja selle eest pean mina raha maksma? Parem lähen kiriku alla kõrtsi, seal saan ilma rahata sõimamist kuulda!“

Madarale oli see uudis.

„Siis pean ma lehe tellima!“ wastas noormees.

„Ah“, lõi köster käega, „ei maksa raha raisata! Jürison tellib ühte sõgedat. Ma olen ta sisse ka waatanud — paljas kiusu ajamine! Aga kirikherra annab mulle wahel mõne Saksa ajalehe, seal saab mõndagi head kuulda. Minewal aastal lugesin ma neid reisikirjasid, — mis — noh, nimi läinud ära! — wanainimese pea — mis ta jala läbi maa ilma tegi; oliwad wäga huwitawad!“

Noormees pidi imeks panema, misjuguise waadetega wana Arnikas oli. Ja kui köster tema toast ära läks, siis tõusis ta laua tagant ülesse, ja hakkas mööda tuba äritatult edasi ja tagasi käima.

Just nagu meelega nägi ta siin kõik teisiti olewat. Ja niisugune inimene peab koguduses juhataja olema, arwas Madaras. „Ma tahan katjuda, ma tahan näidata!“ jeketas ta iseeneses.

Omas meeles wõttis ta ette, kõige pealt Jürisoni peale langeda, kes siin juba paar aastat tööd oli teinud, aga mitte nii palju mõjuda ei olnud oskanud, et köster niisuguste waadetega ette ei astuks.

„Noh, kas igawus kadus?“ küsis köster lõuna laual.

„Mitte raafugi!“ wastas uormees ja waatas Kaasikese otja.

„Kui herra Madaras tahaks, siis, onkel, wõtke herra Madaras homme wallawanema Kröitsbergi warrule“, rääkis Kaasike. „Seal saaks ta natukene oma igawust ära ajada!“

„Miks mitte,“ jeketas köster, „aga sina pead siis maha jääma; selle teega ei wii meid wana ruun läbi“.

Tuli pisukene puiklemine. Noormees ei tahtnud neidu mitte sundida warru lõbust ilma jääma ja lubas ise maha jääda.

Mõlemad waatasiwad teine teise otja, naeratasiwad ja tundsiwad sellest lõbu.

„Aga, papi“, arwas maja-emand, „wõta nad mõlemad ligi. Selle tee saate ikka käidud!“

Nõnda jäi ka.

Teisel päewal, peale kirikut, sõideti wallawanema poole.

Ka see päew oli wesiine; wesiine septembrikuu päew. Wihma tibas peenikeselt, peenikeselt, nagu läbi jõhwi-sõela ja muutis juba poriseks läinud maantee hiilgawaks pori-jõeks, milles kaks rööpe kohta hallimalt juba kaugele silma paistsiwad.

Meie sõitjad oliwad kõigest ühe wihmawarju ligi wõtnud, mida Madaras kohe enese kätte oli saanud, et kõstril wabam oleks olnud hobust juhtida ja et neiu Kaasike paremini saaks nende wahel istuda.

Eiisgi kippus sõitjate iste just selle läbi kitsaks minema, et nad ühe wihmawarju alla ennast kokku liisusiwad.

„Nihkuge ometi stia poole,“ palus Madaras neiu Luisset, „teil on wäga halb olla!“

„Wäga hea, wäga hea!“ wastas neiu ja kogus ennast koomale, et mõlemal istujal tema kõrwal parem oleks olewat.

„Urge kartke kedagi!“ noomis Madaras.

„Mis hirmus! Ma ei karda teid sugugi.“

„Eiis tulge kõrgemale!“

Neiu nihkus ka kõrgemale, enam Madara ligemale. Nad mõlemad tundsiwad, kuidas nende ihu soojus teine teisega sõbrustades läbi nende riiete tungis, nad mõlemad tundsiwad, kuidas põrutaw tee neid teine teisele wahel üsna kokku liisus ja nõnda sõitsiwad nad edasi.

Nende pealmised riided oliwad üsna märjad juba, kui nad wallawanema poole jõudsiwad, kus juba warrulised murruna koos oliwad.

Nagu juba toa wälimusest wõis näha, oli Krõitsberg üks jõukamatest peremeestest.

Dma esiisade elumaja, suitsutare, ajemele oli ta uue tiwist maja ülesse ehitanud, kus uuema aja wiisi järele oma eestkojad, saal, sõõgi ja magamise kambriid aset wõtsiwad.

Et aga loomad, mis eestlastele juba orjapõlwe ajast jaadid nii südame külge on kaswanud, kellega ta niikaua sõbralikult koos on elanud, mitte kaugel ei oleks olevat, oli Krõitsberg loomalaudad põiki toa otsa ehitanud. Et selle läbi maja puhtus palju kaotas, niisama ka maja ilu, kes sellest küsis, kui aga kõik nii käe-jala juures on. Maja sai nende lautade läbi enesele küll jawi sõtkumise roobi kaju, aga sellest ei küsinud Krõitsberg.

Niisamajugust iselaadi, segikuju, kandis ka maja sise-mus. Põrandad olivad wärwitud, seinad paberitega löödud, afnate ees rippusiwad omaoetud eesriided, jaalis oli sohwa pehmete toolidega ning flaweriga, söögitoas seisis juur saarepuust nikerdatud puhweti-kapp, aga kõige selle peale waatamata paistsiwad igalt poolt suitsutare elanikkude wiisid wälja: jaalis flaweri taga nägi Madaras suure wassi rõngastega ja wõrudega paenutatud sõidulooga ja pika wedrutawa warrega piitsa. Klaweri kõrwal asus klaasustega raamatukapp, mille riulite peal paar määrinud, köitmata raamatut ja lõhkirebitud ajalehe lised wedesiwad, mille taga aga hobuse rautamise kasti oma riistadega — kabjalõikamise noaga, tangidega ja wajaraga toredalt wälja paistsiwad. Söögitoa toreda puhweti-kapi otsast waatas terve kari kõikjugu tarberriistu, nagu hõõwliid, saed, peitled ja walmistegemata rängipuud uudishimuliselt pika söögilaua peale, mille ümber Wiini toolid puu pinkidega wõistlesiwad. Terve majale oli aga peremees imepõhjust afnad ilma õhuruutudeta lastnud teha, mille läbi õhk küll wäljakannatamataks, iseäranis talwetel, läks, aga Krõitsberg oli ütelnud: „Ega ma ometi maailma oma puudega kütma wõi hakata? Niisugused lapid on jaksste asjad. Ega meil ometi jaksste kopsjud ei ole, et nad külma „luhti“ wälja wõiwad kannatada!“

Ja kui korra talwel laste haiguse ajal tohter seal oli käinud ja nina kärjutanud ning õhuruutu otsinud, aga teda mitte leidnud ja wihastanud, siis naernud wana Krõitsberg oma naisele: „Tänu Jumalale, et need põrgu augud mul tegemata jäiwad, muidu oleks lapsed ära külmanud! Ole mul tohtrit wõi asja!“ Kuid aga kaks last temal ära suriwad ja kui wana selle põhjust sinna toodud tohtri käest päris

ja kui tohter oli vastanud: „Kuule, Kröitsberg, sinu toad on „lufti“ poolest väga waewalised, sinu lapsed suriwad juba sellepärast, et toad umbes on,“ siis hingas Kröitsberg sügawalt, tõmbas kopsu patju õhku täis, ajas käed laiali ja ütles tõsiselt: „Di, tohtri herra, siin on seda parka õige küll ja küll!“

Niisugune oli Kröitsbergi maja, kuhu warrulised jõudsiwad. Kröitsberg ise oli piisane, madal, paks, rullata kehaga ja palja pea ning paljaks aetud lõuaga mees, kelle näol alati lähe muige heljus. Wallawanemaks oli ta juba ammu tahtnud saada ja wiimaks selle suurusle suure jootmise läbi tõusnud. Heameelega armastas ta kuulda saada, et ta wallawanem on.

Et õues wihma pärast olla ei wõidud, oli warrumaja inimesi puu-püsti täis.

Seaks meeleks leidis Madaras warruliste seast ka kirjutaja oma naisega ja emand Maafika, nõnda et ta esialgu enese mitte üsna wõera ei tunnud olemat.

Tasane jutu kõmin täitis terwet pidumaja. Siin ja seal istusiwad inimesed koos ja ajasiwad oma tutwuskonnaga juttu. Madaras lõi enese Mudila meeste-naiste kilda, kus ka mõned peremehed oliwad ja kuulas, kuidas mehed tänawuse wiljajaagi üle arutasiwad.

Siin ja seal nägi ta, kuidas emad ja neiud pead kokku pistiwad ja teineteisega, nagu märgata wõis, unte isikute üle aru pidiwad.

Madarat ei huvitanud need meeste jutud sugugi, aga warsti jai ta aru, et kõik see seltskond üks iseennast täis uhke rahwas oli, kes oma jõukuse üle armastas hoobelda.

„Wa Kalda Hans ka kedagi!“ rääkis keegi jäme passi heal teine pool laua otsas. „Hilp ees ja talukas taga! Tema ka?! Mis tema on? Kelle tema arwab enese olemat? Lastnud enesele ka wedruwanfri teha! Hobune nagu minu wafikas aiste wahel, naine nagu tuleraud, jõidab ka!“ Ta lõi rusikaga wastu lauda: „Seda ma ei jalli, kui waene ka uhke on! Moonakas!“

„Aga tal oliwad tänawu ilusad linad!“ seletas teine peremees. „Saab oma 400!“

„Mis linad?“ vastas pahandaja. „Linad, nagu nälginud põrsja karwad! Aga tule waata, kus mul, — nagu Moosese habe, piff, üle, waata kõrvalt: just kui siid!“

„Aoh, sul lähebgi tarwis,“ viendas teine, „sul põlesiwad ju heinaküübid maha!“

„Eh,“ laskis taat edasi, „see täpe ei tähenda Liiva wanale midagi. Ma sain ju tulekasjast oma jao kätte. Kas ma ei tea, kelle torgatud ta on? Aga las' torlak weel! Ma ostsin kiuste pärast naisele suure willase rätiku ja tütrele linnawillase kleidi, lasksin wedruwantrile uue põlle teha ja kirjiku karikale ostsin ka uue härmatse peale. Las' näha, mis Liiva wana wõib!“

„Mis ja Liiva wanale teed!“ naersiwad mehed.

„O, kurat, mitte midagi!“ hõiskas kõneleja.

„Kuule!“ käis korraga Madara kõrwa ääres kiinuw heal, „kuule, kirjutaja Kaarel, lähme hobuseid waatama!“

Madaras pööris silmad sinna poole ja nägi kutsuja ühe suure habemega mehe olewat, kes kirjutajat nimepidi kutsus.

Kirjutaja ei pannud tähelegi.

„Kuule, Kaarel! Hei, lähme!“

Ta hakkas kirjutaja õlast kinni ja raputas seda. Madaras nägi, et mees pahaseks sai, et kirjutaja Kiwi ei wastanud.

Mees raputas edasi.

„Ära lõhu!“ vastas kirjutaja kurjalt.

„Eh—eh—hee!“ naeris habemik, „saab ka wihaseks. Tse walla pois! Kurat, nüüd lähewad aga jaksikud ka uhteks. Toida neid, maksa neile palka ja wiimaks hakka nende ees mütsi ka maha wõtma! Ei wennas, seda ja ei saa! Walla sant, walla pois!“

„Mis ja nüüd larmad!“ taltjutas habemiku paks naisufene. „Mäe, uus kooliherra kuuleb ka. Tere ka, kooliherra,“ mammake pakkus Madarale kätt, „olete ikka wist uus kooliherra?“

„Mis kooliherra?!“ wihastas habemik. „Sihufene sa— mane koolmeister, nagu wana, nagu meie wana Mõdu, meie wana koolmeister!“

„Ole ometi wait!“ taples naine ja pani mehele kae juu peale.

Mees lütkas aga kae kõrwale ja pahandas edasi:

„Kas teil raha ka kellegil on? — Mitte kellegil, aga Angerja Mikhliil on! Tahate, pange wälja!“

Naine lütkas aga Mikhli edasi ja läks Madara juurde.

„Kas kooliherral ka igaw on siin wõera rahwa seas?“ küsis mammakene.

„Ei saa aru!“

„Eks ta ole! Teie ju inimestega harjunud. Aga mis ja meie Liijuga teed. Ma pidin ta tänawu ka kihelkonna kooli tooma, aga ta nii kartlik! Hakkad kõwasti rääkima, kufub teine kohe walgeks! Näed kohe, et arg weri! Muidu aga ikka hea laps küll: laulab nii ilusa healega ja loeb ja kõit!“

„Koh, küll meie oskame lastega läbi saada!“ julgustas Madaras mammakest.

„Jah, eks ta nüüd ole ka, aga eks last ole kodu ka tarwis. Tahtsin Anni ikka linna kooli panna, eks siis jään üsna ilma abita. Aga mis ja teed ära, eks peab lapsi ikka kooli panema. Anni mul nii hea laps, aga eks peab ikka linna wiima: ta ei mõista ju neid peenemaid kombeid. Tahab ikka õmbluskooli minna! Eks ta õpi ikka, noor inimene! Näeh, Nõmme Jüri tütar käis linnas koolis, mis tal nüüd wiga? Saanud aehukaardile mehele! Elawad nagu hakkad — joowad kohwi ja kõit, magawad keshommituni. Just kui hakkad!“ korutas eit.

„Mis ja seda Nõmme Liinat ka räägid!?“ parandas teine naine kõrwalt. „See pidi ju mehele minema. Hea ikka, et ühe kätte sai! Pole seal aehukaarti kedagi, wa kohtu kirjutaja, joob teine, nagu siga!“

„Wõi neid tütreid ka linna kedagi wiia!“ kahtles keegi naiste seas.

„Koh, meie Annist nüüd seda küll karta ei ole,“ tõendas esimene mamma. „Meie Anni pane kas kahe poisi wähele magama, ikka puhas, kui lina seeme!“

„Ema, mis ja siin nüüd na waidled?“ küsis korraga keegi naisterahwa heal Madara selja taga. Suurdetuleja oli

noor neitsikene, walfja peaga ja piisufese, ümarguse, naeratawa näoga.

„No jah,“ ütles ema Madarale, „eks see meie Anni olegt.“

„Koh, Anni,“ õpetas ema tüttart, „eks tereta ka, see on meie noor kooliherra!“

Madaras tõusis püsti ja oma nime nimetades ütles ta jelle peale, kui neiukene „Tere!“ oli ütelnud: „Rõemus-
tab mind wäga!“

Neiukene punetas ja ei ütelnud jelle peale mitte midagi.

Emale oli aga tütre kohmetus wastu meelt ja nagu juttu enese kätte wõttes, seletas ta tütre asemel:

„No jah, eks ta meie Annile ka head meelt tee, eks meie Annil ole niisama hea meel, kui teilgi. Eks ta ole noorte inimeste asi: ikka heameel, kui teineteisega kokku saawad!“ Ja tütre poole pöördes ütles ta: „Ei tea, mis ja siin seisad, ole ikka julge ka! Jää ja nüüd siia, ma lähen waatan, kuhu wana Mihkel jäi? Näeh, hakkawad juba ristimist seadima!“

Meiu jäi ka Madara juurde seisma. Et neil aga teine teisega juttu ei olnud, siis hakkasiwad mõlemad ristimise ettevalmistamist vaatama.

Suur laud seati keset suurt tuba, mis Kröizbergil jaali asemel oli, walge lina laotati üle ja ristimise taldrif, teine küinal teine pool, pandi laua peale. Et widewik juba maad wõttis, siis pandi mitmesugused walgustajad tubadesse wälja: kuhu küinal, kuhu laelamp, kuhu suitsew „tattnina“, nagu Mudila pool ilma klaasita lampi kutsuti.

Nüüd paistis ka silma, misjuguks maja wärwitud pörandad oliwad muutnud: hiilgawaks koguks, mille peal sadanded saapa jäljed näha oliwad. See oli kõik wihmase ilma töö. Näitas, nagu oleks keegi nõid wärwi-pörandad jawi omaga ära wahetanud. Tuba kogus ka kohe inimesi puu püsti täis ja ristimine algas peale.

Süügi kestis aga käre kaugemates tubades edasi. Selgesti kõlas wana habemiku Angerja Mihkli heal:

„Hei, kõster! Küll juba! Pane nimi ära! Kiilikas kõrweb!“

Köster ruttas oma tööga. Baewalt oli ta aga lapse nime ütelnud, kui Ningerja Mihtel oma suure habeme üle teiste peade tuppa pistis ja hõiskas: „Kaarel elagu!”

Sündis keelamine, jofin, naer — aga köster palus lapsele waimu ja wanematele head terwist ja jõudu last kaswatada. Oli aga lõpelaul lauldud, kui seesamane Mihtel tagant toast hõiskas: „Punn pealt ära! Laske warrud siisje!” mille peale üleüldine heameel awalikuks tuli. Näitas, nagu oleks kufagilt tõesti punn pealt ära tõmmatud.

Endine enam ehk vähem tagasihoidlik waitus oli forraga kadunud. Igalt poolt langeti wiinapudelitega, õllekappade ja kannudega piduliste peale. Estiti käis terwise jooft, mille tarwis wallawanem weini oli toonud, mis küll fuhu tominga marja maitse jättis, mis aga ometi wein oli, siis algas aga alles õllejoomine peale. Rapp tühendati kapa, kruus kruusi järele, warrupoifid käiswad hülgawate nägudega, lüpsitud käes, ja täitsiwad tühjenenud kappade ja kruuside kõhud uuesti wahutawa märjaga ja warsti oli märgata, kuidas piduliste tuju tõusis.

Noored mehed, kes enne nagu häbelikult neidudeft eemale hoidsiwad, felfsiwiwad nendega hõpõis enam ja neiud, kes enne nii karilik-tõsised oliwad, lagistasiwad nüüd naerda, julgestiwad juba poiste otfa waadata ja täitsiwad oma heleda naeruga terwet pidumaja. Wanemad mehed oliwad aga laudade äärde afunud ja kaarta lõõma hafanud.

Eiit ja sealt kuuldi aga nooremate seaft hüüdu pilli järele.

„Pillimehed wõtawad alles kuraasi!” wastasiwad warrupoifid. Warsti oli aga noorematele soowitud filmapill fätte tulnud, seft kufagilt kaugemast maja kambrift kuuldi juba kiunuwa wiuuli ja lõõtsapilli magedat ürgamiift.

„Rehetuppa, rehetuppa!” naerfiwad warrupoifid ja terve nooremate kari langes tubadest läbi rehetoa poole. Ka Madaras ja Mudila emandad telliti tantfust oja wõtma. Rehetuba seifis kõõgi otfas. Suure rehe ahju äärde nurka oliwad kuused ringi pandud, mille sees muufika afus. Mõõda jeina-ääri oliwad pikad pingid pandud, fuhu tantfijad ja pealtwaatajad istufiwad.

Algas tants. Mitte liht tants ei olnud see, waid tantfude tants.

Rehetuba oli paari minuti pärast keerutawaid paarisid kiiluna täis, kes wiristasiwad, ringitasiwad, hüppasiwad, kus juures noored mehed aruisti takti kõwemat hoopu jalaga wastu maad lüies finnitasiwad, wahel aga ka mõlemat jalga wastu pörandat patsutasiwad, mis terwele keerutusele metsiku mõju andis, mida warrupoiste kurgu põhjast kirgamine „Diiuh!“ weel enam läbi liha ja luu lõikawamaks tegi.

Madaras, kellel esiti isu seffa oli lasta, waatas aralt jeda weerlewat inimeste kogu. Tema kolm kaaslast oliwad sellega aga nagu enam harjunud, siisgi paistis ka nende nägudelt wastik tundmus.

Seal ilmus aga Madara jeltskonna ette trobikond külapoisja. „Kas jaksad ka tantfida ei soowi?“ küsiti nende käest.

Keegi julgematest hakkas neiu kaasikese õlast finni ja palus: „Olge nii lahted! Urge pange pahaks: meie oleme rumalad talupojad!“

Mudila naisterahwad naeratasiwad kahteldes.

Ei awitanud ühtigi — naised wiidi tantfima ja wiris-tati tulist keerdu üle rehetoa, kus juba tolm pilwena heljus.

Madaral oli see pisut wõerastaw waadata. Ta oli Tartu linnas ülesse kaswanud, nüüd ka, kui noormees, mitmest tantfuhustust siin ja seal osa wõtnud, aga niisugust keerlemist ei olnud ta mitte näinud, ka mitte omal pool maal, kuhu teda wanemad wahel oliwad wiinud. Ta kahtles selle üle, kas ta siin jeda tõesti esimest korda näeb?

Ikka nagu ei julgenud ta seffa minna.

Ta nägi, kuidas neiude paled juba lõkendama oliwad lõõnud; kuidas juuksed, mis enne nii hoolega pea ligi oliwad soetud, nüüd juba lipendama lõiwad, mis nende pead arewel seiswateks wõilille nuppude sarnasteks kogudeks muutis.

Sga loo wahel käisiwad õlletapad read läbi ja ikka enam ja enam tuli nende siju mõju tantfijate peale awalikuks: uuel tantfu korral katsusiwad noored mehed oma osawust tantfukunstis kõige paremini näidata. Seal jäiwad mõnningad ringi peal ühe koha peale seisma, kus juures noormees

neidu jada korda enese ümber keerutas ja tantsitatavat mu-
jutada, küll pitsitada katsus, mida see aga wastiku heamee-
lega talistada püidis; seal tampis mõni wahwam mees juba
terwe ringi peal mõlemaid jalgu wastu maad, seal pillas
teine toredasti oma paremat ja neiu pahemat kätt parte alla,
nagu püiafwiad nad sealt midagi kättesaamatat tabada; seal
lastis mõni enam joobnud pois oma neiu keset ringi lahti,
tegi tema ees oma mitmesuguseid keha harjutusi, kus juures
neiu ifka taktis ühe koha peal kepsles, wõttis neiu jälle
kinni, kes seisu ajal keerutawate paaride käest mitu korda
mürakaid selga ja külge oli saanud, ja wiristas jälle edasi.

Mida enam pillid ürgafwiad, mida rohkem õllekapad
ringi käiswad, jeda jüdikamaks läfwiad ka tantfijad. Enne
wõeti weel neiu pehmelt pingi pealt ülesse, nüid langeti aga
lennust juba peale, ja lõpu korral wajutati rüsinaga jälle
pingi peale tagasi.

Mudila naisterahwad oliwad tantfust wabastatud ja
seiswad jälle Madara kõrwal punetades ja lõõstutades.

„Kas siin pidude peal ifka nii ollakse?“ küfis Madara
pagari emanda käest.

„Ifka!“

„Kas noorherra sugugi meie lõbust oja ei wõta?“
küfis korraga keegi noormees Madara käest, kus juures ta
küsitawa ette, müts kuklas, seisma jäi ja wäljakutsuwa, joob-
nud pilguga teise otja waatama jäi.

„Meie palume wäga!“ tellis noormees, kelle selja taha
hulk teija oli kogunud.

„Siin on tantfijaid küllalt!“ wabandas Madaras.

„Roh, ifka natukene!“ sundiswad poisid.

Madaras kahtles pijut ja siis, et mitte teistele wastu
panna, läks ta kirjutaja kaasa ette, kumardas pijut ja palus
emandat tantfima.

Madara tegu sünnitas warrupoistele hirmus head meelt.

„Do!“ naeriswad nad, „wõi nii, wõi naa!“

Suure heameelega Mudila jaksikute ees küfitades kut-
sujiswad nad neid tantfima.

„See on häbemata!“ küis Madaral wiha joon läbi
jüdame, sest igal pool, kuhu ta aga waatas, küfitasiwad

hiritawad poisid niisamajuguste neiude ees. Pärast läks nali weel nii suureks, et poisid tüdrukute ette päris maha istusiwad ja seal juures saatanlikult hiritasiwad.

Mudila omad saiwad sellest väga hästi aru, mis see pidi tähendama ja kui lõmitajad jälle nende ette tuliwad, ei läinud keegi tantsima.

„Do!“ naeris endine joobnud pois, „wõi jaksad tantsu enam ei. soowigi! Kurat, ega meie kellegi konfliktid ei ole, et meie iga seeliku ees käpakile langeme. Meie oleme Mudila mehed! Waata saatanaid!“

Ta läks pahaselt teiste omajuguste sekka ja õlut juues räägiti midagi kõrwa sisse.

Wärsti lõpetati ka tants ja ringmäng:

„Ma olen klaaswaaberkant“,

hakkas peale, see tuttaw talupoegade pilkelaul wabrikutööliste kohta, kus juures mõned ulakamad üle teiste kiskendasiwad:

„Teie olete klaasi waaberkandid“

ilma selle peale waatamata, kas see laulu mõdedu wälja annab ehk mitte.

„Eiin ei ole meil midagi enam teha!“ ütles pagari emand.

Kui nad minema hakkasiwad, wiisati neile weel sõna „Konfliktid!“ tagant järele.

Toa uksele tuli wana Angerja Mihkel õllekapaga neile wastu. Ta oli juba üsna pehme.

„Do! Kooliherra!“ hõiskas ta ja hakkas parema käega Madarale ümber kaela. „Kallid pidud, ilusad pidud, eih, eih! Wallawanema poeg Kaarel elagu!“

„Tasa, tasa!“ taltsutas teist Madaras.

„Ah, ja arwad, et ma joobnud olen?“ küsis Mihkel ja süütas nii, et see habeme pealt mitte maha ei langenud.

„Säh, kurat, joo!“ kus juures ta juurt õllekappa loksutades Madara nina alla toppis.

Madaras tõrkus wastu.

„Ah, ja oled Tori usku!“ pahandas ta, aga hoopis tajema healega, kus juures kurb toon tema heales maad wõttis. „Kuule, kooliherra, kas teie ka teate? Toris olla üks niisugune jelts rahwast, kes jugugi enam õlut ega wiina

ei joo?! Kas see on veel õige ristiinimese usk?" küsis ta juba üsna kurwalt. „Kas see on veel õige Cesti usu finni pidamine?"

„Mis seal usuga asja?" küsis Madaras.

„Peremees waatas haledalt, nagu küsides nooremehe otja, kus juures teda midagit tähtsat nähti mõtlewat, siis lastis ta käe Madara kaela ümbert lahti ja nutuse healega ütles ta, kus juures ta altikulmu teise otja wahkis:

„Oh, Madaras, Madaras, wõi mis sa oled, fooliherra wõi foolmeister! Cesti usu jalgajad ja folkijad olete teie puhas!"

„Kuidas nii?" küsis Madaras järsku.

„Mees pidi nutma hakkama, nii hale oli ta heal.

„Kuhu jääwad siis meie ilusad pulmad ja warrud ja muud pühad?!" kaebas ta, lõi käega, nagu ei maksaks nii-juguse inimesega enam rääkida, nagu Madaras on, ja pead wäärutades läks ta tuigerdades oma õllekapaga rehe-alla.

Oma naisterahwad leidis Madaras saalis istumast, kus ka tema aset wõttis. Selgesti oli tunda, et neist ükski fiin enese kodus ei tunnud olewat.

„Koh, kuidas teie tunnete enese fiin ka olewat?" küsis pagari emand Madara käest.

Madaras tegi wõerastawa näo ja küsis umbuskmatalt:

„Kas fiin ikka nii ollakse?"

„Oh, see ei ole midagi!" naeris neiu Kaasike. „Siin on ikka hea elada, aga mujal on wahel päris wõimata olla!"

„Mis meie fiin siis veel waritseme?" küsis Madaras.

„Parem läheme ära!"

„Kuhu teie lähete?" naeris emand Maasik.

„Kuhu?"

„Sa mis seal?" küsis emand. „On seal parem?"

Madaras jäi mõtlema.

„Ega meie ei saa ka minna," seletas Kaasike. „Kes meid laskeb? Praegu sajab pealegi wihma! Ehk lähed üle!? Enne sööki ei lasta meid kujukile! Söögi-aeg ongi warsti käes."

Kende sõnadega näitas ta laudade peale, kuhu warru talitajad söökisid ritta seadisiwad.

Madaras jäi mõttesse.

Walus tundmus käis temal jüdamest läbi. Ta isegi ei saanud aru, mille kohta see tundmus käis, aga see piinas teda. Ta seisus nagu kuskil mere ääres, mille ranna vastu wahunawad lained käiwad ja iseennast seal puruks peksawad, wahuks kargawad, nagu waewlewad selle juures, nagu tahassiwad nad midagi teha, aga ometi ei ole see muud, kui lainete asjata mäsamine!

Reist mõtetest äratas teda üleüldine jõoma-kutsumine.

Madaras afus oma kaaslastega ka ühe laua äärde.

Üksigi ei hakanud aga jõoma, waid kõik ootasiwad nagu midagi.

„Söögi palwe?“ kuuldi sfinal küsiwat.

„Kus köster on?“ küsiti läbisegamini.

„Eks noor kooliherra loe!“ rääkis endine paks mamma, kes oma tüdart Annit kiitis.

Sõnalaujumata tõusis Madaras ülesse ja, ehk küll pisut wastumeelt, luges ta söögipalwe ära, istus maha ja hakkas jõoma, mida ka kõik teised tegiwad.

Waewalt oliwad nad aga esimesed juutäied alla saanud, kui wana Kröitsberg tuppa ilmus, wihane, üliwihane.

„S—se—ad, sse—e—ad,“ kirjendas ta kõri põhjast kriuksuwa healega, kus juures ta kangesti kokutas ja lukkus, „ssead, ssead toast wälja, m—mi—nu t—toast wvälja, ssead wälja!“

„Mis wiga, wallawanem?“ küsis kirjutaja Kiwi laua äärest ülesse tõustes.

„S—sead, ssead, kus söögi p—palwe? W—wõi p—palu—u—da k—ka ei oska?“

„Olge rahul, kooliherra Madaras luges palwe ära!“ waigistas kirjutaja joounud wallawanemat.

See äritas aga weel enam wihast wallawanemat. Ta nägu läks punaseks ja sõnu otsides wandus ta edasi:

„M—mi—ks l—loe—etud?! S—la—uldud, lau—uldud p—peab ssa—ama. Sse—ad, s—se—ad!“

Ta oli nii wihane, et ta isegi ei teadnud, mis teha.

Kes teab, mis ta ka oleks teinud, kui mitte naine peale ei oleks juhtunud tulema.

Wallawanema taplemise peale oliwad warrulised kõik

surma waiksusesse langenud. Nii oli naine wanamehe kääksu-
sumise ära kuulnud ja naine juba teadis, mis see tähendas.
Niijugusel korral wana Kröitsberg nalja ei mõistnud. Pa-
rajasti tahtis Kröitsberg laua peale hüpata, kui naine sinna
ilmus. Higi oli perenaisel otja ees, ta keha wõdijes ja nagu
iseenejest ära kargas ta mehele kuklasse finni, andis talle
mõned wõmakad selga ja nagu jahukotti puistates tõttas ta
mehega tagumistesse kambritesse.

Kõikide peale mõjus see nagu rõhuwalt. Teistest
tubadest oliwad ka inimesed uste peale ilmunud ja paniwad
seda asja suurte filmadega pealt wahtides imeks.

Alles siis, kui wallawanem juba oli kadunud ja ini-
mesed seda natukene juba järele oliwad mõtelnud, julgeti
suund awada.

„On aga naine küll!“ naersiwad mehed.

„Ega ta siis midu ka wallawanem ei ole!“ pilkasi-
wad teised.

„Koh, kas siis laulame?“ küsisiwad warrupoisid.

„Laulame!“ naereti wastu.

Tõsiselt tõusis jeesamane pois ülesse, kes enne jaksu
tantsuma olitellinud, ja ütles sõnad ette, mida poisid kordasiwad:

„Oh armas Isa taewa sees,

„Sa anna, et siin laua ees,

„See juurem osa mulle saaks

„Ja libedasti alla lä'äks!“

Mõned naised, kes wagaduse pärast ligi laulsiwad, jai-
wad asjaft alles siis aru, kui laul lõppema hakkas.

Üleüldine kära ja rääkimise kõmin wõttis jälle maad
ja pea oli kõik niisama, nagu ennegi, nagu ei oleks midagi
jündinud.

5.

Madaras tundis enese aga nagu ühes iseäralises ilmas.
Temale näitas see kõik nagu jäme, pöörane, toores olewat.

Iseäranis pahandas teda külapoiste ülesastumine
neiude wastu tantsu ajal. Ta wõrdles enne nähtud linna

seltskonda sellega, mis ta siin nägi, ja viimane oli tema meelest metfik. Näitas, nagu ei tunneks külapoisid mingisugust lugupidamist neitude vastu, ja kui haledad näitasivad need küla tüdrukud tema meelest olenut: nagu suured mängukannid olivad nad poiste käes, kes neid lükkasivad, tõukasivad, jälle istuma surusivad, pingi pealt ülesse kiskusivad, et mööda tuba taga vedada ja siis jälle istuma panna.

Kõik see ajas Madara jüdame pöörutama.

Ta mõttes läksivad tema seisukorra ja ameti peale, ta tundis eneses nagu healt, kes talle ütles: „Siin on sul kole palju tööd teha!“

Seal käis ta mõtetest valguje joon läbi: „Ma tahan näidata, kuidas õieti tuleb pidusid pidada, kuidas naisterahvastega tuleb ümberkäia! See on ju ärakammatamata! Seltsi, — seltsi läheb siia nurka hädasti tarwis,“ mõtles ta iseeneses, „seal saab mõnegi sõna rääkida, mis ajakohane on, mis uut elu toob!“

Ta waimu filmade ette kerkis selts, kus tema kõnesid peab, kus ta pidusid teeb, kus inimesed teda kuulawad, temast lugu pidama, teda austama hakkawad ja teda ikka ja ikka otsivad, tema käest nõu küsivad ja kui ta wanaks saab, siis tema piltigi seina peale panewad ja temast ikka räägivad.

Selle ilutsemise juurde tuli talle mõte: „Ma wõin ju ta wana Arnika ajemele kõstriks saada!“

Mõnda arwamist arwamise ja mõtet mõtte otsa lükkides tuli talle midagi iseäralikku meelde: ta waatas neiu Kaasikele otsa, nagu saaks ta tema käest selle iseäralise mõtte peale wastust.

Neiu Kaasike aga istus teisel pool laua ääres ja ajas wahete wahel Maasika emandaga ja kirjutaja kaasaga juttu ja nagu ei märkanudgi, misjulguse mõttega Madaras ta otsa wargjel wiisil waatas.

Madaras lõi filmad jälle oma taldriku peale, sest Maasiku emand oli Madara waadet märkanud. Madaras tundis häbi: ta paled läksivad iseenesest punaseks ja löiwad õõgama.

Aga siisgi tahtis ta neiu Kaasikest weel waadata. Ta lõi filmad jällegi ülesse, aga just jelsamal pilgul waatas ta Maasika emand Madara otsa, nii et Madaras jälle filmad

maha taldrifu peale pidi lastma, kus tal üksnes toiduga tegemist oli.

Toidud oliwad mitmekesised ja rohked. Laual seisis harilik Eesti pidude pealne toit: heeringad, sült juurte waagnatega, wõi, külm wassika-liha küpsis, saia leiwad, kaks kolm tükki üksteise otja pandult, ja suured ruffi-leiwa pätsid, mille peale mehed kõige rohkem oma tähelepanemist pöördiwad ja sealt loigates just nimelt ütelda armastasiwad: „Ei ruffi leiwast lähe keegi üle!“ See kõlas aga Madara kõrwades kui hooplemine.

Niisuguseid isejugu hooplemisi kuulis Madaras mitmelt poolt. Mitte kangel temast istus tõsi näoga noormees oma neiutõu kõrwal, kes halemagusa näoga oma peiu otja ülitihhti waatas. See oli aga ikka tõsi ja kui ta kauase otsimise järele wiinapudelit kätte ei saanud ja neiutõu kõrvalt awitas:

„Pole seda wiina n'a tarwis kedagi!“ wastas noormees:

„Ega's ma siga pole, et ma ilma wiinata jõõma hakkän!“

„Wallawanemal ei ole aga tükagi lori-wiina!“ teadis keegi kõrvalt juurde liisada. „Temal on kõik weinid, tema teeb ikka toredasti: ta lastnud terwe waadi weini tuua!“

„Ei tea, kui kallid niisugune wiin on?“ küsis keegi uudishimuline eit.

„Eks oma 35 wõi 40 ikka toop maksja!“ arwas keegi mees.

„No waat,“ seletas teine sekka, „sinna see walla raha läheb!“

„Hapu laga!“ arwas kolmas. „Oleks toonud parem päris wana „lärmi-jaaku,“ oleks asi hea olnud, nüüd aja seda õlut sisse, nii et kõht juba loõjuma hakkab, aga ühtigi! Mitte kilgi poega ka pähe ei saa!“

„Eks see ole toredam!“ arwas keegi külla onu.

„Ei hakand nutma!“ kuulis korraga Madaras teine poolt laua otsast juttu.

„Ei — mitte koguni!“ seletas wana Angerja Mihkel.

„Küll on aga kõwa süda sees, jessel wana koolmeister Jürisõnil,“ pahandas mees edasi. „Ma küsisin ta käest:

„Kas sul ka raha on?“ ja näitasin tale piihu peal sada rubla! Mees waatab, waatab — aga nutma ei hakand!

On mehel kõwa süda sees!“

Mehed naersivad joobnult.

Dma kõrval kuulis Madaras, kui faks naist tasa teine teisele walla neiusid läbi wõtsivad: ühele õeldi 200, teisele 500, kolmandale 1000 ja nõnda edasi rubla ligi antama.

Madaras nägi, et seal laudade ääres koguni ise ilm end awas, nii wähe maitsetik, aga ometi armas, nii üliarmas nendele laua ääres olijatele.

Laudade ümber olijad olivad aga kõik täies hoos, igaüks oma kohas.

Mooremad olivad kõik enamasti ühe laua ümber kogunud, kus nad kirjus reas, ifka peiu neiuga paaritult, istusivad. Enne olivad neiud häbelikud olnud, juba tantsum ajal olivad nad nagu julgemaks läinud, nüüd ei tunnud nad jeda piinlikku wõderastamist enam ja paljudgi ei pannud pahaks, kui peiud käed ümber nende pihtade panivad ja nõnda parema arwasivad olewat laua ääres süia. Selgesti nägi Madaras, et siin majas endine aeg oma jämeda jätis-tega uuema ajaga wõitles.

Iseäraline segi paistis jõõkidest ja jõõmijest filma.

Pärast külmade toitude wõtmist toodi riisi suppi lauale, selle järele anti theed mitmesuguste nõude: klaaside, tasside ja kruusidega, mille kõrwale külmi pannkookisid ühe magusa toiduga, mis just mitte kissel ja ka just mitte moos ei olnud, ette kanti.

Paljud ei teadnud, kuidas jeda magust wedelikku tarwitada! Ühed panivad teda thee sisse, teised määrivad kookide peale, kolmandad wäänsivad külmad kookid, nagu sigarid rulli kokku, fastsivad otjapidi magusa kaste sisse ja rüüpasivad theed peale.

„Küll toidab aga toredasti!“ fofistas üks Madara ligidal olem perenaine teisele. „Elab just kui faks! Kõik nii tore, mis ime! Weinid ja asjad, noad ja kahwlid ja asjad, riisijupid ja kookid ja theed ja asjad ja kõiksugu asjad!“

„Mis teda rääkida!“ wastas teine. „Eks temal jeda wa rahapuru ole!“

„Just kui faks!“ armas esimene. „Ei meie jedamiisi mõista olla!“

Madaras oleks veel nende magust juttu kuulanud, kui forraga warru tubades hirmus müra ja kára sündis: wanad hurjutasiwad: „Tohoo, põrguline!“ lapsed aga pistiwad nagu wilepillid karjuma.

Warsti ilmus ta sinna tuppa see, kelle pärast see hull müra sündis. See oli keegi tahmaga ära määritud näoga inimene, lata kaabu ja walfja riietega, nagu pildi peal tihti Ameerika istandikkude omanikkusi näha on. Ta walged filmad hiltgasiwad süsimusta tahmase näo seest, nagu faks walget keerlewat ise-ilma elukat, kes igal filmapilgul oma koobaste seest wälja ahwardasiwad hüpata.

„Sirkus, sirkus!“ hüidis ta läbilõikawa healega.

Lapsed waatafiwad seda hirmust meest ja pistiwad karjuma, kus juures emade kuschutamine üleüldist kára veel suuremaks tegi.

Mehel oli suur paberi poogen käes, mida ta igale ühele lugeda pakkus. Lehe peal oli järgmist:

Suur Sirkuse Üdendus.

I. Sõit Araabia täku seljas, ime osaw ratsafõit, — kunstnik Rõrgemäe Peedu herra poolt.

II. Ahwrika moorid: Unkas ja Bambu ja nende ime-wäärilised tembud.

III. Wanakurat ja Ants, ehk imelikude loomade näitus.

Sakatus koha peale jõõgi rehetoa suures ruumikas saalis.

Selle kuulutusjega käis ta kõik teised toad läbi.

Riipea, kui mooramees läbi oli käinud, kadusiwad nooremad.

„Sõõme meie ifta kõhud täis,“ õpetasiwad wanemad mehed, „kuula nüüd! wa' poiste lollus! Hirmutawad muidu wäiksid lapsi!“

Süüski katsus aga igauks peatselt lõppu teha, et „sirkus“ waatama minna.

Ka Madaras läks oma kaaslastega rehetuppa, kus enne tantfiti.

Nüüd oli aga rehetoa ehitus koguni teine: wahetuks poole oli suurem tühi ruum jäetud, pool tuba aga, kuni suure reheahjuni, oli pinkisid täis, mille esimestes ridades

nooremad juba aset wõtsiwad. Madaras oma kaaslastega
jai suure rehe ahju äärde aset.

Kõlistati esimest korda suure aisa kellaga, mis parre
külge kinni oli seotud ja mille tila küljest piif nõör alla
rippus.

"Saab ometi imet näha!" arwasiwad wanad naisjed.

Noortel oli aga ootamine üsna kõrwaline asi, sest neil
oli ijekeskis küll ja küll tegemist, millega aega mööda jaata.

Kõlistati teist ja natuke aja pärast kolmat korda.

Pea pärast kolmat kõlistamist läks rehe wahetuks lahti
ja üks lippides ja lappides, tuttides ja hebemetes kloun, kes
peaagu niisamajuguseid riideid kandis, kui päris tsirkuste
klounid, ja kelle nägu niisama ära oli wärwitud, astus sisse,
naeris, kiltas, sülitas, lastis uperpalli, ajas tiritammi ja
aelses ja weerles maas, mis pealtwaatajatele koledasti head
meelt tegi.

Wiimaks küsis ta enesele hobust. Toodi talle ka üks
kepi tütt kätte, millega ta ratsa mööda rehealust ümber las-
kis, teda peksis, kus juures ta ise tagast ülesse löi, jälle
hüppas, paigal pidas, jälle peksis ja tagast ülesse löi, nagu
mõni wallatu poisi jõmpfikas.

Kui ta sellega küllalt keerdu oli lasknud ja kui inimes-
jed enam naeru ei awaldanud, siis küsis ta enesele päris
Arabia tõugu hobust.

Seal läks ka wahetuks lahti ja wana walge ruuna
ära ehitud pea tuli ukse wahelt nähtawale.

Kloun ehk Kõrgemäe Peedu wõttis oma mütsi maha,
teretas hobust aupaklikult, läks ta juurde, wõttis jalga, andis
siis hobusele musu otsekohe mokaade pihtra ja tõi siis looma
tuppa. Pealtwaatajate heameel oli ülijuur, mõned üsna
nutsiwad juurest naerust. Üle terve rehetoa oli ainult:
„Oh, eh, ih, ih, õh, õh!“ kuulda.

Wana ruun nähti sellest naerust ka wahel äritatud ole-
wat. Ta tõstis oma tutis pea ülesse, raputas teda ja waa-
tas nagu küsides inimeste otsa, nagu tahaks ta nende mõis-
tuse seijukorra üle kindlamat otsust saada.

See looma kahtlane pearaputamise wiis andis naerule
nut hoogu.

Peedu oli wana looma kefet lagedat ruumi paigale seadinud ja munjerdas nüid tema kallal küll tema kõrwu liigutades, küll saba tõstes ja teda waadates, küll hambaid sihtides ja looma patjutades.

Oli see kõik läbi tehtud ja waatajate poolt ka läbi naeretud, siis hakkas Peedu hobuse selga tikkuma.

Küll ronis mees, küll upitas ennast teise käega tagast järele, aga kõik see ei awitanud midagi. Wiimaks palus ta kedagit ennast hobuse selga awitada. See upitas aga liiga palju: Peedu libises üle wana walge selja alla poole. Aga siin pidiwad kõik korraga Peedu osawust nägema. Peaaegu oli juba Peedu üsna maha kukkumas, kui ta tähtu enese õhu sees ümber wiskas ja püsti jalgade peal seisis, mida ka wana ruun imeks pani ja sõbralikult oma hea õhutamisega jeda kiitis. Nüid hakkas Peedu oma osawust näitama. Ta hüppas üle hobuse, lõi kuterpalli küll ettepoole, küll tahapoole ja igakord ikka nii õnnelikult, et mees ikka, nagu hark, jalgade peale seisma jäi. Wiimaks hakkas ta sõitma. Wana ruun oli rehe pahma peal juba ringi õppinud lastma ja nüid lastis ta mööda rehealust parast sõrki, et kas küll saab. Peedu tegi aga selle sõidu peal oma turnimise tükka. Ta hakkas rehe pardedse finni, rippus seal, lastis siis maha, jooksis wanale loomale järele, pidas tema tpruutades sabapidi finni, ronis uuesti selga — ja mäsfas wana põllu-orjaga kawa aega.

Oliwad kõik naljad nähtud ja kõik naerud naerdud, siis tõstis Peedu hobuse saba üle õla oma selga ja ajas wana walge wahetsest wälja rehe-alla.

Pealtwaatajad oliwad nagu pöörased. Weji filmas naersiwad nad ja hoidsiwad kahe käega kõhtu finni, kus juures mõni sijemise walu pärast juba tiljatas.

Madaras oli nagu pilwest alla langenud: ta ei teadnud, kas nutta wõi naerda, nii imelik, nii isesugune arusaamata näitas see kõik temale olewat.

Ta ei saanud aru, miks warru poisid just tsirkuse wälja oliwad arwanud.

Aga seal helises jälle kell ja kaks meest mustade nägudega astusiwad sisse.

Lapsed ja neiud filjatasivad, mõned wanemad inimesed aga pahandasivad.

Seal tuli keegi kolmas nende juurde ja seletas, et need kaks Afrikamaa neegrite peameest, Unkas ja Bambu olla, keda tema neile näidata.

Unkas ja Bambu oliwad ka tõesti päris neegrid oma tempude poolest. Nad sõiwad tubakat, hammustasivad pudeli kaelasid pealt ära ja närisivad neid, kus juures nad urisewad ja ümisesiwad, nagu wihased karud.

Et lapsed väga nutma hakkasivad, sellepärast läksiwad Afrika mehed naiste taplemise pärast warsti minema.

Lõpuks tuli wanapagan ja Hans oma loomade näitusega.

Wanapagan, üsna kenasti riidesse pandud, suure sabaga, must, kikkis habemega ja pisukeste sarwedega isand, lõi Hansuga, liht talupoisiga käsa, kumb neist teisele niisuguse looma toob, keda keegi weel enne näinud ei olnud.

Enne läks wanapagan otsima. Natuke aja pärast tuli wanapagan tagasi ja wedas karu, iseenesest mõista, ümberpööratud kasutaga mehe, sisse ja küsis Hansu käest:

"Oled sa keda enne näinud?"

Hans naeris ja wastas: "See on ju karu!"

Wanapagan sülitas ja käskis Hansu oma looma otsima minna.

Hans läks.

Natuke aja pärast tuli Hans ühe niisuguse loomaga, keda keegi esialguses ära ei tunnud. Näha wõis, et selle loomale õige kitsad riided selga oliwad aetud. Gest oli ta kõrgem, tagast madalam, pead temal ei olnud, aga lagedal otsaesisel oliwad kaks, nagu näha, sõega tehtud silma, taga oli loomal suur saba.

Wanapagan waatas ja tunnistas, aga arwas wiimaks, et ta niisugust elukat enne wist mitte näinud ei olnud.

"Kust ja said ta?" küsis wanapagan.

"Metstast!"

"Mis ta seal tegi?"

"Sõi mustikaid!" wastas Hans.

Selle peale wihastas wanapagan ja kadus rehe alla. Müüd hakkas Hans naerma ja käskis looma püsti

tõusta. Müid nägiwad kõik, et see teine talupoiss oli, kes omale kitsad riided selga oli ajanud, pikad, linadest juukses pähe pannud ja esiti tagurpidi, käpakil sisse tulnud, kus juures juukses sabaks muutusiwad.

Warruliste üleüldine naer oli Hansu kawaluse palk, kes omal ajal jeda wiisi oma naist wanapaganale olla esitelenud.

Sellega oli juur „sirkuse“ etendus, Mudila keeles „edendus“ lõpetatud.

Madaras hingas fergemini. Kui ta elutubadesse läks, siis palus ta perenaist, et see hobuse ette lajeks panna, sest aeg olla koju minna.

Nii hästi perenaine, kui ka teised ei tahtnud neid minna lasta, aga kui ka teised Mudila elamifud sedasama finnitasiwad, siis lubati soowi täita.

„Kahju, et minema hakkate!“ kahjatesiwad warrulised, „nüid alles hakkab päris noorte nali peale!“

„Saab juba sellest ka!“ naeris Madaras.

„Lase jooksta!“ hiritasiwad warru poisid, „jääh meie jaoks rohkem!“

See oli aga niijugune hiritamine, mille siisust Madaras mitte aru ei saanud.

6.

Hobused oliwad juba walmis ja Madaras kirjutaja Riwiga hakkasiwad oma naisterahwastega minema. Et waltawanem alles puhkas, sellepärast jätsiwad nad tema jaoks perenaise kätte palju terwisid maha.

„Urge pahaks pange!“ wabandas weel perenaine Zumalaga jätmisel. „Minu mees on muidu hea inimene, aga kui tal kisk peas on, siis ei ole otsa ega aru.“ Selle peale wastasiwad Mudila jaksad: „Pole wiga kedagi! Eks ta juhtub ikka, kui pea purjus on!“

Sellega mindi õue. Ilm oli pisut selgemaks läinud, sest wana kuu, mis juba ülesse oli tõusnud, saatis oma nõrka walguist läbi pilwede kätte natukesehaawal musta

maa peale. Wihma tibas edasi, ehk küll tüfati, aga jämedamat kui enne. Kuu waewalisel walgulsel näitawad wihma walingu jooned nagu ripufsiwad pikad nõia-juuksed pilwedest forakil alla ja nagu weaks nendega keegi pori weel enam laiemale.

Sõitjatel oli raske tundmus niisuguse ilmaga tee peale minna.

Kirjutajal oli piisukene hobusekene ja kitjas wanker.

„Kuulge, neiu Kaasikene,“ arwas kirjutaja, „tulge teie meie peale, teie olete kergem, ja laseme Madara pagari emandaga sõita!“

„See ongi parem!“ arwas kirjutaja emand, „noori inimesi ei maks just nii liiga kofku ühtigi lasta!“

Kaasike oli sellega nähtawasti wäga rahul ja Madaras wõttis emand Maasika oma wankri peale.

Madarale oli see küll natukene wästumeelt, siisgi ei julgenud ta otsekohe wastu panna.

Pagari emandal oli sellest aga wäga hea meel: „Noh, nüüd saame juttu ajada,“ arwas ta, „kui aga ilm lubab!“

Tee oli aga weel enam porisemaks läinud kui enne ja wanker raputas küllatee peal, mis suure maantee peale wälja wiis ja mille rööpad suurte pae- ja põllukivi kildudega täidetud oliwad, nõnda sõitjaid, et need teine teise wastu mütsasiwad.

„Teil on halb?“ küsis Madaras.

„Mul on hea, aga teil on halb?“ küsis emand.

„Ei ole wiga!“

Keed oliwad esimesed kõnelemised, mida mitmel korral korrati, kuni suure tee peale wälja saadi.

Jutupoolist oli Madaral, kes muidu suur rääkimise sõber oli, praegu õige wähe. Kõik see, mida ta wallawanema juures näinud oli, mõjus tema peale wäga rõhuwalt ja kõige selle sorteerimine ja nende nähtuste põhjuste otsimine andis Madarale wäga palju tööd. Ta oli tahtnud neiu Kaasikesele oma arwamisi awaldada, aga nüüd oli kogemata emand Maasik tema kaaslasteks saanud, kellega ta mitte nii tuttav ei olnud, ja see wähendas tema jutu lõnga.

Niisama, nagu enne warru-majas, nii ka praegu ei tahtnud Madaras sellest aru saada, miks need inimesed, nimelt noor rahwas, niisugused oliwad.

Selle juures torfas tema filma wastik uhke olek enam jõukamate poolt. Wähe aega oli ta küll warrul olnud, aga sellest oli küllalt, et nende iselaadi üle otjustada: waest põlati, rahast peeti kõige rohkem lugu, kirjutajad, kooliõpetajad, isegi kirikherra oli nende meelest põrnu-muistikad ega maksnud midagi. Aga kõige selle juures filmatorfaw wagadus oma jõögilaulude ja palwetega.

Madaras ohtas ja ajas hobust.

Ra Maasika emand ei tahtnud enne juttu alustada, aga kui waitimine ikka edasi kestis, küsis ta:

„Herra Madaras, kas teie magate?“

„Ei!“

„Aga teie olete nii waiwne?“

„Mis seal rääkida?“

„Mille peale teie siis mõtlete?“

„Warrude peale!“ — ja Madaras waitis jälle.

„Teid wiist äritab kõik see olek siin pool?“ küsis Maasik, nagu tahaks ta nooremehe otjust kuulda saada. Et aga Madaras kahles oma mõtteid avaldada, siis seletas Maasik:

„Ei see pole weel midagi, nii ütles neiu Raasike juba warrul, ja mina ütlen sedasama ka: See pole weel midagi! On meie pool koftasid, parem ütelda, olla meie pool koftasid, sest ma pole weel küll seda näinud, kus pidude peal niisuguseid wägitiikkisid tehakse, et pane juud ja filmad finni!“

Hobune plärtsis pehme tee peal edasi ja et sõit peal-olijaid toledasti raputas, siis laskis Madaras hobust käia.

„Ma ei ole ka niisugust asja enne näinud,“ arwas Madaras. „See on mind nii pörutanud, et ma üsna uimane olen. Näitab, nagu oleks terve haridus nende inimeste tarwis Jumala muidu wälja mõeldud! Ja misjugune uhkus, misjugune iseenesest lugupidamine ja misjugune toores nali!“

Wihmawaling oli üle läinud ja poolkuu waatas oma kollatanud näoga üle pilwe ääre sõitjate peale. Maasika emand oli wihma-warju, mida ta käes hoidis, et Madaral parem oleks hobust ajada olnud, koftu pannud. Madaras waatas oma kaaslase otja. Maasika emandal oli walge koe- tud willane rätik ümber pea, kus juures rätiku ääre kaunis-

tused üle tema otjaesise, mida käharad juuksed sisse piirasiwad, alla rippusiwad ja tema ilujale näole meeldiwa kuju andsiwad. Naisterahwa suured filmad oliwad noore mehe poole pööratud ja waatasiwad küsiwalt ja tõsijelt tema otja.

Tahmata püidis Madaras nendest filmadest mööda waadata.

Emand ei wastanud mitte kohe. Ta mõtles pisut ja siis wastas ta kurwema healega:

„Mis seal aga imeks panna! Kui meie kõike oma siit maa elu ligemalt järele waatame, siis näeme sellest tänastest õhtust oma terve elu pisukest pilti. On inimene noor, siis paistab talle see nagu enam torkawalt silma, on ta aga wanem, siis lööb ta käega ja waatab selle peale tuimast!“

Madaras tundis nendes sõnades sügawat kurbmeelt. Ta tundis, et neid keegi inimene awaldas, kes ise elus wist petta oli saanud. Madaral oli ilusast naisest kahju.

„Ma arwan, et just käega ei makjaks lüüa,“ seletas Madaras, „sest kui meie kõik käega lööme, siis ei saa meie mitte edasi ja meie jääme selle külmetamise punkti peale seisma, kus meie praegu seisame!“

„Aga kas jõuab üksik inimene seal midagi korda saata, kus temal selleks toetajaid ei ole?“ küsis Maasik. „Seal peab just käega lööma. See oleks seesamane lugu olema kui teie Afrikamaa wõjameeste sekka lähetsite ja seal maniski ja westi kasust hakatsite rääkima, aga neile ei lähe seda sügugi tarwis!“

„Aga ometi on tarwis midagi teha!“ wastas Madaras ägedalt.

„Ja mis teie siis tahate teha?“ küsis emand odades.

Kui aga Madaras ei wastanud, siis rääkis ta edasi:

„Elu on teist igapidi wägewam! Elu läheb oma teed ja teie joofsete elule, nagu pime kana tagant järele!“

Madarale oli kena kuulda, et niiuguses Mudilas naisterahwas on, kes niiwiisi mõtles. Harilikult ei armasta naised elu üle arutada, aga siin nägi noormees, et Maasika emand teistjuguine inimene oli, ja see tegi teda nooremehes meelest armjamaiks.

„Siis usute teie,“ küsis Madaras, „et inimene elule midagi ei või teha, mitte natukestgi teda enese meele järele pöörduda, nagu meil enestel ei oleksgi waba tahtmist! Aga waat,“ hüüdis ta waljemini, „ma teen, sest et ma tahan!“

Maafika emand ohkas pisut.

„Kui meie juttu mõni mõttetarkuse õpetaja kuuleks,“ seletas emand, „siis naeraks ta muudugi magusasti, sest selle seletuseks, kas meie elule saame midagi teha ehk mitte, oleme mõlemad liiga nõdrad ja oskamijeta! Niipalju aga ütlen ma küll teile, et teie oma waba tahtmisega elu sees rohkem ei saa teha, kui paljalt tahta. Ma olin ka kord noor inimene, kus ma palju soovisin, aga nüüd, kus mul juba inimised weerand aastajada ütlevad olewat, nüüd näen ja waatan ma teisiti! . . .“

Maafika heal wärijes.

See mõjus Madara äritatud tundmuste peale. Madaral oli ilusast naisest kahju. Ta tundis eneses tahtmist ja jõudu olewat, ka sellele ilusale naisele näidata, et elu mitte niijugune pime, teistest juhitan kurbmäng ei ole, nagu Maafik aru sai; ta tahtis kenale naisele näidata, et elus ometi midagi forda võib saata, kui aga head tahtmist on, kui aga inimene kindlalt midagi head püüab ette võtta.

„Ma tean!“ rääkis Madaras ägedalt, „ma tean, et kurjus ei lasse head koha võita, aga niipalju on ometi selge, et hea peab kurjast võitu saama!“

Madaras waatas wõidurõõmus Maafika otsa, aga neis filmades märkas ta midagi niijugust wäikumat, mis teda äritas, tema mõtted korruga segi ajas, midagi kirglikku, sütitawat lendas sealt wastu ja emanda huuled naeratafiwad kurwalt.

„Kallis noormees,“ ütles siis emand tasa, just nagu kutsuks ta noortmeest kuhugile niijuguse koha peale, mida nemad üksnes kaheseli peawad teadma, „jah, eks ta niipalju ikka selge ole küll; kui meie aga teakime, mis asi see hea ja kuri on!“

Madaras tundis, nagu seisaks ta hea ja kurjatundmiste puu all.

„Siis kahlete hea ja kurja wahel,“ ütles Madaras

naerdes, nagu pilkaks ta emandat, „kuna ometi see igal lapsel selge peaks olema!”

Ta tahtis oma sõnu parandada, aga juba oliwad nad üle keele.

Maasika emand jäi rahuliseks.

„Sa,” vastas ta siis üsna külmalt, „ja, lastel on nad küll selged, aga wanad inimesed murravad selle üle pead!”

Madaras tundis, kuidas ta paled punetama löiwad. Paistis, nagu oleks Maasik teda lapses pidanud. Kui aga Maasik niijama waiksel toonil edasi kõneles, siis kadus järf järgult Madara piinlik tundmus. „Kui ma noor olin, siis oliwad mul ka kõik hea ja kuri klassidesse jagatud. Elu aga näitas koguni teist! Kui ma nüüd tagasi waatan, siis näen ma, et ma koguni teise kohta wälja olen saanud, kui ma esialguses tahtsin ja mul oliwad ka head tahtmised!”

„Teie elu wiperused on teid umbusklikuks teinud,” vastas Madaras nagu trööstides, „aga ega siis sellepärast, et mõne inimese tahtmised ja head soowid täide ei ole läinud, meie sealt seletada ei saa, et meie head tahtmist elu sees läbi ei saa wiia!”

Maasikat nähti kahtlewat, kas edasi rääkida ehk mitte. Ta waatas Madara otsa, ja kui ta nägi, et see isuga midagi tema käest ootas, siis rääkis ta waikselt ja pikalt edasi:

„Ütelge mulle, herra Madaras, kas on inimese südamele isegi armastuses wabadust, tema oma parema, hea tahtmise järele?”

Madarale tuli meelde see, mis ta kõstri perekonnas oli kuulnud, et Maasika emand ikka oma wastutahtmiseliseft armastuseft rääkida, ja ütles siis, nagu oleks ta selle üle julgawalt järele mõelnud:

„Ma arwan!”

Emand Maasik hakkas magusalt naerma: „Ka selles ei ole temal wabadust, see läheb ka teiste soowide ja teiste tahtmistega kokkukõlas. Ka selles heas asjas, selles asjas, milles inimene ometi kord waba peaks olema, on inimene wang, ka selles ei ole temale wabadust antud, waid lastakse sellest nii palju oja saada, kui see teistele meele järele on! Kus on seal siis teie eneste hea tahtmine ja selle täitmine?”

„Ma ei saa teie pillliisest kõnest hästi aru!“ wastas Madaras.

„Mis seal aru saada,“ seletas emand edasi. „Teie tahate, nagu teie räägite, midagi teha, et Mudila sellest seisukorrast peaseks, kus ta praegu on. Mina küsin aga: Kas sellest tahtmisest ka midagi wälja tuleb, j. o. teie wõite küll tahta, aga ega tahtmisega weel midagi ära ei ole tehtud. Ma tahtsin ka kord mehele minna sellele, kellele mina tahtsin, aga läksin sellele, kes mind tahtis, ja wõib olla, et see seda koguni kolmandama mõjul tegi. Ja niisuguses seisukorras on praegu pool inimese sugu, suuremalt jaolt kõik neitsid — ja nii kaua, kui praeguse aja seisukord seda nõuab, nii kaua ei aita nende paljas hea tahtmine midagi. Niisama ka siin. Teie tahate küll midagi korda saata, aga teiega sünnib see, mis neiuaga — ei saa seda, keda tema tahab, waid lähed sellele, kes teda tahab! See on ju ometi selge!“

Ta nägu oli jälle tõsiseks, kurwaks läinud. Endine wäljakutsuw naeratus oli tema palgelt kadunud. Madaras filmas wahete wahel tema otsja ja pidi igakord tahtmata selle naise mõtteosawust ja ilu imeks panema.

Kuu käis nagu pool pange põhja ühe pilwe alt teise alla, mille mustad warjud kiiresti üle sügijese maa jooksiwad ja wahel wihma tibasid maha pillasiwad. Enne Mudilasje jõudmist hakkas aga wihma jälle jämedasti sadama. Maasik tõmbas wihma-warju ülesse ja lõpetas oma arutamise Madaraga. Et wihma waling enam nooremehe poolt oli, siis oli emand sunnitud ennast rohkem nooremehe poole hoidma.

„Ega teil halb ei ole?“ küsis Maasik.

„Ei!“

„Banker õõtsus ja raputas ja noor naine langes mitu korda nooremehele oma parema käega, mida ta wihmawarjuga kõrgemal hoidis, õla peale.“

„Toetage oma käsi mu õla peale, on parem hoida!“

„Teil on halb?“

„Ei!“

Maasik lastis oma pehme, lihawa käewarre Madara õla peale. Naise käewarre soojus tungis läbi riiete teise õla külge ja Madarale tuli endine sõit Raasikeseiga meelde.

Madara teha läks üleni palawaks. Warsti oliwad nad Mudilas, kus Madaras pagari emanda maha minna lastis ja Kaasikese peale wõttis.

„Tulge meid ka vaatama!“ ütles emand Zumalaga jättes ja kadus wihmase ilma sisse.

„Kas teil tee peal igaw ka oli?“ küsis Kaasike.

„Ei olnud!“

„Aga Maasik ei räägi ju palju!“

„Dige rohkesti!“

„Kas ta omast armastujest ka nuttis?“

„Kuidas siis!“

„Kas süda läks haledaks?“ naeris neiu Luisse.

„Mis ta nüüd haledaks läks, aga see Maasika emand on üks iseäraline imelik inimene,“ arwas Madaras.

„Dn küll!“ tõendas neiu Luisse, „waadake aga ette! Sessel on wigurid sees!“

„Kuulake nüüd!“ Madaras naeris.

Neiu Luisse naeris ka. Nad jõudsiwad koju.

7.

Teisel päewal peale lõunat läks Madara pisukene katuse-alune kambritene elawamaks: köstri teine abiline Jürisson tuli ka oma koha peale.

Madaras kirjutas parajasti lauakäijate nimesid pita raamatu sisse, kui Jürisson tuppa astus. Ta teretas pealiskaudselt ja istus tühja woodi serwa peale, kus juures ta häbelikult toa ümbrust silmitses ja oma põlwe jüüis. Kui ta kõik wana koha peal leidis olewat, siis ohkas ta kaunis kuuldawalt. Madaras oli poolwiltu tooli peale istuma jäänud ja paremat kätt tooli leeni peal hoides waatas ta Jürissoni otsa.

Jürissoni kuju näitas temale pisut wastik olewat. Tuli see nüüd sellest, et köster korra arwanud oli, et neil teine teisega mõtete lahkuminemist saab olema, wõi tuli see Jürissoni näost, tema lagedast otsa-esisest, süsimustadest juuks-

teist, tema jämedast kehast ja tõsistest filmadest, aga Madarale ei meeldinud uue juurde-tulija wälimus.

Jürisson waatas järsku Madara otja ja siis laua peale ja kui ta seal pikka raamatut nägi, siis kargas ta nagu äritatult ülesse ja küsis naerdes:

„Noh, mis pagan teie selle wiguriga siin teete?“

„Nagu näete!“

„See on lollus!“ jähwas Jürisson.

Madaras seletas, et ta seda igawuse pärast teeb.

„See on rumalus!“ pörutas Jürisson. „Kui inimesel nii palju häbi ei ole, et ta meie nahkasiid siin üle lööb ja meid nagu koerasiid ülewel peab, siis on see lollus, kui meie niisugusele mehele tööd weel peale kauba teeme. Ei, sõber, kui meie ühes tahame tööd teha, siis wiska see pikk raamat aga kõstri kätte! Selle eest saab ta palga ja las' teha!“

Madaras waatas tõsiselt Jürissoni otja.

„Ärge waadake ühtegi!“ öiendas Jürisson. „Igale ühele on oma töö piir antud. Pidage seda meeles. Ära tee teistele head, et nad sulle kurja ei saa teha!“

„Mis see tähendab?“ küsis Madaras.

„See tähendab seda, et igaüks peab ise oma kärnasid fratfima!“ wastas Jürisson. „Kui kõstril niipalju lugupidamist meie vastu ei ole, et ta meie toa lafeks uuesti üle libistada, siis on see täiesti asjata, kui meie niisuguse vastu oma tähelepanemist näitame!“

„Kas asi tõesti nii hull on?“ küsis Madaras.

„Ta on weel hullem,“ rääkis Jürisson ärituses. „Et kõik wana wiisi jääks, siis arwati niisugune konts wälja: seati kõster ka weel kooliõpetajaks, lasti teda abilised wõtta, kes kõik oma naha peal kooliraskused wälja kannatavad ja seda kõik koera leiwa eest, et teine omale kõhtu wõiks kaswatada, — waata, niisugune on see asi!“

Kende sõnadega wõttis ta laua pealt suure raamatu, lõi selle finni ja pistis ta laua alla.

Madaras nägi niisugust iseloomu jälle esimest korda.

„Aga teie teenite siin ometi juba teist wõi kolmat aastat?“ küsis Madaras.

„See on ise asi, kus inimene teenib. Mul on siin kodu ligidamal ja need aastad, mis ma teenima pean, on õieti ükspuhas, kus ma teenin. Aga, ega see mind ometi ei sunni teise ees koera kombel lõmitama! Küllalt juba!“

Ta hakkas mööda tuba edasi ja tagasi käima ja selle juures oma habet ärituses noffima. Madaras keerutas oma pijufesi kihwasid ja pani oma seltsimehe liigutusi tähele.

„Koh, kuidas meie nurf ka meeldib?“ küsis korraga Jürisjon. „Ma kuulsin, et teie juba nädala päevad siin olete ja Kröitsbergi warrul ka juba rahwast walgustanud!“

Madaras läks punaseks.

„Kuidas walgustanud?“ küsis Madaras.

„Koh, olla seal poisja tantsuma õpetanud, tüdrukutele elukombete tundisid annud, palwet lugenud ja nõnda edasi,“ seletas Jürisjon.

„Mitte midagi selle sarnast ei olnud seal!“ wastas Madaras wabandades.

„Pole wiga, pole wiga!“ naeris Jürisjon. „Küll see asi lähed!“ Nad läksiwad alla.

Kõstri emand oli kohwi teinud ja ootas juba noor-
mehi lauale.

Laua ääres küsis kõster Madaralt:

„Koh, kas olete teine teisega ka juba tuttawaks saanud?“

„Juba tunneme!“ wastas Madaras niisuguse healega, nagu tahaks ta ütelda: „Tunneme ikka, tunneme, aga wiist päris tuttawaks ialgi ei saa!“

Ka Jürisjon jai Madara healest aru ja naeris:

„Herra Madarast nägin ma juba enne — oma waimu-
filmaga. Temast teab ka juba terve Mudila midagi rääkida!“

Madaras läks tõsiseks ja waatas neiu Luisse filmi, nagu küsiks ta, kas Jürisjon tõtt ehk nalja pidi rääkima. Luisse waatas naeratades Madara otsa ja Jürisjon nagu märkas, et neiu waates midagi uut oli, mida ta enne mitte seal märkanud ei olnud.

„Kuulge ikka, neiu Luisse,“ naeris Madaras, „mõtelge ometi, herra Jürisjon teab rääkida, et wallas jutt laiali olla, et mina Kröitsbergi warrul noori inimesi tantsuma olla

õpetanud! Ah, ah, haa!" naeris ta magusalt, kus juures ta nagu Koit naeratawa Amariku palge puna imestas.

"Mis, mis, tantsuma õpetanud?" küsis Arnikas uudishimuliselt, nagu ei tahaks ta kõike seda uskuda.

"Kuidas teab seda wald?" küsis neiu Luise, kus juures ta oma "ah, mis hirmus!" mitte ära ei unetanud.

"Alles eila olime seal — ja täna juba teab terve wald! See on Jürisfoni oma luuletus!"

"Kuidas luuletus?" küsis noormees. "Wana Annemann teadis sellest kõigile rääkida, kus juures ta rõõmsalt hüidis: "Waata, täht käib wälja kõstri majast ja peksab maha Mudila mehed!"

"Wana Annemann on ikka Anneman, temast täit nahka ialgi ei saa! arwas kõstri kaasa.

"Mis, mis see Annemann siis õige rääkis?" küsis kõster. "Mis tantsum teie seal õpetasite?"

"Mis tantsum?! Mitte mingisugust õpetust polnud seal, paljalt meie tantsumme ühe ringi. . . ." seletas Madaras.

"Teie olla Mudila meestele ju tantsum kurjust annud!" wastas Jürisfon.

Kõster oli üsna äritatud.

"Kui kiriherra nüüd seda kuulda saab!" pahandas kõster ja waatas umbusklikult Madara otsa.

"Oh, mis hirmus!" seletas neiu Kaasike. "Düfel, ärge laske endid nii äritada. Seal ei olnud mingisugust tantsum kurjust, mingisugust tantsum õpetust". . . ja neiu räägis loo ära, kuidas ta just oli, kuidas poisid kütitanud ja neile weel laulu laulnud ja nõnda edasi.

Kõster läks tõsiseks, kus juures ta oma habet hakkas nohkima.

"Hm — !" laskis ta siis kõri põhjast, kui neiu oma kõnelemise oli lõpetanud, "see on jälle selle uue aja ja selle uue waimu wili. Enne seda ei olnud! Enne. . . , kui meie noored olime. . . hm!" urises kõster. . . "Kas näete nüüd, noored mehed, kuhu wiib teid see teie rahwa seffa minemine? Teie kaotate oma lugu-pidamise, nad pilkawad teid häbematalt ja sellega õpiwad nad ka teija ülemaid halwaks

panema. Rahwas on kui fuff. Nii kui ta teiseft enesefugufest üle saab, läheb ta wana kufe wastu häbemataks ja igal parajal pilgul on ta walmis tema kraesse hakkama! Ma ei lootnud mitte, et teie, Madaras, nii wõisite effida!"

"Ma arwan, et see just effimine ei olnud, kui ma tantfima läffin, aga wiga on mujal, wiga on seal, et inimesed fiin pool alles wäga madalal hariduse järjel seisawad ja selle juures rumal-uhked ja toored on!" wastas Madaras kindlalt, aga punetades. "Nende meeleft on see nii weider, kui keegi inimene teifiti tantfibi, teifiti ennaft ülewal peab kui nemad. Saafsiwad nad aga harjutatud teifiti waatama... ütleme, oleks meil fiin üks selts, kus nad midagi paremat näekfiwad, ma wõin julge olla, et mõne aastaga kõit niifugune asi kadunud on!"

"Ei ole!" wastas Jürisson tõõfeli.

Nii hästi Madaras, kui ka kõster waatafiwad imestades oma ametiwenna peale, esimene sellepärast, et ta jeda mitte Jürissoni käest ei lootnud kuulda, et selts mitte paari aastaga fiit nurka parandada ei jõua, ja teine, et ta ei uskunud, et Jürisson temameelset on läinud. Nad waatafiwad mõlemad küfiwalt Jürissoni otfa. Aga see jõi oma kohwi rahulifelt, ega lausunud sõnagi enam.

"Mis ei ole?" päris Madaras wäljakutjuwalt. Tal nähti himu olewat Jürissonile, kes tema wastu jäme, lugu-pidamata näitas olewat, midagi niifugust ütelda, mis sellele armas ei ole.

"Teie ei tee fiin mitte midagi oma rahwa walguftufe katsetega!" wastas Jürisson niijama wäljakutjuwalt, aga tõõfelt.

Kõster jäi kuulama. See oli nagu wõeras muufika Jürissoni juuft.

"Seletage mulle," ütles Madaras, "miks ei wõi just fiin mitte midagi korda saata. Miks on see nurk ijefugufem, kui kõit Gestimaa, kus seltsid rohkesti tööd teewad ja õitfewad!"

"Õitfewad?"

"Õitfewad!"

"Kuulen efimeft koda," wistas Jürisson jekka. "Minu teada firatfewad, surewad nad igai pool ja jeda teed käib ka fiinne enne-aegu ajutatud selts, kui selts üleüldse saab.

„Niisugust uskmata Doomast näen ma esimest korda,“ waidles Madaras. „Seletage mulle, kas arwate teie, et selts üleüldse midagi wõib teha?“

„Selts wõib palju teha!“ seletas Jürisson.

„See on ju kõige mõttekäigu wastu: selts wõib palju teha, aga ometi ei wõi ta midagi teha!? See on lihtsalt tuimus, tuimus kõige poolt!“ Ta pani tassi laua peale ja hakkas pidu kirjeldama, just nii, nagu ta teda oli näinud. „Misjugune imelik tuimus, misjugune südamea meta blek! Teie näete inimeste rumalust, teie näete nende toorust, teie näete seda kõik, — aga oma kätt, oma pisukest sõrme ei liiguta teie selle tarwis, et teda sellest tuimusest peasta! Teie istute nagu küinlad oma raswa sees, sööte nende raswa ja joote nende higi ja werd ja lajete neid selle sõgeduse sees edasi pöörelda. See on enam, kui ülekohtus!“ Ta puhkas.

„Kuulge, kulla noorherra,“ palus Jürisson, „teie räägite, nagu mõne ajalehe uue-aasta tõmbekuulutus; paljad ilusad sõnad, kõlks-sõnad! Teie teate ju, et ühte seltskonda, kellel haridus selle sõna kõige pisemas tähenduses puudub, mitte üle öö haritud rahwaks ei saa teha, ja kui teie niisugusele seltskonnale oma wingerjad selga seote, siis on ta nagu hernehirmutus, kellel uus tsilinder peas on!“

„Ra need on paljad sõnad!“ wiskas Madaras näkku.

„Mitte sugugi,“ wastas Jürisson kaunis pikalt.

„Weel rohkem; — teie wõite oma suure walgustuse hoogudega niisuguse rahwa ära rikkuda, teda õigest hariduse aimest ära harjutada, nagu see praegu mitmel pool juba on sündinud. Niisugust asja, nagu lugemine ja kirjutamise, peetakse suureks hariduse tundemärgiks, sellega hoobeldakse laulukooridega kirjendatakse, iga pisema luuletuse üle lauldakse hosiannat, kuid need on alles esimesed sammud hariduses, niisugused asjad, mida nimetadagi ei masta! See on esiteks. Teie tahaksin ma teada saada, mis teie siin pakkuda tahate?“

Ta jäi küsides Madara otja waatama.

„Haridust, südame haridust!“ wastas Madaras.

„See on sedasama, mis neile igal pühapäewal pakutakse?“

„See on waimulik!“

„Siis tahate teie neid weel ilmalikumaks teha kui nad

praegu on?" küsis Jürisjõn tõsijelt, aga Madarale kõlas see, nagu libe pillamine. „Kui juba waimulik toit, mis neile nüüd pakutakse, neid parandada ei jõua, mis siis teie tahate teha? Määrige, ma kuulan! Kui juba Jumala sõna ei taha hästi enam mõjuda, mis tahate inimlise sõnaga teha?“ Madarat äritas see Jürisjõni kõne wäga. Ta nägi, et Jürisjõn niisuguse kilbi taha puges, mille wastu tema enam sihtida ei jaksanud. Ta sai wäga hästi aru, et Jürisjõn teda narris ja ninapidi wedas.

„Seltsi tahan ma asutada!“ wastas Madaras palawalt. „Seltsi, seltsi! Mii see ei wõi edasi minna!“

„Ja kes peawad sinna tulema?“ küsis Jürisjõn.

„Meie kõik!“

„Ja mis peame seal tegema?“

„Ennast harima ja teisa ka!“

„Millega?“

„Oh, inimene, ära ole ometi nii puu=pea!“ wihastas Madaras ägedalt. Kõstri rahwas kuulas seda noortemeeste waidlust äritatult pealt. Wana kõster kitsus kannatamata oma habet. Ta tahtis ka midagi sekka ütelda, aga ikka hakkas keegi noortest enne peale, kui ta sõna wälja sai.

„Mina puu=pea?“ naeris Jürisjõn. „Olge ometi nii head ja ütelge, mis meie seal teeme?“

„Laulame, kõneleme, tantšime, mängime . . .“

„Seda teeme jn praegu!“ wastas Jürisjõn sügawa healega. „Seda meie ju teeme: meie laulame, nemad aeduraedutawad; meie waidleme, nemad sõimawad; meie tantšime, nemad hüppawad; meie mängime, nemad ka; meie käime tsirkuses, nemad ka — muud kui igalüks omal teel, wiisil ja kombel!“

„Aga see on kõik järe, mis nad teewad,“ wistas Madaras sekka.

„Ah, siis haridus on noorte herrade meelest selles, et kui kõik seda natukene peenemalt tehakse kui see praegu sünnib, siis on haridus käes? Tantši peenikeselt, — ja ära pitsita neidu mitte suure, laia töömehhe pihuga, waid kõdista pisukese näpuga; ära kaelusta tüdrukut, waid nõelu teda oma silmadega; ära poe põhku, waid mujuta aga jalaja — ja,

ja — see on haridus! See on see arwataw hariduse tee, mida mööda praegu suurem jagu seltskonnast sammub, aga niisuguse hariduse pärast ei tõsta ma oma pisukest sõrmegi!”

Madaras tundis, et Jürisjoni oma mõtetes järele andmata on.

„Ei mitte,“ ütles ta pikemalt, „ka seda ei pea ma hariduseks, aga meie ei pea mitte seisma jääma sellele pulgale, kus meie kord oleme, meie peame edasi ehitama!”

„Wana mädanenud aluse peale?“ küsis Jürisjoni ja hakkas põlgawalt naerma. „Mitte edasi ei ole meil ehitada, waid uuesti ehitada — see on õige tee. Aga et uut ehitada, sellepärast peame wana eest ära koristama, aga ka seda tööd ei saa siin teha . . .“

Nüüd ei jõudnud kõster enam ennast hoida.

„Noored mehed,“ hüüdis ta, „teie olete mõlemad noored. Ilma elu on teil alles jégane. Teie olete mõlemad efekiteel, siisgi Madaras on oma arwamistes õiglasem ja õigem: inimesi on tarwis juhutada, aga peab teadma, mis neile anda. See, et inimesed nüüd nii ulakad on, tuleb sellest, et Jumal nüüd niisuguse aja on meie kiusatusesks meie peale saatnud, kus väga palju woli antakse. Olesks praegu orjapõli alles olewat — waata, kui wagusi siis inimesed oleksiwad! Aga nüüd tee nendega, mis ja tahad, asja nendest ikka ei saa! Nad on kui sandid: esiti karjub sauna ukse taga: „Lase sisse!“ siis tahab wihelda; wii lawale, siis anna wiht; annad wiha, siis anna seepi ka, ja saab niisugune seebi kätte, siis on ta nii libe, et ajab su saunast wälja ja hakkab ise peremeheks! Selle rahwaga ei tule ka kedagi õrnasti ümber käia! Waata, warsti jalg kaela peal!”

Kõster hakkas naerma: „Nad arwawad, et inimesed kõit ühesugused on, sellepärast ühesugused õigused! Mitte aga kedagi! Jumal on loonud ühed õrnemad, teised tuime-
mad! Need õrnemad — need tungiwad kaugemale, need mõtlewad, need tunnawad, aga need tuimad, — neile anna süia ja juna ja kui hakkab irisema, siis anna malka, — ja jutt otjas! Neist asja ei saa! Neid ei tee keegi targaks! Muidu tühi töö, herra Madaras, see seltsi asi, sealt ei tule suurt midagi wälja! Küll näete!”

„Mis teie seal nii waidlete!“ hakkas ka kõstri emand rääkima. „Talwe ees alles, eks saate küll sellest arutada, aga nüüd tehke maha, millal seenele läheme.“ Eila jadas wihma ja üleila, kas lähme homme?“

„Ma küll ei tule!“ ütles Jürisjõn wastu.

„Aga herra Madaras?“ küsis emand.

„Nii kuidas soowite!“ wastas see.

„Lähme!“ kinnitas kõster — ja minet jäi teisteks päewaks.

8.

Kõstri pinkwanker seisis ufke ees. Seenele minet oli käes. Ilm oli ilus ja soe. Sügisene päikene saatis looduse peale weel wiimase armastusega joojasi kiirefid. Seda tundis inimene, tundis ka loodus. Härmalõnga ämblikud oliwad rohkästi tööd teinud; kõik kõrrepõllud jätendasiwad nende hiilgawatest niitidest.

Seenele minejaid oli neli — kõster oma emandaga, neuu Kaasite ja Madaras. Jürisjõn, nagu ta juba ütelnud oli, ei läinud mitte ühes. Ta ütles, et tal waja koju olla minna.

Seene mets, Kilewere heinamaad, oliwad wersta neli Mudilast eemal. Seente poolest oli Kilewere kuulus, sest et seal mitmet feltsi metsa kaswas, kus metsa jalkade wahel ilusad heinamaad end laiaili laotasiwad. Kileweresse sõitis kõster mitu korda sügisel ja tõi sealt igakord, kui wähegi aasta oli, hulga „maawahtu“ ühes, nagu ta seenefid armastas nimetada.

Metsa juurde, tee äärde, jäeti wanker seisma, seoti hobune hoolega kinni, ligiwõetud õllepudelik peideti põesatesse ära ja seenelised läksiwad metsa. Mehed pistsiwad aga paar pudelit õlut taskutesse, et janu kustutada, ja naised wõtsiwad mõningad wõileiwad ligi, et teha kinnitada, sest ring taheti kaunis pikk ette wõtta ja enne paari tundi mitte tagasi tulla.

Et ka rohkem maad laiemalt läbi käia, jagasiwad seenelised endid kahte jaku: mehed pidiwad ühes ja naised teises

kohas otsima hakkama, aga kui kõstri emand kartma hakkas, et nemad ära võiksid eksida, ehk et mõni kuri inimene neid, nõrki naisterahvaid, kohutada võiks, siis läksivad wanemad ühes ja nooremad teises jalgas tööle.

„Aga see ei kõlba!“ arwas kõster.

Emand tegi naeruse näo ja vastas: „Wanad inimesed juba, võib ikka usaldada!“

„Misjugune hirm!“ naljatas Madaras.

„Siis pidage meeles,“ käskis wana Arnikas, „kell 4 oleme Kure Zuhani heinamaa peal, kuhjade juures, seal finnitame keha ja tuleme teist ringi tagasi! Lühise, pea meeles!“

Kõemja „halloo!“ hüidmisega mindi metsa. Esialguses kuulsivad otsijad teine teise kaugele kostwat hüidmist, aga aega mööda kadus see nende kõrwust. Wärske niiske õhtungis seeneliste kopjudesje ja ergutas neid.

„Tore, tore! Halloo—o!“ hõiskas Madaras, naeris ja jooksis seente järele.

Neiu Kaasike oli aga kahwatu, kahwatum kui muudu. Ta tundis, kuidas ta süda sees nagu rohkem peffis, kuidas ta hingamine nagu raskem oli. Et aga oma äritust mitte wälja paista lasta, naeris ja piljatas ta, kui ta mõne seene kätte oli jaanud. Negamööda kadus aga neiu ärewus, puna tõufis palgesse ja esialguste üfsikute sõnade, hiiete ja lausete ajemele tekkis suurem jutt.

Madaral oli palju Kaasikese käest pärida ja neiu seletas niipalju, kui ta teadis. Iseäralise uudishimuga tahtis Madaras teada saada, mis mees Jürisjõn õieti on.

„Tont teda teab,“ arwas neiu. „Demast ei saa keegi aru. Ta näitab mõni suur idealist, wõi Tolstoi jünger olewat. Demal on ikka oma isejugused arwamised!“

„Ole mul idealisti!“ naeris Madaras. „Kui juba tema idealist on, mis siis teised on. Jürisjõn on lihtsalt lõhkuja ja oma jonnakate waadete kaitseja — ja muud ei midagi. See on mees, kes midagi on lugenud, aga seda oma peas ära ei ole seedinud; see on uuem nähtus meie elus. Nad tahawad targad olla, otsiwad uusi teesid, waa-tawad feltsi elu peale, nagu baptistlased, peawad enestest suurt lugu, aga waimuhaiged on nad — ja muud mitte midagi!“

„Jürisson ja Maasit,“ pilkas Kaasike, „need on just kui paras paar, otse teine teisele loodud!“

„Aga Maasika emandal on teine waade!“ tõendas Madaras. „See on kena naisterahwas!“

Neiu Kaasike ei saanud Madara sõnast „kena“ hästi aru ja vastas:

„Mis see kenadus awitab, kui selle all muud midagi ei ole! Kas teie siis temast nii uurt lugu peate?“

„Just lugu mitte,“ vastas Madaras natukene segaselt, „aga tal näitavad üsna targad jutud olewat!“

„Do!“ naljatas neiu, „seda ta oskab, kui ta kellegile meeldida tahab! Waadake ette, et ta teid ka oma võrku ei pista!“

Neiu nägu oli häbelik naerune.

„Mis ta minuga teeb?“

„Noh, niijama!“ vastas neiu filmi maha lüües.

Madaras oli neiu pilku märkanud. Ta tundis, kuidas ta südamest see hoog läbi käis. Ta naeratas ka vastu ja kui pisut häbelik neiu filmad üles tõstis ja Madara otja waatas, siis tundis Madaras, nagu woolaks sealt midagi tema omadesse ja see midagi oli nii sala-äritaw ja meeldiw. Noormees tundis, kui ilus neiu just sel pilgul oli. Just nagu ei oleks Madaras enne ialgi näinud, et neiu Kaasikese walge kael ja sätendam ihunahk on ning et ta nii täie rinnaga naisterahwas oli, pifa jaleda keha ja laia seljaga . . . ja see tegi temale, kui meesterahwale head meelt.

„Mis ta teeb minuga?“ küsis Madaras uuesti.

Neiu naeris.

„Naerge veel!“ hüidis Madaras, kus juures ta süda kiiremini tujuma hakkas.

„Miks pean ma naerma?!“ naeris neiu.

„Naerge veel!“

Ja nad naersiwad mõlemad ja nende naer kõlas ühelt kofku, nagu kase windi sidistamine ja hale sügise laul jeal kase latwas.

Madaras tundis, kuidas ta suu kuiwaks läks ja keel suu lae külge nagu kinni hakkas.

Neiu Kaasike naeris ja jooksis seene järele. Madaras jooksis ka, ilma et ta seda just oleks tahtnud, nagu see wint sealt kase ladwast teise järele lipsas, kui see mutukast püidis.

Madaras oli pikemate sammudega ja enne seene juures, Ta kumardas, aga Kaasike kumardas ka, mõlemad naersivad. Langesivad seene peale, puutusivad rüüseledeks kokku, kiskasivad...

„Minu seen!“ kiskas neiu.

„Minu!“ hüidis Madaras.

„Minu!“

„Minu!!“

Kii kõlasiwad hüided läbisegamini mitu ja mitu korda.

Seen jäi Madarale.

„Mis hirmus!“

„Mis on hirmus?“

„Mad naersivad mõlemad, lõõtsutasivad, punetasivad ja keeled kuiwasivad neil suu lakke finni.

„Mis hirmus; andke kätte!“

„Paluge!“

„Mis hirmus!“ lõõtsutas paluw neiu.

Jälle naer.

„Ma wõtan wägise!“ südandas neiu, kus juures ta jammu ligemale astus.

„Wõtke!“ naeris Madaras.

Neiu kargas seene külge. Jälle rüüselmine.

Kui ühes nõus nad mõlemad selle juures oliwad, just kui oleksivad nad mõne kolmandama käest midagi kätte püüdnud.

Kana rüüselesivad nad, nagu Mudila poisid Arõitsbergi warrul.

Neiu oli seene tugewasti oma sõrmede wahel jaanud ja enese seljati nooremehe wastu pööranud, et selle läbi kätele wõitlemiseks enam jõudu anda, seent nooremehe tugewate sõrmede wahelt wälja kända. Madaras ei tahtnud aga seda jündida lasta. Ta tõmbas neiu selja tugewasti enese wastu ja hoidis teda kõwasti oma rinna küljes. Ta tundis, kuidas neiu õõgaw selg tema rinnale sooja andis, aga ta aimas ka seda, kuidas see neiu wastu meelt, pahandaw oli.

Neiu unetas seene. Ta tahtis aga ennast wabastada. Seen oli nagu kõrwaliseks asjaks jäänud. Ta tundis, kuidas wõimata on ennast edasi muljuda lasta, aga peaseada ta ei jaanud.

Ta waatas siis üle õla Madara otsa ja hüidis kohkunult:

„Dnu näeb!“
Nagu oleks neiu tuline olnud, nii langefiwad nooremehe käed lahti. Neiu lipjas wabadusesse ja pistis jooksma, kus juures ta firgliselt, kelmilt naeris, tagasi waatas, jooksis ja jälle naeris, nii et Madaras aru sai, et teda oli petetud.

Madaras häbenes oma pettasaamise üle ja jooksi pistis ta neiuile järele, et petist finni püüda ja weel kord talle kätte maksta, teda weel kord enese wastu tõmmata, sest see näitas neiuile väga wastik olewat.

Nagu kaks lindu, nii ajasiwad nad teineteist taga ja imeks pannes nägi Madaras, kuidas neiu end eest ära pui-gelda mõistis. Ollepudelid taskutes ja seeneforw käe otjas tegiwad Madarale jooksu raskemaks. Mõlema kättega pudelisi finni hoides ja korwi enese külgelitsudes ruttas ta neiuile järele.

Korraga jäi neiu paigale, lõõtsutas, üleni näost punane, ja tüfeldades healt kõrgele fertiwast rinnast wälja surudes ja sügawasti hinge wärste õhuga täites, hoiatas ta Madarast:

„Ei tohi, herra Madaras, ei tohi!“

Madara wallatuse tuhin oli kadunud. See „ei tohi“ sealt sügawast rinna põhjast kõlas nii pühalikult noomides, ähwardades, nagu oleks seda inimese hing ütelnud, aga mitte roosad huuled.

„Oh—h! see!“ jäi Madaras wastata. Aga ta sun oli ülikuiw, feel üsna naksus sun lae küljes.

„Mis hirmus!“ laebas neiu. „Meie peame kufagil puhkama!“

Aga see heal oli koguni teine heal, niisugune nagu see enne wallatust, wallatuse ajal üliarmjasti, wäljakutsuwalt kõlas.

Madaral oli see heal jälle meele järele. Ta hea tuju tuli jälle tagasi, mida elu-tõsine, sügaw-hingeline „ei tohi“ oli temalt eemale tõrjunud.

Nad jõudsiwad lagedale, wäsinult, lõõtsutades.

Kure Zuhani kuhjad, kuhu nad kokku pidiwad tulema, oliwad küll seal, aga kui nad sinna ligidale jõudsiwad, siis

nägiwad nad, et onu ja tädi puudusiwad. Madaras waatas tella, nagu wõiks see wastata, kus wanade paar on, silmas siis neiu Kaasike otja ja kui see ka midagi ei wistanud, siis küsis Madaras:

„Aga siia pidiwad nad ju tulema?“

„Küll nad tulewad!“ julgustas neiu.

Siiski arwas Madaras, et ehk nad siin juba on olnud, ja tõsiselt käis ta kuhjad ümberringi läbi, nagu ei tahaks ta seda uskuda, et wanad mitte oma sõna ei pidanud.

Kui Madaras jälle neiu juurde tuli ja oma endist küsimist kordas, hakkas Kaasike naerma. Ta punastas näost ja hingas sügawasti, kus juures ta läbi awaraks aetud nina sõdermete wärsket õhku jisse hingas.

„Mis teie naerate?“ küsis Madaras.

„Neiu ei wistanud midagi, waid miskas enese küllakile rohu peale maha.

Madaras pidi oma küsimist kordama.

„Mulle teeb see nalja, kui arg teie olete!“ naeris Kaasike.

Neiu waade oli jälle endine sütitaw, nagu wäljakutsuw, pilkaw. Ta oli oma ninarätiku wälja wõtnud ja lehwitas sellega näo wastu, mis tema waadet Madara peale katkestas, ja Madaras tundis, kuidas keegi teda nagu jala leegiga oleks õrretanud.

Ta ei jõudnud selle waate wastu panna ja istus ka neiu kõrwa maha. Neiu oli oma jalad poolest põlwest wälja sirutanud ja mängis oma jala põidadega, neid edasi ja tagasi liigutades.

„Kas tahate ka juua?“ küsis noormees ja hakkas pudeli punni wälja sikutama.

„Ei hooli ühtegi!“

Nooremehe pilk langes neiu mängiwate kingis jalgade peale, mida õhukesepoolsed sukad, mille silmadeft roosakas punane jalgade wärw wastu helkis, katšiwad.

„Mis ilusad kirjud jalad!“ naeris Madaras.

„Mis hirmus!“ wastas neiu ja tõmbas jalad katte alla, nagu narriks ta sellega noortmeest.

„Mis on hirmus?“ küsis korrage Madaras ja talle tuli kange isu seda neidu veel kord sellega hirmutada, et teda enese vastu tõmmata.

„Putukas on kaela peal!“ ütles Madaras ja sirutas oma käe neiu kaela poole, nagu tahaks teda seal pealt ära võtta.

Kiljatades kargas neiu püsti, wehkles kätega kaela ümber, pühtis kaela ja hirmunult kaebas ta:

„Kas tuli maha, kas kukkus maha? Herrra Madaras, kas putukas on ära?!”

Madaras naeris täie suuga.

„Mis hirmus! Mis teie hirmutate! Wuuh, teie olete hirmus inime!”

„Aga armas ka!“ vastas Madaras ja tõmbas pudeli punni paukudes pealt ära.

Mõlemad naerisivad.

Ja neiu naerivast pilgust leidis Madaras seda, mis ta oli otsinud, mille üle ta enne oli kahtlenud ja nüüd korrage leidnud, ja nagu koolipois, kes raske keerdülesande kätte oli saanud, kargas ta rõemsalt ülesse ja klaasi wahutawa õllega täites, pakkus ta teda neiuile:

„Jooge!”

„Deeb joobnuks! Ei!“ vastas neiu.

„Jooge!”

Neiu võttis klaasi ja puudutas huultega kollast marga.

„Jooge enam!“ sundis Madaras.

„Ei!”

Madaras jõi ise klaasi tühjaks.

„Mis hea!“ puhus noormees, „just nagu sahaga läks see mööda kuiwanud kõri alla!”

Madaras pakkus veel neiuile:

„Üks klaas ei tee midagi!”

„Aga ma jään joobnuks!“ naljatas Kaasife.

„Lori!”

Ja nagu omal ajal Ewa oma mehele õuna oli pakkunud, kui nad seal ilusas aias üsna kahetsegi olivad ja mehetene järele andis, nii andis nüüd õrnem pool järele ja jõi.

Madaras jõi veel klaasi, siis kolmandama. Neiu waatas Madara otsa, lõi oma näo lapselikult naerule ja veel lapselikumalt kaebas ta: „Suba ma purjus!“

Ka Madaras tundis, et tema pea pisut kihama oli hakanud, aga ennast kui kõwemat poolt näidates, lõi ta käega ja julgustas teist:

„See pole ühtegi!“

Neiu waatas küsides nooremehe otsa. Ta filmade sätendaw läige oli korruga kustunud, nagu halliks oliwad nad läinud ja waatasiwad tema walgeks kahwatanud näost kaugele, kuhugile nägemata tulewikusse. Nagu oleks neiu hingest tema iseene se min a kadunud, nagu oleks ta ainult asjaks saanud, kellel enam oma soowi ei ole, niisugune oli neiu waade.

Madaras nägi seda ja ta hinge tõusis soow, neidu, seda ilma iseene se minata neidu kofku rusuda, et seal ru- sude seast unt tuld sütitada.

Ta tahtis korruga neidu enese wastu tõmmata, teda rusuda, teda kas wõi suuteleda, aga seal tuli talle korruga meelde, et wana-rahwas wõiwad seda kuhugilt näha ja ta jõudis ennast tagasi hoida.

Neiu aga nagu ootas midagi: tõsiselt, kahwatanult seisis ta seal.

Madarale oli see piinlik, talle oli tema oma olek piin- lik ja et neiu jälle temale ei ütles: „Mulle teeb tõsist kurb- dust, kui arg teie olete,“ küsis ta:

„Aga kus on onu ja tädi?“

„Ei tea!“ ütles Maaraste tõsiselt, ja nagu ärgates, kü- sis ta: „Aga meie onu ja tädi ei ole kufagil! Mis hirmus!“

See mõte, et onu ja tädi seal ei olnud, äratas noo- red inimesed jälle lihtjasse elu iluta woolusse.

„Hüüde!“ käskis neiu.

Madaras hüüdis. Neiu surus, nagu kardaks ta teise walju healt, mõlemad käed kõrwade peale.

Ümbrus ei annud aga mingisugust wastust.

Küsiwalt waatasiwad nad mõlemad teine teise otsa. Neiu paled oliwad oma rooja karwa tagasi saanud, ta endine tuim waade oli elawaks läinud.

Dodati weel. Päikene hakkas juba alla poole wajuma. Wanakefi ei olnud kufagil.

„Aga ehk oleme ekfinud? kartis Madaras.

Neiu löi esiti pisut kohkuma, aga kui ta hoolega järele oli waatanud, siis wastas ta rõemjalt:

„Dlete teie aga ka arg!“

„Arg? Arg! Itka arg!“ päris Madaras. „Mis ma pean siis tegema? Kas mina, wõeras inimene, pean teadma kuhu rõõwli auku mind on toodud!“

Kaasike naeris magusalt.

Aga et wanarahwast ei tulnud, siis jäeti tühi pudel kuhjade juurde. Madaras pani sedeli tähendusega otseti pudeli kaela sisse, et nad siin on olnud, ja hakkati edasi minema.

Neiu seletas Madarale, et mets väga mitme sopiline olla, kuidas siin inimesed tihti ära ekfida, ja kuidas siit hõlbus wälja saada olla, sest et mets kuidagi üle paari wersta lai ei olla ja et igast küljest wõimalik on wälja saada.

Neiu rõemus meel mõjus ka Madara peale, kes nagu linna-elanik kunagi, metsa ära ekfimis kartis.

Nad astusiwad metsa ja sammusiwad, neiu ees ja Madaras järel, edasi, ilma et nad isekeskis palju rääkinud, wõi ka seemi otsinud oleksiwad. Ilm hakkas pimedamaks minema, aga lagedale ei jõudnud nad weel.

Wimaks jõudsiwad nad metsatee peale. Neiu jäi seisatama ja waatas hoolega ümbrust.

„Waat' ful nalja!“ rääkis ta tagasihoidlikult, „ma ei saa enam aru, kuhu poole meie peame minema? Ma ei tunne seda kohta!“

Madaras ei wästanud midagi. Tal oleks nagu külm olnud: ta tundis selgesti, kuidas tal hambad juus lödisesiwad. Talle näitas see kõik nagu nõidusewärt olewat: enne pinkwanfriga metsa, siis jooksmine, äritus, äraekfimine — just nagu oleks teda keegi metsa-neiu siia meelitanud, et teda kiisatuse sisse saata, teda hukata!

„Aga kus hobune?“ küsis ta hambaid lödistades.

„Kui ma seda teaksin,“ wastas Kaasike, „siis oleksin ma sinna läinud!“

„Siis oleme meie efsinud?“

„Seda'p küll!“ vastas Kaasike ja hakkas suure healega naerma.

Madarat ei jäänud muud, kui pibi ka ligi naerma, ehk ta küll tundis, et see naer nende oma rumaluse üle oli.

„Lähme,“ ütles Kaasike, „ju meie ühte kohta ikka välja saame!“

Läksivad. Madaras ei laujunud musta ega walget. Ta tundis pisut hirmu. Ta kujutas juba enesele filmade ette, kuidas metsloomad nende peale langewad, kuidas nad otfa saawad ja kuidas neid taga otfitakse ja wiimaks taga leinatakse. Madarat äratas tema hulkuwatest mõtetest neiu tafsane laul:

„Üksinda, üksinda,
„Bean wõersil rändama“

Neiu laul kõlas kurwalt, nagu kaebas ta kedagi taga, nagu otfits ta oma üksiku hingele seltsi, kes teda wõersilt koju wiiks, soojendaks, kaitseks.

See laul nagu sai widewikul seiswatest puudest omale weel salajama, kaebawama mõnu ning tungis Madara hingesse, teda enesega ühes wiies. Madaras kuulas, pidas hinge finni ja waatas neiu kaju, kes tema ees juba kustawa eha walguse kumal kõndis ja laulis ja lauldes nagu kaebas.

Madaras tundis nagu jelles laulus midagi etteheitwat enesele, et ta sellesama piisuse elu äparduse sees nagu ilma julgufeta oli. Ta tundis, et tema kohus oleks pidanud olema neidu julgustada, juhutada ja tal oli enesest nagu häbi.

Sälle tuli talle meelde, kuidas nad jooksnud oliwad, kuidas ta neidu enese wastu oli pigistanud ja kuidas neiu tema käest siis välja oli lipsanud, kuidas neiu paled õõgasiwad, filmad särasiwad, kuidas ta nii ilus, nii meeldiw, nii kena oli

„Muu, brawo!“ sõnas Madaras, kui neiu lõpetas.

Kaasike hingas sügawalt, jest käies laulmine oli teda wäsitanud.

„Koh, kas oleme efsinud?“ küsis Madaras, kui neiu edasi wakis.

"Ma ütlesin ju teile, et siin on wõimata ära etfida — läheme aga edasi, küll meie koju saame!" seletas neiu.

See neiu julge olek tõi Madarale jälle endise tuju tagasi.

"Siis jookseme, saame ennem koju!" naeris ta.

"Küll meie saame!" andis Daafike vastuseks.

Natukese aja pärast saiwad nad lagedale.

See koht oli heinamaa. Ihm oli juba täies widewikus.

Õrn udu-wine kattis niidetud heinamaad oma halli õhukese waibaga.

"So — siit saame õige tee otja peale!" rõemustas neiu.

"See on mul tuttav koht. Siit läheme üle heinamaa, sealt hakkab tee ja sedamööda saame maantee peale!"

Ta hakkas üle lageda edasi minema.

Madara kartus oli korraga kadunud.

"Aga neiu Luise, teie teete omad jalad kättega märjaks," naeris ta.

Neiu Luise hakkas aga jooksema, nagu tahaks ta noortmeeft maha jätta.

Madaras jooksis järele, wõttis ta õlast finni ja katsus paigal pidada.

"Hakake aga jälle hullama!" noomis neiu.

"Ma olen ju arg!" wastas Madaras ja pidas neiu õlast finni.

"Laske lahti!"

"Ei!"

"Ma karjun!"

"Karjuge!"

Madaras tõmbas neiu oma wastu ja andis ta otja ette, pale peale, nina peale, igale poole näo peale mitu mušu.

"Aga Madaras!?"

"Luise!?"

Ja teine teise käealt finni hoides, külg üsna külje ligi, jõudsiwad nad hilja koju

10.

Kui Jürisson paari päewa pärast koolimajasse tuli, siis märkas ta kohe, et Madara hingele suur pööre sisse oli tulnud. Ta oleks nagu tõsijemaks, ojalta ka tafasemaks läinud. Jürisson oli ootanud, et Madaras temaga kohe waidlema hakkab, sest wiimased arutused oleksiwad selleks põhjust annud, aga kõik see jäi tulemata. Selle asemel märkas ta aga, kuidas Madaras neiu Luissega kokku sündis, kuidas nad wahel salaja teine teisega waateid wahetasiwad, kuidas Madaras õhtati ära kadus, kuhu, seda ei hakanud Jürisson uurima. Näitas, et neil kahel noorel inimesel isekestis hea oli — ja Jürisson tundis sellest üsna head meelt.

„Ühest õigest pörjast ei kaswa ilma tustimata ialgi head siga!“ mõtles Jürisson ja andis enese kooli-töö kätte, ilma et ta oma kaaslaste rahu kuidagi moodi oleks rikkunud.

Uga niisugune waikne rahu ei kestnud kuigi kaua. Neiu Kaasike lahkus kauemaks ajaks köstri majast: ta wiidi ühe ligidal olewa mõisa peale õmblejaks. Ei läinudgi paari päewa mööda, kui Jürisson Madara rahutust märkama hakkas. Kõigewähemalt paistis see nii olewat.

Madaras tuli õhtul söögilaualt kohe ülesse ja hakkas selle asemel töösse. Uga see näitas temale raste, wastiti olewat.

Ta õhtas, kaebas laste lolluse üle ja püüdis oma külma-werelise naabriga juttu teha.

„Kuidas need lapsed siis korruga nii lolliks on läinud?“ küsis Jürisson, kui Madaras jälle õhates ja pahandades jule käest ära wiskas.

„Kuidas korruga?“ päris Madaras.

„Enne ei olnud sellest sugugi kaebduft?“ wastas Jürisson.

„Millas enne?“

„Enne, see on minewal nädalal, kui neiu Luise kodus oli!“ sõnas Jürisson tõsijelt. „Mis mõju siis Luisel laste peale on?“

Madaras läts näost punaseks.

„Teie olete wäljakannatamata!“ pahandas Madaras.

„Ja teie?“

„Ma ei ole teid poole sõnagagi haawanud,“ seletas Madaras, „aga teie otsite sealt põhjusid, kus neid sugugi ei ole! Mis süüdi on siis neil, et teie teda asjata puudutate!“

„Palun wabandada!“ vastas Jürisson, „kui kaugele läksin, aga mulle näitas see nii olewat ja mis ma sellest siis salgan: meie peame ju terve aasta otja ühes elama, ja kui meie nii wagu si oleksime jäänud, nagu see minewal nädalal oli, siis kui neiu Luise kodus oli, siis ma ei tea kuidas aasta wõi talwe üle oleksin saanud. See oli päris hea, et neiu kaugemale wiidi; nüüd saab juttu jälle!“

Madaras tundis pisut häbi.

„Ei, asi ei ole mitte selles,“ puistles Madaras, „waid selles, et meie küllalt teineteist ei tunne. Teie, kui wanem, ei haffanud minuga juttu peale ja ma hoidsin tagasi!“

„See on lapse wabandus!“ kinnitas Jürisson, kuna ta laua äärest ülesse tõusis ja mööda tuba edasi tagasi hakkas käima. „Seda wõite lastele seletada! Dösel meie magame, päewal oleme töös ja õhtatel puudusite teie; mil pidi siis rääkimine olema?“

Madaras tundis, et Jürisson jälle nagu wägise tema kallale kipub, ilma et temal jelleks süüdi oleks olnud.

„Aga laual?“ küsis ta.

„Ma olen teile juba seletanud,“ sõnas Jürisson, „et kõstriga ei maksa sõnu kulutada. Tema hing on meie omast nii kõrgel, nagu kuu ja päikene, ja see oleks asjata waew olewat!“

„Siis ei jää muud järele, kui läed rüppe ja kõik on hea ja kaunis!“ hakkas Madaras pilkama, „nagu kõik see Mudila kupatus!“

„Kas siis teie tahate sellest alati rääkida?“ küsis Jürisson. „Ja mis siis?“

Madaras oli wait.

„Ja siis oleme meie niijama kaugel kui ennegi!“ kinnitas Jürisson.

„Mitte üksnes rääkima, waid ka tegema ja wäga palju weel. Kas teie siis tõesti ei näe, et siin palju puudub, et siin palju teha on?“ küsis Madaras juba kaunis ägedalt.

„Kulla inimene, hüidis Jürisson, „seda ma ei salga, et siin palju teha on, aga — mis teha, see on küsimine.“

Iga tegu ei ole aja ega inimeste kohane. Roh," rääkis ta edasi, "teie ütlete: meil ei ole seltsifid, meil ei ole midagi! Ja waadake, selle midagi peale ei wõi ka mitte midagi teha, mis midagi wäärt oleks olewat!" Jürisõn hakkas elawa- wamaks jaama. "Teie arwate, et mina edu wastane olen. Sugugi mitte. Mina näen aga, et meie inimestele hoopis rohkemat tarwis läheb, kui paljalt seltsi ehk kooskäämise kohta. Meie peame inimesi katsuma mõistuse poolest tõsta ja teiseks, nende ühiseluline seisuford peab paranema!"

"Kuidas tõstate neid mõistuse poolest, kui teie nendega kokku ei saa, kuidas paraneb nende seisuford, kui neid ei õpeta, neid kokku ei kutsu?" küsis Madaras. "Riisugusel korral ei ole teie rääkimine ka muud, kui paljad sõnad, ilusad sõnad!"

"See on idealisti unistus!" wiskas Jürisõn.

"Ja see on materialisti jampsimine!" wastas Madaras.

Kad jäiwad mõlemad wait, Jürisõn oli katseti tooli peale istunud, lõua wastu tuge surunud ja mõttes, kuna Madaras äritatult oma piisufesi kihwasid keerutas ja kamb- ris edasi tagasi käis.

"Räägi siis, mis ja tahad teha!" käskis korraga Jürisõn. "Ma tahan kuulda — ja kui need mõtted õiged on, siis wannun ma alla!"

Madara filmad jätendasiwad, ta tahtis ford oma mõtted Jürisõnile üles lugeda, et näidata, et tema sugugi unistaja ei ole.

"Meie Mudila elu on foga!" ütles Madaras.

"Dige!" kinnitas Jürisõn.

"Teist elu läheb tarwis!" . . .

"Pärm tuleb sisse panna!" aitas Jürisõn.

"No, waat, siis oleme ühes mõttes" . . . naeris Madaras.

"Siit saadid küll," kinnitas Jürisõn, "aga edasi?!"

"Edasi läheb fergesti," seletas Madaras, "Mudilassee tuleb kooskäämise selts ajutada, ütleme muusika-, lõbu- wõi farskuse selts. Asi on selles: Iga rahwas tõuseb, kui tal iseteadmus sees on. Esimene asi oma iseteadmus on aga rahwasline ärkamine. See inimene, kes ennast kui rahwa-

liiget ei tunne, see ei saa edasi, see on kui kuiw oks, ajalugu juhtiv waim wistab selle kadumise tulesse! Teine asi on esimese sarnane, see on: kõlbline alus kõiges elus!"

Madaras ei saanud edasi rääkida, sest Jürisson hakkas suure healega naerma:

"Kuidas jaadad seda seltsis toime?"

"Meie õhutame Eesti waimu!" wastas Madaras.

"Tantsuga?!"

"Kõnedega!" finnitask Madaras.

"Seda teab ju iga moonakas, et ta eestlane on, ja kas see teda halvemaks teeks, kui ta seda mitte ei teaks?"

"Ah, siis olete seltside wastu?" küsis Madaras.

"Noh, seletage aga edasi!" käskis Jürisson.

Madaras mõtles pijut.

"Jätame selle seletuse, see wiib meid asjata väga kaugemale. Väheme teist teed. Iga inimene tahab koos käia, tahab teisi näha, tahab oma prii aja seltskonnas mööda saata! See on iga elawa hinge esimene joow. Aga meil ei ole siin kedagi. Teine asi, inimene tahab rahwaga läbi käia, sest see, kes oma elu jõudu rahwa seest ei saa, see tunneb enese nagu kala kuival olewat!" Madaras pidas wahet.

"See tähendab, teie tahate neidude seltsis oma aega mööda saata ja selleks peab teile selts nagu warjuks olema, mille all teie wõiksite lõbusteleada, nii ütelda, selts peab see firma märk olema, mille all teie kauplete?!" . . .

"Pidage, pidage!" hüidis Madaras.

"Kannatage, ma lõpetan" . . . palus Jürisson, "ja mis elu jõudu tahate teie selle seltskonna ja rahwa käest saada, keda teie ise nii siunate ja kellest teie ise kolm sammu eemal tahate olla? Minu arust on siin koguni ise asjad teid ajamas ja ärge pange pahaks, kui ma otsukohe wälja ütlen, mis see on" . . .

"Ja see on?" küsis Madaras.

"See on lihtsalt auahnus, armastus ennast paista lasta, tahtmine näidata, et waadake, ma olen ka mees, kes midagi mõistab . . . Rahwawalgustamisega ei ole siin midagi ühijust!" ütles Jürisson kindlalt. Jürissoni sõnad mõjusiwad, nagu rusika hoobid Madara peale. Ta katjus rää-

fida, aga ta hakkas kofutama ja kui ta wähe oma mõtteid jõudis koguda, siis tegi ta niisuguse näo, nagu ei peaks ta teise sõnu miksigi ja seletas naeratades:

„See on paljas teie isiklik, kitsarinnaline waade, mille taga tõesti mitte midagi ei ole. Et seltsides inimesed käiwad, et nad seal teineteisega kofku puutuwad, see on päewa selge. Et seltsides räägitakse, on ka selge, aga et rääkimisest mõtete wahetus tuleb, on ka selge; et aga mõtete wahetusest mõtte selgus tuleb — see on ka järjekindel ja sel on ka ühes rahwale walguse toomine. Pöörge teie selle alla misjuguseid põhjuseid teie ise tahate, seda tõde teie ümber lüüa ei saa!

„Selle wastu ma ei ole!“ wastas Jürisõn, kes ka ägedaks hakkas minema.

„Mille wastu teie siis olete!“ küsis Madaras. „Seltsi elu wastu teie ei ole, — siis olete teie selle wastu, et mina jeda asutan! Ma astun tagasi, tehke teie . . . ma olen teie alandlik teener!“

„Minu alandlikuks teenriks ei hakka teie ialgi,“ wastas Jürisõn, „selleks puudub teil iseloomus. Mina ei ole mitte seltside wastu, seda wõtke omale jäädawalt kõrwa taha, aga ma olen selle wastu, kuidas asjaga ümber käiakse, kuidas asja aetakse!“

„Kuidas seda aetakse?“ küsis Madaras naerdes.

„Aga asja aetakse nii, et sellest kasu asemel kahju tuuakse; rikutakse, aga mitte ei parandata. Tõsine eduline elu jääb kõrwale ja lestad tuuakse päewakorradele. Ütleme, teie teete seltsi. Küsime, mis jõuate teie pakkuda? Wastus — lestasid! Teie mängite seal näitemängusid. Mis jõuate seal pakkuda, mis on meil pakkuda tõsist, õpetlikku, waimulõbu? Kust saate mängijaid? Tuleb wälja, et teie weiderdajaks olete saanud ja teie tööd waadeldakse, kui weiderdajate tempusid. Kui juba suured linnad ja suured jõud niisuguse asjaga kimbatuses on, mis siis teie teete? Teie laulate, teie asutate laulukoori! Sellel on oma piir. Teie ei saa kaugemale, kui lihtsa kestmise, wõi alla-kestmise lauluni — ja siis on teie regi liiwa peal. Seesamane ja wawasem lugu on muusikakooriga. Wigasest muusikast ei saa

teie ialgi üle. Teie peate kõnesid! Mis kõnesid teie peate? Mis saate teie pidada? Lihtsalt mitte midagi! Järele jääb tants ja mäng. Ja kui kaugele oleme siis saanud? Meie oleme elava paavsti ära heitnud ja paberist paavsti ülesse seadinud, mida kui pühadust — ifamaalist tööd austatakse. Meie oleme inimeste silmad tõsiseft elust ära pööranud, et nad oma wiletsat elu ei näeks ja löbusteleme neid lauludega nagu karjapois Tsawet lollu Sauli! Nii on see lugu!" . . . ärituse pärast lõi ta rusikaga wastu lauda.

Madaras käis ärituses edasi tagasi.

"Ja mis on siis sinu tahtmine?" küsis ta.

Jürisõn kargas tooli pealt ülesse, pööris tooli leeni alla ja jalad ülesse ja ksisendas ärituses: "Nii on see asi!" kus juures ta käed wärisewad. Madaras waatas kartlikult äritatud naabri otja, ta ei mõistnud, ei saanud midagi aru ja taja sofistitas ta: "Just kui hull!"

Jürisõn waatas nagu prohwet oma seltsimehe otja ja kui ta selle kahtlult märkas, lõi ta tooli leenipidi wastu põrandat ja küsis:

"Nii on see asi?"

"Ei saa aru!" naeratas Madaras.

Jürisõn pööris tooli ümber ja istus jälle kaksiti selle peale.

"Aga ometi ei saanud tooli jalgade wahel istuda, ifka pöörsite ta ümber," sõnas Madaras.

"Nii on loomulik!"

"Ja seltsi elu ei ole loomulik?" küsis Madaras pilkawalt.

"On loomulik!" rääkis Jürisõn, "kui see rahwa enese elust wälja woolab, aga kunstlikult teda istutada, kunstlikult ülewal pidada — see ei ole loomulik. Ütleme, teie teete seltsi! Aga kes ajab teda edasi, kui teie ära lähete? Seal tuleb teine ja sel on ise waated, ise mõtted — ja mis jääb kõigest sellest järele? Inimesed näewad oma nõrkust koguni ise asjas, tühjas töös ja kaotawad oma tõsi jõu lugupidamise, nad kardawad oma warju!"

"Müüd näen, et teie koguni wiltuselt kõigest elu edene misest aru saate," hakkas Madaras peale. "Aga hea asi hakkab piijusest peale. Esialgne hakatus, ehk parem ütel-

dud, pealehakkamine on tähtjas. See külwaja wõi kündja, kes pilwede peale waatab, ei ole kellegi töömees. Meie peame aga peale hakkama, küll ta edeneb!”

„Mis siis edeneb!” küsis Jürisson.

„Seltsielul!”

„Ei, wennas!” hõiskas Jürisson, „see on Kilpla tarkus: seltsielu edeneb siis, kui seltsid on! See on niijamajugune tarkus, kui ja ütlesid: puuraimine edeneb siis, kui firweid on. Ei! asi on ümberpööratud: seltsid edenevad siis, kui seltsielu on, ja teie wõite niipalju seltja teha, kui teie tahate, elu ennaft see ei edenda mitte. Mis on see edu, mis teie seal taga ajate. Laulate?! Kellele? Kellele tuleb meelde, peale sandi, tühja kõhuga laulda! Mis on teil laulda, mis on teil hüpata?! Mis rõemupidud teil alati on? — — — Ta löi jälle käega vastu lauda. „Seal on teil pool sõnnud töötegijad; seal surewad teil arstimata inimesed; seal ei ole teil õigeid elumajasid — — aga teie hüppate, laulate . . . kopslete!” . . .

Jürisson oli nii äritatud, et ta heal ja huuled wäri-
jesiwad . . . „ja nüüd tulete oma lõbu-, laulu- ja kõiksugu
rallami-pidudega! Ptüü!”

Madaras waatas pool kartlikult pahase nooremehe peale.

„Koh, mis siis teie tahate?” küsis ta natukesel aja pärast. „Mõne maakera paigast-ära-kangutamise seltsi asutada, wõeh?”

Jürisson hakkas naerma. „Õige, tore, tubli!” naeris ta. „See oli ainus õige sõna, mis teie praegu rääkisite: maakera paigast-ära-kangutamise seltis — tore, ilus! See sõna on juba midagi wäärt! Aga,” rääkis ta siis pikemalt, „minul ei ole midagi selle vastu, kui meie praegune seltskond siin jeda soowiks. Käige meie mehed läbi ja kuulake asi järele, eks meie siis näe!”

„See just minu mõte oligi,” wastas Madaras. „Ma tahan kuulata, kuidas sellega lugu on. Mis teie sellest arwate, kui ma selle poolest kiriherraga räägiksin? Natsume oma paremad jõud kõik sinna kokku ajada!”

Jürisson mõtles. Ta endine pahameel hakkas lahkuma.

„Jah,” arwas ta, „kiriherral ei wõi selle vastu mi-

dagi olla, sest mida kaugemale teie inimesi tõsisest elust hoiate, seda parem meel temal on. Laulge, tantfige, hüpake; tisen-
dage, et teie 70 seitse korda eestlased olete, see on kõik hea,
aga ärge mõelge, Jumala pärast ärge mõelge!”

„Ja mõisa herra?” küsis Madaras.

„Kes, baron Stockmann?” küsis Jürisson.

„Jah!”

„Tema on weider isik,” seletas Jürisson edasi, „tema
on hull tujukas. Tema läest võib wahel kõik loota ja
wahel mitte midagi!”

„Aga meie kihelkonna kooliõpetajad?”

„Eks kutsuge kokku ja kuulake järele, aga ma arwan,
et neist keegi niisuguses asjas enese jalgu põhjas ei tunne
olewat!” wastas küsitaw.

„Aga teie ei tohi asja segada!” nõudis Madaras.

„Mina olen wait, kui luff,” seletas seltsimees, „ma
ise tahaksin hea meelega seda kõik kõrvalt waadata.” Ma-
daras wõttis kindlasti nõuks asja arutusele wõtta.

11.

Jürissoni kõne ajas Madara tema hariliseft hoost wälja,
pani tema mõtlema, ja tihti, kui ta oma mõtetega üksinda
jäi, tuliwad temale seltsimehe sõnad meelde. Kõige selle sekka
määsis ennast weel tema igawuse tundmus ja igatsus neiu
Kaasikese järele. Kui hea meelega oleks ta tahtnud, et neiu
just nüid tema juures oleks olnud, tema juurde jäänud.

Nii wõis nein Kaasike ülitihhti tema juureft ära lipata:
kord siia, kord sinna; kord nädalaks, kord kuuks ja kes wõis
kindel olla, et neiu tundmused nendel äraolekutel suuremaks
kaswawad, waid koguni ehk wähemaks lähewad.

Kõik need mõtted kogusiwad endid ühe asja peale kokku
ja see oli selts.

Kui hõlpsasti wõis seal kokku jaada, kui hõlpsasti jälle
põhjust leida, et midagi ette wõtta, midagi korda saata —
ja jälle tuli warru-pidu kõige oma tantšuga, oma tsirkus-
sega Madara meelde. „Ei, nii ei wõi see jääda,” mõtles
Madaras mitu korda, „nii ei ole siin mitte midagi peale

hakata!“ Ta arutas Jürisjoni mõtete üle, tuletas neid meelde, aga mida rohkem ta mõtles, seda enam tundis ta ära, et Jürisjon siin ainult kiuste pärast tema vastu waidleb, võib olla ka ainult sellepärast, et mitte näha, kuidas just tema — Madaras — niisuguse asjaga peale hakkab ja Jürisjoni käest au ära võtab.

Mida rohkem ta selle üle arutas, seda enam jai ta kindlaks, tõesti midagi ette võtta.

Seal tulivad tal aga seltsimehe sõnad meelde, et selle seltskonnaga midagi ei ole teha.

„Ma ei taha mitte uskuda,“ arwas ta, „et siin mitte midagi ei ole teha. See ei ole aga muud, kui Jürisjoni kitsas waade! Igal pool on tööd küll ja küll, aga iseäranis veel siin. Ja tööhõudusid leiab ka, kui aga neid ülesse otsitakse!“

Ta võttis nõuks plaani tõesti täide viia ja kõiki Mudila jõudusid seal ühendada! Aga, mis selts see pidi olema? Selle üle murdis ta nüüd pead. Ajalehed kirjutasivad igalt poolt karstuse edenemise üle, aga selle põhjusmõtte poolt ei tahtnud ta kuidagi ise mitte olla, ehk tema parem arusaamine küll kõige rohkem karstuse poole kaldus.

Ta pidi sellest wiimaks oma seltsimehele rääkima. See oli aga ainult karstuse mõtete poolt, ehk ta küll kangesti kahtles, et see selts, kui ta asutatud saab, siis wäga raskeid päivi elab.

Rõnda mõteldes ja arutades jõudis nädal lõpule ja laupäew oma waba peale-lõunaga tuli kätte, kus Madaras kihelkonna hingekarjase jutule tahtis minna, et tema mõtteid kuulda saada ja teda seltsi tegewusele ülesse äratada ja paluda. Jürisjon naeris teda ja soovis, et ta niisugust rumalust mitte ei teeks, aga Madaras arwas, et parem on kõik asju targu ja pifalt ajada. Madaras läks.

Mudila kirikherra Rümpler oli wana mees, kes enam kui kolmkümmend aastat rahuga oma wiigipuu all oli istunud, korraliselt jutlused kirikus ära pidanud, surunud matnud ja lapsed ristunud, muudugi teada enne kõstri, pärast aga tema abiliste abil ja kõige muu asja sisse ei seganud ennast Rümpler naljalt mitte. Uuemal ajal oli hakkanud

ta ka kantslisti kurja ja paha aja üle kára tõstma, nooremaid inimesi, ajalehta ja kirjamehi põrgule roaks pakkuma, aga see ei tulnud sugugi mitte tema südamest, sest polnud tema kihelkonnas ajalehta ega ka nooremaid sugugi nii palju, et see tema rahulisti wett oleks natukeneki wirwendama pannud. Miisugune kombuse käsn wõi shwamm, nagu ta ise armastas rääkida, polnud Sumal tänatud tema karja weel mitte puutunud.

Selle juurde läks nüüd Madaras kõige enne. Wana, hall, küiru wajunud mees wõttis noore kihelkonna kooliõpetaja lahkesti wastu.

„Roh, mu Heinrich?“ küsis ta wanal moel, kus juures ta ialgi oma koguduse liikmetele „teie“ sõna ei tarwitanud, „mis siis sinul, mu armas, head on rääkida?“

„Head ei ühtegi!“ wastas Madaras head nägu tehes, „aga mul on teilt mõne asja üle nõu küsida!“

Kirikherra armas, et see kooli kohta käib ja küsis: „Kuidas siis teile meie kool ka meeldib?“

Madaral oli halb meel, et ta kohe oma asja wälja ei toonud, nüüd oli raske jälle uuesti juttu seltsi ajutamise peale wiia.

„Eks ta lähed ka, aga lapsed on ifka natukene rumalad!“ wastas noormees.

Kirikherra tegi pisut naeruse näo, aga siis jälle oma endist tõsidust tagasi saades ütles ta: „Küll nad targaks saawad, kui nad aga koolis käiwad, nüüd on ju meil kaks noort meest kõwasti töös ja kui nende käes asi ei edene, siis ei tea ka, mis teha.“ Juttu nagu enam Madara isiku proowimiseks tehes küsis ta: „Kas teie olete nüüd kõstri esimene, wõi teine abiline? Kuidas teie endid ametlikelt kutsute?“

Madaras läks näost punaseks, naeratas ja wastas: „Ta on ju üks ta kõik, aga nagu inspektor kirjutab, olla mina, ehk küll aastate poolest noorem, aga kui seminari haridusega, esimene abiline!“

Kirikherra tegi ülitõsise näo ja urises: „Hm!“

Selles kõri heales aga kõlas Madarale nagu pilkamine. Madaras läks näost weel punasemaks ja wastas: „See on nüüd ju ükskõik, kes esimene, kes teine on, aga

maailmas on ta juba kord nõnda, et kes suurema haridusega on, sellel juba iseenekest mõista suuremad eesõigused on ja et selle käest rohkem nõutakse. See on juba kord nõnda!

Ta sai ise aru, et ta oma seletajega luhta läks, aga see tuli nii iseenekest, et selle vastu ta ka panna ei saanud.

„Kui suur on teie palk nüüd?“ küsis kirikherra, ehk ta küll juba esimesel korral, kui Madaras ennast esitelemas oli käinud, sellest temale oli rääkinud.

„Jah,“ vastas Madaras, „palk, 150 rubla ja prii jõök, on küll natukene pisukene. Olgu nüüd wallakoolmeistritega kuidas lugu on, aga meie oleme ikka suurema haridusega ja mitte enam koolmeistrid, vaid ikka kooliõpetajad, „Lehrer“, aga mitte „Schulmeister“! Ega ma ka siia ei oleks tulnud, mul oli juba parem koht kusagil jaadaval, aga mul oli hea tuttav ja see oli siinse herra Arnikaga tuttav ja nii sain ma sõprade teel siia. Aga ma võin ju tuleval aastal teise koha jälle jaada!“

„Hm, hm!“ urises Rümpler jälle väga pilkawalt, „see oleks meie väga kahju, kui meie ühe niisuguse tubli jõu kaotaksime. Aga meil on siin väga palju teha. Ma rääkisin hiljuti kõstriga, meie tahame üle kihelkonna piiblitunnid sisse seadida, nii igasse suuremasse külasse kogume kofku, ja kui teie, noored mehed, selleks meie wanadele abiks tahate olla, siis oleks see väga tänuväärt asi!“

Madaras nägi kahjatsedes, et tema seltsi asi ikka kaugemale ja kaugemale läheb.

Ta jaatas.

„No, waata, noor sõber,“ naeris Rümpler sunnitult „see on väga lõbus! Teie avitate wana kõstril laulda ja siis wõime ilusa Jumala-teenistuse niisugustel kordadel ära pidada!“ . . .

Madaral oli tuline häbi kohe piiblitundide järele seltsidega peale hakata, aga nagu näha, katjus kirikherra just nagu meelega juttu teisel pidada.

„Ja meie peame ka hoolega tööd tegema,“ seletas kirikherra edasi. „Nüidse aja päewad on väga raske. Rahwal on väga palju prii aega, ja kurjus tikub üle käte!“

Kirikherra peatas. Müid armas Madaras paraja aja olewat oma asjaga ette astuda.

„Aga mis arwab õpetaja herra seltsi-elusti?“ küsis Madaras. „See on ka wäga hea inimeste waimu walgustamine.“

Ta jäi wait. Rümpler waatas alt fulmu nooremehe otša, nagu ei saanud ta küsimisest õieti aru. Nii näitas see ka olewat.

„Mis ja, mu armas Heinrich, kõnelesid?“ küsis ta tõsiselt.

„Ma nimetasin õpetaja herrale,“ hakkas Madaras peale, „et see oleks ka wäga hea, kui meie süa Mudilasje, kui teil selle wastu midagi ei ole, ühe kooskämise seltsi jaaktime!“

Müid oli kirikherra aru saanud.

„Mis?!“ küsis ta pikalt. „Kus?! Mudilasje?!
Ja mis selts see peab olema?!“

Kirikherra läks ülitõsiseks. Mitu korda lastis ta kõrist „hm!“ kuuldawale, nagu kutsuks ta enese sees midagi wälja, ja jäi ootama.

„Et ma muidu nii räägin,“ seletas Madaras sõnu otsides, „ma olen küll siin pool wõeras ja üsna noor, aga ma olen ka nii mõndagi näinud. Ma käisin hiljuti siin kufagil warrul ja nägin, et fiinsed inimesed wäga madalal hariduse järjel on. Koolid teewad küll oma tööd, kirik sõbdab nende hinge suremata toiduga, aga neil puudub fiisgi weel üks walgustaja, mis nende silmaringi laiendaks, nende jõudu paremate asjade peale juhiks. Neil puuduwad seltsid, kus noored ja wanad lõbusalt koos käikswad oma aega kasulikult mööda saatmas, lugemas, õppimas ja oma kombeid ja mõtlemise wiisid peenendamas!“

Rümpleri nägu oli enam kui tõsine: meelepaha, jala wiha täitis ta hinge. Ta jäi Madara otša ikka weel alt fulmtu waatama, nagu uuriks ta nooremehe südant.

„Ma näen, armas Heinrich,“ hakkas ta peale, „et mu ees noormees seisab, kellel pea kõiksugu uusi mõtteid täis on. Püüdmine rahwale midagi anda on wäga hea, aga . . . ma ütlen aga! Ma ütlen sulle kui oma noorele sõbrale: jätke see asi maha!“ Madaras waatas ahastawa pilguga

wana inimese otja. Ta tahtis midagi wastata, aga wana-
fene ei lastnud jeda mitte sündida, waid rääkis:

„Urge pange sugugi imeks, et ma nõnda räägin. Prae-
gusel ajal kirjutatakse jellest wäga palju — ja ma usun,
fui fina ka kirjutada mõistaksid, siis leiaksime meie warsti
mõne sõnumi ajalehest, et meie ärksamad pojad tahawad siia
seltsi asutada, aga tuttawalt poolt ollakse jellele wastu!
Nõnda nad kirjutawad, aga selle juures jätawad nad ütlesse
tähendamata, et jellel wastupaneful ka omad põhjused on.
Ka minul on omal ajal niisugused mõtted olnud, aga ma
olen need mõtted maha jätanud!“

Ta läks nooremehe juurde, koputas tema öla pihta,
istus tema ette tooli peale maha, toetas teise käega noore-
mehe põlwe peale ja ütles: „Urge imestage sugugi! Ma
olen wana inimene ja olen selle aja sees ka midagi näinud
ja kõrwa taha kirjutanud!“

Ta lastis nooremehe põlwe lahti ja pani käe oma
põlwe otja, kuna ta teise käega seina peale näitas. „Ma
ütlen: kõik niisugused asutused on paha-asi!“ Madaras
tahtis midagi wastata, aga kõneleja ei lastnud jeda sündida.

„Dodate, oodate!“ hoiatas ta teist. „Pidage, pidage.
Ma tahan sulle aga põhjalijelt seletada. Nemad räägiwad:
nad walgustawad rahwast! See on paljas sõnakõlks. Meist
kõne lapifestest ja laulujalmidest ei saa inimene omale ialgi
kindlat ilmawaadet, ilma milleta keegi mõtleja elada ei
jaa! Nad arwawad, et see on rahwawalgustus, kui keegi
talupoeg enam mõisniku ees mütsi maha ei wõta, ehk joob-
nud peaga mõne suuremaga tee peal hobustega wõitu ajab,
ehk kirikherra eest-uksest kalosjidega sisse tormab, põllu-
meeste seltjides mõnele suuremale mehele wastu hauguwad. . .
nad arwawad, et see on walgustatud mees, ise oma jalal
seisaw mees!? Ei sõber! See ei ole weel mitte midagi
peale tooruse! See on rumal toorus! Ja kes on jeda meie
rahwa seas kaswatanud? Seltsid! Kuula, mu noor sõber,
ma seletan selle asja ära. Nad käiwad seltjides, kuulewad
seal kõnesid! Mis kõned need peawad olema, mis teie neile
peate? Waimulisi kõnesid kuulewad nad kirikust ja pühakirja
seletust teie nendele anda ei mõista. Teie peate seal ilmalisi

kõnesid. Mis asjast? Ilmast ja maast ja kõiksugusest pudupadu asjast ilma mingisuguse kawata, ilma mingisuguse järjeta! Inimesed kuulewad aga hea meelega. Teie räägite neile korra kuust, korra päikest, inimese kehast ja selle ehitusest, teie räägite maatera wanadusest, inimese saamisest ja nõnda edasi! Klüsimine nüüd: Mis on inimesed saanud? Nad ei ole midagi saanud! Nad on kaotanud! Nad on hirmus palju kaotanud. Enne oli nende ilmawaade luulelistes unenägudes, iifliises loojas, keda nad taewa tähtedest nägiwad wastu waatawat, jõe wulinas kuulwat, tuule hoogus ja wihma piiskas ning wikerkaares tundwat — — ja nüüd on see korraga lõhutud, ja kui mitte lõhutud, siis on talle ometi praod sisse löödud ja neist pragudest woolab see soe mahl, mis nende hingesid kosutab, wälja ja jüda jääb tühjaks, tühjaks! Mis annate neile, kui teie nende lootused, mõtte warju-kujutused neilt wõtate? Kallis Heinrich, mis tuleb asemele, mis pakute neile? Oma enese südame tühjust! Teil ei ole ju midagi anda, mis niisugust inimest inimeseks jälle teeb! Ma ei ole mitte suurema hariduse wastu. Ei, kogunisti mitte. Ma olen hariduse sõber. Aga haridus peab järk järgult minema, peab kindlat sammu astuma, ainult siis toob ta õiget kasu. Sellepärast peame kindlat wahet tegema nende kolme küsimuse wahel: kellele, mida, millal? Waata nende nägude peale, kellele teie seda tahate pakkuda, kas ja loed sealt midagi? Waata, kuidas nad kirikus istuwad, tuhmid, ilma eluta näod, nagu muumiad on nad seal. Mul tuleb wahel jutluses, kui ma ülewelt nende peale waatan, meelde, nagu oleksin ma jurma riigis. Eht pane tähele, kuidas eite taati teine teise kõrwal kirikusse sõidawad. Mul tuleb igakord wärin peale, kui ma seda kõik näen. Ettepoole pistut wajunud, nii istuwad nad seal, wagu si, ilma kõnelemata, ilma tundmiseta, nagu sawist tehtud, eht puust nikerdatud. Saawad nad kiriku juurde, siis roniwad nad wankrist nagu haiged wälja: weerand tund kulub neile selle ronimise kallal ära, weerand tund siputab eit oma seelikut kohewile, seab rätikut, kuna taat hobust katseb, teda silub ja patsutab, — ja siis liiguwad nad kirikusse — — ja jääwad

hiljaks, hiljaks jääwad nad! Ring kirikus nutab eit ja taat magab, jekt et mehel ei kõlba nutta!“. . . .

Madaras kuulas imekspannes seda jutlust. Ta ei olnud ialgi uskunud, et Rümpler niiviisi rääkida mõistis.

„Ja nüid —“ rääkis kirikherra edasi, „ja sellele rahwale tahate seda pakkuda, mida meie oma naisetelegi ei räägi. Oma prouale ei räägi ma ka mitte seda, mis teie rahwale tahate pakkuda! Mis peawad nad sellega tegema? Kuhu peawad nad selle panema? — Selle hariduse jahi üle olen ma palju mõelnud ja otsusele tulnud: ei ole seda rahwale mitte tarwis! Mis seal imeks panna?! Sellesjamas mõttes on ka teie oma koolitatud liha ja veri! Kas teil puudub koolitatud mehi?! Teil on neid küll ja küll. Terwed maa-konnad on teil neid täis! Mis nad pakuwad rahwale? Enne, kui nende nokad kollased oliwad, kirjutasiwad nad ka haridusest, nende sunde nurgad wahutasiwad hariduse kiitmise kobrausi! Üks kirjutas looduseloost, teine ajalooft, kolmas rehkendusest, neljas wiisikast, wiies põllutööft. Aga, kui nad nägiwad, et see neile magajatele paha teeb, siis pöörsiwad nad nobedasti oma sihi ja nad kirjutawad ainult seda, mis meid wõib patust lunastada. Nüid kirjutab see, kes rehendas, Edeni tuletikkudest ja paradiisi wärawa pulkadest ja sellest, misjugune heal oli Piileami eeslil, ehk ka sellest, mis juur on see, kes on seitse ja kolm weerandit. Ja teine annab wiiekopikulisi raamatuid wälja, mille nimed on: „Issand siin ja Malkus seal,“ „Kas pean mõegaga siisje lõõma“ ja „Põruta, noorwend, paradiisi trummi!“ Kas ja mõistad seda, armas Heinrich, kas ja mõistad seda? See jalaasi on juur! Seda teewad praegu mehed, kes ülikooli hariduse on jaanud, oma armsa rahwale, kes neid oma kufil kannab, kes neid, kui Rebeka seal kaewu ääres Elieseri kaamelisi joodab. Wõta sellest õpetust, armas Heinrich, mis rahwa rahule tarwis läheb! . . .“

Rümpler puhkas.

„Nüid aga tuleb seal mõni walla koolmeister, mõni poisifene ja kirjutab ka ja pilkab ja naerab neid, Sumala mehi, kui koer aia tagant, ja näitab oma paljaid hambaid; ja nüid on neil ka mõni leht, mis turu trummi ajab hari-

dusest ja muust! . . . Oh, mu waene rahwas! MisjuguSte fiistjate kätte oled ja ennast wiiskanud ja need ei näe mitte, mis nad teewad!”

Kurwemalt kõneles ta siis edasi: „Eks tõstab küll ka oma moraalilist malta õige rahwa waht Moria mäel, aga neid poolehariidusega poisikefi ei jõua ta weel mitte wai-fjeks nottida . . . aga see on ikka nende poolküpse poisikeste mood!”

Kõneleja ohkas ja pühkis otjaest. Ta näitas wäsinud olewat, aga ta filmadest wälkus weel nooruse tuli, tuli, mis weel wõis sütitada ja weel mõndagi selle tee peale jaata, mida kõneleja soovis.

Madaras oli tähele pannes jeda peält kuulnud. Ta pani imeks, miks Rümpler temale just jeda pidi kõnelema, ta ei mõtelnud ju mitte teisiti.

Kui firiherra peatas, wastas ta: „Müstatud õpetaja! See on nii kui minu südamest wälja üteldud, ma ei ole jeda mitte teisiti mõtelnud. Ma olen küll noor, aga jeda usun ma kindlasti, et mitte igat asja ei wõi inimestele pakkuda, ja kombklusliisest alusest pean ma kõige rohkem lugu. Just sellepoolest tahaksin mina oma piijukeje jõuga teile, aus õpe-taja, appi tulla ja teie käest abi paluda. Ma olen siin natukene ümber waatanud ja mulle paistab paljugi filma, mis rahwa jõudu ei tõsta. Meie elame rasketel aegadel, nimelt usu ja rahwa elus. Sellepärast peame rahwuslise jõu kogumiseks ja tõstmiseks tööd teha püüdma ja tema kõlb-
list, ihulist ja waralist wõimu juurendama ehk kaswatama!”

„Millega mõtlete jeda teha?” küsis Rümpler uudishimu-
lijelt. „Need on ilusad lentsõnad, mille taga mund ei ole, kui selle ütteleja enese lapselik arusaamine elust. Kas ja wõid mulle ütelda, mis on ihulise ja waralise wõimu juurendamine kõlbliisel alusel, rahwa jõu kogumine, tema tõstmine — ma arwan, et ja ijegi sellest aru ei jaks jaada, mina mitte!”

Madaras läks üleni näost punaseks, ijegi kõrwa lestad õõgasiwad.

„Ragu näitusjeks,” ütles ta, „siin juuakse wäga palju, aetakse pidude peal kõlwatumat nalja! Siin peaks karstjuse mõte edenema, kombklus tõstetud jaama!”

"Ah, ja mõtled wiist karškufe seltsi peale?" küsis Rümpler.

"Seda küll!"

"Wanaherra naeris.

"Ka see on ilus asi iseeneses, aga ka sellest ei ole inimestele kahju, nad saawad wiltuste mõtete peale aetud. Teie ajate karškust ja sõimate kauplemist ja kauplejaid. Teie segate aimed, mis segada ei anna. Mis süid on kõrtsipidajatel sellest, kui teie awalikult ennast joobnuks joote? Ja mis süid on neil kauba asutustel? Teie äritate seal, kus rahu tarwis läheb, ja teete sinna tuld, kus waja kustutada, wett peale walada. Teie segate siin õiguse ja kombuse ära ja toote mõlematele kahju, nagu teie üleülbse oma asja ajamises enam kahju, kui kasu toote. Nagu, teie mängite seal näitemängusid. Teie näitemängud on kõik balagani tüüdid, ilma elu, ilma aateta, ilma sihita, ainus siht on seal ehk see, et naeruga kõhu musklisti harjutada. Wendega aga tahate teie kombust tõsta, rahwast walgustada. Teie wõerutate jellega rahwa õigest maitsest nii rumalasti ära, et jeda keegi enam parandada ei jõua. Õfegi teie oma lehed panewad imeks, miks inimesed seal naerawad, kus nutma peaks. Kes on rahwa nii kaugele wiinud? Teie oma seltsid oma balagani-dega! . . . Teie tantsite seal . . . Jah, tantsige! Tants ei ole kuradist, ka Daawet kepsles, kui ta Sumala laegast lastis tuua. Aga teie külwate sistematiiliselt tantsu jelle rahwa jekka, kes oma hariduse järele weel mitte jellel astmel ei ole, et ta oma kurjasi himusid jõuaks taltsutada. Ja siis muutuwad teie tantsupidud orgiateks, mida Bachus toime paneb!"

Ja jälle läks rääkija heal kurwaks.

"Mul on sellest kõigest wäga kahju!" rääkis ta, "ja sellepärast, armas Madaras, kui sul sellest rahwast ka hale meel on, siis jäta niisugused asjad sootumaks maha!"

Ta peatas ja waatas nooremehe otsa.

Madaras oli nagu pilwedest alla langenud. Nii isejugune ja ootamata oli see kõne temale. See kõlas nagu mõne munga noomituse kõne, mille jekka armastuse laulusid on põimitud.

"Teie mõtted, aus õpetaja," hakkas Madaras peale,

„on väga õiged ja täis armastust rahwa vastu, aga ühe asja peale tahaksin ma teie tähele panemist pöörata!“

„Rääkige, rääkige!“ julgustas waimulik.

„Arge arwake mitte, et ma kõige selle vastu olen, mis teie rääkijate, aga igal priil inimesel jääb waba aega järele, seda prii aega ja prii jõudu . . .“

„Peab palwe ja paastumisega mööda saatma!“ hüidis Rümpler Madara kõne wahela. „Pea seda, noor sõber, alati meeles, mis meie usuija Lutherus ütleb: „Liht inimese hinge õnnistuseks läheb rasket tööd tarwis!“ ja seda pean ma niikaua õigeks, kui ta harimata, ehk pool haritud on!“

„Aga, austatud õpetaja,“ rääkis Madaras, „meie peame neid harima ja walgustama!“

Herra Rümpler hakkas väga magusasti naerma.

„Ah, teie tahate neid talupoisja, kes nüüd seal tüdrukuid worstitawad, kes suurte pikajäärtega saabastega, wandusega piip suus, lõõtjapill kaenlas, mööda külafid hulguwad, teie tahate neid walgustada, et nad oma südames haritud saaksiwad?! Tühi töö ja waimu wäsitamine! Häda, nalg, 12 last ja haige naine sängis ning omal jooksjal selja sees, ristluund kanged ja walu jalgades — waata, see teeb nad mõistlikkudeks, ajab neid pisut ka mõtlema, aga mitte teie seltsid ega keegi muu!“

„Aga langenuitele tõstjaks ja nõrkadele toeks tahame meie olla!“ sõnas Madaras üsna meeltheitwalt.

„Mu armas Heinrich!“ hüidis Rümpler ja tõusis püsti. „Sina, mu armas, tunned elu, nagu noor kanapoeg, kes munaft on alles wälja tulnud. Temale on ka ilm rebu karwa kollane, nagu ta ise on. Sa kuuled toleraast ja arwad seal haiguse süidlaste olemat, aga Ganges ja Bramabutra ajawad oma woogusid ilma takistamata üle maailma, ja näed tulekahju ja arwad tifu süidlaste olemat! Sa oled alles noor, mõtle selle üle hästi järele ja küsi Arnika käest nõu ja jäta see asi üsna tegemata!“

Ta andis nooremehele kätt ja jättis ta Sumalaga. Rümpleri wiimased sõnad äritasiwad Madarat väga. Ta mõtles wastata, aga ei tihkanud seda teha. Ta kumardas sügawasti ja astus wälja.

12.

Madara meel oli nuffer. Niijugust pikka jutlust ei lootnud ta mitte kuulda jaada. Wiimane kui sõna ei olnud temale mitte meelde jäänud, siisgi selle mõju oli tema hingesse wao jätunud. Madaras tundis, et siin temaga kuju aeti. Näakis ta oma nõust kõstriga, siis oli see wastu, rääkis ta Jürisõniga, siis ajas see oma tarka juttu, aga tarka nõu ei mõistnud ta mitte anda, ja nüüd weel wana Rämp-ler! Sellega oli ta wana parajaga kokku juhtunud. See forutas nii palju ette, et Madaras üsna ohkas.

Uga mida enam ta selle üle järele mõtles, seda enam jai ta äritatud.

„On see aga ka maa ja nurf!“ arwas ta iseeneses. „Pagan teab ka, misjuguuste inimestega eluaja sees tege- mist ei tule teha! Ja niijugused tahawad weel teist juha- tada, teisele teed näidata!“

Mida rohkem ta sedawiisi arutas ja wõrdles, seda enam selgus tema waimu ette tema wana tuttav pilt, kui- das ta ometi jeltsi asutab, jeltsis tööd teeb, kui ka enesele waenlasti kogub, siisgi nad wiimaks ära wõidab ja enesest junnib lugu pidama — ja ta jäi ise enesega nagu enam rahule.

Ta oli Mudilasje jõudnud. Siin oli tee porine ja ta pidi hoolega enese ette waatama, nii et tal käiguga roh- kem tegu oli, kui oma äritatud mõtetega.

Pagari majast mööda minnes, nägi ta emanda ukse peal seiswat. Näitas, nagu oleks Maafika emandal toas jõe olnud ja nüüd wärske õhu kätte tulnud, et seal ennast pisut lahutada.

Madaras teretas teda aupakklikult. Ta nägu läks rõemjale naerule.

„Ometi üksford ka jälle meie poole!“ hüidis Maafika emand.

Madaral ei olnudgi esialguses mõtet pagari poole sisse astuda, aga nüüd ei tihkanud ta mitte mööda minna.

Ta pööris sisse.

Wäifene majafene oli ka tõesti jõe, mis Madarale pisut

lammastaw näitas olewat, mis aga warsti üsna koduseks muutus, sest Maasika emand näitas Madarale ülilahke olewat.

Smestades pidi Madaras selle naisterahwa ilu waatama. Midagi meelitawat, meeldiwat, külgetõmbawat oli selles naisterahwas. Tahtmata pidi Madaras soowima, et neiu Maasika niijugune oleks, siis oleks ta neiu eest tulest ja weest läbi läinud.

Maasika olek oli nii sõbralik, et Madaras noorele naisele oma juhtumist kirikherra Rümpleri juures rääkima hakkas.

Maasika emand kuulas tähelepanemisega nooremehe juttu. Ta paled wõtsiwad weel enam roojama karwa, kus juures ta waade kurwaks läks.

„Arge pahandage midagi!“ trööstis Maasika emand, „süin ei ole midagi pahandada! Elu on juba lord wõitlus, ja kes wõidelda ei taha ja iga pisukese pahanduse juures kohe hoigama hakkab, see on alles wäga noor. Mina olen elus palju kannatanud, aga waadake, ikka elan weel!“

„Oh, mis teie nüüd muidu elu üle nurisete,“ wastas Madaras. „Teie elate nagu pisukestes paradisiis.“ Ta näitas selle pisukese, ilusasti ära ehitud, pisut toredust awal-dawa toatse peale, mille seinu kenad pildid kaunistasiwad, kus ilusad maja riistad sees oliwad, kus kõik üsna kena, külgetõmbaw, meeldiw näitas olewat.

Maasika emand waatas küsides Madara otja, nagu tahaks ta noortmeest proowile wõtta. Madaras tundis naisterahwa pilku enese peale mõjuwat. Ta tundis, kuidas ta oma tahtmise selle inimese oma alla peab andma, et jellel naisterahwal tema kohta rohkem mõju on kui kellegil teisel.

„Mis see kõik awitab,“ wastas Maasik, „inimene ei ela mitte tubadele, ega mitte üksnes tubades, waid tõsine inimene soowib rohkem! Kas teie jeda ei mõista?“

Maasika emand waatas endise pilguga Madara otja. Madarale oli see küsimine, see waade, see kaebamine imelik. See oli nagu midagi kiusawat, nagu midagi salalikku, meelitawat. Talle paistis, nagu tahaks Maasika emand meelega teda äritada, meelega teda enesega kuhugile kiskuda. Madarale paistis Maasika emand kui kirgline naisterahwas olewat, kes mitte mõistuse, waid tujude järele elab, selle

iludus teistele ainult kiujatuseks on. Ta mäletas veel seda juttu, mis nad tee peal olivad ajanud, ja seal oli emand teifiti kõneleminud.

„Kas on üleüldse mõnda inimest,“ küsis Madaras naeratahes, „kes enese täiesti rahulise, õnnelise tunneb olewat?“

Maasika emand waatas niisama kurb-tõsijelt nooremehe otsa.

„Oh, need on wanad äramäletsetud õhkamised ja kaebamised, wabandused ja trööstimised, see on see ära mädanenud ja idealiseeritud ja trööstitud kurbmeel!“ wastas emand ja istus sohwa peale maha. „Sellepärast, et keegi, nagu teie ütlete, enese õnnelise ei wõi tunda, sellepärast pean mina ka enese trööstitud arwama olewai! Aga kes keelab mind seda enesest ära heitma, mis mulle wastik on, ja wabalt elama?! Kes?“

Ta waatas nooremehe otsa ja Madaras märkas, et naise ilusas waates palju torkawat wäljatutsumist oli.

Madaras tundis, et Maasika emand teda nagu meeleka ifka kaugemale ja kaugemale tahtis wiia, teda nagu jalaja kuhugile kutsus, kuhu ta aga minna ei tahtnud, sest et see koht juba teise päralt oli, kes temale kallis, armas oli.

Ta et ilusale kiisajale midagi tõsijst wastata, ütles ta:

„Selleks on palju keelajaid. Inimene peab ka mõistust wahel tähele panema ja elu. Kui meie igakord oma tahtmise ja fire järele toimendame, siis ei saa meie mitte kaugemale!“ ütles ta juttu teise asja peale pöördes, „jätame niisugused jutud pooleli, see ei too kellegile kasu. Aga andke mulle parem head nõu, mis teie sellest asjast arwate, mis meil herra Rümpleriga ees oli!“

„Seal ta nüüd on,“ wastas Maasik, „kui meie niisuguste küsimuste kallale ajume, mis igale ühele päewaselged peatfiwad olema, seal hüppate teie kõrwale ja tahate asju toimetada, mis alles siis wõib seletatud saada, kui esimesed wastatud on. Aga niisugune mängimine on praegune elu!“

Maasika emanda nagu läts naerule, nagu kahjatseks tema Madara üle. Madaras tundis enese aga nagu Edenias olewat, kus madu teda õuna meelitab wõtma. Ta ei tahtnud juttu enam jelles mõttes edasi ajada, et aga Maas-

fika emand mängust nimetas, siis tuletas see noorele mehele emanda mängimist meelde.

„Kuulge, proua Maasik,“ palus ta, „mängige tõesti midagi! See on nii ilus!“

Maasika emand ohkas sügavasti ja täitis nooremehe palwet.

Sohwa nurka oli ta enese seljatile lastnud ja mängis.

Sohwa kõrwal leentolis istus Madaras ja pani Maasika emandat tähele, kuulas tema mängu. Aga efiotsja tundis Madaras emanda kujust rohkem rahulolemist, kui mängus. Noor naisterahvas luuletas mänguriista peal, sealt magusaid affordisi välja meelitades. Zuba hakkas noormees jälle neid salalisi healesid kuulma, mis ta kõstri juures efiomesel õhtul oli kuulnud, mis teda kaugele, kaugele tundmata maale kutsusiwad, tema hinge jala ihaga täitsiwad ja teda sidusiwad, nagu selle mängija külge sidusiwad, ilma et ta seda oleks tahtnud. Tema tundis, kuidas need healed ühes selle ilusa inimesega tema meeled wangi wõtsiwad, kuidas see sügaw bassi keel teda nagu enese juurde kutsus, kuidas see heal nii lai, määratu oli, nii ilma ääreta, nagu soowiks ta, et keegi tuleks ja tema enese tugewate käte waele tõmbaks ja tema kofku, kofku pitšitaks; ta tundis, kuidas need healed naise sõrmede all wärisesiwad, nagu oleks neil külm, nagu soowisiwad nad, et neid keegi hella inimene oma südame kuumaga soojendaks. Ikka enam ja enam mõjus mäng nooremehe peale, ta tundis, kuidas keegi teda selle mängija poole kijub, kuhu ta aga ometi minna ei tohi. Aga ikka wirisesiwad need keeled, ikka kutsusiwad nad, ikka meelitasiwad nad, nii et noormees filmi ärapöõrmatalt mängija otsa waatas ja waatas, nagu paluks ta, et see mitte enam ei mängiks, aga ometi oli see armas, nii armas, et ta selle eest selle naise mustjaid juukseid paitaks, tema paledel oma wad- det ikka kauem wiibida lajeks.

Madaras tundis selgesti, et ta praegu ühe uue elu äärel seisab, mis selle koguni teisele juhib, kuhu ta mitte minna ei tohtinud ja ennast sellest eemale hiskudes sai ta enese üle wõitu ja tõusis toolilt ülesse ning hakkas rahutu- malt edasi tagasi käima.

Emand oli ka Madara rahutušt tähele pannud, jättis mängu fakti ja küsis:

„Mis teil on, herra Madaras?“

„Ma ei saa ikka rahu,“ rääkis noormees, „igakord, kui ma kõige selle üle mõtlema hakkam, kuidas siin seltskondlist elu istutada, siis kaob mu rahu! Kui ilusasti teie praegu mängite, teie võiksite mõnes seltsis sellega ette astuda, meie oleksime kõik selle üle rõõmsad, aga nüüd istume ja kopatame, nagu teie kord nimetasite. Ütelge, mis teha? Kes on mees, kes abi tooks?“

Emand mõtles.

„Minukene mees, kes aidata ehk tahaks ja võiks,“ ütles ta pikalt, „on mõisa baron. Ta on küll weider isik, aga tema tahab wahel niisugust asja. Peale selle on ta Rümpleriga wihane: kui teie temale selle mõtteid awaldaksite, siis on ta otsekohe wastu! Ratsege seal oma õnne!“

Madaral oli sellest väga hea meel, ta lubas nimelt sinna minna.

Emand antupakkisult Jumalaga jättes, läks Madaras koju.

Riipalju ei olnud Madaral enesega ialgi enne tegu olnud kui sellel nädalal. Ta mõtted käiswad ringi, nagu ratta kodarad. Neiu Kaasike, Maasika emand, herra Rümpler, uue seltsi asutamine — need oliwad pildid, mis kirjus panoramas, nagu kinematografi nobedad kujutused, ülikiressti tema waimu eest läbi lippasiwad, ilma et ta aega oleks saanud kõike seda korraldada.

Ta tundis neiu Kaasikese wastu tõijst lugupidamist. Aga see lugupidamine ei olnud mitte niisugune, mis Madarast oleks sundinud neidu kalliks pidama. See tundmine oli temas liiga pealiskaudne. Ta oli märkanud, et neiu meelega teda enese poole ihaldas tõmmata, teda nagu enesele wõita tahtis, aga Madara süda oli tühjaks jäänud. Kuid siisgi tahtis ta heameelega, et neiu Kaasike tema ligidal oleks, et ta temaga saaks rääkida. . . . Aga selle segase, imelikult tundmise jekka segas ennast Maasika emand oma nõiduwu iludusega, oma arusaamata kõnega, oma kuuw-ekskitawa muusikaga. Ka seda igatšes Madaras näha, kuulda — kui keegi temale waba waliku oleks annud, siis kippus

tema hing enam Maasifa, kui Kaasifeje poole. Aga seal tundis ta ära, misjuguise häbi ta enese peale saaks tõmbama, kui ta teist teed hakkaks käima! Tema, kes nii juure suuga rahwa walgustusest rääkis, korraga halwade juttude all: käib teise abieluõnne rikkumas; tema, kes teistele eeskujuks peab elama, elab ise nõnda, et selle nimetamiseks sõnugi ei ole.

Aga siisgi kiskus arusaamata naiSTERAHWAS teda enese poole. Ta tundis enese ühe lahtiminewa elu kuristiku ees seiswat, kuhu teda nagu wägisi sisse kistakse, et teda hukata.

Aga ometi wõis ta sealt peajeda! Neiu Kaasife armastas teda, selle üle oli ta julge. Ta mäletas weel selgesti kirglist jooksu seente järele, heitlemist seene pärast, ta tundis neiu selja soojust weel oma rinna wastu . . . ta huultel põles weel praegu wallatu suundlemine udusel heinamaal, ta meeles seisis tulek koju poole, mil nad nii üksteise ligidal kõndides koju jõudsiwad . . . ja korraga seisis jälle tema filmade ees see teise mehe naine. Midagi niisugust oli selles inimeses, mis teda kuidagi unetada ei lastnud, mis teda enese külge sidus, midagi selle sarnast, mille sisse inime ne ise ennast ära unetades tahab uputada ja kui ta teised selle üle peatfiwad naerma, pilkama, sõimama, siis wõis kõike jeda selle saatanku magususe eest wälja kannatada, ära anda. Ja kõige selle juures hoidis see naine pead uhkelt, ojast teisi pilgates uhkelt üleweel!

„Ja mis on kõige selle mängu lõpp?“ küsis Madaras iseeneselt. „Enese purustamine!“

Aga teine poolt oli tee tasane, tulewit rahuline, nimi aus.

Kuid siisgi selle teise tundmuse paistel tahtis ta ometi nagu wargsi ennast soojendada lasta. Seda wõis ta nimelt siis, kui jeltis asutatud saab, kus wabalt koos wõis käia.

Aga jeltis? Mis pidi sellega peale hakatama?

Ta wõrdles Jürisjoni juttu Kümpleri kõnega. Kui palju sarnadust ei olnud nendes! Mõlemad rauda wastu! Mis on selle põhjus? Mõlemil üks ja seejamane: inimesed ei ole selleks küllalt küpsed. Üks ütleb: Ei ole wõimalik midagi teha, teine: Ei tohi weel midagi teha.

Niisugused oliwad Madara mõttekujutused.

Aga ka Jürisjonil oli tööd jelle üle, mis ta Madara läbi Rümpleri poolt oli kuulnud.

Ta oli teist ootanud. Ta oli arwanud, et Rümpler ehk wiimaks ometi nõusse heidab, aga see oli otse vastu jäänud. Jürisjon otis jelleks põhjust ja arwas leidwat. Madaras oli inimene, kes kui noor inimene kunagi suuremale isiklisele wabadusele püidis. Oli see wabadus hea ehk paha, jelle üle Madaras, nagu Jürisjon arwas, ei otjustanud. Aga praeguse seltskonna wormid ei lubanud jeda isiklist wabadust jellel juurusel, nagu see Madarale meeldis. Kiriherra Rümpler, kui ta ka jelle üle ise just mõtelnud ei olnud, seisis jelle wabaduse püidmisele vastu, et see, nimelt wabadus, tema praegust seisukorda nõrgestab ja teda jellest seisu-
korrast ehk kukutab, kuhu ta oli saanud, kui inimeste seas ka niisamajugune püidmine ülesse ärkaks, nagu Madaras jeda enese kohta soowis. Kuid Madara püidmise wiisid oliwad Jürisjoni meelest wastikud. Heameelega kumardas ta oma kaela wana kõstri ees, ajas kombusest wahutawaid jut-
tusid, pidas rahwawalgustust oma püiete silbits, kuid jelle tega ei olnud muud midagi, kui püie wabamalt ja suurema neiude ringkonnaga läbitäimine ja kõige jelle pärast pidi nii suurt hoogu wõetama! See ajas teda naerma. Hoopis targema leidis ta Rümpleri olewat. See tundis tõesti midagi püsijrohu suitsu haisu sarnast jeltside asutamises olewat.

„Aga kui!“ arwas Jürisjon. „Aga kui see asi tõesti jelle läbi ligemale nihkub!? Mis siis on?“

Ta hakkas jeda mõtet eneses ifka rohkem ja rohkem kandma.

„Aga kui,“ naeris ta, „aga kui wana Rümpleri kartused tõesti täide lähewad, siis on ju ometi midagi head ära tehtud!“

„Aga ometi midagi niisugust on teie ettewõttes,“ jele-
tas kord Jürisjon, „mis mitte just põlata ei ole. Ma olen jelle üle natufene pead murdnud ja näen, et üks mõte on midagi wäärt!“

Madaras tegi pilkawa naeruse näo ja wastas pool-
rõemjalt: „Ahaa! Juba hakkab lumi sulama!“

„Sume sulamisest ei ole juttu,“ wastas Jürisjon. „Kus lund pole olnud, seal teda ka sulatada ei saa, aga wana Rümpleri jutt pani mind mõtlema!“

Madaras naeris.

„Seal pole midagi mõelda, see on iga wanameelse inimese jutt, see on oks teie oma wiigipuuft!“ pilkas Madaras.

Jürisjon jäi ülitõsijets.

„Ei, sõber! Asi on just ümberpööratud. Mitte minu mõtteline ei ole Rümpler, aga just teie oma wanem wend on ta!“

„Taga paremaks!“ pahandas Madaras. „Kas mina see olen, kes jeda räägib, et rahwas nii kaugel weel ei ole, et rahwale jeda tarwis ei lähe?! Teie, teie ise olete need, kes kahkessi jeda ette jahwatawad. See on see wana tuttau wanameel, mina olen wabameelne!“

„Suur eksitus!“ finnitab Jürisjon. „Kõik see suur joru sellest wana- ja wabameelest on paljad sõnad, mille taga muud ei ole, kui tühi kõla. Minu meelest on asi mujal. Siin wõideldakse seisukorra ja seltside ehk seltskondade kasude pärast. Ja, just Rümpleri jutt ajas mul silmad lahti. Ara arwa, et tema haridust ei taha! Ka tema tahab jeda. Aga ta teeb wahet „kellele“ ja „millal“ wahel. Ta soowib ühele jaole rasket tööd, teisele aga töö juhatusi. Ka teie omad mõtted ei lähe sellest lahku. Ka teie hooplete selle üle, et peab piiri teadma, peab sammusid lugema, aga, ärge pange pahaks, kui ma tõtt ütlen: teie otsite seltsiist iseenelele wabamat elu, aga teistest ei hooli teie sugugi! Teie eesmärk on ka ise, aga mitte teised! Mäete teie selles oma isiklikele kasudele kahju, siis pötkate niisama tagasi, nagu need rahwa-walgustajad, kes õpetuse-raamatute ajemel rahwale palweraamatuid hakkasiwad kirjutama! Kas see siis wanameel on, kui keegi palub? Mii tõlp ometi ei wõi keegi selge aruga inimene olla! Kas see siis wanameel on, kui Rümpler päris õieti rahwa wigasi näeb ja neid parandada katjub. Aga ta parandab neid ainult niipalju kui see tema seltskonna kasudega kokku käib. Niisamajugune olete ka teie ise, herra Madaras!“

„Ma ei saa sellest midagi aru!“ pilkas Madaras.

„See just teie kahju on,“ kaebas naaber, „et teie sellest aru ei saa. Teie rääkisite seal joomise kahjust. Ka joomise wastu on Rümpler, aga ka selle wastu, et kõrside wastu wõideldakse. Kas saate aru, mis peenikeselt see kõlab: teie

segate seaduse ja õiguse, kombuse ja nõnda edasi ära. Ta usub niisama idealiliselt palja wõi puhta aadete iseiseiswa olemise ja tähenduse ja mõju sisse, nagu teiegi. Ta usub, et rahwas peab wist kombuslikeks mõne wälimise waimu sisse walamise läbi jaama, nagu teiegi, nagu igauks idealist, olgu ta misjugusest leerist tahes. Teie seadite kombuse dogmasid üllesse ja lafete neid fõrd pajuatatega puhuda, fõrd rusitaga kiwide sisse peksta, fõrd seltsides kõnedes kuulda, aga jätate inimese, kui inimese jootumaks kõrwale. Ja selles mõttes olete teie, Arnikas ja Rümpler kõik üks — kupaatus!”

Jürisõn oli jälle äritatud. Ta seisus kefet tuba ja kõneles ja pahandas, wistas käsa, nagu tahaks ta selle läbi teie peale rohkem mõjuda. Madaras seisus waguji ja kuulas.

„Sumala pärašt,“ naeris Madaras, „ma ei saa tõesti teie jutlusest aru. Ma näen ja kuulen, et teie midagi kusa-gilt raamatust olete lugenud, selle omaks wõtnud, aga tõepoolest, ma ei ole weel niijugusi asju oma pihku saanud ja ise omast peast pean ma nii palju ütleva, et kõik see waidlemine meid kusagile ei wii. Ma räägin selgesti: Mina — tahan — Mudilasse — jeltsi — ajutada ja küsin: Kas ja oled nõus?”

„Ma ei ole teiega mitte jina-sõber!“ wastas Jürisõn.

„Siis hakkame jina-sõpradeks!”

„Kellega? Kes?”

„Eks Madaras ja Jürisõn!”

„Teiega?! Mitte ialgi. Meie teed lähewad nii kaugele lahtu, nagu kuu ja päike!”

Madaras läks näost punaseks. Ta wiha terkis sees.

„Olgu siis, herra Jürisõn!” rääkis ta tagasihoidwalt, „kas teie joomite ka jeltsi?”

„Misjugušt?”

„Karskuse!”

„Dlen nõus! Siin on mu käsi!” pakkus Jürisõn.

„Mis, tarwis käsi!” wastas Madaras. „Meest peetakse sõnast, hõrga jarmist!” Ta ei wõtnud mitte kätt wastu.

„Ei taha, siis ei taha!” wastas Jürisõn ja pistis kätte tasku.

Kad oliwad natukene aega wait.

"Noh, ütlege, kas maksab Mudila baroni juurde minna?" küsis Madaras.

"Selle asja poolest olen ma niisama rumal, nagu tark. Baron on naljakas mees. Ta on niisama piff, nagu ta naiste sõber on. Korra on ta helde, korra ihnus; korra oli ta suur usumees, luges moonakatele jutlust ette, aga nüüd ei ole jellest juurt enam kuulda. Nüüd ehitab ta mõisas kõik ümber. Moonakatele tehtakse uued korterid kõigejuguuste sissejeadmistega uuemate nõuete järele, aga selle eest olla ta wali tööd nõudma! Aga nii palju tean ma küll, et ta Rümpleriga vihamees on!" ütles Jürisson. "Kui teie oma lugu temale räägiksite, siis võib olla, et ka abi saate. Aga seda ma hoiatan, et teie mitte tagantjést sisse ei lähe, siis saab ta vihaseks! See on tõsi!"

Madaras naeris. Temale paistis, nagu pillaks Jürisson teda.

"Läheme kahetaji!" tellis Madaras.

"Ei, ma ei tule!"

"Siis olge nii hea ja jaatke kutsesirjad meie kihelkonna kooliõpetajatele, et nad tulewaks pühaks siia tuleksiwad!" soovis Madaras.

Jürisson jäi sellega nõusse.

"Aga oleme kord jutu peal," küsis Madaras edasi, "ütelge mulle, mis inimene see pagariemand on? Ta näitab mulle nii kahilane olewat!"

"Ja ije tahate rahwast walgustada?" naeris Jürisson.

"Jätke ometi see lori maha, ikka üks rahwa-walgustus, rahwa-walgustaja! Waadake jelle peale ometi, kui mõistlik mees! Mis paha seal siis on? Noh, teeme jeltsi! Mis pagana põhjusemõtteid, juhtnõõrisid seal tarwis on. Ilm elab ilma põhjusemõteteta, kus on seal põhjusemõtteid? Täna puhub tuul, homme sajab wihma, tunahomme võib olla, et puusnuge taewast tilgub, kus on siin põhjusemõtted. Niisugused asjad on nende peade sees, kel midagi paremat teha ei ole. Ütelge ometi, ega inimene mõni munk ei ole! See on ju pöörane: Wiimati ei tohi mitte sõnagi enam rääkida, ja, Jumal hoidku, weel naistest!" Madaras sai wahaseks. "Kurat wõtku," wihastas ta, "tahad midagi teha, kohe: Mis

põhjus on? Mis eesmärk?" Pahaselt kirjendas ta: „Põhjus on selles, et ma seda tahan, et see mulle hea, mulle armas on, et ma inimene, aga mitte mõni teis ei ole!”

Jürisson waatas altkulmu pahase nooremehe peale. Tal oli temast halsemeel.

„Mis teie pahandate?“ wastas Jürisson.

„No, miks ei pea inimene pahandama?! Ma küsin: Mis inimene on Maasika emand? Ja teie koha: Rahwa-walgustaja! Nagu oleks rahwa-walgustaja mõni kehtaja püha: nagu piik, nagu porgand; silmad, nagu waesemehe wõikarbid; habe, nagu sauna wiht — ja kui naisterahwas wastu tuleb, siis hakka ofsendama. Püü! Niijugune on see elu! Dmeti ei ole ma loll!”

„Maasika emand ei ole ka loll,“ wastas Jürisson. „Sellel naisel on pea õige koha peal. Sellel on omad arwamised ja mõtted!”

„Aga ta näitab kaunis kirgline olewat?”

„Kirgline wõi kerglane on ta ehk sellele, kes sealt seda otsib,“ seletas küsitaw. „Liiga õiglane on ta!”

„Ta pidada Mudila baroni poja endine armukene olema?“ küsis jällegi Madaras.

„Armukene, ehk mitte,“ wastas Jürisson, „seda ma ei tea, aga rahwas räägib, et nad kaheseli noore baroniga ära tahtnud põgeneda, aga et see kõik nurja aetud. Kõik see on aga rahwa-jutt. Nii palju on aga selge, et see inimene on, kes ka midagi mõtleb!”

„Siis peate teie temast ka lugu?”

„Ma austan teda!”

„Aga neiu Maasike, see on ka üsna kena laps?“ küsis jällegi Madaras, nagu tahaks ta Jürissoni käest midagit wälja konksutada.

Jürisson ei wastanud midagi. Ta waatas kawa aega Madara otsa, kui see aga ikka tõsiselt teise otsa edasi sihtis, ütles Jürisson:

„Kui teie ühekorra ära surete, siis peate küll ka kaebama, nagu keiser Nero: Minuga on hea näitemängija kadunud.”

Madaral oli aga hea meel, et ta Jürissonist jagu oli saanud.

Selle luges ta oma esimeseks võiduks.

14.

Laupäeval peale lõunat võttis Madaras käigu mõisa baroni juurde ette. Süda oli temal kõitjugu raskeid tundmusi täis. Ta pani imeks, et Jürisson temale tema tahtmisi ette oli ütelnud ja teda tema töö pealt nagu finni püidnud, niisama imestas ta, et Jürisson nõusse oli astunud. Ta tundis kadedust selle mehe üle; näitas, nagu tahaks ametiwend tema käest tema töö ära võtta.

Aga see ei pidanud mitte sündima. Siisgi sala kartust ei jõudnud ta oma südamest Jürissoni vastu mitte välja ajada.

Mlandlikult astus ta mõisa teenijate trepist ülesse ja teadustas seal tüdrukule, et ta baroniga kokku sooviks saada.

Jürissoni hoiatust ei pannud ta mitte tähele. Ta ei uskunud seda, ta arvas, et Jürisson teda lihtsalt narris.

Rii näitas ka olemat.

Tüdruk tuli ja teadustas, et baron teda ootab.

Süda tujus tal üsna kuuldavalt, kui ta mitmest toast läbi baroni poole läks.

Baron oli väga pikk kuiwetanud mees, pisukese kihabemega ja suurte kihwadega, wanapoolne, kortsus näo, kulli jarnase nina ja halli silmadega inimene.

Madaras teretas teda aupakklikult Saksja keeles ja nimetas oma nime.

Baron ei vastanud midagi. Ta vaatas teravalt, nagu uurides nooremehet otja.

Madara olek oli väga piinlik. Ta ei teadnud, kas rääkima hakata või mitte.

„Kes teie olete?“ küsis baron korraka Gesti keeles.

„Kihelkonna kooliõpetaja Madaras!“ vastas see jällegi Saksja keeli.

„Kas teie Gesti keelt ei mõista?“ küsis baron õige kurjalt.

„Mõistan küll!“

„Aga teie ei taha siis oma keelt kõneleda?! Kas teil häbi ei ole, ise kooliõpetaja! Pidage seda meeles,“ ütles ta furjalt, „mina räägin üksnes sakslastega Saksa keelt, Eesti keelt mõistan ma väga hästi. Kui teie minuga kõneleda tahate, siis tulge eestuksest ülesse! Ega teie Hiiumaa kraawifaewaja ei ole! Minge, tulge eestuksest!“

Madaras punetas häbi pärast. Talle tuli küll Jürisjoni hoiatus meelde, aga seda ei olnud ta mitte uskunud. Ta tahtles pisut, kas üleüldse veel baroniga kuidagi rääkida, aga baron näitas wihane olewat. Ta ei julgenud seda meest mitte pahandada.

Madaras läks. Eestuks oli lufus. Ta kõlistas. Toapois wõttis ukse lahti ja andis baronile teada. Kui toapois tagasi tuli ja aupakkikult Madara palitu maha wõttis, siis tundis Madaras, et teda mitte ei olnud narritud, waid lihtsalt inimejeks peetud.

Weel alles näost punane astus Madaras uuesti baroni ette.

„Kõnemustab mind väga!“ hüidis baron lahke näoga, „et minu kihelkonna kooliõpetaja mind ka vaatama tuleb. Olge head, istuge!“

Madaras istus.

„Kas teie suitsetate ka?“

„Tänan, ei!“

„Wäga ilus, väga ilus, et inimene nii kaine on, see on väga ilus! Koh, kuidas siis elate?“ küsis lahke baron.

Madaras jutustas lühidalt oma elu ja nimetas seda seisukorda, mis siin walitseb.

„Ja, jaa,“ ohkas baron, „siin maal on haritud inimesel wõimata elada. Siin raskendawad niisugused takistused elu, et neis wõimata on haritud mehel wälja kannatada!“

„Auline baroni herra,“ seletas Madaras, „just sellepärast tulin ma teie juurde abi ja nõu küsima. Ma kuulsin, et teie suur uuenduste sõber olete ja sellepärast tulin teid tülitama!“

Ja Madaras rääkis kõik oma mõtted ja kõned ära, mis ta kusegil pool oli kuulnud.

Kui Madaras Rümplerist hakkas kõnelema, läks baroni nägu kortsu.

Kui Madaras lõpetas, küsis baron uudishimuliselt: „Mis arwate teie kõigest sellest?“

„Ma arwan, et Rümpler ainult oma seisukohast kõneles,“ wastas ta.

„Lori, lori, selge lori on Rümpleri herra seletused!“ hüüdis baron. „Kõik see ei ole muud, kui liiwa filma puistamine! Pagana pihta, kui need mehed wäljamaale saata niisugust juttu ajama, ma ütlen: küla pörsjad hakkawad neid ka naerma!“ Baron naeris juure juuga.

„Ma olen wäljamaal elanud,“ rääkis ta siis edasi, „seal on selts seltsi seljas — ja misugused weel?! Seal on ka wana-tüdrukute seltsid! Aga nemad kardawad, et rahwas tooreks läheb! Ah, ah, hää!“

„Mis seltsi teie tahate asutada?“ küsis ta siis.

„Selle üle on palju mõeldud,“ arwas Madaras, „aga tarkuse selts on praeguste olude kohta kõige kohasem!“

„Tubli!“ sõnas baron. „See on ilus. Meie mehed on juba küllalt lakkunud. Ma ajan oma mehed ka kõik seltsi liikmeteks, hopman Kure ka!“ Baron naeris uuesti!

Madarale oli see jutt wäga kahtlane. Ta waatas üsna imekspannes wanaherra otja.

„Mis teie waatate?“ küsis baron.

„See on kõik nii weider,“ seletas Madaras. „Herra baronil on oma õlle- ja winafabrik!“

„Mis see siia puutub?“ küsis baron.

„Aga siis wõitleme ju iseeneeste wastu?“ arwas Madaras.

„Mitte sugugi! Teie tehke inimeste filmad lahti, et nad targemad oleksiwad. Ma ütlen,“ seletas wana herra, „nüüdsel ajal ei ole rumalate inimestega mitte midagi ette wõtta. Neid ei wõi mitte kufagil enam tarwitada. Rümpler kardab asjata. On inimene rumal, siis saab ta tema käest 3 kopikat, on ta aga tark, siis annab ta rubla ja wähem tüli on ka niisugusega. Ega ta teda igal pühapäewal ifka waewama ei tule!“

Madaras kuulab seda nagu mõistatust.

„Ma seletan edasi!“ rääkis barun. „Rumal inimene on nüidisel ajal täiesti tarvitamata asi. Nad ehitavad praegu wabrikuid — ja jääwad pankrotti. Sellest aga ei saa nad aru, et enne läheb inimesi tarwis, kes wabriku töösid tarwitawad, siis tehke wabrikud. Minu peremees Hallikännu Madis ei tarwita raudäket ega sahka, maad on tiwe täis ja linnas wedelewad raud sahad! Ma ütlen: rumalat ei saa nüidisel ajal mitte petta ka enam. Ta on nii loll, et ta pettust ka ei usu enam! Ma näen, minu moonakad ei loe midagi, kuidas peab aga paberi wabrik tööd saama?! Minu haavapuu mets ei maksja midagi ja nende omad riidehilbud ka ei maksja midagi! Ei!“ ütles ta siis kindlalt, „ma saadan oma moonakad kõik teie seltsi liikmeteks! Tehke nad targaks!... Weel hiljuti kaebas Rümpler, et minu mõisast nüid käsi-jarjaga igal aastal sohilapsi ristsele weetakse; ma olla moonakate elu liiga magusaks teinud; aga mina ütlen: tehke nad targaks — ja mitte ühte niisugust lugu ei tule enam ette! Waadake wäljamaal, nagu Brantsuse, Inglis- ja Saksa-maal... seal on inimesed juba targad. Niisugune asi ei tee kellegile nalja! Isegi abielus ei ole enam peenikest peret!...“

Madaral oli piinlik niisugust juttu kuulata. Baron märkas seda.

„Arge häbenege ühtigi!“ waigistas ta. „Tark inimene ei häbene ka enam!“

„Tänan teie lahkuse eest, baroni herra“, tänas Madaras. „Mulle teeb see väga head meelt!“

„Üht asja ütlen ma weel: mina panen oma kõrtsi kinni ja annan selle seltsimajaks. Aga sellest ei tohi teie kellegile weel lausuda. Tehke aga selts walmis, küll siis kõik saate, mis lubatud!“

Madaras ei tunnud ennast enam, kui ta mõisast lahkus. See oli nagu ennemuistne jutt olnud!

„Kus on nüid klasside kasud?“ küsis ta kodu Jürisjoni käest. „Näeh, baron on ju ka ise sellesama seltskonna liige, mis Rümpler, aga koguni teised jutud!“

Jürisson kuulas niisama juure hurvitusega Madara juttu, nagu see baroni seletust.

„Ega teie ometi ei luista?“ küsis Jürisson. „Seda kõik võib küll Mudila baronist oodata, kuid siiski on see natukene, mitte natukene, vaid koguni naljakas!“

„Olgu ta nüüd nii naljakas, kui ta ka on, aga see on jula tõsi!“ seletas Madaras ja käis võidurõemus mööda tuba edasi tagasi. „Kuid baron teelas, et mina sellest kellegile kõneleda ei tohi. Siis pidage oma suu! Ja waa-tame, mis homne päew toob!“

Aga homne päew tõi Madarale niisama suurt rõemu, nagu teekond Mudila mõisa. Suuremalt jaolt olivad kõik kihelkonna kooliõpetajad kiriku juures ja sealt kutsuti nad kõstri juurde aru pidama, mis selts Mudilasje tuleks asu-tada. Ka wana kõster Arnik oli koosolekul.

Madaras pidas seal toreda kõne, kus ta Cesti ija-maalust ega rahwapiimedust puutumata ei jätnud ja kõiki ülesse kutsus, ühiselt rahwa walgustuses kätt adra külge panema.

Nooremad kooliõpetajad olivad väga waimustatud ja lubasiwad kõik ühes mõttes tööd teha, sest praegune elu olla tõesti jumbunud ja igaw. Jürisson oli oma suu pidanud, nagu ta enne oli lubanud. Wana Arnik ei tahtnud aga nõusse heita.

„Mina olen aga selle wastu täiesti,“ seletas ta.

„Ma olen juba wana inimene ja Mudilas palju tööd teinud, aga ma pean ütlemä, et see asi siin ei lähe. Esiteks tean ma, et kirikherra jeda koguniisti ei taha, ja teiseks — on meie nurf ikka alles weel usklik nurf!“

„Aga mis see ususse puutub?“ langesiwad nooremad peale. „Eks usk lähe oma soodu ja selts oma. Mis seal usuga asja?“

„Miks ei ole seal usuga asja?“ pahandas kõster. „Inimesed käiwad koos ja kuulewad kõikjugu ilmalikka asju, siis nad tantsiwad seal — ja see ei ole ikka ilus asi, kui noored inimesed nii ligi on!“

Selle wastu seisiwad aga kõik nooremad. Nad wis-kasiwad wana Arnikale ette, kas ta noorel põlwel ka nii-sugust juttu ajanud, wõi üksnes nüüd?

Arnika arwas, et tema niisugusel ajal ülesse kaswanud, kus Jumala vägi inimeste seas alles wägew olnud. Wana Arnika jutt oli noortele, nagu ani peale wesi. Noorte waimustus tõusis nii suureks, et nad wiimats Arnika wastu üsna kurjaks läkfiwad.

„Ujad on muutunud“, seletasiwad nad, „ja meie ei tahagi sinna wanu inimesi, meie tahame ise teha!“

„Tehke, tehke,“ hirwitas Arnik, „küll teie näete, kellele õigus jääb!“

Nooredmehed tegiwad maha, karstuse seltsi asutada, mille nimeks „Lehwitus — Mudila Eesti karstuse selts“, pidi saama.

Ülirõemfate nägudega lahkusiwad nooredmehed, tugevasti teine teise kätt pigistades.

Kelle süda aga sees rõemustades hüppas — see oli Madaras. Waimustuses õerus ta kasa teine teise wastu, keerutas oma pisutefi kihwasid ja kordas ükfiõnu: „Tore, ilus, läheb kui lepsi reega!“

Jüriõson oli ka ülesse tulnud. See seisib aga tõsijelt ahju ääres ja soojendas selga, ega lausunud musta ega walget.

„Mis teie siis kurwastate?“ naeris Madaras. „Kas jälle mõni sügaw põhjusmõte südame peale hakkab?“

„Mis seal kepselda“, wastas seltsimees, „kõiges selles ei näe ma ifka midagi niisugust, mille üle nii hüpata maksaks. Mina, teie asemel, oleksin wäga kurb!“

„Kuidas nõnda?“

„Teie nägite nüüd oma filmaga, misjuguised need Mudila paremad pead on. Kas on kellegil kindlat waadet, õiget mõtet, kas tahate nendega tõesti midagi tõsist ära teha?“ küsis Jüriõson.

„Kulla Jüriõson“, palus Madaras, „Jumala pärast jätke oma „kindlad waated“, „õiged mõtted“ ükskord järele. Mul käib juba külma wärin üle ihu! Ifka need „kindlad waated“, „õiged sihid“ — ma ei tea, mis teie kõik ei taha?! Teie näete, et ka siin Eesti mehed nii kangel on, et nad hariduse lippu kõrgel wõiwad kanda, et siin ka mulla pind harimiseks kohe on, siin ei ole muud kui külwata! Külwame head, külwame haridust, külwame walguist rahwa selka —

ja pimedus kaob! Ja kui asi efsialgu pikalt edeneb, siis ometi oodata ei tohi meie enam! Teie olete liiga kartlik, liiga kõhkleja!"

"Ma ei ole sugugi kõhkleja", vastas Jürisõn, "aga ma näen selgesti, et nii hästi teie, kui ka teised mitte omale ette ei seadi, kuidas niisugune asi edeneb. Kas teie panite neid noorimehi tähele, kuidas nad asja peale liiga kergelt waatawad? Nagu ma selgesti näen, on seal üksnes enese eest hoolekandmine, nagu Rümpleril, Arnikal, ja just teiste peale mõtlete kõige vähem. Mina usun aga kindlasti, et kui meie niisugustest üleüldistest asjadest inimese igatülgse edenemise mõtte, olgu see majanduslike, kui ka sellega üheskäiwa waimlise elu wabastamises wälja jätame, et meie siis ikka kuigi kaugele ei saa. Ma näen selgesti, et teie siin tagajärgede peale wälja lähete. Teie soovite, et teil parem läbikäimine, parem seltskonna elu paiste oleks ja lähete jeltfiga platfi, aga unetate ära, et paremad elu awaldused ainult siis wõiwad olla, kui seisuford ise teine on. Teie näete, et puu ei õitse ja panete sinna paberist õied otja ja waimustate ennast nende üle. Reed on ju kõik paberist õied!"

"Oh mu Issand ja Jumal!" õhkas Madaras, "mis sugust asja kõik inimene ei mõtle! Kõiksugused „üheskäiwad waimu elud“, inimese igatülgne edenemise mõte.“ Kuula, nagu mõnda profesjori! Ütelge mulle“, küsis ta siis Jürisõni käest, „kas teie ise nii tark olete, wõi olete kusagilt jeda lugenud?"

Jürisõn ei wastanud midagi. Ta naeratas kurwalt.

"Teie ei taha oma leidust ilma patendita wälja anda", rääkis Madaras, kes ka äritatud oli, „noh, ärge ütelge, aga miks teie ise siis lubasite ühes tööd teha?"

Jürisõn mõtles natukene.

"Selleks andis mulle Rümpleri kõne ja hoiatus põhjust", vastas Jürisõn. "Ma mõtlesin natukene järele ja sain otsusele — tema on just kõne, inimese mõtte wabastuse wastu, selle kõdunenud mõtte wiisi alt, mis temale ehk armas on. Ja minul käis mõte läbi — just jellal teel tööd teha. Sellega lüüakse ehk pragu sisse — ja selle sees tuleb uus elu. Ja selle poolt olen mina!"

„Kas mina olen siis uue elu vastu?“ päris Madaras.

„Teie ja minu uue elu wahel on häbemata suur wahel“, naeris Jürisson.

„Koh, eks näeme! Mina nii kõrgesse ei lenda, mina tahan ilma tülita, ilma pahanduseta, waitist rahutööd teha ja ujun, et hea asi edenema saab. Teie mõlete sügawasti ja votate parajat aega . . .“

„Millas olen ma parajat aega ootanud?“ küsis Jürisson järsku.

„Teie pole ju weel jeltfi teinud, pole paras aeg!“ wastas Madaras.

„Kui ma jeltfi ei ole teinud“, wastas Jürisson, „siis arwate teie, et ma maganud olen!“

„Kus on teie töowili?“ küsis Madaras.

„Siin ta on!“ hüidis Jürisson waljusti ja lõi wastu rindu. „Siin on jelle mehe töö! Aga ütelge, mis tööd olete teie enese kallal teinud? Kihwasi keerutanud, juukjetutta teinud, naistega lirwendanud — see on teie töö teie enese kallal — ja jelle sisse teie surete!“

Jürisson oli väga äritatud.

„Ma nõuan teie sõnade üle wastust!“ karjus wihane Madaras.

„Eks nõudke jelle ahju käest!“ wastas Jürisson ja lõi ruskitaga ahju pihta.

„Teie käest nõuan ma wastust“, wihastas Madaras.

„Juba sügijest saadik irijete teie mu kallal, nagu olekrite mu ristiiija olewat. Ütelge, mis on teil minuga tegu!“

Ta käis wihafelt edasi ja tagasi.

„Riijugune inimene“, pahandas ta iseenejele rääkides, „nagu kiusaja! Igal pool on tema tart, igalpool ütleb tema oma sõna! Tema tartus, jah, see käib üle kõige. Riijugune purustaja!“ Jürisson oli enese jelle aja sees riidesse pannud ja läks wälja.

Madara meel oli aga väga pahane.

„Ma tahan näidata“, otjustas ta kindlalt, „ma tahan näidata. Riijugune inimene! Ise midagi ette ei wõta! Kõik on tema meelest tühi paljas! Ja mispärast? Sellepärast, et tema käest nõu ei küsita, et teda ei austada, teda

ei kumardada! Eks meie näeme, kes on see, kes inimeste kasuks elab?! Megamööda hakkas ta wiha aga lahkuma. Temale tuli Mudila baroni lubadus ja kõne meelde, ta silmade ees seisivad need noored mehed, kes heameelega tema nõusse olivad heitnud, ja rõemja pilguga wõis ta tulewiku peale waadata.

Selsamal õhtul astus ta laua äärde, et palwekirja ja põhjuskirjasid „Lehwituse“ seltsi jaoks kirjutada.

15.

Madaras tundis magusat rõemu oma südames: ta ettewõte näis ootamata hästi korda minewat. Heameelega käis ta tundi, heameelega läks ta wälja ja heameelega ja rõemjalt waatas ta elu peale. Ise käis ta jala mitmed werstad ära nooremate kooliõpetajate pool, et neid põhjuskirjale ja palwekirjale alla lasta kirjutada, mida ta wõimalikult ruttu ära tahtis saata, et selts oma tegewust wõiks algada.

Aga Mudilas eneses ega tema ümbruses ei läinud kõik mitte nõnda roosilisel. Madara ettewõtte peale waadati juuremalt jaolt kaunis furjalt, mõned ei arwanud sellest midagi wälja tulewat, teised aga pilkasiwad seda.

Wana Rümpler oli ta kuulda saanud, et noored kooliõpetajad kindlasti maha olla teinud jeltsi asutada — ja see pahandas teda väga rängasti. Selge sõnaga oli ta Madarale kõik ära seletanud — ja nüüd korraga ometi tema tahtmise wastu!

Ühel järgmisel pühäl ei jõudnud wana inimene ennast enam hoida; ta langes nende solkijate peale, kes oma nina enam ei näe, kes oma waimu upjakuses wana aluse ära unetawad. Ta noomis rahwast usus kindlasti seisra ja silmad pärani hoida, sejt waenlane teha kawalalt tööd.

Madaras teadis väga hästi, kelle kohta need sõnad käisiwad, ja koolitoas, kus ta aga jai, katjus ta oma mõtteid seletada, muidugi teada selles mõttes, et lapsed neid kodu laiali kannaksiwad.

Lapsed tegiwad seda ausasti ja warsti oli ring üle koguduse läbi käidud ja otjad jälle kõstri majas tagasi, kust

nad wälja olivad tulnud. Aga mitte üksi kõstri majas ei olnud otšad, waid ka Rümpleri juures olivad nad sees läinud ja wana inimest wäga pahandanud. Muudugi teada, et need jutud seda wärwigi enam ei kannud, mis neil esialguses oli olnud. Rümpler ei jõudnud enam kõike seda wälja kannatada, ta tahtis ise kuulda, mis Madaras oli rääkinud. Ta tuli ise kooli waatama ja Madara tundi kuulama. Pärast kutsus ta nooremehe enese juurde ja ütles talle nelja filma all:

„Armas Heinrich, sinu tund on küll kena kuulda, aga nagu mulle on räägitud, pidada ja wahel Jumala wallatumat juttu tundides ajama ja usku teotama!“

Madaras punetas näost.

„Ma palun teada saada, mis jutud need on?“

Rümpler laskis oma „hm“ jälle kuulda ja ütles:

„Mulle on räägitud, et sa lastele pidada jeketama, et ust wana mood olla; et seda, mis meile piibllilood praegu on, seda wanarahwa tarkus enne on olnud; et wanad jutud wäga tähtsad olla; et näitemäng inimesi niisama palju harida kui jutlused; et tants wäga hea ja lõbus teha harjutus olla ja nõnda edasi! Ega see ometi tõsi ei ole?“

Ta jäi küsides nooremehe otša waatama.

Madaras läks näost walgeks.

„Ma ei ole midagi jellesarnast rääkinud“, wastas ta, „aga ma panen imeks, kui wiltuselt see kõik ümber on tehtud. Midagi ei ole seal õige!“

„Aga waadake siis ette, mis teie tunnis räägite“, ütles ta Madarale „teie“ üteldes. „Inimene ei wõi mitte kõik igal ajal juust wälja ajada! Midagi peab ikka olema, sest kus tuld, seal suitsu! Ole, mu armas, ettewaatlik!“

Rümpler läks. Madaras oli kui süte peal. Esimest korda elu sees tundis ta enese peal seda rõhku, mis harilises keeles „keelepeksmiseks“ kutsutakse, mis aga igapäewases elus muud midagi ei ole, kui seltskonna ilma trükkimata ajaleht, millega niisama seltskonda põhjusemõttelikult juhitate, nagu suurte, laiade juhikõnedega lehtedes.

Ta tundis enese nagu ühe suure solgi kurna sisse kutsunud olewat, et selle kurna sisemus selle läbi weel enam

sogasemaks läheks; ta tundis, et tema nagu selle küna sisse weel ühe pange täie solki juurde kannaks, ja nagu sifemine heal oleks talle ütelnud: „Kui on asi niisugune, siis olgu ta ka niisugune!“ — Särsku tuli talle lapse põlvest meelde, kuidas ta liiva huniku ääres mängis, sinna koo- paid tegi, ülewele augu sisse puuris, august liiva alla koo- passe lastis ja arvas, et see jahu oli. Seal tuli aga naabri poisjs, naeris jelle üle ja astus oma jalaga just tema koo- pa katusele.

„Minu westi, minu jahu!“ hädaldas ta.

„Mis westi!“ naeris poisjs, „mis jahu, mis sa sellega teed?“

„Kookisid!“ wastas ta läbi nutu. „Kõik minu koo- gi jahu mokas!“

„Mis jahu“, naeris kuri naaber, „wa' liiw!“

Seda ei jõudnud ta kannatada, kargas poisjile näosse kiintega finni ja kriimustas tema paled werisjeks. Seal tuli aga poisji isa ja see lõi teda weel peale kauba. Praegu tah- tis ta fedasama ka teha, aga ta tundis, et see naabri poisjs wäga suur on ja et selle isa weel tugewam wõib olla. Siisgi tahtis ta selle wallatuma, üleannetuma poisjile midagi teha. Teda tema mõtetest äratas wana Arnikas.

„Mis õpetaja herra kõneles?“ küsis kõster.

„Muidu oma asjad“, wastas Madaras oma rahu tagasi jaada katjudes.

Aga kõster oli liiga wana, et ta nooremehe wabandust oleks uskunud.

„Teie keedate jelle jeltsi asjaga ühe niisuguse pudru walmis, mida Mudila pörsjad ka ära ei söö“, wastas kõster kawalalt. „Mis kasu teie sellest jaate?“

„Kas inimene siis üksnes oma kasu peale peab waa- tama?“ küsis Madaras.

„Oma nahk on igal ühel kõige ligem!“

„Aga idealid?“

„Idealid on sellepärast ifka“, seletas kõster. „Tõe, armastuse, kõige headuse idealidest peame meie kõwasti kinni, ega lasje neid kuidagi tallata! Aga meie peame ettewaatlikud olema ja mitte oma nina sinna pistma, kus meil jeda tar-

wis toppida ei ole. Meil on ilma kõige niisuguse kraamel-
dufeta tööd küllalt. Miks wõtab inimene omale niisugust
tööd kaela, mis mitte tema ülesanne ei ole. Selleks on
teised! Mulle teeb see igakord nalja, kui mõni niisugune
pätapikkune mees ennaft rahwa asjade juhatajaks tahab sea-
dida, nagu nüüdse aja nooremad. Meile on elu lähemaid
ülesandeid kätte näitanud, mida meie praeguse asjade seis-
forra järele küll ja küll oma kodus korda wõime seadida!
Sellest saab meie päiwiks küll ja küll! Aga niisugused
rahutumad asjad, nagu seltsielu ja muud niisugused äritu-
sed, need jäägu niisuguste tuli- ja puupeade jaoks, nagu
Zürisjoni. Tema kaebab, et praegu olla wõimata elada.
Aga pange tähele: niisugune mees läheb weerawat suurtüki
kuuli jalaga peatama ja jääb oma põidadest ilma! Rõstri
heal läks õige mahedaks: „Teie näete, et meie koguduse wa-
nemad ja juhtijad seda kuidagi ei soowi, et niisugused asjad
süta tuuakse. Ja elu on nii ilus. Mis teie rikute temast?!
— Mina olla wana, uut läheb tarwis, poegadeft minu järel-
tulejat ei saa. Siin oma pisukeft peret afutada, siin kena,
rõemsa neiu elutoeks saada — ja siis nii õnnelikult, rahu-
likult elada — ei, noor sõber, see on jõledus! Ja siin,
wäikeses koduses piiris on meil wõimalust palju oma enese
ja oma rahwa elu kallal wäikeft tööd teha. Niisugused as-
jad, nagu teie seda ette wõtate, ei ole seda wäärt, et teie
oma wäikeft jõudu niisuguste küsimuste peale asjata kulutate!”

Ta pidas wahet. Madaras jai wäga hästi aru, mis
see „kena, rõemsa neiu elutoeks saada“, tähendas. — Ta
naeratas.

Rõster Arnikas näitas jellest naeratusest ka aru saawat.

„Seda ei makja sugugi maha wifata“, seletas ta edasi.
„Siin peate nüüd tark olema. Teie kohus on nüüd oma
koguduse ülema wastu oma enese kätte usaldatud töö piir-
konnas hoolsasti tööd teha! Ja kõit mun tuleb iseeneftes.
Ja kõige terve uuenduse woolu ees ei löö meie filmi mitte
maha, sest see pole ju meie asi, waid nemad walwawad ju
nende hingede üle, nemad peawad nende eest wiimselt aru
andma, ja mis meie nende tööd raskendame. Meil pole
jelleft mitte kasu!”

Madaras kuulas ja jäi mõtlema.

Arnikas nägi seda. „Ja, jaa!“ hüüdis ta, „mõtelge selle üle hoolega järele! Kulutage oma noor jõud oma kõige ligema elu korralduste peale ära — sellest saab meie elule küllalt! Ja elu on nii ilus, nii magus!“

Arnikas läks oma poole.

Arnika sõnad paniwad Madara tõsiselt mõtlema. Elu oli tõesti nii ilus, nii magus. Ja selle ilusa ja magusa elu pärast ta just tahtis suuremat, wabamat läbikäimist muretseda, et see elu weel ilusam, weel magusam oleks olemat — ja nüüd korraga loeti temale niijugust jutlust, et kas küll saab! Ta pidi nii kui ihuus koolipois, oma jaiakannika, mida ta kodu ema käest jaanud, salaja ära sööma, et teised kooliwennad ei näeks ja kadedaks ei läheks ja tema käest ka jaialeiba peale ei tuleks ajama. Just niijugune näitas temale praegune elu olemat: igalüks katseb ema käest jaiakannikat wälja nuruda ja siis salaja süia, et keegi teine seda ei näeks.

„Haa!“ hakkas Madaras naerma, „haa — wana patub mulle oma neidu!“ Ta naeris kaua aega ja mõtles. „Aga miks ta siis patub?“ küsis ta enese käest. „Miks annab ta sedawiisi mõista?“ Ilma, et ta seda oleks tahtnud, hakkas ta selle üle plaanid tegema, mis kõigest sellest wälja tuleks, kui kõik nii läheks, nagu Arnikas tahtis: rõemjad pulmad, külaskäigud, kirituskäigud, õhtud, kaardi mängud ja nõnda edasi, ja nõnda edasi ja nõnda edasi, kuni juu mulda täis ja rist mulla huniku otjas pealkirjaga: „Siin hingab Jumala rahus Mudila köster Heinrich Madaras!“ ja talle tuli Reinuwader Rebajest meelde: „Siblis noppesti, munes aufasti.“

„Ja muud mitte midagi?!“ küsis ta enese käest. „Ja muud mitte midagi?! — Ja paarikümne aasta pärast tuntakse küll seda künkast, aga seda mitte enam, kes seal sees on! Muld on enam kui elaw inimene! Ei! postoi!“ naeris ta. „Nii odawasti see mees ennast ära ei müi! Niijuguse mulla künka wõin ma enesele ka hobuseid warastades saada, mille alt mind enam paarikümne aasta tagant ära ei tunta!“ „Elu on nii ilus, nii magus!“ naeris ta . . .

„Siis olgu ta ka ilus ja magus, aga mitte niisugune kopatanud puruhunit, nagu Mudila praegu näitab olevat!“

Kõik igapäevase elu wenivad, lääged kasud kadusivad ära ja ta tegi otsuseks edasi sibada.

Põhjuskirjaga käis ta kõik nooremad kooliõpetajad läbi ja igalt poolt leidis ta noortemeeste poolt rõemsaid nägusid ja kõwat käepigistust.

„Lehwitus lehwitagu üle soikunud Mudila ja toogu temast uut elu välja!“ kiitsivad nad — ja hulga asutajate nimedega läks põhjuskiri ülema walitsuse kätte.

Uga need käigud kihelkonna kooliõpetajate juurde ei annud talle mitte üksnes uut jõudu ta ettevõttes, waid tõiwad ka uue tutvuskonna. Siin käidi peatohtumehe juures, seal möldri pool, siin mõisa aidameest waatamas, seal karjamõija rentniku juures külas. Igal pool olid uued näod, uued kõned, uued isitud ja mis kõige enam Madarale meeldis: igal pool oli ikka üks ehk kaks noort neidu, kes nii häbelikult esiti teisest toasti välja tuliwad, pärast aga üsna julgeks läksiwad, juttu westiwad ja isegi muul näoga naerataiwad.

Ja kõik need kenad lapsed kaebasiwad igawuse üle, nii et Madaras päris kahju nende noorest kaduma läinud elust tundis.

„Dotame aga, ootame veel pisut,“ mõtles ta niisugusel korral, „warsti tuleb muudatus . . . küll siis näeme, kas weel igawus tapab.“

Et aga jeltfi paremini awada, tahtis ta seda laulu, näitemängu ja kõnedega teha. Noor kooliõpetaja laadis wõttis laulukoori kokkuseadmise enese peale, Jürisson lubas kõne walmistada, ta ise hakkas näitemängu kallal ametisse.

Keiu Kaasike oli ka jälle koju tulnud ja palju uudiseid enesega ühes toonud. Terwed sõõgiajad kõneles ta, kuidas ta mõijas õmmelnud, kuidas kärner temale lillesid toonud, walitseja enesega sõitma kutsunud ja isegi herra enese poeg korra teda paledest näpistanud ja naernud. Ja kõige selle juures mõistis ta oma „mis hirmus“ nii ilusasti jutu jekka siduda! Ka kõik need noored inimesed tahta jeltfi liikmeteks hakata, aga pahandanud selle juures, et seda mitte

teha ei võida, sest karstus olla väga väfine asi, aga näitemängu tulla nad kõik vaatama ja tantsima ka.

Madaral oli hea meel, et inimesed nii waimustusega sellest asjast osa võtsiwad. Aga pisut pahandust tõi see, et wana köster Luisset mitte mängima ei lasknud.

„Mina ja minu pere tahame Jehoowat teenida,“ rääkis ta, „ehk muidu ei ole ma enam Mudila köster.“

Sellega oli aga noorte inimeste wahela jügamus tehtud. Iseäranis muret tegi see neiu Luisele, kui ta kuulis, et pagari emand ka ühes mängida ja just seda osa, mis Madaras temale pakkus, just tema jaoks walmis oli walinud.

See oli neiule väga wastumeelt. Ta pidi nägema, kuidas Madaras õhtuti kodust wälja läks, neidu ligi kutsus ja see mitte minna ei tohtinud. Nagu iseäraline kartus täitis tema südant. Veel enam murelikseks läks ta meel, kui ta nägi, kuidas Maasika emand nooremehe peale mõjunud oli, kui see pagari majast tagasi tuli ja mitte enam nii südameküllalt neiu otja ei waatanud, nagu ta enne oli teinud.

Neiu Luise otsis teed ja selle leidis ta wiimaks. Tädi oli ta nii kaugele wiinud, et see nõusse heitis, teda etteütlejana pagari poole minna lubada. Ja kui nad sellest köst-rile rääkijiwad, siis sai ta küll wihaseks ja ütles: „Minu maja au on enam kui kõik muu maa peal,“ aga lubas ometi.

Hea meelega andis ta sellest Madarale teada, aga imeks pannes pidi ta nägema, et see selle üle jügu ei rõemustanud, nagu ta esiti lootis. Ta naeratas küll heaks meelets, aga see ei tulnud mitte südamest.

Järgmisel korral läkswad nad kahelkesti Maasika emanda poole.

Aga niisama hästi sai ka Maasika emand sellest aru, miks korraga Luise ühes ilmus. Ta wõttis neiu kahelkesti wastu, aga ta filmadest paistis iseäraline kurbdus. Tal oli nagu kahju sellest noorest neius, kes temast jeda arwas, mida see mitte ei tohtinud arwata. Siis läks ta nagu aga rõemsamaks ja kibedalt ütles ta Madarale: „Teie olete enesele auwahi ka ligi wõtnud!“

„Etteütleja!“ wastas Madaras, mille peale Maasika emand midagi ei wästanud.

Tuli see nüüd sellest, et neiu Luise seal oli, aga Madara mäng ei läinud mitte nii ladusasti.

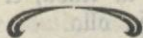
Ta ei käinud nõnda, nagu ta käima oleks pidanud, ei istunud nõnda, nagu furd ja kohus oleks olnud, ja Maasika emand pidi ifta seda parandama, pidi tihti käed nooremehe külge panema ja tema seisku seadima.

Igakord käis Luisel soe hoog üle, kui ta seda nägi. Aga ta nägi ka weel rohkem, ta nägi, kuidas Madaras naeratas ja Maasika otša nii waatas, nagu ta tema otša oli waatanud.

Ta heal jäi mitu korda etteütlemises kinni — nii wastik oli see temale.

Oli harjutus möödas, siis wõttis Maasika emand gitarre ja mängis ja laulis ja Luise nägi tundis, kuidas Madaras nagu uimane seal istus ja ennast nagu laisk koer palawasti päewasti paista lastis.

Kui kaua pidi see nii kestma?

16.

Karskuse jeltsi „Lehwituse“ finnitus oli tulnud, ta oli rutem tulnud, kui seda oodata teati. Müüd ei olnud ka aega raisata. See teade anti teistele asutajatele teada ja kutsuti wallamajasse kokku, et eestseisust walida. Siin sai aga Madaras wotamata oma esimehe meelepaha: teda ei walitud uue jeltsi esimeheks, waid Jürisson. Madarale pakuti kirjatoimetaja kohuseid, aga need lükkas ta tagasi, ennast sellega wabandades, et tal aega wähe olla, et ta nõnda wabalt rohkem tööd jeltsi kasuks teha saada.

Süisgi märkas ta kohe, et teda sellepärast mitte ei walitud, et ta mitte siinurka mees ei olnud. Häbi oli tal seda enesele tunnistada, et ta esimeheks oli tahtnud saada, häbi oli tal seda näha, et ta mitte selleks ei saanud. Seda oli wist temale Jürisson mänginud.

Mis nüüd teha? Tema, kes seda mõtet oli õhutanud, kes sellepärast pahandust ja noomitust saanud, tema pidi nüüd nägema, kuidas teised selle wilja maitswad.

Ta mõtles juba ennast kõigest lahti ütelda, aga siis oleks ta enesele veel rohkem pilkajaid kaela saanud. Kuid selle kasuks veel niisugust suurt tööd teha, seda ei tihkanud ta mitte enam! Ta mõtles viimaks pikalt tagasi lüüa, nii et esialguses sellest keegi aru ei saaks.

Wäga kibe oli tal kodus kõstri pilkaw-naerwat nagu näha, kui see kuulda sai, et Jürisson esimeheks saanud. Temale paistis, nagu oleks kõster esimest korda Madarale jalajas sellega kätte maksnud, et see tema õpetust kuulda ei võtnud.

Aegamööda aga kadus Madara hale tundmus. Noor- mees harjus sellega ära. Ta pidas seda veel paremaks, et oma inimene etteotsa sai, kes kohalisi olusid paremini tun- neb ja suurema kasuga tööd võib teha. Warsti hakkas ta seda oma ojaruueks pidama, et Jürisson ette otsa oli walis- tud. Nädali lõpu poole oli ta juba endises joones ja las- kis paista, nagu oleks see kõik just nõnda pidanud olema.

Igale ühele andis ta teada, et tema pea ülesanne uues seltsis lõbumuretsemise oja olla.

Nagu poleks midagi juhtunud, käis ta näitemängu harjutusel, sest teisel pühapäewal pidi uus selts Mudila wallamajas oma tegewust algama. Awamise pidule oli ka kohaline kirikherra, walitseja Kurg ja kõik Mudila suurni- tud kutsutud.

Wallamaja saal sai ilusasti kuuse oksadega ära kau- nistatud, nagu see talwel võimalik oli. Ka kirjude later- nate eest oli hoolt kantud. Wallamaja suure ukse kohal sei- sis tulekirjades „Lehwitus — Mudila Gesti karstkuje selts“ ja inimesed imestasiwad ja wahtisiwad, kui ilus see kõik oli!

Rahwa murd täitis wallamaja saali. Niihästi kutsu- tud, kui ka kutsumata külalised oliwad hulgana kokku tul- nud: kõik tahtsiwad näha saada, mis seal tehakse.

Esimesed pingid mahutasiwad eneste peal kutsutud wõe- raid: seal oliwad asutajad, waldade ametnikud, walitseja Kurg, wallakirjutajad oma abitaasjadega ja muud suurnikud.

Juba põlejiwad lambid ja küinlad, aga hakatust ei teh- tud veel mitte, sest Rümpler pidi oma kõnega seltsi awama.

Viimaks tuli ka tema. Teda nähti aga pahane olewat. Üritatult astus ta kõnetooli. Silmi loomale pitsitas ta waataks ta kofku kogunud karja peale, kes esimest korda oma elu sees ka mujalt kui kirikust omale waimutoitu oli tulnud otsima. Rümpleri nähti seda märkawat, aga ta harjunud film nägi ka midagit muud. Ta nägi tuttawaid nägusid, mille tuim waade midagi ei tunnista, harilisi igapäewalisi tuttawaid nägusid leidis ta sealt, nägusid, mis walmis on õhkama, kaebama, magama, jellepärast magama, et nende waim magab, alles esimese külje peal magab, selle külje peal, mille peale nad õhtul puhkama heitsiwad, sel õhtul, kui rahwa wabadus kadus, kui tibe orjaaeg neid kadumata walgusega tuli pimestama. Neid tuttawaid nägusid tundis Rümpler ja nendest oli temal heameel: nende peale wõis ta oma koda ehitada.

Selge, pijut kärisewa healega hüüdis ta: „Saulgem!“
Ta ütles sõnad ette.

„Ma waene muld, kes pattu teinud,

„Siin seisjan, Jumal, sinu ees“ . . .

kõlas kurwalt, nagu surma laul läbi wallamaja jaali. Kõik korutasiwad seda jalmi järele, ilma et paljud neist mõtelnud oleksiwad, mis mõttes ütteleja neid sõnu awaldas.

„Ma olen kurja tee peal käinud,

„Oh ära nuhtle wiha sees!

„Oh halasta, oh halasta,

„Mu halastaja armuga!“

„Mu halastaja armuga!“ lõpetasiwad lauljad ja mitmele wanale inimesele tuli tuttawat healt kuuldes wesi filma, sinna filma, mis nende kurwade sõnadega ja wiisiga niisama harjunud oli, nagu sõjahobune tuttawa komando healega.

Paljud ohkasiwad. Aga warsti lõppesiwad ohkamised ja üleüldine waikus andis märku, et kõneleja juud wõis awada.

Ta tegi selle ka lahti.

„Mis olete teie wälja läinud waatama?“ küsis Rümpler. „Ühte prohwetit? Tõesti, mina ütlen teile, kes weel ülem on kui prohwet! Sest see on seesamane, kellest kirjutatud on: Waata, mina läkitan oma ingli sinu palge eele,

kes sinu teed sinu ees peab valmistama! Kel kõrvad on kuulda, see kuulgu!" Igauks, kes vähebegi mõtelda ostas, sai aru, et Rümpler siin mitte igapäevast jutlust ei pea. Ta heal oli karedam, ta sõnad enam järsumad ja kõif see laul, see salm — andsiwad tunnistust, et Rümpler midagi niisugust ütelda tahtis, mis täna tema jüdanit waewas, mille ütlemata jätmine sündimata ei wõinud jääda.

Ta puhkas pisut ja ütles:

"Jah, mis olete teie siia waatama tulnud? Mis olete teie siia tulnud? Kas on siin mõni uus prohwet tõusnud? Wõi on ingel maha tulnud ja liigutab siin Siiloa tiigi wett? Wõi on siin tulekahju? Wõi näidatakse siin wõeramaa loomafid, mis hirmsad on näo poolest, ja kel suured küined on ja kelle suus on suured hambad, mis walgud on purema?! Ma küsin: Mis olete siia kokku otfinud?!"

Ja madalama healega wastas ta:

"Teie olete siia jooksnud üht seltsi lahti wõtma, mis uut teed tahab näidata. Mina aga ütlen: Üks on tee ja tõde ja elu, ja see on meie õnnistegija. Mu sõbrad, ei ole siin elu, ei ole siin tõdet, ei ole siin teed, mis elu sisse wiib! Kel kõrvad on kuulda, see kuulgu! — Amen!"

Kuulajad oliwad nagu mõistatuse ees. See pidi siis uue seltsi õnnistamine olema!

"Wõi nii, wõi naa!" arwasiwad teised.

"Laulgem!" hüidis Rümpler.

King laul kõlas:

"Muud teed, kui tahad, oti ja,

"Kus elu loodad leida;

"Mu süda tahab rõemuga

"Kristuse poole hoida.

"Ta suu ja sõna tõfine,

"Ta käsi jõuab tõesti,

"Kõif wihamehed wõita!"

Lõppis laul ja Rümpler tuli kõnetoolist alla. Marskuse seltsi asutajatele oli see, nagu pange täis külma wett kaela. Kõikidel oli selge, et Rümpler selle asutuse wastu tööd saab tegema, et ta seltsile õnnistuse sõnugi ei lugenud

Vanematele inimestele oli aga see selgetis näpunäiteks:
„Hoidke siit eemale! See tee ei vii taevasse!“

Inimesed seisiwad ikka weel wait, harilik kõhataminegi puudus.

Pisutese wahetaja järele astus uus esimees Jürisõn kõnetooli.

Ta oli karilik. Nagu kogemata oli ta siia saanud. Siiski kõlasiwad ta sõnad kindlalt. Ta seletas mõne sõnaga karstuse põhjusmõtetest, arwas, et need ehk Mudilas kasjuma ei saa, sest selleks puudub haridus ja arusaamine, ta pani inimestele südame peale, et jelts siin uut tööd hakkab tegema, mida enne siin mitte pole olnud. Minult kauem jeltsi elamine võida jeltsi sihti ja mõju selgitada. Aga kuulajatest läksiwad need sõnad suuremalt jaolt kõik mööda ja kadusiwad sellesse merde, mille laineid Rümpler oli loksutanud.

Jürisõn tahtis juba kõnetoolist maha tulla, kui mõisa walitseja ülesse tõusis ja suure ümbrikuga kirja esimehe kätte andis.

Kokkutulnute filmad oliwad uudishimuliselt selle poole pööratud. Nad kuulsiwad, kui walitseja ütles: „See kiri tuleb herra käest ja kästi awamise pidul jeltsi esimehe kätte anda, siis kui jelts on awatud!“

Jürisõn oli kirja lahti wõtnud ja luges:
„Armas Mudila rahwas! Teie uue jeltsi asjast wõtan mina wäga osa. Ma soowin, et ka minu mõisa teenijad sellest osa wõtaksiwad. Ma panen Jüripäewast kiriku aluse kortsu kinni ja annan selle ruumid nii kaua jeltfile tarwitada, kui selle tegewus minule meele järele on!“

Baron Stockmann.

Rümpler tõmbas nina karsju; mõisa walitseja oli kohkunud; Madara nägu hiilgas; inimesed pistiwad ninad kokku ja sosisstasiwad.

„Herra elagu!“ hüidis keegi rahwa seast.

„Elagu!“ korradi edasi, kuni see üheks suureks „elagu“ kiskendamijets muutus.

Küüfugune suur lubamine herra poolt ergutas kõiki sealolijaid.

„Baheajal asusiwad nad walitseja juurde ja pärisiwad, kas kõrts tõesti finni jääda?”

„Küll see oleks aga hea asi, kui ta päriselt finni jääks,“ oli igalt poolt kuulda.

Walitseja ei teadnud aga selle peale praegu midagi kindlamat wastata.

Kaua oleksiwad inimesed selle üle weel arutanud, aga hakati laulma.

Laulu mõju oli inimeste peale nähtaw. Aga kui Uadie koor ühtegi waimulikku laulu ette ei kannud, siis kuuldi mõnelt poolt nurinat, et kõik koeralaulud olnud. Uudishimuga wotasiwad aga inimesed näitemängu, mis ka wiimaks tuli. Madaras mängis „Punga Marti ja Uba Kaarlit“ ja nimelt Maasikaga Gewa ja Peetri osasid.

Kui Gewa wälja tuli ja nooremad tõe noomima hakkas, läks Rümpler minema.

Gewa püidis oma osa hästi läbi wia, aga igakord, kui ta midagi südamlist, liigutawat ütles, käis naeru hoog üle rahwa. Seda suuremaks läks aga naer, kui Peeter Gewale armastuse tundmuse hakkas awaldama. Naeru tipp oli aga joodiku Mardi, tema poegade sõnad ja liigutused.

„Anna saadanale!“ kuuldi tagast inimeste seast, kui Hendrik korra Peetri kallale kippus. Rahwa head tuju ei jõudnud ka Hendriku jurm enam eemale ajada. Sa kui weel puusärk sisse toodi, siis käis naeru lagi üle toa.

Räitas, nagu oleksiwad inimesed tsirkust waatanud, nagu ei saaks nad mängu tuumast mitte sugugi aru.

Gesriie langes.

Madarast Maasikat waatasiwad teine teise otsa, nagu küsitsiwad nad: „Mis see pidi tähendama?“ Rahwa hulgast oli see mäng kaugele mööda läinud. Madaras käis äritatult edasi ja tagasi.

„Meie oleksime pidanud mõne naljamängu wõtma!“ pahandas ta.

„Emand Maasik waatas kurwalt Madara otsa. Tema silmadest paistis, nagu tahaks ta ütelda: „Ei siin ei aita kurb- ega naljamäng! Siia läheb midagi muud tarwis, kui näitemäng!“

Warsti peale mängu algas tants, millest suurem jagu Mudila paremaid ja võeraid osa võttis. Ballafirjutaja oli oma klaveri lubanud. Baewalt olivad esimesed affordid klaverist kuuldavale tulnud, kui saal end keerutavate paaridega täitis. Rõemus tuju ja hea meel ajus kõigis... Hilisel vööl lahkusivad alles tantsijad.

17.

Kui noored mehed teisel hommikul oma pisikeses ruumis waremalt, kui uni magatud oli, ülesse pidivad tõusma, sest kool nõudis ikka oma tööd, kui nad uniselt, väsinult riideid selga ajasivad, ja kui nende waated kofku puutusivad, siis lugesivad nad sealt palju.

„Oh-oh, oh-hooo!“ ägas Jürisson, nagu hobune, kellele töömees rangisi kaela ajab, sirutas mõlemad käed kofkupan-dult kulla taha ning rinda ettepoole wälja sirutades aigutas ta — iäun!

See aigutus oli Madarale tuttav: see oli nagu kõige jelle eilse pidu kofkuwöte, mida Salomon omal ajal tühja töö ja waimu-närimisega tähendas. Tal oli osalt sellest hea meel, sest ikka ei wõinud ta weel üsna täiesti seda andeks anda, et Jürisson ennast tema ette oli toppinud.

Ta aigutas wastu, naeratas pisut ja ütles: „Aga üsna kenasid lapsi oli seal koos!“

Jürisson sai äritatud. Ta teadis juba, keda Madaras „laste“ nimega kutsus. Ta waatas küsides oma seltsimehe otsa.

„Reimeri õekesed on üsna kenad tibud!“ wastas Madaras Jürissoni küsiwale waatele.

„Lammas!“ pörutas Jürisson järsku suust wälja.

„Kes on lammas?“ küsis Madaras.

„Karskuse jeltsi president on päris lammas!“ pahandas küsitaw.

„Urge unetage ära, et teie ise see olete!“ õiendas Madaras.

„Seda ma tean ja seda ma ka ütlen, et ta rumal inimene on!“ ütles Jürisson.

„Kuidas nii?!“ imestas Madaras.

„Kurati!“ vihastas ta, „kes käskis mind ennast selle jekka segada!“ Ta kratsis kuktalt. „Kuidas inimene ennast ka ninapidi laskeb wedada! Mul oli siis, kui ma teie juttu kuulsin, mida teie Rümpleri sõnade järele rääkisite, nagu käiks minu peast walguse kiir läbi. See! mõtlesin ma, seal hakka peale, sinna mine välja! Aga nüüd ütlen ma selgesti: ma olin lammas!“

„Kuidas nii?“ tegi Madaras juured filmad.

„Ma panen imeks,“ rääkis Jürisson edasi, „seal, kus teie nüüd kõike seda, mis teie eila kuulsite ja nägite, kokku peaksite wõtma, arendama, et neist selgid aimeid saada, et nende järele oma tegewust seadida, seal ütlete teie: „Üksna kenad lapsed!“ Langeksite teie kõige oma lastega sinna, kus Koorra selts!“

Jürisson hakkas filmi pesema.

Madaras oli käed wee sisse pistnud.

„Ma ei jaa aru,“ ütles ta, „mis seal pahandada!“

Jürisson oli filmad ja habeme wahuseks teinud, ta karwane rind paistis hirmutawalt välja ja wahuste filmadega ütles ta:

„Noh, üttele mulle, tuhat ja tuline, kas teie eila ei märkanud midagi sellesarnast, mis teid, mind, igauhte wähegi mõtlejat inimest jüniseks ei aja vihastama?“

Ta hakkas wahtu maha pesema ja kuulas teise kõrwaga.

„Et Rümpler jeltsi siunas, et inimesed näitemängust aru ei saanud,“ wastas Madaras, „see oli kõik! Igal pool on oma wastased!“

Jürisson hakkas filmi kuiwatama.

„Siunas?! Ta wandus! Mitte õigeid mõtteid ei awaldanud?! — Aru ei saanud?! — Aga waat, tantjüst, sellest saiwad kõik aru, see kestis ühijel jõul ja nõul kuni poole hommikuni!“

Madaras waatas Jürissoni otsa. Hirmsa näoga näitas Jürisson olewat: filmawalged paistsiwad karwaje näo seeist kohutawalt välja ja käed oliwad paljaks kääritud, nagu hakkaks ta mõnda werist tööd ette wõtma. Madaras tundis, kuidas ta ametiwend mitte üksnes mõttega tööd ei armasta-

nud teha, waid ka kättega midagi forda jõudis saata. Ta filmas oma libedat käewart: kui nõrk näitas see olemat! Ja et pahast inimest mitte enam wihastada, ütles ta taja:

„Aga tants on ometi ju uniwersaal asi, millest kõik ühel wiisil aru saawad!“

See wihastas weel enam wastast.

„Lori!“ hüidis Jürisson. „Selge Paabu-Kaarli lori! Kõik saawad ühel wiisil aru?! Sula lori! Kas teie käisite kuulamas, mis inimesed afna taga sellest uniwersaal asjast arwasiwad?“

„No, noh?!“

„Inimesed afende taga rääkiswad nõnda: „See olla nüüd nende karskuse selts?! — Need tantsiwad endid porgusse! — Mäh, kuidas ta nüüd seal teise naist üle kõhu weeretab! — Waat, jeda nad rääkiswad! Ja teil on see uniwersaal asi!“ naeris Jürisson.

„Ah-äh-hää!“ lastis Madaras täie kõriga naeru.

„See teeb teile tühja kõhu peale nalja, homniku wara?“ küsis Jürisson.

Madaras naeris edasi, ehk jee küll enam sunnitud, kui loomulik naer oli.

„Kas ma siis nutma pean, kui mõni mudilane lollust juust wälja ajab. Negamööda asjad käiwad. Ei puu lange ühe laastuga!“ wastas Madaras.

„Kõik on ilusad sõnad ja väga ammust saadik tuttawad,“ seletas Jürisson. „Eh, wennas, teie tunnete rahwa hinge elu weel väga wähe! Ei ole inimene pühapäewa pärast, waid pühapäew inimese pärast loodud — ja inimene on hingamise päewa isand. Niisama ei ole inimesed seltsi jaoks, waid selts inimeste tarwis, aga niijuguseid ei ole meil mitte, kellele jeda tõsifelt tarwis läheb, ehk kes tõsifelt jelle järele igatseb. Enne aga ei pane keegi leiba ahju, kui jee weel kerkinud ei ole!“

„Aga meie ise?“ küsis Madaras.

„Waata, siin on meie selts!“ wastas Jürisson kätterätiku otja põue piistes ja rindu kwiwatades, siis neid sealt wälja wõttes ja toas ringi näidates rääkis ta edasi: „Siin-

samas on meie selts ja kõneõhtud ja tantsupidud, aga mitte mujal!”

„Teist saab ka tont aru,“ vastas Madaras põlates. „Bahel räägite nagu Rümpler, teineford nagu kõster ja kolmas ford nagu mõni paljasjalgne. No jah,“ ütles ta siis äritatult, „no jah, mis sellest siis on, et rahwas veel seda ei taha? Ärgu tahku! Kes neid siis nii tahabgi! Eks nad vobatu siis nii kaua, kuni nad nii kaugele on saanud...“

„Waat — waat . . . seal ta on!“ hakkas Jürisfon teise sõnast finni. Seal ta on! Ja seda ma just tahan wälja ja lagedale tuua, et teie kõik . . . Teie, kõster, Rümpler, kõik ühe firma all kauplete. Suus on teil r a h w a s, aga südames i s e. Kõik teie tööd ja teod keerlewad selle enese i s e ümber. Aga minul on koguni teine siht: inimesed on keskpunkt, ja mina olen üks neist . . .“

„Kohwi jooma!“ hüiti ukse taga. Noored mehed hakkasiwad ruttu endid riidesse panema, et alla sõõma minna.

Päewane koolitöö ajas noortemeeste mõtted jälle roopasse. Kõster oli asjatalituse pärast kirikumõisa läinud ja sellepärast ei saanud nad sellega sõnagi eilsetest uudistest kõneleda.

Alles lõunasöögil saiwad nad wana Arnikaga kokku, aga see kokkupuutumine ei olnud mitte kõige armsam. „Koh poisid!“ hakkas wana Arnikas peale ja nokkis lõua alust habet.

Noored mehed ajasiwad kõrwad kikki.

„Tulge aga nüüd ääsi ette,“ hakkas kõster peale. „Ma ütlesin teile kohe juba, Madaras, et haisewat ei maksa liigutada! Kirikherra on iseenesest üsna ära! Mõisaherra lubadus on tema päris pööraseks teinud!“

„Teie nooredmehed,“ räägib Rümpler, „ei kõlba mitte kuhugile. Ma kahjatsen, et minu käes enam koolides jäme ots ei ole. Ma näitaksin, kuidas need nooredmehed enam terwelt Baltimaalt, terwest Wene riigist koolmeisteri kohtasid ei jaaks! Kus mul aga mehed on?! Selle asemel, et rahulikult koolitööd teha, segawad nad endid rahwa asjade sekka, mis jugugi nende asi ei ole; laotawad seal jumalawallatuid mõtteid rahwa sekka laiali! Mis saab sel wiisil

meie jumalafartlikust rahvast? Kohtud enam wargaid ei nuhtle, koolid uju asju enam ei õpeta, koolmeistrid näitawad awalikult rahwale, kuidas niisuguste naistega, kellel häbi kadunud on, kes oma ilust ihu igal pool näha pakuwad, et noorimehi langemisele awateleda, — awalikult rahwa ees armastuse lugusid mängitakse! Kus on nende häbi jäänud?! Ubielu pühad alused, need alused, mille peal riigi ja rahwa õnn seisab, kistakse ümber!“ Kõster pidas natukene wahet. Madaras kuulas kohkunult, Jürisson oli üsna kahwatanud. Et keegi midagi ei wastanud, siis rääkis kõster edasi, kus juures ta ise kohkunud näo tegi: „Küll wõis aga wanamees wihaseks saada! Ta pörutas jalgu wastu maad ja ütles: „Ja seal tuleb wana hukka lainud baron ja tunneb, wäljamaa mädanewate mõtete fogas, seltsi edenemisest rõemu!“ Ta oli nii wihane mis hirmus ja ütles: „Ma tahan katsuda, ma tahan näidata! Ma katusin küll ka teie eest seista, aga kus tema? Ta sai weel enam wihaseks. „Ma tahan ka teile jalad alla teha!“ kiskendas ta!“

„Meile jalad alla teha?!“ hüidis kõstri emand kohkudes, kus juures ta filmi pühtis.

„Mis hirmus!“ ohkas Kaasike.

Madaras waatas kartlikult neiu Guiise otsa. Jürisson oli ülitõsine ja kahwatu.

„Mammikene!“ südandas kõster oma kaasikest kaastundlikult, leent lusikaga taldriku peal liigutades, jahutades, „mammikene, ei ole see asi weel nii hull! Aga ma ei wõi ütlemata jätta: nooredmehed peawad natukene ettewaaslikumad olema. Nooredmehed arwawad, et nad kõige targemad on, aga neist on weel targemaid ja weel on koguduses üks, kes hingede eest walwab, nõnda kui see, kes wastust peab andma ja et tema seda wõiks rõemuga teha, aga mitte ohates, sest meil ei ole sellest mitte kasu!“

„Ja nüüd nooredmehed,“ rääkis kõster edasi, „katsuge oma wiga parandada. Ma annan teile head nõu: igakord, kui teie oma koosolekuid algate, hakake Sumala sõnaga ja lauluga peale! Jätke näitemängud ja tants kus seda ja teist! Ma pean ka omalt poolt ütleva, et see ka kuhugile ei kõlba, nagu seda Madaras tegi: wõtab wana naise, kellel

Jumalast ilus nägu ja libe ihu on antud, ja mängib sellega armastuse lugusid! See ei kõlba ometi ju mitte kuhugile! Üht nõu annan ma teile veel: teie peate laweerima!" Ta näitas supi lusikaga kartohwli lõikude wahel, kuidas laweerima peab, ja seletas: „See on, tehke kiriherrale au ja wälike tema oma seltsi auliikmeks, ning kaisuge oma seltsile ilus jumalakartlik laad anda. Päästuge inimestele tõsist eluleiba, mis neid söötab ja igawesele elule saadab!“

Kõstrit nähti enese sõnade üle üsna liigutatud olewat, sest tema alumine moff wärises pisut, mis igakord siis ette tuli, kui ta liigutatud oli. Iseäranis sündis see matmise juures, kui ta ütles: „Ja nüüd on see kallid hing Jumala juures ja meie . . . meie! . . .“ siis hakkas ta alumine huul ikka nerwiliselt wõdijema.

Madaras waatas neiu Luisse filmi ja otsis sealt enesele troosti, kuna ta sala kartust enese südamel tundis. Zürisjoni sai aga wäga wihaseks. Ta pani lusika plats! laua peale, waatas wäljakutsuwalt kõstri otja ja oma sisemist wiha maha surudes hakkas ta pool sõinal peale: „Kuulge, kõstri isand! Ma olen oma mõtteid ikka suuremalt jaolt tagasi hoidnud, aga nüüd on laweerimijest, puikleimisest aeg täis; küllalt juba iseenese ja teiste petmisest! Miikaua, kui mina karstuse seltsi eesotsas seisan, ei tee mina seda mitte! Jumala sõna ei ole mitte banderol, mis tikutopsti, wiina pudeli, thee paki ja tubaka puntra ümber ühetasa passib. Urge pette iseendid ega teija! Teie olete seda ju oma kihelkonnas siamaale igale poole ümber mässinud. Ütelge mulle, kus teie ei loe ega laula? Teie loete ja laulate kirikus ja kodus, warrudel, pulmadel, matustel — ja mis on kõige selle tagajärg!? Rahwas on toores, nagu seda Madaras üsna õigesti ütleb. Ilma häbita magawad meie kihelkonna poisid ja tüdrukud warrude ja pulmadel peal iga wõera ees põhus maas! Ja teie ise, kõige oma Rümpleriga, waatate seda pealt ja naerate: „See on warru, pulma — nali!“ Oma madalate kasude püüdmine on meie kihelkonnas kõige suuremal astmel. Teise häda on aiateiwad! Wäärilapsi on meie kihelkonnas enam kui Afrikamaa hotentottidel. Urge kaebage, et see prii elu woli on. Teie ütlete sellega, et teie õpetusel üksnes siis

wäärtust on, kui sellele malta jekka antakse, nagu mõisamehe kartohwli kasteks soolwesi on. See on teie oma kaswatuse wili, teie lugemise ja laulmise kaasmäng, kui rahwal haridust ei ole! Ja teie oma elu? Teie elu?! On teie eneste elu siis parem, kõige selle lugemise ja laulmisega, kui neil, keda teie loetate ja laulatate? Teie olete ju needsamad! Teie olete wariseerid, kes enese toas pärast palwet teine teisele näkku sülitawad."

Jürisson rääkis nii ägedalt ja julgelt, et kõster üsna hirmunud oli. Ta waatas üle laua Jürissoni, nagu mõne nõdrameelse otja ja teda ei nähtud arusaawat, miks see muidu nii wagane mees nii äritatud oli.

Jürisson aga rääkis edasi: „Ja miks teotate teie oma Rümpleriga Maasika emandat? Ise peate teie teda oma juures külas, jõote ühes lauas, jootte ühest toobist ja nüüd teotate teda! Miks? Et teie kardate: Ehk meelitab Maasika emand teie Madara ära. Häbenege ometi! Kui wähe on teil naisterahwast, kes ainus aus inimene ehk terwes Mudi-las on, lugupidamist!"

„Papi, papi!" hakkas kõstri emand kriiksuma, „papi, seda lased ja enesele ütelda!? Wuuh, häbi, Jürisson!"

„Ta on äritatud!" sosistas kõster, ilma, et ta ikka aru olets jaanud, mis see kõik tähendas.

„Jah, ma olen äritatud," wastas Jürisson, „aga ma tean, mida ma räägin. Aga teid, kõige oma Rümpleriga ei laje ma karskuse seltsi oma tolmufottidega. See on inimese wäärtuse teotamine!"

„Jürisson!" kääksus kõstri emad, „häbenege ometi niisuguseid sõnu ühe auwäärt wanale, halli habemega mehele kõneleda!"

„Soff on ta hall!" pörntas Jürisson ülipahastelt. Kõster ja emand kargasiwad forraga laua äärest püsti.

„Wuuh!" karjus emand, „mõtelge, et teie aujas pere-
fonnaš olete!"

„Ka sellest aust on mul kõht täis, emand Arnikas!" wastas Jürisson ja tõusis ta laua tagant püsti. „Ma olen teie leiwaline ja muud midagi. Ma tänan teie lahkuse eest

ja nõuan, et teie mulle sõõki mujale saadate, sest see ei ole mitte minu kauba sees, et ma teie filma all ennast täitma pean!"

Jürisjõn kumardas ja hakkas minema.

"Jääge, Jürisjõn, jääge!" jundis kõster.

Jürisjõn lütkas aga tooli vastu lauda ja läks.

"Ma läskin teid, Jürisjõn!" põrutas kõster vastu lauda koputades.

"Teie käsk on mulle null!"

"Mis hirmus!"

Emand oli õhates laua äärde istunud. Kõster käis sõõgi laua ääres edasi ja tagasi.

Emand oli aga, kes kõige enne oma rahu tagasi sai.

"Papi," kaebas ta waga healega, "papi, ära lasje oma wihas Jumalat ära unustada!"

Kõster õhkas ja tuli laua äärde.

"Ei mammi!" ütles ta. "Ma ei ole weel sõõnud. Ma sain waga wihasjeks!"

Ta wõttis taskust ninarätiku ja pühkis jellega filmi.

"Oh noored, oh noored! Ei ole teil wanade mõistust ega arusaamist!" kaebas ta taha, wõttis paar suutäit, ütles siis käsa kokku pannes "aitäh!", rõusis püsti ja luges, nagu ei oleks midagi jündinud: "Tänage Issjandat, sest tema on hea ja tema heldus kestab igawesti; kes kõige lihale rooga annab, loojustele nende sõõtmist annab, noorile kaarnaile, kes teda appi hüiawad. Temal ep ole rõemu hobusewäest ega meeiehead jalameeste sääreluiist. Issjandal on hea meel nendest, kes teda kardawad ja tema armu peale loodawad! Amen!"

Madaras läks ka oma kambriisse, kus aga Jürisjõni mitte ees ei olnud.

18.

Madaras tahtis just nüüd Jürisjõniga kõik põhjalikult läbi rääkida. Ta oli nii liimist lahti, nii äritatud. Seda ei olnud ta mitte ette arwata wõinud, et niisugune pahandus wõis jündida.

Talle tuli kibe naeratus näole: „Lõbuseltsi, ühendust tahtsin ma saada, aga esimene lõhkumise hoop on antud!“ See tegi temale efiotja kahju. Ta süda üsna kipitas sees. Kui aga esimene ärituse hoop mööda oli läinud, kui ta oma seltsimehe sõnu kõik järele oli mõtelnud, siis hakkas ta süda nagu järele andma ja warsti tuli kahjurõem endise kahjatusje ajemele. „Seal on see ilmatarf ja asjade põhjalik uurija,“ rääkis ta enesele, „minu ettevõtted, need ei kõlba; mina olen kõstri ja Rümpleri kannupois; ma ei saa asjast aru!? Kas' süia nüüd seda pudru!“ Juba nägi Madaras, kuidas Jürisson asja nii kaugele ajab, et kõik ära tunnewad, et niisugune seltsi juhataja kuhugile ei kõlba! Ta ei tahtnud ikka kuidagi sellega rahule jääda, et teda seltsi juhatuselt kõrvale oli heidetud.

Siis andis see Jürissoni kaitsekõne Maasika eest temale peamurdmist.

„Kas Jürisson salajas mitte Maasika austaja ei ole?“ arwas ta.

Siis hakkas ta aga ise selle hullu mõtte üle häbi tundma: Maasika emand ei ole neiu, ei ole leff — ja mõtleb niisugust hullu mõtet.

Madaras arutas ja arutas, aga õiget rahu ta ei saanud. Kõstri majasfe oli lõhe tekinud. Kuidas seda kõrvale saata?

„Seda ei oleks ma ialgi uskunud, et Jürissonil niisugune pöörane iseloomus on!“ mõtles ta. „Ja kuidas astus ta Maasika emanda eest välja!“

„Tälle see pagana Maasika emand!“ ütles Madaras pead raputades.

Niisugustest rahutumatest hullkuvatest mõtetest peastis teda seltsimees, kui see koju tuli ja rahulikult lauaäärde asus, et töösse hakata.

Madaras waatas teda tükk aega kõrvalt. Ta arwas Jürissoni liikmetes ometi pisut äritust leidumat.

„Jürisson!“ küsis ta mõne aja pärast.

„Ja?!“ vastas see, ilma et ta filmi ülesse oleks tõstnud.

„Mul on teiega midagi tõsist rääkida!“

„Räägi! Meie oleme ju küllalt tõsistest asjadest rääkinud!“

„Teie ei teinud täna just mitte üsna õieti!“

„Do!“

„Teie kahjatsete seda pärast poole!“

„Õiib olla! Minult Jumal ja rumal ei muuda oma arvamisi!“

„Urge olge kangekaelne!“

„Ei ole!“

„Meie selts saab kahju!“

„Kasju saab ta, aga mitte kahju!“ vastas Jürisson kindlalt. „Nüüd alles hakkame peale! Küll ma neile wariseeridele näitan, kus nende lugemine ja laulmine on! Ei, wend Madaras, kui kord, siis kord! Oleme kord hakkanud, siis laseme edasi: elu on wõitlus! Ja see, mis sündinud on, see pidi kord sündima!“

Ta jäi natukene tagasihoidlikuks, siis ütles ta aga kindlasti: „Õiik minu esialgne wastupuuiklemine oli siis sellega seotud. Ma nägin wäga hästi, mis sellest välja tuleb, et sellega meie praegune seltskond just südamest pooleks kistakse! Et aga teie seda asja nii suure hooga peale hakkasite ja minu arust oma tööd just nende kätte solkida oleks annud, see sundis mind ka kätt külge pistma. See, mis praegu on sündinud, see pidi nii olema, enne ehk pärast, aga see pidi tulema, kui mitte Arnika ja Rümpleriga, siis nende järeltulijatega.“

„Tagasiastumist teie poolt ei ole?“ küsis Madaras.

„Mitte ühte sammu!“

„Aga teie jääte ükfinda!“

Jürissoni nagu läks naerule.

„Koh, wennas, nüüd olete just seal maal, kust mina peale hakkasin. Ma olen ju alati laulnud, et meie seltskond weel nii kaugele ei ole sirgunud, et nad meid wõiks awitada. Neil puudub tarwidus! Ja see just meie häda on. Meie istutame ometi wäljale kunstilise taimet, mis waba õhku ihkab, aga seda meil temale anda ei ole. Aga seda wana läppunud leitset sisse hingata — ei, prrr! see ajab wärinad peale. Kuui, siis! Oleme kord maha istunud ja ühe asja üle

järele mõtelnud, siis ajame asja edasi, niipalju kui see võimalik on, aga vieti ja anjasti. Nüüd pean mina teid wainustama hakkama!"

Madaras tundis häbi ja lõi filmad maha.

"Waata, ametiwennas," hakkas Jürisjoni peale. "Ta heales oli kalkust, aga ta kahjatsust tunda. Teie ei tunne weel keegi selle sõna tuuma: Alguses oli sõna — ja sõna oli Sumala juures ja Sumal ja sõna oli üks. Mis on selle sõna mõte: Muud mitte midagi, kui see, et Sumala ja tema sõnade wahel wahet ei ole. Minult siis võib inimene täit tööd luua, kui tema enesega niisama üks on. Aga teil puudub see! Teil on teine sõna, teine mees. Teie ajate kõik teisi asju. Sellest saan ma väga hästi aru. Aga nüüd peame kõik selle kõrwale wiskama ja tööd asja enese pärast tegema; meie peame sõnas ka enestega ühels saama. Ja selle pärast ei tule waenlasi karta! Kõster on üks wainulik lupard! Ta laheb enesega pühkida. Mul oli temast ammu isu ära, — nüüd tuli see aga wälja!"

"Ja sööma teie enam nende juurde ei tule?"

"Ei!"

"Ja see on wiimane sõna?"

"Võite julged olla, et see nii on!"

Madaras käis piinlikult mõõda pisukest tuba edasi ja tagasi. Jürisjoni istus laua ääres ja joonistas imesuuri ahwi nägusid paberi peale.

"Aga mis teie sellest arwate, kui meie neile järele annakime ja nõnda sisse seadikime, nagu kõster sööwis?" küsis Madaras pitalt.

"See on, kuidas?" küsis Jürisjoni.

"Ärge endid nii ruttu äritage!" waigistas Madaras.

"Kuidas, kuidas?" päris Jürisjoni.

"See on, kui meie lauluga . . ."

Rohkem ei saanud Madaras kõneleda.

"See on lihtsalt selle koogi söömise homsels jätmine, mis täna nahka peab saama pandud," hakkas Jürisjoni peale.

"Kui kaua meie siis wiimaks laulame? Ju ometi ükskord inimestel filmad lahti lähewad ja näewad, kes nende sõbrad ja waenlased on. Mõtlege ometi, et meie suure lohumõistja

ees seisame, kelle nimi aja lugu on. Kas teil ometi häbi ei ole niisuguseid sõnu minule ütelda?! Ega ma Arnikas ei ole? Kas teie nii vähe elu tunnete? Rehkajal tahtsiwad paawstid inimesi paljajalgsete munkade karjaks muuta ja meie aja pisukesed paawstikesed tahawad meid lindude karjaks muuta, kes oksa peal peats hüppama ja laulma: Kas on linnukesel muret. Saage ometi aru, et siin lahinguid juhatawa wõimu pärast lüüakse. Ja miks katsume seda sündmust pitendada, raskendada, mis ikka tulema peab!" Madarale tegiwad need sõnad aga igawust. Ta keerutas oma pisikesi lihwasid ja kuulas paljalt kõrwadega, ilma et ta neid sõnu oleks mõistnud.

"Noh, lähme alla!" ütles ta Jürissonile.

"Ei!"

"Aga mina lähen!"

"Minge!"

Madaras läks.

Köster tegi suured filmad, kui ta õhtulaul tõi Jürissoni ei leidnud.

Ta ei tahtnud küsida.

Alga naised ei jõudnud pidada.

"Kas Jürisson ka kodus on?" küsis Kaasite.

"See lord küll!" wastas küsitaw.

"Meie leib temale enam ei maitse wiist?" küsis emand.

"Ta jääb oma sõna juurde ja ei tule," wastas

Madaras kibedalt.

Köster läks ülesse.

"Ametiwend ja noor sõber," ütles ta Jürissonile, "ärge laske päewa looja minna oma wiha sees ja ärge andke maad kuradile!"

"Niisugust meest ma ei tunne!" wastas Jürisson tõsiselt.

"Kes arwab, et ta seisab, see waadaku, et ta ei lange!"

õpetas köster.

Jürissoni nägu läks walgeks.

"Kunlge mees," ütles ta wagusalt suurt wiha tagasi hoides, "kui teil üleüldse habe sellepärast on laswanud, et teie isane olete, siis pidage seda au sees! Meie mõtted lähewad lahku. Ärge ülgem wariseerid! Olgu meil ometi

nii palju mehe meelt, et meie söögilaua ääres teine teise söögi-istu ei rifu!"

"Meie oleme wennad Kristusel!" wastas köster.

"Kes on mu isa ja mu ema, mu wend ja õde, — need, kes minu isa tahtmist teewad, mis taewas on, ütles lord suur Spetaja. Meil on teisel teine arusaamine sellest, mis meie kalliks peame, sellepärast ei ole meie mitte wennad. Saab sellest mängust!" Jürissoni heal hakkas wärisema. "Kui see teile tüli ei tee," ütles ta, "siis palun ma ja saate mulle tüff leiba siia ülesse? Sest saab mulle küll!"

Köster waatas haledalt nooremehe otsa.

"Lepime ära!" ütles ta.

"Ma ei ole mitte wihane, ärge olge ka teie!" seletas Jürisson. Köster pakkus kätt. Jürisson wöttis selle wastu. Köster hoidis teda tüff aega oma pihus ja waatas nooremehe otsa.

"Ja nii siis jääb?" küsis ta.

"Jas' jääda, kuni ajad ja meeled muutuwad!" wastas Jürisson kindlalt.

Köster ohlas ja läks alla.

All kutsus ta tüdrukku enese juurde ja ütles: "Jürissoni herra palub enesele sööki ülesse wiia. Seda tee ka alati!" Tüdruk jäi köstri otsa waatama.

Köster sai pahaseks.

"Sa kuulsid ju, siis tee seda!"

Sellelega oli asi lõpetatud.

Madarale ja teistele tegi see esialguses palju huwitust. Pärast nägi aga Madaras, et see temale hoopis parem oli. Wanad kadusiwad warsti oma poole ja Madaras jäi Kaasikesega ükssinda juttu ajama, ja see oli neile mõlemale väga armas.

Madaras kuulas naeruse näoga neiu seletusi, iseäranis sellest, mis inimesed nüüd uue jeltsi kohta rääkida. "Mõned kiidawad, mõned laidawad," rääkis neiu ühel õhtul. "Ma jain Keimeri neiudega ka kokku, need on teie üle üsna waimustatud!" Ta waatas alt kulmu nooremehe otsa, nagu paneks ta oma sõnade mõju tähele. "Teie pidada väga hästi tantsima! Aga sellega ei ole nemad ka mitte rahul, et teie Maafika emandaga armastuse lugu mängisite. See

ei passinud teile sugugi! Oh, kui hirmus naljakas see olnud, kui Maasika emand teile „armas Peeter“ jne. ütelnud, see olnud nii weider! Wana naine!“

„Seft ei ole midagi!“ wastas Madaras. „Mängu sees tulewad wahel wäga mitmesugused inimesed ette.“

„Mis hirmus!“ naeris Luisse. „See on nii pensit!“

„Aga eks mänginud teie ligi?“ küsis Madaras.

„Neiu filmid wilkufiwad. Ta naeratas.

„Aga onu ja tädi!“

„Kas onu ja tädi Kilewere metsas ka oliwad?!“ küsis Madaras ja waatas piiludes neiu otja.

„Mis hirmus!“ wastas Luisse kudinal naerdes.

„Tea'p mis pagar wõis ütelda, kui teie tema naist seal armastafite?“ küsis Maasika.

Madaras hirwitas naerda.

Neiu waatas Madarale filma sisse. Madaras tegi sedasama. Ohtul, kui Madaras ülesse läks ja neiuaga Sumalaga jättis, siis waatas ta hoolega ümber, kas onu tädi kufagil näha ei ole, pigistas parema käega neiu oma, aga pahema käega näpistas ta neidu just külje kontide pealt.

„Mis hirmus!“ kaebas neiu.

„Aga armas ta!“ naeris Madaras.

Itka enam ja enam leidfiwad nad teine teise filmadest jeda, mis neile armas oli, ja itka enam ja enam saiwad nad teineteisele omasemaks.

19.

Kõstri majasse oli jälle, kõige wähemalt pealt näha, kallis rahu asunud: wanadel oli wanadega, noortel noortega — Jürissonil iseenesega tegu. Aga nii rahulik ei olnud mitte Mudila kihelkond, iseäranis wana Rümpler.

Teisel pühal pärast seltsi awamist pidas Rümpler kirikus niisuguse jutluse, mille sarnast ta wist mitte künnel aastal ei olnud pidanud. Ta rääkis mõistu uutest aegadest,

uuteft wooludeft, ufufalgamifeft ja wana kurja ümber hulku-
mifeft.

Rahwas kuulas ja kuulas ja jäi jeda uskuma, jefi see
oli nii tuttav, nii armas!

Uga mitte üksnes Rümpler ei olnud see, kes pahan-
das, waid jelle juurde afufiwad ka weel teifed: efiteks luge-
jad-wennad, fiis nende ufklikud hinged, fiis weel kõik need,
kes juba karstufje mõtte juures füdamepöörifufi tundufiwad.

Kõife jeda wõttis wana Annemann kokku ja kui Jü-
rifon poodi tuli, fiis ütles ta temale teretufe asemel:
„Waata, seal tuleb õige unenägija; faame näha, mis tema
unenäod on!“ Madarale ütles ta: „See üksainus on
tulnud kui wõeras elama, ja tahab õieti kohut mõifta!“
Poodifolijad naerufiwad jalaja ja faiwad wäga häfti aru,
mis need fõnad pidifwad tähendama.

Uga noored mehed ei lõõnud mitte kohkuma.

Leidus kooliõpetajate feaft mehi, kes kõige füdidufega
tõõle hakkufiwad. Kooliõpetaja Uadis harjutas laulufid.
Madaras wõttis jälle näitemängu käfule, Jürifon walmis-
tas lõnet. Ta tahtis niifugufi pauku anda, et kõikide fil-
mad lahti pidifwad minema.

Koguni ootamata kõige jelle loo feas oli see, et paar
nädalat peale efimefe koosoleku mõifta hopmann Kurg kõftri
juurde sõifis ja noortele meeftele teadufas, et felfs ka mõifta
mehed, nimelt: kubja, kirjutaja, jepa, aedniku ja jelle poiffid,
wõimeiftri ja aidamehe felffi liikmeteks ülesfe kirjutaks. Seda
palwet awaldades oli Kurg ife wäga pahane. Kui ta ära
läks, hakkas Madaras täiefi kõrifst naerma:

„Äh-äh-hää —“ kifendas ta. „Meie afi hakkab juba
edenema!“

Ka Jürifonil oli jelleft hea meel. Nad kiifufiwad mõ-
lemad baroni herra wahwat tegu, kes niifugufe käju oma
meeftele wift kätte oli annud.

Ta uue jõuga hakkufiwad nad jälle tõõle. Kõige wä-
hemalt tundufiwad nad endil feljataga pisut tuge olewat.

Järgmine koosolek peeti jällegi wallamajas. Uga seal
tulifwad ootamata pahandufed.

Kooliõpetaja Uaõis oli küll seal, aga teadustas kartlikult Jürisõnile, et ta laulda ei wõivat:

„Pühapäewane päew,“ ütles ta, „minu pass on enese täis wõtnud ja ma ei julge sellega ette astuda. Ka Kõrge-
saare Ann, kes mul foolot laulab, ei tule!“

„Miks?“ küsis Jürisõn.

„Sja ei luba karskuse majas laulda ja tütar peab
muidugi sõna kuulma!“ wastas Uaõis.

„Aga kuulutused on wäljas!“ hädaldas Jürisõn.
„Pagan wõtku teid!“

Uaõis oli kui sütte peal. Tal oli häbi ja meel paha —
aga midagi ei olnud teha.

„Laulge ometi natukene!“ palus Jürisõn.

„Ei saa, ei saa!“

Selle aja sees oli alguse aeg käes juba, aga inimesti
oli koguni wähe.

Pibi oodatama.

Madaras oli näitemänguga tegevuses. Ühte walla-
maja nurka oli ta wanadest uuesti ja laua serwadest hage-
riku moodi kongi ülesse lõõnud, mille ette woodi linadest
eesriie käis.

Kui armetu, kui wilets see kõik oli; wiletsam, kui
laada balagani meeste oma!“

Et Madaraga aru pidada, läks Jürisõn eesriide taha.
Ja mis nägi ta siin? Näitlejatel oliwad wiinapudelid ees
ja rüüpasiwad.

„Mis see on?“ päris Jürisõn Madara käest.

„Mad ei mängi muidu, ütlevad, et kardawad!“ jela-
tas Madaras.

„Kurat!“ wandus Jürisõn ja läks.

Madaras jooksis talle aga järele, pidas tema finni ja
hädaldas: „Midagi ei ole teha; mõtelge ometi, Tõllata
Mats ei mängi! Ma pean kellegi teise wõtma!“

„Mis temal wigas?“ küsis Jürisõn kahisewa healega.

„Mõtelge ometi,“ fofistas Madaras, „kõster Arnikas
feelnud tema ära: ta alles ju leeripois!“ Lubanud Rump-
lerile kaebata!“

Jürisson oli nii wihane, et ta Madara rindu pidi fargama, aga mis oleks see awitanud.

„Kes käsib teid niisuguseid tatikaid, leerimata lapsi, wõtta,“ pahandas ta.

„Oh, pole wiga,“ wabandas Madaras, „see on piisikene oja, ma wõtan selle oma peale, temal tuleb wiimajel otjal ülesse astuda!“

Tunni pooleteise wotamise järele hakati peale. Inimesi oli koguni wähe tulnud.

Siin pidi Jürisson wabandama, et ette tulnud tatis- tuse pärast wõimalik ei ole laulda. Nähtawasti pahandas see inimesi.

„Aga raha mõistate wõtta!“ urises keegi kuulajate seast.

Jürisson oli pahane. Pahaselt hakkas ta kõnelema. Ta kõneles neist ebaarwamistest, mis karstujate wastu laiali laotatakse, näitas inimeste ebauju arwamisi ja puudutas hil- jutiist Rümpleri jeletust, et karstus ja seltsi elu kurjast olla.

Kõne oli äge ja kuulmata asi Mudilas. Igaüks sai aru, kelle pihta see oli sihitud. See oli mõtlemata, et selle suuruse wastu ta wälja saab ja wõib astuda! Nii õnnelikult ei läinud aga näitemäng. Poissid oliwad purjus, keeled oli- wad pehmed ja mäng puuduline. Tihti kiskusiwad nad äri- tuses habemed eest ära ja ajasiwad sellega waatajad naerma.

Jürisson waatas kurwastusega pealt, aga kui ta nägi, et inimesed rõemaks saiwad, kadus ka tema tuft.

Rõemus olek ei kestnud aga kaua. Tantsu ajal tuli- wad uued liifmed, mõisamehed, wallamajasse ka jalgu keeru- tama. Neid lasti sisse. Aga seal nägimad kõik, et nad joobnud oliwad. Tants, mis enne kaunis ladusasti oli läi- nud, muutus korraga trallimiseks ja warsti oli järele ots mõisameeste käes.

Küll noomis neid Jürisson, küll ta palus neid, aga ei aitanud midagi. Nii läks wiimaks nii kangele, et nad pudelid taskutest wälja tõmbasiwad, keset wallamaja saali põrmandule maha istusiwad, wiina wõtsiwad ja lõppeks ar- metus Saksa keeles taakri mängu hakkasiwad lastma:

„Tiisere Taadere täär muse wandere

„Won tere einere siut tere andere!

„Tasjiss seen, tasjiss seen,
„Tajs tere Taadere nichsu seen!“

Inimesed plaksutasiwad ja karjusiwad, nagu türklased kuuwarjutamise ajal, kui nad karu kuu küljest ära tahawad hirmutada, aga see tõsendamine ei olnud hirmu, waid lõp-mata suure heameele pärast.

„Brawoo, brawoo!“ kõlas üle terve wallamaja saali. Karskuse seltsi esimees ei teadnud, mis teha. Mõisamehi wälja ajama hakata — see oleks natuke hädaohtlik olnud.

„Lõpetage pidu!“ tähendas Maasika emand.

Seda tegi ka Jürisõn. Ta kuulutas kõigile, et pidu lõppenud on.

Tantsijad pahandasiwad, mõisamehed mürasiwad, karsk-lased seisiswad waguji. Nad nägiwad selgesti, et nende asi wägisi nurja taheti ajada, et mõisamehed nagu ette ära-räägitud plaani järele jeda kõik toimetasiwad.

Sellegipärast ei läinud uued karsklased saalist minema. Nad oliwad kord üleüldisteks naljategijateks saanud ja hal-pisiwad edasi, kord teineteise rinnust kinni wõttes, kord wan-dudes, kord hõisates.

„Andke wallamajale kastoriõli sisse!“ õpetas Annemann. Alles siis, kui inimesed minema hakkasiwad, lahkusiwad ka mürategijad.

Jürisõn oli väga äritatud, et asi niisuguseks kippus minema. Ta kutsus järgmiseks pühapäewaks eesti seisuse kokku, et aru pidada, mis teha, aga liikmeid oli nii wähe ilmunud, et midagi teha ei olnud. Selsamal päewal sai ta ka poest tuttawa sõhiga ajalehe numbri, kus järgmiselt seisis:

Mudilast: Minewal pühapäewal pidas kohaline uus karskuse selts „Lehwitus“ oma piduõhtut. Öhtu oli ihe-jugune. Dubatud laul puudus, näitemäng läks waewast wiisi. Kallja tegiwad „taalri mängijad“, kes ilma prog-rammita oma asja etendasiwad. Kõige tahtlasem oli aga kohalise kihelkonnakoooli H. kooolmeistri hra Jürisõni kõne „sisse juurdunud eba-arramistest.“ See oleks kõik väga hea olewat, aga noor kõneleja puudutas ühte asja, mis meile mudilastele väga walus oli, see on meie usu-elu.

See wõib kõneleja enese meelest küll kõik wäga õige olla, aga jähärdufi uusi arwamisi rahwa jekka laotada on enam kui ülekohus. Mudilane on usk alles rahwa elu alus: seda on Jumal meile annud ja seda ei waheta meie mitte mõne lendawa kõne kõlksuga ära, nagu — materialismuſ. Materialismuſt aga rahwale õpetada jäägu teistele, aga ei kogunisti mitte fooliõpetajale. Palun mitte pahaks panna!

Mudilane.

Jürisson luges ja tundis selles kohe kõstri leeri mehe ära. Seda oli wist mõni wana metsanurgas elaw walla-fooliõpetaja teinud, kes nagu eesl löwi peale kiviaia tagant mõirata katjus, et sellega wanale Rümplerile head meelt teha. Kuid see tegi Jürissonile walu, et niisuguseid inimesi leitakse, kes niisuguses asjas, nagu tema kõne, õigust walega ära segawad.

„Heldene aeg,“ ohkas ta, „kui juba inimesed, kes kirjutada mõistawad, nii tõnſid mõtlejad on, mis siis weel teistega teha!“

Jürisson näitas lehte Madarale. See luges, luges ja wiiskas siis numbri nurka.

„Mis peab inimene tegema!“ kaebas ta. „Näitelawa ei ole, näiteſinasi ei ole, kõik ilustus ja kaunistus puuduwad, mängijad on lorud poisid, kes sundgi hästi lahti ei oſka teha — mis peab inimene tegema?“

„Ma olen nii wihane,“ rääkis seltſimees, „et mu meelest kõik see asi teiſiti tuleb ette wõtta! Laul, näitemäng — metſa! — tants — nurka! . . . Saagu, mis jaab!“

„See on lihtſalt ſeltſi ſuretamine!“ kaebas Madaras. „Millega huwitame rahwast?“

„Kõnedega!“ finnitas Jürisson.

„Sellel ei ole tõmbejõudu!“ arwas Madaras. „See ei too midagi ſisse! Meie ei saa raha, aga waat, seda lähed meile tarwis, et meie ometi ilusa näitelawa wõiksime muretſeda, kui meie Jüripaewast kõrtsi herra käest kätte saame!“

„Midagi ei ole herra käest tarwis!“ wastas Jürisson. „Hakkame omal jalal käima! Ja mõisa-hulgused, need wiſtame wälja!“

„Ei wõi, Jumala pärast, ei wõi,“ hüidis ametiwend, „siis on kõik mokas!“

„Aga ma teen seda ometi!“ finnitask Jürissoon. „Ets meie tulewal laupäewal näe!“

Järgmisel laupäewal oli kihelkonna koolimajas kooliõpetajate piisikeses korteris uue karskuse jeltfi üleüldine koosolek kümnekonna liikmeka.

Asju oli palju arutada. Baroni käest oli kiri tulnud, kus ta jeltfile üheks aastaks kinnipandud kõrtsi lubask. Enne pani aga esimees mõisapoieste küsimuse ette. Suurem jagu tahtis jelle, kui nalja peale waaadata, aga Jürissoon jeltfis wastu ja nõudis mõisapoieste wäljakeitmiist.

Madaras seletas jelle kahju, aga kui Jürissoon oma ameti maha lubask panna, siis arwati mõisapoiisid kõif jeltfiist wälja, peale kirjutaja ja kärneri.

Küid luges Jürissoon herra kirja ette.

Liikmed oliwad waimustatud ja soowisiwad, et herra auliikmeks walitaks.

Ka jellega ei olnud esimees nõus.

„Meie ei wõta mitte tema käest maja wastu,“ ütles ta, „waid täname teda jelle suure lahkuse eest ja ei wali teda ka mitte auliikmeks.“

„Miks?“ küsisiwad teised.

„Sellega seome endid just ilmaaegu!“ arwas esimees. „Oleme kord wabad, oleme kord ise oma jalal! Meil ei ole maja tarwis, meil ei ole auliikmeid tarwis! Käime mööda walda ja elame taja, taja — ja teeme tööd. Mis tarwis see suur hoog!“

Jürissoni seletusi ei pandud tähele. Seletati juurest theemaja ja jellest kasust, kui herra auliige on. Loodeti kõifjugu kingituste ja abide peale.

Wiimaks andis esimees järele. Kõrtsi kinkimise eest tänati herrat ja paluti teda auliikme nime wastu wõtta.

Et aga jeltfi warandust tõsta, soowitask Madaras, et jeltis juwel suure rahwapidu wõi rohiliisesse käigu ette wõtats, millest kõige wähemalt sada rubla kaju loodeti saawat.

Liikmed arwasiwad jelle wäga heaks ja tehti maha, niipea, kui ilus kewaade wäljas, suur käik roheliisesse teha.

Näitask jälle, nagu hakkats jeltfi elu libedamini minema. Küid asi ei lainud, ei lainud.

Mõisapoiste väljaviskamine tõi suured pahandused kaela.

Kui nädal pärast Jüripäeva jelts wanas kõrtsis pidu pidas ja Jürisson jälle kõnet hakkas pidama, käis korraga wäljast mürts wastu seinale ja teisel pilgul lendas kiwi wäljastpoolt läbi akna rahwa sekka. Selle järele tuli teine, siis kolmas, siis neljas, siis teinepoolt küljest, teisest, kolmandast neljandast aknast!

Seltsi jäi kahju. Wahid pandi wälja — ja pahandus peale kauba.

Weel enam. Isegi tants ei figinenud. Kui selle järele päriti, siis saadi teada, et üsna Mudila ligidal peres seljamal õhtul mõisa ja muu küla kangelaste poolt pitsipall ehk simman toime pandud, et seal õlut joodud ja tralli löödud. Wanad inimesed raputasiwad pead ja ohkasiwad.

„Hukka lääwä, hukka lääwä!“ kaebasiwad nad, käisiwad mööda palwemajasid ja nuttisid.

Ka Jürissoni süda nuttis.

Wärste kewade waatas wargil wiisil üle metsa pisut pakatama ladu juba. Jürisson ja Madaras istusiwad lahtise akna peal. Kümpleri eluhoone seisid natukene maad eemal, metsa taga. Jürisson ohkas.

„Sa nõrked juba?“ küsis Madaras.

„Ma ei oleks seda uskunud, aga nüüd ma näen, et see töö asjata on. See rahwas, kelle pea peal seitse aastajada hinge tuimuse aia teiwaid nüri kirwega on teritatud, et teda siis selle aiaga Europast lahutada, et selle aia teiwaid on tahutud, mille sees üksnes „Gedeni tuletikud“ ja „Paradiisi kõrwalopjud“ ning „Paastu pannkoogid“ kaswawad, ei sellest rahwast nii ruttu asja saa! — Kõrbe peab ta surema! — Selle ihusse ja weresse on muud healed istutatud!“

Jürisson jäi mõtlema. Madaras kuulas ja keerutas oma kihwasid. Meiu Kaasike käis aias, Madaras nägi teda läbi põesaste wilkawat.

Jürisson waatas ülesse.

„Lase surra!“ hüidis ta, nagu oma sõnadele kinnituseks. „Waata sealt paistab noor kewade!“ Ta näitas õue, kus kõik ärkas ja tärkas. „Ka see kewade tuleb meile kord, ja

häda sellele, kes tuult on külwanud, nad lõikavad tormi, häda sellele, kes rahwale leiva asemele ämma-tõsju on pakkunud!"

Päew weeres. Ta wiimased kiired waatasiwad wallatumalt unesse wajuwa looduse peale. Uknad punetasiwad.

„Waata, just kui põleb!“ ütles Madaras ja näitas üle metsa maja peale.

Jürisson ohkas.

20.

Kewade oli tõesti wäljas. Päikene oli lumele waikselt kõrwa sisse jostistanud, et see inetu ja laiis olla, kui ta nii kawa maas wedeleb. Lumi oli jeda kõige enne kuulnud ja firinal jeda jääle õige tungiwalt meelde tuletanud, ja lumi lagunes, wesi wulises, jää pööris end, nagu laiis mees ja säng nagises sellest pöörmisest — ja laiis mees läks ja laulis, laulis lahkumise laulu wesi tammeide ja koskede peal — ja läks! Kui siis jää sulas, firises wesi maa mulla sisse, puudutas seal rohu ja punde juuresid, kõdistas neid unest ülesse ja nad lõiwad unised pungaš filmad lahti ja naersiwad ning naersiwad, nii et mets mürises ja laan lahus. Šegi Pikker-poisil tuli nalja tuju peale ja kõminal wuristas ta oma wantrit pilwede piiril ja pörutas paju koort tüwe küllest lahti, et karjapoisš wõiks wilet teha ja oma talwest ära kurnatud loomakarjale kõrwa sisse wilistada, et kewade tõesti käes on.

Kewade oli wäljas. Karškuse selts „Lehwitus“ wõttis nõuks esimest kewadest rõemu tuttawas Kilewere metsas, kusagil ilusa kaajiku sees paremini tunda ja mööda saata.

Kaabri kihelkonnast oli pasunakoort tellitud. Lipud ees, pasunakoort mängides järel, nii sammusiwad nad läbi Mudila Kilewere poole.

Terwe Mudila oli jalul, lapsed jooksiwad tee kõrwal, wahtisiwad ja rõemustasiwad pasuna mängu üle. Ka wanemad inimesed tuliwad majadest wälja ja waatasiwad imes-

tades nooremate nalja. Isegi Annemann seisis naeruse näoga poe ukse peal ja läks naljatades poodi tagasi, kui rong mööda oli läinud: „Koh, küll tuleval kewadel tanu pitsid kalliks lähewad!“ oli ta mõistu ütelnud.

Kewade mõjul tundis ennast igaüks rõemja olemat. Iseäranis rõemus oli Madaras ja Kaasike, kes rõemjalt teine teise otja waatasiwad ja sellest waatest eneste südametele magusust leidsiwad.

Ka pagar Maasik oli oma emandaga. Nad mõlemad oliwad ka karstkuse seltsi liikmeteks hakkanud. Iseäranis imestust junnitas, et wana pagar seltsiliikmeks astus, sest tema oli ju suur wiina sõber. Aga ta oli nagu teiseks jäänud. Inimesed naersiwad ja teadsiwad rääkida, et ta jeda hirmu pärast teinud, sest Madaras oleks muudu emanda käest ära wõtnud.

Mis oli aga Madaral nüüd teistega asja?! Ta käis küll ka wahel pagari pool, aga ikka ja alati Kaasikese kaasjas, kes nagu paha aimates Madarat mitte üksinda Mudi-lasse ei lastnud. Inimesed harjusiwad jeda paari juba nii ühes nägema, et kui wahel teine neist üksinda ilmus, siis tor-kas see silma, just kui ühe filmaga inimene, kellel teine pool pale ilust puudub.

Rohelises lauleti, mängiti, tantfiti. Meind punusiwad peiudele wanikuid, millega need endid kaunistasiwad. Juba hakkas päikene weerema, kui pidu rituti. Trobikond mõisa poisja, kas jällegi wintis näisiwad olemat, ilmus pidu platjile.

Midagi salaliku paha heljus õhus. Karjlastel oli wiimane temp weel väga hästi meeles. Nad hoidsiwad tagasi. Mõisa meeste filmad wälkusiwad wihasti.

Seal astus keegi aedniku poisj teiste ette ja hakkas takti lööma. Mõisa poisid laulsiwad ühest suust pagari emanda, Madara ja Kaasikese kohta omatehtud roppu laulu.

Maasika emand waatas tõsiselt lauljate peale. Siis käisiwad ta filmad ringi, nagu otskisiwad nad midagi, aga kui nad jeda midagit kusagilt ei leidnud, jäi ta rahulikult edasi kuulama.

Mii rahulik ei olnud aga pagar mitte. Ta palele afus wiha, ta rusikad asuivad koku ja neid mõisa meeste nina all wihkudes kisedas ta:

„Mõisa sead! Lafekausid! Häbi teil ei ole!“

Seal astus mõisa sepa sell pagari ette, ajas kõhu ette ja täiest jooanud kõrirst küsis ta: „Mis sa tainamulija mõgad?! Ütle mulle, mis sa oma puniku eest, mis sa baroni käest ostsid, üiri tahad!“ Hele plaks käis! Sepa selli silmad läksiwad firjaks. Pagar oli kõigest jõust rusikat tarwitanud! See läts aga pagarile kalliks maksma. Mõisameeste kari langes pagari peale. Emand märkas, et ta mees terwe seltskonna eest peab wastama ja häda märgates kisedas ta appi.

Sündis segadus. Jooksti, karjuti, rüseledi! Karstklased tormasiwad pagarit peastma, kelle selga rusika hoobid langesiwad. Rusikad lendasiwad, nagu kapid, kui naised willu jagawad. Metsikud healed, mille seast „Kurad, anna jaatanale!“ üle lagendiku lendasiwad, kõlasiwad järsult muust müraft wälja. Rüşelemine, röökimine, kisedamine! Armetu pekimine. . . . Weri. . . . Ninad lõhti. . . .

„Andte jusalagudele!“ mõiras mõisa sepa sell.

„Mii-i-i! kuradid! Neil ju noad platsis!“ kisedas keegi!

Neiud nutsiwad, naised oliwad ehmatanud. . . . Metja pijsufesed linnud, kes pesadele uinuma oliwad juba jäänud, lendasiwad kohkunult pesade pealt lendu ja waatasiwad ehmatades kahejalgsete sõda, kus need oma loomuliste kirgede tõttu tegelikult oma jumaliku sündimist pühitsefiwad.

„Mi!“ kisedas keegi õige läbilõikawalt. Maasika emand tundis selle heale.

Weri woolas.

Peksjad löiwad korruga lahku. Nende wahale sündis ring ja selle sees oli selgesti pagarit näha, kes oma kaela kinni hoidis.

See ehmatas mõisa mehi. Nad taganesiwad. Mõirasiwad, hirnusiwad weel — ja lahingu plats selgines.

„Wõtte mõrtsukad kinni!“ hüidis pagar.

Mõijapoiijid paniwad aga plagama.

„Kas saite nüüd, jusslakopad!“ kirjendasivad nad ja kadusivad.

Maasika emand seisis mehe juures. See hoidis kaela peoga finni, kus juures veri sõrmede vahelt wälja riiete peale sirinal jooksis.

„Mis on?“ küsisivad uudishimulised.

„Keegi saatan torfas mulle noaga kaela sisse!“ wastas pagar.

Pagari kaela sees oli õige pisukene haaw, kust veri nirinal jooksis.

Pagari näol oli surma kahwatus. Ta filmad läffiswad kirjaks.

„Ta sureb!“ hädaldasivad naised.

Pagar pandi maha. Minarätikud kisti lõhki ja nendega seoti kael finni. Mehed paniwad käed kokku ja kandsiwad pagarit koju poole.

Kõik oliwad rõhutud, pahased.

„Kas seda weel tarwis oli!“ kurwastas Jürisson, kes Maasika emanda kõrwal käis ja teda katjus trööstida.

„Meuidugi teada,“ wastas Maasika emand, „tarwis teda ei olnud, aga on ta juba olnud, siis peame end rahulikult selle alla heitma!“

„Aga misjuguje hoobi annab see kõigile neile piietele, mis mina kalliks pidasin. Ma näen, et ma siin ometi midagi teha ei saa. Parem oleks olnud, kui see asi ka Madara moodi edasi oleks läinud, siis ei oleks seda wist mitte ette tulnud!“

Maasika emand mõtles pisut. Ta kurwad filmad seisiwad Jürissoni peal.

„Süüdi ei ole siin teil,“ ütles ta, „waid selle praeguse aja ära kärbitud moralil ja sellest wälja kaswanud kaswatusel, nii palju kui mina sellest aru saan. Selle morali nimel pitfitatakse waba inimene oma suure jõu ja ise seiswa mõttega nagu karbi sisse ja siis pannakse sellele triiphoone taimele komblusline olemus nimeks. Püüab aga meist keegi tõesti waba kombluse poole, selle seisukorra poole, kus meil komblus instinktiivs on saanud, nagu söömine joomine, siis üteldakse, see on metslane, see tahab metsik wa-

badust. Nii oleme meie kõssi wajutatud, et meie elust ega surmast maitu ei tunne! Selle seisukorra wili on see, aga mitte — muud midagi!”

Jürisjon ohkas. Talle paistis, et mõisa mehed tõesti muud ei ole, kui selle wäe avantgarde, eeswägi, kes selle kärbitud kombeluse eest wõitlewad, selle kallale just nemad, nimelt tema oli ajunud. Ta waatas enese ümber ja tahtis Madarast leida, aga see puudus. See paistis temale iseäralik olewat. Aga Madaras oli Kaasitefega juba ammu enne piduplatsilt lahkunud. Nad käisiwad käsikäes metsa all edasi. Nad tundsiwad rõemu teineteise ligidalolemisest. Neil oli hea, kui nende käed teineteise külge puutusiwad. Teineteise silmadesse waatamisest oli neil hea meel.

Nad oliwad jälle selle koha peale jõudnud, kus nad sügijel seenesid oliwad korjanud, kus nad nii pöörajelt teine teist oliwad taga ajanud.

Siis kollatas leht, närtsis rohi, waitis kägu ja päikene waatas ka nii totralt ja ilma eluta pilwede tagant wälja; aga nüüd lõõritas lüü, kukkus kägu ja wint wilistas nii imelikult: „Siit, siit metsast ei tohi mitte üht piiru tikku wõtta,” ja rohi kaswas ning lill õitjes ja päikene paistis nii palawalt, palawalt ja pilwed oliwad nii walge roosi õie farwalised ning liblikad, need ajasiwad mängu ühes kõige pisemate putukatega, niisama, nagu need, keda neiu Kaasitefeks, teist peiu Madaraks kutsuti, ja neiu Kaasitefel oli nii imelik waade, nii taltsutamata, mis aga Madarale wäga meeldis, nimelt jellepärast meeldis, et ta just niisugune, aga mitte teisigugune ei olnud. „Misgugune ilus lill!” hüidis neiu Kaasite ja pistis jooksu. Madaras jooksis ka. Ta jooksis, nagu see kirju liblikas, kes sealt lendu fargas ja keda kollane taga ajas.

Neiu jookis, neiu liigutusjed, wapsika farnane keskelt peenikene keha, kiljatus: „Misgugune lill!” — kõik need pillasiwad peiu hingesse tuld. Kui siis neiu Kaasite lille murdis, keda nuusutas, keda peiu nina alla pistis, nagu keda Gewa kord õunaga tegi, ja selle juures naeris, keda omale rinda seadis, sinna rinda seadis, mis enesest nii ma-

gujat sooja wälja saatis, siis kuivas jällegi Madara keel juu lakke ja filmad wõtsiwad endale hülgawa läike.

„Dodate, ma panen teile lille rinda!“ sosistas ta Kaasifele, nagu kollase tiivadega liblikas wist walgele seal sosistas, kui päikene paistis ja lill õitjes ja kägu nii metsik kawalalt kuffus, ifka: „Kuffu“ ja „kuffu!“

Neiu ei lastnud mitte enesele Madarat lille rinda panna, aga naeratas küll!

„Kuffu, kuffu!“ laulis kägu, ja lill õitjes ja päike paistis ja liblikas, — liblikas ifka lendas.

Madaras tahtis lille wägise rinda panna, aga neiu ei lastnud — ja naeratas.

Isjand ja Sumal! Mis oli seal neiu Luisel naerda? Nad naersiwad mõlemad!

Lill aga õitjes ja päike paistis ja täitis loodust armastawa, elustawa õhuga ja neiu ja peiu rinda ka, ja linnul ka, kes seal laulis ja pesa ehitas, ja liblikal ka, kes seal liikus, ja pisikestel põrmu-mutukal ka, kes seal jahinal rohu sees jooksis ja teist otsis, kellega ta wõis naerutada. Sa nad ei nutnud . . . nad suudlesiwad.

Isjakene! Miks nad suudlesiwad!

Lill õitjes ja rohi kaswas ja päikene paistis sooja pilguga alla, ega ei näinud midagi, sest et temal filmi ei olnud; aga liblikas, kes liikus, see nägi ja putukas ka, kes jahinal seal rohu sees jooksis ja teist otsis, et tal mitte igaw ei oleks, ja wint nägi ka, et nad õnnelikud oliwad seal ja laulis weidralt:

„Pill, pill, pill, pill tuleb pika ilu järele!“

„Sumal!“ kisendas Kaasife, „see on ju madu!“

Tõesti oli see madu. Wist oli ta mätta alt ka wälja pugunud Sumala loodust waatama ja ennast sellest waimustama!

Kuid uskuda ei wõinud ta sugugi, kuidas ta neid kahte seal nii ära kohutas. Madama ja Gewa hirm pärast õuna maitsemist ei wõinud sugugi pisem olla.

Neiu Luise oli püsti Madara ees ja wärises nagu haawa leht.

Madaras oli ehmatanud.

Aga wint laulis ifka: „Pill, pill, pill tuleb pifa ilu järele!“ ja päitene, see oli oma näo õige suureks ja kollaseks tõmbanud, ning naeris oma laia Eesti neiu näoga ja wajus alla loodesse!

„Sul on hirm?!“ küsis Madaras ja hakkas neiu ümber õrnalt finni:

„Mine, — ma ei taha sind!“ lükkas neiu teda eemale.

„Luije?!“

Luije nuttis.

Luije lufsus.

Madaras aga wõttis ta käte wahesele ja surus ta rinna wastu ja pitsitas ta filmade, otsaesise, pale nukkide ja kõrwade peale mitu, mitukümmend mušu.

„Luije, mu armas Luije!“

Need sõnad äratasiwad Luije ülesse. Ta waatas Madara otja, nagu ustaw karjakoer ja lõi naeratama.

Aga jee naeratus ei olnud enam endine, see oli alandlik, nagu orjal.

Nuttu läfswad nad minema: rõemjad, fiisgi mitte ka just rõemjad.

Wint oli wait ja kagu laulis: „Ruffu.“

Nad jõudsiwad tee peale. Biduplats oli kangel. Nad kuulasiwad hoolega, aga kui seal waitus walitses, fiis wõtsiwad nad nõuks kohe koju minna.

Aga kui suur oli nende imestus, kui nad Mudilassee jõudes kuulsiwad, et pidu kurwalt oli lõppenud. Seda jaiwad nad poest kuulda, kuhu Madaras sisse astus, et neiu le maiust osta.

„Mis lori see on!“ imestab Madaras.

„Wana pagar sureb!“ ütles poe sell. „Tohter ütleb, et haaw pisukene, aga kardetaw on, sest kaela sees olla üks elujoon katki!“

„Kus Annemann on!“ küsis neiu Luije.

„Annemann on Maasikate juures,“ wastas jee, „sest surm on igal filmapilgul oodata!“

Koored waatasiwad teineteise otja ja läfswad.

Pagari maja ees oli palju rahwast.

„Kas läheme ka sisse?!“ küsis Madaras.

„Läheme!“

Nad astusiwad sisse. Seal oli palju tuttatuid ees, nende seas ka kaupmees Annemann.

Maasika emand tuli kurwalt neile wastu.

„Kuidas on pagariga lugu?“ küsis neiu Luisse.

„Halb! Tohter ütleb, et mingisugust lootust ei ole!“ wastas küsitaw. Siis tegi ta aga etteheitlise pilgu ja küsis:

„Aga kus siis teie olite?“

Madaras lõi punetama ja wastas: „Meie olime ka seal, kuulsime küll seda healt, aga . . .“

„Aga meie kartsime, sest meie olime halasti!“ toltas Annemann.

Madaras punetas, Luisse pööris selja, et mitte teiste pilkatuid nägusid näha.

Rodus jutustasiwad nad wana rahwale kõike seda lugu, kui oleksiwad nad ise seda pealt näinud.

Teisel päewal tuli aga kurb sõnum: Pagar Maasik on surnud.

Djawõtmine oli suur. Tehti wanikuid, ja terve Mudila jaadetusel, first üleni lilledega kaetud — kanti wana pagar mättasje.

Rümppler pidas kibeda kõne. „Bahandused tulewad, aga häda sellele, kelle läbi nad tulewad!“ Ta süidistas seda woolu, kes nagu murdja waguja elu peale langenud ja neid äritanud, kes magawad. Kuid ka jõomapoisid saiwad oma jao, et nad end täis on wõtnud, sest ainult sellest tuleb õnnetu elu. Lõpuks andis ta Maasika emandale troosti, et ta lese põlwe Jumala kartuses mööda jaadaks, palumiste ja palwete sisse jääks — ja õbb ja päewad, sest kes seda ei tee, see on elawalt surnud.

Emand Maasik seisis aga hana ääres oma mustas ülikonnas juure leina looriga ja Madaras ei jõudnud küllalt jala imestada, kui ütlemata ilus tema selles riides oli.

See oli aga nagu möödaminew tundmus.

Flusjad õhtud aias, wagujad, aga kirglijed tunnid lehtmajas, need wiisiwad kõik jälle ühte roopasse, sellesse roopasse, mille peal armulõnga kahetordsest kolmekordseks keeru-

tati, kuni neist jälle kõis pidi jaama, mis kahte jüdanit jää-
dawaltpidi siduma.

21.

Mudila, aastajadajid magaw Mudila, kui ta üleüldse
nii kaua oli olnud, oli korraga nagu keft une pealt ülesse
äratatud. Nastakümned oliwad Cesti lehed rahwale kohwi-
tanta moka-arutusi westmas käinud, aga Mudilast polnud
nad poolt sõnagi teadnud rääkida. Just nagu ei olnudgi
jeda kohta maailmas. Aga nüüd korraga: Mudila ja jälle
Mudila! Kord seisis, kuidas seal rahwas juba ärgata;
kord, kuidas seal jelts afuda ja wägewasti tööd teha; kord,
kuidas seal materialismust laiali laotatud, jekt see ilus sõna oli
jessel ajal juba moe-käänakuks jaanud; — ja nüüd seisis
ajalehes korraga, kuidas hirmus tapmine toime saadetud.
Kaugemalt rahwas hakkas jeda kohta juba tema ilusa nime
pärast otsima ja nagu midagi kodust, tutawat paistis neist
sõnumitest wälja.

Aga Mudila ise ei tunnud enese liikmete fees mitte
kõige paremat terrist. Ta luud liikmed walutasiwad, pea
oli uimane ja jüda sappi täis. Iseäranis paha sünnitas
wiimane juhtumine. Igaüks seletas jeda oma moodi.

„Eh,“ naersiwad ühed, „nüüd nad saiwad oma paraja
kätte! Kas niisugust asja weel tarwis läks?“

„See on ifka,“ seletasiwad lugejad wennad, „kui ini-
mene liha oma käewarrets paneb ja lahkeb jüdamega
Jumalast ära!“

Kõige rohkem kuulis wana Annemann oma poodis
niisugust juttu, ja tema pani omalt poolt foolaseid sõnu juurde
ja nii läksiwad need üle kihelkonna.

„Sina Jumal, sina Jumal,“ seletasiwad mehed wahel
poodis. „Üsna tapawad juba! Päris nugadega tikuwad
hingele kallale! Kas niisugust asja enne kuulda oli!“

„See on see koolid ja asjad ja kõik!“ arwas teine
kolmas ja sülitas heeringa tonnide wahele nurka. „Enne?

Enne oli koguni teistfugune asi! Enne tulivad inimesed kirkust, läksivad kõrtsi, wõtsiwad oma pitsid ja jõiwad oma toopõlled ja kõik oli ilus ja rõemuline! Siis algas nooremate seas tants ja kõik! Oli itka oma ilus asi ja kõik! Müüd pole ühtigi! Kõrts on finni, wiina tilka kusagilt ei saa, inimese meel on nukker, eks peab wägise tormits ja peasi jaburaks minema! Seal nüüd karstkuse mehed ka weel oma lobaga! Pole hea ühtigi!"

"Eks ole wiimse päewa märgid," kaebas Annemann.

"Jah," tõendas küla onu sekka, "eks kirjas ole ju ka üleweel, et enne neid wiimaseid aegu tulewad pahandused ja riid ja tülid ning tapmised. Eks see seis ju seal kõik üleweel!"

"Wiina wõtmine olla ka patt?" arwas teine.

"Kiri ütleb nõnda," seletas endine, kellele kiri õige selge näitas olemat, "kellel on ai, ai, kellel on wai, wai — eks neil, kes aega wiina juures wiitwad! Ja jälle: Urge jooge täis magujat wiina. See on, magus wiin on keelatud ja seda ei joo isegi juudid ka, aga selge Jumala wilja wastu kiri ei tunnistata tänapäewani midagi! Kõik niisugune asi on wõlts ja usufegamine ega seis tõe põhja peal!"

"Ja jaa!" arwas teine. "Ega Jumala wili pilgata ei ole! Siis on leib ka "kift"!"

Nõnda nad seletasiwad. Aga oli ka teistjugu seletusi ja seletajaid. Oli ka neid, kes karstkuse tööd tundsiwad ja sellest lugu pidasiwad, aga neid oli nii natukene, et see suure Mudila kohta mitte midagi ei tähendanud.

Madaras ja Jürisson nägiwad oma asja kaduwat. Hääraniis pahane oli wiimane ja kõige rohkem iseenese peale!

Mits! Selle üle ei hakanud ta uurima. Oli see Elia wiha kõrbe koopas? Ka seda ei mõelnud ta järele. Aga tal oli halb olla: kõik kohtu-uurimised, tunnistuse andmised, jõidud ja asjata kulutamised tegiwad talle tüli! Tüli aga tuli weel. Seal ilmus politsei fordnik tema juurde, paberid kaenlas, ja päris aru, sest kaebdus olla sisse antud, et Jürisson kõnesid ilma ülema walitsuse lubata ja läbi waatamata pidada.

"Aga ma andsin ometi ju teada," wastas Jürisson,

„See ei tähenda midagi!“ seletas kordnik. „Iga kõne tuleb enne ülesse kirjutada, siis ümber panna, siis kinnitada saata, siis võite alles ette lugeda!“

Jürišjon kratsis kufalt. „Aga siis on võimata midagi ette võtta!“ arvas Jürišjon.

„Aga see pole meie asi!“ vastas see, „meie vaatame aga järele, et asi seadusline on!“

Süisgi seati asi nii paberisše, et need mitte kõned ei ole olnud, vaid küsimiste seletused.

Ragu tina lames see asi nooremehe õlade peal. Ta tundis enese kammitsas olevat.

Aga seal sai ta veel kuulda, et mõisa pool mehed nõuks olla võtnud „laulu ja muusika seltsi“ Mudilasše asutada ja naabri walla mehed tahta põllumeeste seltsi elusse kutsuda.

See pani teda imestama. Ta kuulas järele — ja jutud näitafivad õiged olevat.

„Soo!“ naeris ta, „nüid on meil ühe walguše hallika ajemel korraga kolm! Kui nüid Mudila walgets ei kuku, siis ei ole enam õigust!“

Ta kutsus Jaanipäewaks karstuse seltsi liikmed kokku, aga kõigest kolm liiget ja Madaras oliwad kokku tulnud.

Tusafelt lahkus ta.

„Ei tea, kelle lunastaja mina olen!“ jostistas ta enesele.

Seal tuli Madaras temale veel jootstes tagant järele ja teadustas, et kõster kirja olla saanud, kus inspektor neid, nimelt teda ja Jürišjoni, ameti talituste pärast linna kutsuda.

Kui juur aga oli nende imestus, kui nad linnas kuulsivad, et see ameti talitus kaebduse asi oli. Noorte meeste peale oli kaebatud, et nad oma aega asjata seltsi töö peale ära raijata.

Inspektor wõttis noored mehed külmalt wastu ja noomis nemad läbi.

„Teie amet ei ole koguništi mitte niifuguste asjadega tegemist teha,“ ütles ta. „Ma lootsin, et teie, kui arusaajad inimesed meie üleüldist tööd edendate, aga teie ajate seal kõifugu rahwustamise asju taga!“

Seda oli neile veel tarwis! Jürisson sai kõhe pahajeks, kui ta kuulis, mis neid ette oli kutsutud.

„Niisuguseid kaebusi,“ wastas Jürisson, „wõib toobi wiina eest terve tofina sisse jaata!“

Madaras waatas kohkunult oma seltsimehe otsa.

„Mis?“ küsis inspektor.

„Sellel kaebusel ei ole mingisugust tähendust!“ wastas Jürisson külmalt.

„Kui mina teile räägin,“ seletas inspektor, „siis on jellel oma tähendus. Mis on teil seltsidega tegu?“

„Urge pange pahaks,“ julges Madaras jekka ütelda, „meie katsume seal rahwast walgustada!“

„Mis rahwa-walgustus?“ kargas inspektor peale. „Mis rahwa-walgustus!? Teil ei ole jellega midagi tegu! Teie rahwa-walgustus on selles, kuidas healikuid selgesti tuleb wälja ütelda! Ma tulen teie kooli, lapsed räägiwad niisugust keelt, et pagan wõtku, suu pudru täis. Ühtigi õiget healt ma ei kuule! On see kellegi töö?!“ Kõneleja läks ägedaks. Ta hakkas seletama, kuidas on tarwis tundi anda, ta ajas healt kokku wajunud rinnast wälja ja kõhis ja seletas jälle, nagu oleks selles wäljarääkimises inimeste terve eluõnn. „See on teie rahwa-walgustus,“ lõpetas ta wäsinult oma juttu, „aga lõik muud asjad keelan ma sootumaks ära!“

Madaras kuulas, filmad maha löödud, seda kõnet, Jürisson kõhatas.

„Müüd wõite minna!“ ütles inspektor.

„Ma tahtsin teile ütelda,“ wastas Jürisson järskult ja sõnu lahutades, „et ma niisugustel tingimistel mitte enam kooliõpetaja ei ole!“

„Mis?!“

„Ma ei taha mitte enam kooliõpetaja olla!“ wastas see. Inspektor waatas Jürissoni otsa, siis hakkas ta naerma.

„Koh, wäga hea!“ ütles ta, „wäga hea. Siis ei ole teie enam kooliõpetaja! Koh, wäga hea! Ah, teie panete seda pahaks, mis ma teile, kui hea sõber räägin, waat see ei ole hea! Teie olete hea kooliõpetaja, mispärast saate pa-

hafeks? Mul on noortest meestest puudus! Ei maksa kobe nii südamesse võtta! Ma muidu hoiatafin teid!"

„Ta vaatas Jürisjoni peale.“

„Aga fiisgi ei ole ma enam kooliõpetaja,“ vastas noormees. „Sellest mängust on juba küll!“

„Kahju!“

„Mehed jätsivad Jumalaga.“

Sõna lausumata tulivad nad toast välja tolmuse ja lämbunud uulitsa peale. Tükk aega ei rääkinud nad teineteisega mitte sõnagi.

„Jürisjon?!“ küsis mõne aja pärast Madaras.

„Su sulane kuuleb!“ vastas küsitav.

„Sa oled ime kangekaelne,“ ütles Madaras. „Nii ei aeta asju! Mis ja jaalt saad?“

„Ma saan seda, et ma häbi pärast enese ees filmi ei pruugi maha lüüa! Mis see lõmitamine ikka aitab!“

„Aga ja pead meilt lahtuma?“ küsis Madaras.

„Lahtun ka!“

„Aga kooliõpetaja amet?“

„Kas sina oled küll raswane juba?!“

„See on ju tõsine nõu?“ küsis Madaras.

„Nagu aamen kirikust!“

Jälle läkšivad nad waitides edasi.

„Aga teie ettevõtte Mudilas?“ küsis Madaras jälle.

„Kogemata see oli,“ vastas seltsimees natuke aja pärast, „ja kogemata lähen ma sellest jälle välja!“

Nad jõudsid linna puiestikku. Siin istusivad nad maha, et päeva palavusest pisut puhata.

„Ma ei saa ikka kõigest teie asjast aru,“ hakkas jälle Madaras peale. „Teie olite ju hakatuses jelle vastu, fiis pöörasite oma sihi ja nüüd korraga viskate kõik maha ja põgenete? See ometi ei ole ju mehe mood!“

„Kas ma pean fiis seda kõik ülesse korutama,“ vastas Jürisjon, „mis ma mõtlesin ja mis ma praegu mõtlen. Põgenemisest aga ole fiin sugugi juttu! Miks ma hakkasin?! Ma hakkasin sellepärast, et ma asja nõnda tahtsin ajada, nagu ma hea arvasin olevat, aga mitte nii, nagu teie tahtsite!“

„Mis ma fiis tahtsin?“ küsis Madaras.

„Teie ei tahtnud muud, kui paljalt üht koostäimise kohta, kus natukene lahutada saaks. Ma tahtsin aga tööd teha. Ma teadsin küll, et meie praegune seltskond tööks alles laps on, aga ma lootsin! Müüd ma aga olen näinud, et nad tõesti lapsed on ja sellepärast, lase nad mängivad! Küll nad ükspord kasvavad, kui neile üleüldse kasvu on antud. Kui habemega meestel nii palju aru peas ei ole, et nad ise aru saaksivad, mida mitte tarvis ei ole, mis mina siis nende und segan!!...“

„Aga see käib ju kõige südametunnistuse vastu,“ seletas Madaras. „Meie peame ikka head tegema, ikka paremuje poole püüdma ja mitte just selle peale vaatama, mis sellest välja tuleb!“

„Olgu,“ vastas Jürissoon. „See on teie õpetus. Aga ütlege mulle, mis saate sellest? Teie räägite, ütleme karstusfest, seda ei taha kirikherra, köster, mõisamehed ega talupojad... ainult rätsepp Uherkas, kingsepp Sääsk ja furnud pagar Maasil olivad meie suuremad liikmed. Waadake, kuhu on meie asutajad kooliõpetajad jäänud? Nad ei tule enam kokkugi! Mis töö see on? Parema auga surra, kui häbiga elada! — Siis veel ei ole meil raha, et midagi teha! Meie ei saa näitelawa, meie ei saa näitlejaid, lauljad on kauge maa taga, meie ei saa omale forteritgi! On aga siis meie maa tõesti nii waene, et sealt midagi saada ei ole. Ei ole! — Meil, kellel see võimalik oleks, midagi rahwawalgustusets teha, kellel selleks jõudu on, kes ise ühe näitemängu ehk kontserti pärast linna sõidavad, kes omale sadade rublade eest raamatuid aastas ostavad, kes linna näitemängu majade jaoks tuhandeid kingivad, need ei liiguta oma pihustest sõrme. Müüd pean aga mina, kes ma pool näljas olen, ennast lõhki kiskuma! Ja kõige selle juures teotakse mul juu finni, mida härjal pahma pealgi ei tehta, üttele — mis üttele selle juures ausa mehe süda?!“

Madaras oli wait.

„Pealegi veel,“ seletas Jürissoon, „mitte sealt ei tule peale hakata, kust teie hakkate. Pöörge lapsesele õige ots! Teie tahate rahwale kuidagi seletada ja rahwas ei ole selle seletuse arusaamisele kaswatanud. Meie seletame wiina kahjust — nad

ütlemad, et see kirja põhja peal ei seis! Meie mängime näitemängu — inimesed vaatavad balagani! Bagar lüüakse joobnud poiste läbi maha, — inimesed seletavad, et seda karstuse mehed teinud!”

Jürisson tõusis püsti.
„Kulla inimene,“ ütles ta siis kurwalt, „koguni teisest küljest tuleb peale hakata! Niikaua, kui mõnedel võimalik on kõik teha ja teistele on võimalus mitte midagi teha järele jätud, niikaua on raske elada!”

„Siis wiskate teie kõik maha?“ küsis Madaras uuesti.
„Kõik wiskan maha?“ küsis Jürisson kurwalt vastu.
„Terwe Mudila wiskan maha! Las' kopatab, saab sõnnikut!”

Nõnda tegi ka Jürisson.

Ta lahkus Mudilast ja asus linna elama. Rahju oli Mudilas kõigil tema lahkumiseft, mitte üksnes sõpradel, waid igal ühel, kes teda ligemalt tundis. Karstuse selts tahtis temale pidu teha, aga ta ise oli käte ja jalgadega selle vastu ja lahkus, ilma et ta sellest kellegile oleks teatanud.

22.

Ametiwenna lahkumine ei jäänud Madara peale mitte ilma mõjuta: ta mõtles tihti Jürissoni peale ja wõrdles teda enesega. Aga nii palju, kui ta ka mõtles, selgele otjusele ta tema üle ei saanud.

„Mis tahtis see inimene?“ küsis ta tihti enese käest. Csiti oli Jürissonil nagu kade meel, et Madaras unte mõtetega ilmus, siis oli ta vastu, puikles, ajas tarka juttu, siis jäi wait, pööris oma lippu ja hakkas korraga töösse ning lahkus sellest just niisama juure kiirusega ja hooga.

„Misjugune wäljakannatamata karakter!“ kinnitas Madaras. Tal oli kõigest sellest äraelatud ajast rahju.

„Ara rikkus, kõik selle pudru pani ta mokka,“ kaebas ta kord Jürissoni üle, kui nad all sõõgi laual jälle koos oliwad. „Kui ilusasti oleksime meie elanud! Nii rahulikult, nii sõbralikult. Kas oleks seal tarwis olnud kõike seda äri-

tust teha? Kas oleks tarwis olnud mõisa mehi wälja wisata? Kas jeda kõik oleks tarwis olnud!"

"Seda kõike ei oleks tarwis olnud!" finnitab kõster. "Ka kõike jeda asja ei oleks hakatagi waja olnud. Kas ma küll ei seisnud wastu!? Ma tundsin juba jeda ette ära! Aga ikka see noorus, see noorus! Saab ta kusagil uue mõtte kätte, siis ollakse sellega nagu kana muna-walus ja wiimaks, kui muna walmis, siis on see nahk-muna! Ei ole sugugi elu-tartust! Kui sügaw on selle sõna mõte: „Carpe diem“ — pruugi aega kasjuga, ehk nagu kiri ütleb, tee tööd nii kava, kui walge on! Aga kes noortest mõistab jeda?! Ma olen teile ju mitu korda ütelnud ja õpetanud: inimese oma nahk on kõige ligidamal! See ei tähenda mitte, et ma wargaks, röwliks, tapjaks saan. Ei sugugi mitte. Aga et meie praeguse aja seisukorras ikka katsume headuse poole püüda ja mitte ära unetada, et meist ka targemaid on, et meie weel ilma juhatajad ei ole. Ma pean ikka ütleva: praegustes oludes on meil küll ja küll weel wõimalist kasulist tööd teha selles, mis hea ja armas on! Koh, wahel mõni piisufene eksitus, piisufene patufene, mille eesti kord küll Jumal armulikult hoidku, on ka andeks antaw! Koh, piisufene mäng kaarta, piisufene pits-wiina! Koh, ma arwan, kui meie ühe korra juure Jumala ette saame, siis ei küsi ta tõesti mitte: Sina kõster Arnikas, ja oled tips wiina wõtnud — sina oled kaarta mänginud, sina lähed põrgusse? Ei, Jumala arm on juur patuste wastu. Üks piisufene nõrkus elus on andeksantaw!"

Ta naeris magusasti ja waatas oma kaaskondlaste otsa.

Madaras ja Kaasike waatasiwad ka teineteise otsa ja naeriswad palju-tähendawalt.

"Üks piisufene patt on elus andeksantaw!..."

"Waata, seal oli nüid Jürisjon oma juure kangefaelusega!" pilkas kõstri emand. "Ujas pilli lõhki!"

Kõster naeris magusasti. Ka Madaras ja Kaasike naeriswad.

"Üks piisufene patt on elus andeksantaw!..."

"Saab näha, mis nad nüid oma seltsiga teewad?" küsis kõstri emand.

„Kui hea, et herra Madaras sellest asjast väljas on!“ arvas neiu Luise.

„Küll nad siisje weavad!“ ütles köster. „Kust nad teist saavad, kes asja ajaks, kui herra Madaras! Aga seda ma ütlen: pange aega tähele ja ärge rikkuge oma elu. Mina olen juba siin kihelkonnas elanud ja ehk ma küll köster Arnikas olen, siisgi olen ma terve kihelkonna oma käpa all pidada mõistnud ja tean, mis tema rahule tarvis läheb. Ma ütlen teile, herra Madaras: pange aega tähele, ärge rikkuge oma tulewikku ja saate teie ette otja, siis tehke, nagu ma juba õpetasin: pöörge lipp tuule järele ja niisama ka tuue hõlm seda mööda, kuidas tuul puhub, muidu poeb see põue ja hakkab külm, kõha ja nohu!“

Kui noored õhtul aias jalutasivad, siis pani Madaras oma tuue hõlma neiu Luisele üle selja ja naeris: „Muidu poeb tuul põue ja siis hakkab külm, kõha ja nohu!“ Nad naerisivad ja olivad õnnelikud, sest üks pisikene patt on elus andeksantav . . .

Läts aga Madaras oma katuse alusesse kambriisse, siis tuli talle jällegi Jürisson meelde. Mii kuidas ta temast ka aru ei saanud, näitas ta tema meelest siisgi nagu kalju-rahn olevat, kes ise puruks läheb ja teist purustab, aga mitte ei paendu. Siis aga tuliwad nagu iseeneses tema meelde ja waimu filmade ette kõik teised ja Arnikas!

„Pagana pois!“ naeris Madaras. „Ta tahab, et ma tema Luise tõesti omale wõtaks!“

„Kas ma siis ei wõta?“ küsis ta eneselt. „Issand Jumal, see peab ju nii olema! Mii ta ongi — ongi — igawesti! Minu Luise!“

„Mees ja sõna peab üks olema,“ seletas Jürisson, „nagu Jumal ja sõna üks on!“

„Üks pisikene patt on andeksantav,“ kõlas ta kõr-wades Arnika heal, „aga siisgi ei ole tarvis meil wargad mõrtsukad olla! Jumala arm on juur patuste wastu!“

„Midagi ei saa meie ise teha!“ mäletas ta Maasika emanda seletust. „Müüd oli emandal mees surnud,“ jatkas Madaras mõtetele otja. Temale tuli meelde, kuidas nad Arvitsbergi warrust koju olivad sõitnud, ta tundis weel

praegugi seda sooja oma õla peal, mis sinna sisse teise kae warrest oli jäänud.

"Ma loru!" hüidis ta järsku. "Ma kahklen weel!? Neiu Luisse, neiu, neiu! . . . ja seal . . . naine . . . naine, kes kõiksugu lori juust wälja ajab! Ja ma kahklen. Üks ainu- tene samm! Pisut julgust — ja kõik on käes!" . . .

Ta hakkas edasi-tagasi käima, lükkas akna lahti ja waatas wälja.

Tahe juwe-õhtune õht jahutas tema palawat, kirglistest mõtetest walutawat pead.

"Aga mis lõpp?" küsis ta.

"Noh, ma saan ta kätte," seletas Madaras enesele.

"Mis hakkas ma peale!? Neiu Luisse?" . . .

"Ei poeg," naeris ta enesele, "kaugele lähed!" . . .

"Kui kenasti ometi Zürisson seda ära tundis, mis minul jüdames oli?!" mõtles ta. "Tsegi minu püüetest seltsi asjus nägi ta mind läbi ja läbi! Tema aga taganes, aga mina ei tagane!"

Nagu Arnikas ette oli ütelnud, nii ta läks. Kui Mudila Gesti karskuse selts "Lehwitus" oma üleüldist koos- olekut kuiwas kõrtsis pidas, siis oli seal kahetsa liiget koos. Ka Madaras oli selleks päewaks kui tegelik asjaajaja sinna tellitud. Kui õudne oli aga kõik see nähtus. 8 liiget ja noor selts!

Seal seisis kooliõpetaja Uadis, kahwatanud, walge, rind sisse wajunud, nagu harilikul ärakurnatud külakooli- õpetajal, ja waatas arglitsult üleüldise koosoleku peale. Pa- remad ei olnud ka teised: elu ja agarus puudus.

Küsimine, keda esimeheks walida, andis pead murda. Paluti, et Madaras selleks hakkaks. Madaras aga ei olnud liigegi. Mis teha? Panti Madaras koosolekule ette, waliti liikmeks ja ühes sellega ka presidendiks.

Müüd oli Madaras selle koha kätte saanud, mis hata- tusest tema jogu oleks pidanud olema.

Et karskuse mehi pisut julgustada, arwas ta oma koku- seks neid tänada ja neile oma uut tööplaani tutvustada.

Ta kõneles rasketest aegadest ja andis märgata, et selts, kui ta praegust aega kasuga tahab pruukida, oma töö-

plaani pisut peab muutma. Etteks, tema arust, kus karskuse asi alles lapse kingades käib, ei tohiks praegusel ajal mitte nii kalgi südamega iga efsitnje peale waadata. Ta arwas wõimalikuks pisut joomist lubada. Siis seletas ta, et inimesed waimulise tooniga väga harjunud on, siis ei tohiks seda ka mitte põlata, waid koosolekuid laulu ja palwega hakata ja lõpetada. Wiimaks pani ta ette, kui ilus see oleks, kui kohaline waimulik ka auliige oleks.

Selts oli oma täie koguga kõige selle poolt.

„Jätame ka tantsu maha ja näitemängu ka!“ seletas keegi Udulaskme külla mees, ameti poolest rätsepp.

Selle wastu astus aga Madaras wälja. Ta seletas, kui suur haridusline tähendus näitemängul on ja kui tähtjas keha liigutus tants olla, kuidas see kõik waimu tõsta ja hinge ülendada.

„Pealegi,“ lõpetas ta, „peame seda meeles pidama, kui meie tantsu ära kaotame, siis ei saa meie nooremaid enam jeltfis pidada. Nad lähewad küladesse aiduraidutama ja see on halwem kui jeltfis tantsimine.

Nii jäi ka. Taheti palwe ja lauluga hakata ja lõpetada ja tantsu ja näitemängu wahetewahel ka lubada.

Madaras oli oma esimese tööga üsna rahul ja teisel päewal ruttas ta seda kirikherrale teatama, nagu kõster joomis.

Rümppler oli aga kaunis mossis näoga. Kui ta aga kuulis, et teda auliikmeks walitud, siis käis ta näo üle piski-fene naeru jume.

„Ahaa!“ hakkas ta peale, „ahaaa! See on ju üsna kena, aga kuidas on teie tööga lugu?“

Madaras seletas.

„Siisgi tantsu ja näitemängu oleks wõinud teie wälja jätta. Sellega ei ole ma rahul. See ei lähe tõsisele jeltfile!“

Madaras seletas oma mõtteid.

Kirikherra nägu läks rõemjaks, kui ta nooremehe seletust kuulis.

„Sõber,“ ütles ta siis, „see on paljas wabandus. Omal pital eluajal olen ma ka midagi tähele pannud. Kas ja tead, mis ma ütlen! Teie mõlemad, Jürisson ja sina, olete väga palju paha teinud!“

Da filmad hakkasiwad wätkuma. Madaras kohtus.

„Teie olete pahad poisid, kui need, kes Eliast, jeda palja peaga wanainimest, pillkasiwad. Aga waata, karud tuliwad metsast ja murdsiwad need jumalawallatumad ja lööbid poisid ära. Waata, Fürisjõn on ka murtud. See wana karu, patt, see murrab ja lööb teda. Ta tahab teda tappa noppesti! Aga, et sina, mu Heinrich, oma juhataja sõna oled wõtnud kuulda, siis pea mu sõna meeles: austa halli pead, kumarda kulupead ja pane tähele, mis wanad inimesed kõnelewad. Ma ütlen, et tants on halb ja näitemäng niisama, ja nii see ka on. Patt — on patt! Ma räägin sulle ühe loo, mis sulle ehk naljakas on kuulda:

Sina ei leia minu kihelkonna piirides mitte ühte kiike! Ma räägin, kuidas see sündis. Ma olin noor kirikherra. Ma käisin ühel õhtul oma noore prouaga jalutamas. Meie tee läks küla wainust üle. Seal kiiguwad noored inimesed. Tüdrukud on kiige peal — poisid wahiwad all! Nad lendawad kõrgesse! . . . Sa jaad aru. Nad lendawad kõrgesse. . . . Sa jaad aru!“ . . . Ja wana otšis sõna, kuidas kõike jeda kirjeldada. „Nad lendasiwad ülesse . . . ja mõistad! . . . Ma waatafin nende lendawate talutüdrukute peale ja mu südamesse istutas wana kuisaja hirmsad mõtted!“ Rümpler puhkas. „Kui nüüd minu südamesse,“ seletas ta edasi, „saatan niisugust jõledust wõib külwata, mis arwate teie neist noortest toorestest külapoistest! Ma läksin ja mõtlesin. Mu proua küsis, mis ma mõtelda? Aga Jumal walgustas mind ja ma hakkasin küla kiikede wastu tööd tegema ja nad langeiwad, nad langeiwad, kui omal ajal suur tamm Bonifaciuse kirwe all. Pane nüüd tähele, noormees, mis sündis: mõne aasta pärast wähenes ka wäärlaste arw üle terve kihelkonna! Ma olin naela pea pihta trehwanud . . . mh!“

Rümpleril oli omai kawalusest weel praegu hea meel. Sjeteadwalt rääkis ta edasi: „Ja nüüd teen ma jeda üsna lihtsalt: ilmub kuisagile küla wainule kiik, siis lähob minu wõõrmünder, kirwes seljas, ja lööb selle kiige juurika pealt maha, et tema aset enam ei tunta. Ja asi otšas!“

Da naeris magusasti.

See naer oli magus ja külgehakkaw. Ka Madaras naeris, aga ta punetas selle juures ja ta tundis, kuidas ta jüda sees peksma hakkas, nagu oleks wana Rümpler tema mingi paha pealt finni tabanud.

„Tants ja näitemäng on ka niisugune asi, nagu kiiged, mis meelesid laiali ajab,“ seletas Rümpler edasi. „Neid inimesi peab raudsetes kättes peetama!“ Ta näitas oma rufikat, millesse sõrmed kõwasti kokku oliwad pigistatud ja lihas juurde: „Muidu ei saa nad mitte taewasse, sest nad ise tallawad oma poriste jalgadega taewa ukse-efiise nii finni, et see üks enam neile iganes ei awa!“

„Aga näitemäng harib . . .“

„Wähe lootust,“ wöttis Rümpler sõna otsast finni. „Ma ei usu seda mitte, mis need juure suuga lobawad. Haridus . . . haridus . . . Ma olin ka haritud mees, kui ma oma noore prouaga seal küla kiige all seisin. Ei; ei haridus hoiu kedagit paha tegemast. See wana Adam on üks niisugune isand, kes lugeda ega kirjutada ei mõista, ega seda kunsti ka ialgi ära ei õpi!“

„Aga ometi seda soowitakse!“ tähendas Madaras.

„Sah soowijaid on palju!“ ohtas Rümpler. „Müüdsel ajal on neid iseäranis wäga palju tekkinud, aga nende äranägemine on pififene. Minge elage suurtes ülikoolides ja linnades, siis näete, et nad hullemini elawad, kui meie talupojad oma rumalusjes!“

Madaras sai äritatud.

„Ütelge siis, aus õpetaja,“ palus ta, „mis awitab?“

Rümpler käis toas ringi ja otsis midagit. Siis wöttis ta nurgast laua pealt juure raamatu. See oli piibel. Ta näitas seda noorele mehele:

„Waata,“ ütles ta, „see awitab, mis siin sees on!“ — ja aukartuses pani ta juure raamatu laua peale. Laud kõmises, nagu tühi kast, ja Madaras märkas, kuidas tume õudne tümin kõike tuba täitis ja tema tühja hinge ka, mis temas niisama kõmises, nagu tuba, millele see aga nii omane paistis olevat.

„Ma palun siis seltsi nimel, et teie auliikmeks hakkak-

fite ja meie uuesti jündinud seltsist ka osa katkujate võtta!" palus Madaras.

Rümppler jäi tõsijeks. Madaras tundis, et tema just niisama tõsijeks oleks saanud, kui temale niisugust asja ette oleks pandud, ja see arusaamine teise hingest julgustas teda. Ta nägi, et tema mitte ükjinda niisugune ei olnud.

"Jah, ma võtan selle nime vastu," ütles ta siis kindlalt, "ja ma loodan, et teie kõik sellele sihile kindlats jääte, mis ma soovisin!"

Madaras läks.

Koguni teiste tundmustega tuli ta nüüd kirikumõisast välja kui esimesel korral. Enne oli ta pahandanud, et Rümppler nii kõneles, nüüd ei olnud jutud mitte teistsugused, aga Madaras oli koguni rõõmus, et ta nii kaugele asjaga jõudnud. Nagu jänest hakkas ta küttide eest jälga segama.

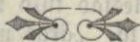
Kodus, kui ta oma käigust jeletas, nägi ta, kuidas kõigil hea meel oli. Ta rääkis kirikherra kiige lugu. Kõik teadsivad seda juba enne, aga naersivad — ja neiu Luise ka ja ei punetanud mitte ega läinud kõõki, nagu sel korral, kui pagari emand armastuse laulu laulis.

Imelikult tundis Madaras, kuidas ta süda sees tühjaks läks. Paistis, nagu kuivataksivad inimesed märja lapiga niisket lauda.

Oma tuppä minnes tundis ta esimest korda elu sees jüdame tühjust, hinge piina. Rümppleri jutt kiigest pani tema mõtlema. Talle tuli nagu ahastus peale. . .

"Kui, kui . . . kui see asi hulluks läheb?!" mõtles ta.

See oli esimene kord elus, kui ta nii mõtles, ja rutusti läks ta toast välja.

23.

Madaras pööris lese Maarika juurde sisse. Vest oli ka kodus. Must riie kattis tema saledat koha. Tema walge, ilus nägu paistis selle musta kesta seest filmatorikavalt välja ja näitas nagu poeks meelitades tema käte ja kaela

nahk musta riide varju alla. „A-a!“ sõnas Maasika emand rõõmsalt, „presidendi herrad ikka mäletavad veel meie maja?“

Madaras meel läks rõõmsamaks. Seal meelbis temale niisama, nagu kõik see terve kena naisterahwas.

„Ikka mäletame,“ vastas külaline.

„Kuidas käsi siis käib ka, presidendi herra?“ küsis maja perenaine.

„Miks siis korraga — „presidendi herra“?“ küsis noormees Maasika käest.

„Au, ma pean ju teile õnne soovima!“ naljatas noor lest. „Palun wabandada, et nii hiljaks omaga olen jäänud ja teid ei olnud ka siin pool näha!“

„Mul ei olnud mitte südant teid kohe pärast seda juhtumist tülitada!“ vastas Madaras.

Maasika nagu läks pisut tõsisemaks, siis küsis emand jälle endises toonis: „Aga miks siis mitte?“

Madaras ei teadnud selle peale mitte vastata, ta lõi silmad maha ja nagu sõnu otsides vastas ta: „Ma ei tahtnud teid segada!“

„Kuidas segada?“ päris emand.

Madaras nägi, kuidas see naisterahwas teda ikka enam ja enam kimbatusesse tahab ajada, ja omale midagi tuttavat meelde tuletades vastas ta:

„Mu süda ehk kõneleks küll teist, aga mõtelge ometi, emand Maasik, kõik ei ole mitte alati ja igal ajal kombeline!“

„Kuidas kombeline?“ küsis emand korraga. „Kuidas ei ole see kombeline — minu juurde sisse tulla, mind vaatama!“

Madaras tundis selgesti, kuidas tema nagu õõgama hakkas, kuidas kõrwa lestad tuld välja ajasivad. „Mitte nii, mitte nii,“ palus ta, „ärge nii arwake, mitte nõnda! Mitte nii ei ole see asi! Waid seda ei luba ju lihtne wiisakus, et noormees niijugal korral mitte soovitaw külaline ei ole!“

„Kellele? Minule wõi?“ päris emand.

„Teile ehk mitte, aga peale meid on ka teisi!“

„Teisi, teisi!“ hüidis Maasik äriatult, „minge oma teiste ja oma wiisakusega sinna, kus teid keegi ei näe! Teie

wiijafus, teie komblus?" lijas ta juurde. „Mis on teie komblus?! Teie komblus on filmafirja teenistuse ija! Bariseeride ija on teie komblus: siis, kui ma wäljaspoolt waba ei olnud, siis oli see küll hea; kui ma aga täiesti waba olen, siis ei ole see enam wiijakas, kombeline, kõlbuline!“

Ta puhkas pisut, nagu koguts ta iseennast. „Kas näete nüid, herra Madaras, misjuguine teie olete ja teie ija — — —“ ta jättis sõna pooleli ja ütles:

„Ise astub alles esimesi sammusid ja niisugused päha õpitud wabandused!“

Madaras oli kitsituses. Ta waatas paluma pilguga emand Maasika otsa, et see teda mitte enam ei puudutaks. Maasika emand sai sellest pilgust väga hästi aru. Tal nähti noorest mehest ka kahju olewat ja waitsemalt küsis ta:

„Koh, mis uudist ka on?“

„Uudis ikka seejamane,“ wastas Madaras ja hakkas oma lugu kõnelema, mis ta karstkuje seltsis teinud, mis nad ette wõtnud ja mis wana Kümpler kõnelenud.

Maasik kuulas tähele pannes.

„Teie tegu ei fiida ma jugugi ilusaks ega tarwilijeks,“ ütles siis Maasika emand, kui Madaras oma juttu oli lõpetanud ja nagu küsides emanda otsa waatama jäänud, nagu ootaks ta tema käest oma teo kohta arwustust ja ka kiitust.

„Palun wabandada,“ ütendas Madaras, „ma mõtlen teisiti!“

„Teie mõtlete teisiti?“ küsis emand. „Urge pange pahaks, herra Madaras, aga ma pean küsima, kas teie üldse midagi mõtlete?“

Madaras punetas.

„Kuidas nii?“ küsis ta.

„Nii ta on!“ wastas küsitaw. „Teil ei ole niigi palju mõtlemist, et teie mitte jeda kobe jalgadega tallama ei hakkaks, mis teie eelkäija on illesse seadinud!“

„Ah, Jürisjon?“ küsis Madaras.

„Jürisjon neh!“

„Kas teie temast siis nii palju lugu peate?“ nõudis Madaras kadedalt. „Ma ei saanud tema püüetest mitte aru!“

Wõi on mul selleks, nagu teie nimetafite, üleüldse wahemõtlemissel võimul!"

Madaras naeris pilkawalt, kus juures ta käe seljaga nina otsa ülesse poole lükkas. See wastus äritas aga Maasika emandat.

"Ma arwan," wastas ta, "et nõrk külg just teie pool on!"

"Aga mis tahtis siis see herra, olge head ja ütelge!" nõudis Madaras ägebalt. "Selle asemel, et midagi kosutawalt ehitada, jooksis ta nagu kutsumata külaline wahela rikkus rohkem, kui ta kasu tõi. Ja, tarka juttu ja ilusaid sõnu," lisas Madaras otsa, "neid on nüüdsel ajal hõlbus juust wälja ajada, kui inimene natukene lugenud on, aga ehitada, kõik kosutawalt edasi ajada, see on teine tubakas!"

"Ka need ei ole muud, kui paljad ilusad sõnad," kostis Maasik. Siis jäi ta pisut mõtlema ja küsis: "Ütelge mulle, herra Madaras, mis on teie eesmärk, kuhu poole teie püüate?"

Madaras jäi wait. Ta naeratas.

"Kuidas võib jeda ette ütelda," naeratas ta, "kuidas peab jeda tegema, kui niipalju tööd on!"

"Aga kas on teil midagi selgemat filmade ees, kas näete teie midagi ette ära!" päris jälle ilus emand.

"Ma püüan headuse poole," sõnas Madaras waimustuses. "Kõik, mis hea, armas, kaunis, lõbus, kõik see on minu siht!"

"See on natukene naljakas!" pilkas emand. "Ütelge mulle, mis on siis hea, armas, kaunis, lõbus, herra Madaras sõna-raamatu järele?"

Madaras waikis.

"Jüriisjonil oli ometi siht — ta tahtis jeda wana natukene eest ära foristada, mis uut elada ei lase, aga teie püüded on paljas õhk, heade sõnade tilgad, mida lollidele ja närwihaigedele jisse võib anda," otjustas emand. "Ma mõtlesin teistest rohkem. Ma arwan, et teie linnast ka midagi ligi olete wõtnud, mis maale kõlbab, aga ma effisin!"

Madaral oli halb, et emand, kellele ta meeldida tahtis, niisuguse otjuse tema kohta andis ja, nagu näitas, Jüriisjonist rohkem lugu pidas kui temast.

„Aga seal oli Jürisson,“ ütles Madaras, „puhus, nagu tuul ja kadus. Ja mis ta nüüd seal linnas peale hakkab?“

„Mis ta seal peale hakkab?“ päris emand. „Minge ja küsige tuule käest, miks ta metsa jooksis ja seal puhub! Läks — ja muud midagi. Küll inimene, kes mõtleb, enesele ka tööd leiab!“

„Aga siin rikkus ta palju ära!“ vastas Madaras.

„Mis ta siin rikkus?“ küsis Maasik.

„Kõik on mokas,“ pahandas Madaras, „kõik tuleb uuesti teha! Ta ei tunne rahva-elu, ta tahab kõik üle põlve pooleks murda. Kirikherra ajas ta pööraseks, kõster on vihane, rahvas ei võta osa — mitte midagi ei ole enam hea!“

Maasika emand hakkas naerma.

„Ja nüüd tahate teie, nimelt teie, jeda asja laulu ja lugemisega parandada!“ vastas emand. „Seda teie ei saa! Jürissoni tee oli õige. Tema tahtis seal tõsiselt mõttes uut elu külvata. Nii palju, kui mina sellest aru sain, oli see töö midagi väärt!“

„Aga miks ta siis ära jooksis!“ pillas Madaras.

„Kui inimene ära sureb, siis ütlege: jooksis ära, aga kui ta elab, siin on see warane ütetus! Aga, mis pidi ta siin tegema, kui temast pisut aru saadi. Peab noor inimene oma jõu sinna maha matma, kus sellest kaju ei tunta, mis ta ette võtab. Siin oli ta enneaegne. Teie alles tutsusite ta välja. Ta ise ju jeda ette ei olets võtnud: nii tart ta oli. Aga kui ta nägi, et igal pool jeda kaswada ei tahtnud lasta, mis kaswama pidi, siis läks ta ja jättis asja nende ajada, kes selles wees ujuda tahawad!“

„Siis arwate teie, et ma niisugune olen, nagu need Mudila mehed?“ küsis Madaras.

„Just seesamane, ainult teine nagu: seesamane wiin teise waadi sees,“ seletas emand.

Maasika emanda silmad jätendasiwad. „Ta istus koost peale ja terawalt nooremehes otsa waadates sõnas ta:“

„Teie ei taha muud, kui sedasama muina sedasi harida, mis meid kõiki õnnetumaks on teinud, mis meie mõtte ja püüded orjameele raud karmitsasse on sidunud, mis

meid lämmastab! Teie tahate jellele aga weel armsama ja meeldivama kaju anda, et jellega weel enam õnnetust suurendada. Teie seate omale suurused ette ja kumardate neid. Meie aga läheme jelle suuruse juurde ja hakkame teda kõigutama. Tääd ta seisma, ou hea; langeb ta aga, siis ou see hea. Teie ei taha karstkust mitte, kui karsti ilma-waadet, waid kui jeda, mille all wanas wees edasi wõib supelda!"

Madaras seisis, nagu pihiti-isa ees. Kannatamataks läks see kõne temale.

"Ja mis siis teie tahate?" küsis ta ägedalt.

"Meie tahame uut elu, kes kõige jeda nahtset orjameelt ei tunneks ega ei austaks," wastas emand. "Meie oleme niisugused, kes, nagu hobused, kui nad karu näewad, siis loortsuma hakkawad ja kes wana elu tundes, nagu hobused kaamelil ees, wärisewad, jeda lamba-nägu koormatandjat orja filmates! Teie tahate elu kõigesuguste kirju hilpudega ehitada, et tema häbi wälja ei paistaks, meie tahame aga elu enese ilusaks teha, et temale Mardisjandi hilpusid kõigesuguste tähtsate nimedega enam tarwis ei oleks!"

Madaras oli enese otseti lastnud, käte küünarnukid wastu põlweksid toetanud ja pead käte wahel hoides waatas ta Kaasika emanda otsa.

Ikka rohkem ja rohkem tundis ta selle naisterahwa mõju enese peal. Esiti oli emanda tõrelemine temale wastif olnud, aga nüüd tundis ta, et sellel lejel midagi niisugust oli, mis teda wõitis. Kui palju rohkema tundis ta selle naise neiu Kaasikesele olemat!

"Ja nüüd," rääkis emand edasi, "nüüd, kus Jürisson juba hakatust tegi, tahate teie jälle külatiikesid sellepärast maha hakata lõhkuma, et tüdrukud ja poisid kottu ei saaks, ja kui nad kottu saawad, siis loete ja laulate nende peale ja õnnistate neid ja asi on jällegi hea! Waata, niisugune on teie moraal!"

Madaras läks järsku punaseks. Talle tuli kogemata meelde, kuidas nad neiu Guisega kahkesti mööda metsa olid wad hulkunud. Madaras wäristas ennast. Ja nüüd oli ta seotud.

„Aga kas teie ka teate, mis mõisa baron jelle kohta ütleb?“ küsis lest.

Madaras läks tõsijeks.

„Jaa, vaat seal ta on!“ naeris emand Maasik. „Seal ta on! Teie walite Rümpleri auliikmeks ja unetate ära, et baron ka maailmas elab ja jelle mehega midagi tegemist ei taha teha!“

„Eh-ehhee!“ hüidis Madaras ja hakkas kahe käega peast finni. „Huu! misjuguine pudru! Et ka wana Arnikas jeda meeles ei pidanud!“

„Jah, uskuge aga jeda!“ äsitas lest, „siis olete wana parajaga toos! Mina usun, et see kõik wana Arnika tegu ongi. Ja ega siis hopymann Kurg ka puhas ei ole. Tal on teie peale süda hästi täis!“

„Mis eest?“

„Kes käis baroni juures?“ küsis Maasika emand. „See olite ju teie! Kes hakkas sellega peale? See olite teie!“

„Aga, mis ma pean tegema?“ päris Madaras äritatult.

„Mis teie nüüd teinud olete, on raske parandada!“ arwas emand. „Rümpleriist lahti teie enam ei saa. Teie auliige ta on ja selleks ta jääb. Ja jeda ma tean, et ka baron, kui ta jeda kuulda saab, teile mitte „Issja meiet“ lugema ei hakka!“

„Huu!“ kaebas Madaras.

„Muud, kui plehtu!“ naeris emand.

Madaras waatas emanda otsa. Maasika emand oli tõsine ja waatas uurivalt nooremehe silmi.

Seal koputati ukse pihta ja sisse astusiwad kirjutaja abikaasa ja neiü Luije.

„Do,“ naeris Kiwi emand, „mees alles hauas leige ja juba waadatakse uut!“

Neiü Luije nuris terawalt Madara nägu. Ta nagu märkas jealt midagi leidwat.

Maasika emand oli niijama tõsine, Madaras aga katjus oma sisemisi tundmusi tagasi hoida ja oli pisut kohkunud.

„Waadake, kuidas herra Madaras häbeneb,“ õrretas kirjutaja Kiwi emand.

Luijele oli aga wäga piinlit kõike jeda kuulda.

"Herra Madaras", küsis ta, "kas teie pidu ka warsti tahate pidada?"

"Ja, jaa! pidu!" sõnas Madaras, "see on väga õige, et teie meelde tuletasite!" Maasika emanda poole pöördes küsis ta: "Ega teie ligi ei saa mängida, ma pean mõne teie kuulama!"

"Miks ei?" küsis Maasik.

"Di, Alwine, see ei lähe!" hüidis Kiwi emand. "Mõtelge, et teie ristiniimene olete! See on ju liig!"

"Aga ma mängin!" vastas see.

"Ei, emand Maasik," kaebas neuu Luisse, "see on hirmus!"

"Oh, jätke teie oma warijeeri jutud!" vastas emand Maasik libedalt. "Millal lubate teie siis mängida? Nasta pärast wist? Kas siis aasta pärast lese lein lõppenud on?"

"Aga see on ju kord niisugune mood!" kinnitas Kiwi emand.

"Aga waat minul niisugust moodi ei ole!" ütles Maasik. "Kelle pärast ma leinan, kelle pärast mitte. Waadake aga, herra Madaras, näitemäng wälja ja jätke minu jaoks üks osa. Ma mängin ühes!"

Raisjed tahtsiwad minema hakata, aga Maasika emand tellis neid weel enese juurde. Alles õhtu pimedas saiwad kõstri-rahwas, Madaras ja Luisse, minema.

"See on üks imeline inimene, see emand Maasik!" hakkas Luisse peale.

"Jah, seda on ta küll," arwas Madaras, "tal on väga palju Jürisõniga sarnadust!"

"Mitte sugugi!" arwas Luisse.

"Ma arwan jutu poolest!" seletas Madaras.

"Mitte sugugi!" kinnitas Luisse.

"Ma rääkisin ju praegu temaga, just needsamad mõtted!"

"Mis ja muidu räägid," tõendas Luisse, "Maasika Alwiinel ei ole muud kui kilawad filmad!"

Madara meel sai pahajets.

"Jäta ilusam kui sina!" wiiskas ta wastu.

Luisse jäi wait. Natutene aega ei lausunud ta sõnagi, siis ütles ta: "Seda ma juba arwasin, niisugused need mehed on, kui ühest isu ära, siis on teine parem!"

"Muidugi on parem!" finnitask Madaras.

"Luisse oli wait. Järsku hakkas ta lufjudes nutma.

"Luisse", hüidis Madaras, "mis jul on?"

"Luisse ei wastanud midagi, waid lufsus edasi.

"Mis jul on?" küsis Madaras pehmelt.

"Luisse ei lausunud midagi.

Madaras hakkas tafa ta õlast finni. Luisse lufftas nooremehe kae maha.

"Luisse!" hüidis Madaras, nagu kutsuks ta teda.

"Lõiiä, Lõiiä!" osatas neiu Naafike, "ikka Lõiiä, noh, mis ja tahad?"

Madaral käis teraw piste läbi südame. Mis oli ta praegu neiu Luissele kurja teinud ja niiviiä käidi temaga ümber.

"Ma ei taha midagi muud, kui et ja ütlesid, miks ja nutad?" küsis Madaras õige pehmelt.

"Ma ei taha, et ja selle wana naisega läbi käid!" wastas neiu nuttes.

"Miks?" küsis Madaras ja hakkas neiu kaelast finni.

"Neiu ei luffkanud kätt mitte ära, waid hakkas tema ümbert finni ja küsis:

"Heinrich, ja ei armasta mind enam?"

Wastuse asemel oli magus musu neiu huultel.

Neiu naeris. Nutt oli ununud.

Alga Madara jüda nagu pöörles sees.

24.

Noore mehe südame pöörlemine ei kadunud. Mida rohkem Madaras Naafika emanda sõnade peale mõtles, mida rohkem ta Luisse ülesastumist tema wastu arwustama hakkas, jeda enam wõttis rahutus temas maad ja jeda enam hakkas ta pagari lese pool käima.

Alga ta neiu Luisse ei olnud ilma filmadeta. Hoolega pani ta Madara käikusid tähele ja niisama tihti käis ta ta Naafika emanda pool sees, kust ta Madara sagedasti eest leidis.

Miisugustel kordadel tundis Madaras esiti häbi, kui neiu Luisse sisse astus, aga pärast muutus see jala wihaks, mis aga warsti lahkus, kui nad neiuaga kahkesti jäiwad, kus Madaras enese täies armastuse hoos neiu käte wahele wistas.

Müid alles sai noormees aru, mis jala tuli see oli, mida ta neiu Luisse filmades nii mitu korda oli märkanud ja mida ta taltjutada oli tahtnud. Müid tundis ta, kuidas see tuli teda kõrwetas, tema sifemist inimest kurnas, kuiwatas.

Wahel, kui ta jällegi üksi olles südame piina tundis, siis ohtas ta, käis rahutumalt mööda tuba, katsus ennast aias lahutada, aga kõik see ei awitanud midagi.

Et sellest piinawast tundmusest lahti saada, wõttis ta jällegi pikemad käigud ette. Aga ka seegi ei toonud Madarale endist rõemust meelt tagasi. Ikka seisiwad Maasika filmad ja tuju tema waimu ees, ikka kuulis ta tema isewiisi arutusi.

„Narr asi“, mõitles ta, „et see naine enne lest ei olnud, siis ei oleks ma ialgi seda wiga teinud!“

Ta tundis nagu hinge tarwitust jälle asja leida, et lese poole muidu natukeseks ajaks sisse minna.

Aga see oli õliga tulekustutamine. Rahutumalt tuli ta tagasi ja igakorraga kaswas wahel tema ja Maasikese wahel ikka juuremaks.

Küll istusiwad nad seda enam weel õhtuti ijekeskes aias lehthoones, küll ajasiwad nad magust nalja, küll töotasiwad nad teineteisele igawest armastust, aga wiist tundsiwad nad mõlemad, et see iseeneste pettus oli.

Ka neiu Luisse tundis seda.

Ühel õhtul, kui nad jälle kahkesi oliwad, ütles ta kawalalt:

„Aga kas tead ka, Heinrich, et ma homme mõneks nädalaks kaugemale pean minema?“

„Do!“ hõiskas Madaras rõemsalt. Ta oli aga enese jellega wälja annud.

Neiu hing tundis selle hüide muusikat ja seda dissonantsi, mis sealt kõlas.

Ta jäi kurwaks ega lausunud midagi. Ka noormees oli wait.

Wastif waitus kestis tüff aega.

„Sa ei ole enam endine, Heinrich!“ kaebas Luise.

Madaras märkas, et ta rumalasti oli teinud.

„Kuidas nii?“ küsis ta rahulifelt.

„Mulle näitab see nii olewat, mul on sinu pärast alati hirm, mu süda ifka walutab, kui ma sinu peale waatan!“ kaebas neiu edasi.

„See paistab sulle nõnda!“ südandas Madaras. „See on ifka wahel nii!“

„Siis lõpetame selle kartuse,“ rääkis neiu tõsifelt, „mis meie ifka nii kaua . . .“ ta jättis sõna pooleli ja ootas.

Madaras ei wastanud midagi. Temal oli piinlik seda ütelda, mis neiu tahtis.

„Meie oleme alles noored!“ jai ta forraga midagi wälja.

„Jung gefreit, hat Niemand berent*!“ wastas neiu furbliifelt naeratades.

Madaras naeris ka.

„Aga see on ifka wõimata weel praegufel ajal!“ wabandas Madaras. „Meil on ju nii hea küll!“ rõemustas ta neidu.

Ta läks ifka kaastundlikumaks neiu wastu ja wästi oliwad nad jälle oma tundmustes kofku julanud, üks hing ja üks meel!

Oli aga teifel päewal neiu Luise ära sõitnud, fiis tundis Madaras, nagu oleks suur raskus tema õladelt langenud. Ta pidi seda ife imeks panema, kui teifeks ta oli läinud: minewal sügifel, kui Raafike ära sõitis, fiis kadus tema rahu, nüüd oli see aga fergitufeks.

Weel rõemfamaks läks ta meel aga, kui mõne päewa pärast kõstri poeg Rudolf, seda wana „onu Ruudiks“ kutjus, ilma ootamata külasse tuli.

Ruudi oli Wolga ääres apteefriks. Ta oli rõemus, lustifas noormees, kes kõstri majasse foguni uue elu tõi.

Rohe, peale teretufe, pidi temale Mudila uudifed teada antama.

„Ma olen kuulnud, et Mudila foguni teine olla,“ naeratas ta. „Kas Mudila õis ifka alles on?“ küsis ta.

*) Kes noorelt naise on wõtnud, pole talgi kahjatfenud.

„Wõid kosja minna!“ naljatas kõster.

Kuudi hakkas ka seda lühikest aega kasuga tarvitama, mis ta siin mööda tahtis saata.

Õhtused jalutus-käigud ja naljatused wärskendasiwad wana Arnika pesa üksluiset elu.

Kuudil näitas see kodune elu aga niisama wastumeelt olewat kui Madaral ja juba teisel kolmandamal päewal hakati kaugemaid tuttawaid waatamas käima.

Järgmisel pühapäewal wõeti pikem reis ette. Kuudi tahtis teise kihelkonda möldrit Reimeri ja tema perekonda waatama minna, nagu ta ütles: „oma endist südant“ kaema minna!

Reimeri wanem tütar Helene, kellega Madaras juba farstuse pidul tuttawaks oli saanud, pidi tema endine jüda olema. Juba annu oliwad nad kooli põlwest tuttawad ja kõstri emand armastas kõneleda, et Helene Kuudit küll tahta, aga Kuudi ei wõida teda mitte wõtta, sest Helene olla liiga talu-poja sorti.

„Aga,“ lisas emand juurde, „ega's Kuudi tahju ei saa? Reimer on rikas mees ja kui Kuudi apteeki tahaks kusahil käima panna, siis wana ikka oma kolm tuhat ligi annab!“

Reimerid wõtsiwad noored mehed juure lahkusjega wastu ja tütar del oli enam kui heameel, et Mudila herrad neid wäseid ka wäärt on arwanud oma külaskäiguga austada.

Weski paisu alla ilusasse rohdaeda mindi istuma. Wanal oli Jaani päewast weel antur õlut üle jäänud ja selle wõttis Reimer heade külaliste auks lahti.

Tütar Helene tõi külalistele klaaskannuga pruunikat määrga, mille peal kääbli jagu koore sarnast wahtu peal asus, aeda ja pakkus juua. Kuudi hõiskas rõemu pärast ja plaksutas käsa. Helene naeratas kawalalt oma punetawa ümarguse palega ja pakkus oma noori, terawaid, lumi walgeid hambaid lahkest waatamiseks.

„Jooge, jooge, noored sõbrad!“ pakkus wana Reimer kannu noorte poole upitades.

Kuudi jõi ilusa janu wahutawat määrga ja õlle-luksusid kuuldawale lastes raputas ta naeratades pead: tema pakkud wurrud oliwad üleni õlle-wahuga kaetud.

„Kuule, Kuudi, ja oled nüüd koorehabe!“ naljatas Helene näitemängu sõnadega. Reimer, Madaras, Kuudi, Helene naersivad suure heameelega ja see naer ülendas nende head tuju.

„Noh, pista oma hiire sabad ka koore sisse!“ sõnas Kuudi kannu Madara kätte pakkudes.

Madaras pani kannu laua peale. Helene naeratas kavalalt.

„U nüüd sõge ole, ega sa peast pörunud ei ole,“ noomis Kuudi, „et ja niisugust narri teed. Ega meie enam Mudilas ei ole! Sa oled ju Mudila wesi-watšade ristija!“

„Täh, täh, täh!“ naeris wana Reimer, „ah, tema ju karskuse usku.“

Ta waatas pilkawalt Madara otsa, aga kui see weidraalt enese ette maha waatas, siis ütles Reimer:

„Noh, jooge aga peale, see on ju kali. Meil on peal-paiju natukene kõwa wesi, muud wiga pole ühtigi!“

„Tehke mulle ometi head meelt!“ pakkus Helene.

Madaras ei teadnud, mis teha.

„Ma jään teie peale wihaseks!“ noomis Helene.

„Urge wihasstage maja peremeest!“ õrretas Kuudi.

„Palun wabandada,“ palus Madaras, „see ei kõlba, kui ma joon!“

„Noh, mis isand siis teie olete?“ küsis mölder tõsiselt.

„Ma olen karsklane!“

„Kus kuradi maal niisugused metsloomad kasvavad?“ päris mölder kurjalt.

„Mis, pagan, teie minu juurde külasse otsisite, kui teie minu toitu ei söö! Ütelge mulle, kes narr seal Mudilas, kus kõik joowad, kõster, kirikherra, mõisa mehed, kes seal sihukese tsirkuse wälja mõtles?“

Madaras hakkas seletama.

„Haa, täh, täh, täh!“ itshitas mölder, „teie tahate hunta hukata ja jooksete ise eest metsa; aga, waat meie, meie lõõme jelle tõpra maha ja söõme tema ära!“ Õllekannu enese ette tõmmates upitas ta jelle oma habeme sisse, kuhu ka poole kannu kõhutäis kadus.

„Baadake,“ naeris ta, „nõnda oleme meie, Oluswere mehed, õlle wastased; nõnda kaotame meie tema ära!“ Üsna

furjalt küsis ta Madara käest: „Koh, kas joote ehk mitte? Kui ei, siis laien teile püügiga kama tuua!“ Mõlder naeris magusasti ja teised aitasivad kõrwalt. Madaras ei jõudnud wastu panna.

„Koh, olgu siis!“ rääkis ta ja lastis pisutese lonksu.

„Waat, see on õige Iisraeli mees, kelle sees ei ole kawalust,“ rõemustas mõlder, „sest kiri ütleb: Waata, sõnakuulmine on parem kui tapaohver; tähelepanemine on parem kui jäärade rasw, sest wastupanemine on õnneandmise patt ja wastutõrkumine on wõera-jumala ja Teerawi kujude teenistus!“

„Elagu karstus!“ hõiskas Ruudi ja koputas Madara õla pihta, kessel enesel ka heameel nähti olewat, et korrats jälle nii julge wõis olla ja tilk õlut wõtta.

„Koh, kas pole hea?“ küsis Helene rõemuga.

„Ta'ps nüid hea pole!“ wastas Ruudi keelt lastutades.

„Koh, see ifka päris meeste tegu!“ julgustas wana mõlder ka takka.

Rõemus tuju täitis warsti ümbrust. Iseäranis heas tujus oli wana mõlder. Suure heameelega hakkas ta oma elust kõnelema, kuidas ta waene poisj olnud ja kümne küinega enese mäe otja ülesse kiskunud.

Rann käis kannu järele ja wana läks ifka rõemjamatks ja hooplisematks. Mõne aja pärast ei olnud tal muud keele peal, kui tema ise, tema naine ja tütreid ja tema raha.

Pärast sööki, kui trepi peale mindi ja seal edasi hakati õlut wõtma, oli wanal kolmas sõna juba „armsad pojad“ ja „armsad wäimehed!“ Ta naeris kawalalt ja kui õhtu juba käes oli, siis hakkas wana oma tütreid pakkuma. Ta kutsus nad imetihti enese juurde, lastis kord tubakat, kord piipu tuua, kord maha kukkunud tubaka kotti ülesse wõtta, kord muidu ifeenmast näidata.

Kui tütreid wahel papat palusiwad, siis tegi ta uhke näo ja ütles: „Ega's teie midagi ei maksa, aga mis maksa, see on wana Heimeri raha!“

Wiimaks läks asi juba nii kaugele fibedaks, et naine tütardele appi läks.

„Papa, mis ja ifka niijugune oled!“ noomis naine.

„Kuidas niijugune!“ pööratas wana mölder. „Ah, ja arwad, et ma igale narakale oma tütreid annan!?“ Ei anna, aga ma ütlen, kes saab, see saab noosi!“

„Mis ja muudu hoopled!“ taltjutas naine.

„Roored mehed naeriwad.“

See äritas Reimerit.

„Ah, teie arwate, et mul raha ei ole!“ hüidis ta pahajelt. „Ann, ae!“ Ann, ae! Too mu pisutene kast siia!“

Naine tõrkus vastu: „Mis ja, mis ja nüüd jahid!“

„Kunle Ann,“ ähwardas mölder, „ja tead, kui ja riidi ei taha norida, siis mine too minu pisutene kast kummutist ära!“

Naine pidi sõna kuulma.

Kast toodi laua peale, aga et pime oli, siis pidi naine küinla ka tooma.

Wana Reimer waatas enne kasti hoolega igast küljest üle, keerutas siis luku juure pühadusega lahti ja hakkas rahapaberissi ja wõlatähta laua peale laduma, kus juures ta mõnele armfasti musu andis.

„Kui palju on?“ küsis ta Rundi käest.

„Pagan jeda teab, mõni mitu tuhat!“

„Aha, täh, täh, täh!“ naeris wana. „Kas sünnib tütar maast ülesse wõtta, kui sicutene lipakas seeliku jahas ripub?“ Ta näitas ühte tuhande rublast panga piletit.

„Oh,“ hüidis Rundi, „tütred sünniwad ilma jelle lipakatagi!“

Wana Reimer tegi juured silmad, nagu ei usuks ta oma kõrwasid.

„Täh, täh, täh!“ hirwitas wana, „meie naiste seelikud on enam wäärt, kui nad ise!“

Poisid kufkusiwad juure heameelega naerma.

Wana läks kurwaks.

„Ann! Ann, tule siia!“ hüidis ta pahajelt.

Perenaine tuli sinna, silmad unised.

„Mis ja jälle kraakjud?“ küsis ta kurjalt.

„Ann!“ ähwardas ta. „Ann, kuriwaim, kus poeg jäi!“

Ann seisis tuimast seal.

„Mis poega ja pärid?“

„Kus mu poeg on?“ küsis wanamees.
„Kas ja hulluks lähed, wõi, jul polegi poega!“
„Seal ta on,“ kaebas wana, „seal ta on! Ann, nüüd
pilla kõit see raha külapoiste kätte! Ann, kas see ei ole
patt!“

Ann ei wastanud midagi, waid läks jälle minema.
„Seal ta on,“ ütles mölder, „seal jul on naiste wäärtus!“
Nii wöttis ta weel ühe wõlatähe wälja, andis sellele
mitu korda suud, ulatas ta siis Madara kätte ja ütles: „Loe
ja, Madaras, ära, ju silmad seletawad, kelle allfiri see on?“
Madaras tunnistas. „Von Hohen wift?“ küsis ta.
„Täh, täh, täh!“ naeris wana. „Tema ije jah, tema
neh! Wana Kukuwere herra ije!“

Siis rääkis Reimer sala edasi: „Ta kutsub mu enese
juurde ja küsib kawalalt:

„Koh, Reimer, kas saad mulle laenata, mul lähed
tarwis!“

„Kurat,“ mötlen ma ja küsin: „Kui palju tahad?“

„2000 rubla!“

„Woid saada!“ wastasin ma. „Ega wana Reimer
siin d hädasje ei jäta! Ma ütlesin talle „jina“ ja ta ei
lausunud ühtigi! Ma ütlesin temale, wana Kukuwere von
Hohenile ütlesin ma jina; poisid, kas saate aru, mis see
tähendab?!“

Banal oli nii hea meel, et ta wõlatirjale mitu korda
magustasti suud andis.

Suur juwine walge oli juba wäljas, kui nooredmehed
minema hakkasiwad. Nad oliwad üsna pehmed, pead kihasiwad.

„Kenad lapsed?“ küsis Ruudi.

„Hea suutäis!“ wastas Madaras.

„Eks pista hambasje!“ käskis Ruudi. „Hakkame käli-
meesteks. Dma 4000—5000 on ifka iga tütre päralt!“

Madaras tegi suured filmad.

„Ah, jul ju Luisega rehnung pooleli,“ naeris Ruudi.
„Loru ja ifka oled, et sa nii ruttu kohe kaubad kokku ajad!“

„Mis kaubad?“ päris Madaras. „Mul ei ole mingi-
jugust kaupa pooleli!“

"Poiss! ära waleta!" hüidis Ruudi, hakkas tema rindu kahe käega finni ja waatas teise silmi.

"Mis ma siis waletan? Raiste lori!" wabandas Madaras.

"Terwe Mudila räägib juba!"

Madaras kohkus pisut ära, siis waatas ta julgelt teise otsa ja ütles:

"See on selge lori! Nii ruttu ei joo ma ennast mitte kellegagi!"

"Dubli poiss!" naljatas Ruudi ja laskis Madara lahti. "Seda ma juba arwasin. Niisugune mees, nagu sina oled, ei müi nii hõlpsasti oma nahka!"

"Nad istusiwad maha.

"Kuule, kas sa tead, Madaras," ütles Ruudi, "sa wõta noorem, ma wõtan wanema — ja asi nudi!"

"Kuhu ma ta panen?" küsis Madaras.

"Maailm on suur ja lai," õpetas Ruudi. "Tule Wolga äärde! Ma tean seal koloniides mõned ilusad kohad: keelt ja mõistad, palk on seal kuni tuhat rubla wahel, wõtad Leeni ära — wõi mis ma ütlesin, mitte Leeni, aga Elsa ja ela, nagu mõni baron!"

Ruudi seletas edasi: "Loll on, kes uisapäisa naise wõtab. Kas mina neid neidusid küll palju läbi ei ole lastnud. Seda kaupa ma juba tunnen! Wana Reimeril on jula õigus, kui ta ütles, et seelik enam maksab kui selle omanik. Ühesugused anid on nad puhas, ja kui raha ka ei saa, siis ma ei tea, mis pagan sellega peale peab hakkama! Ma oleks teisi ka saanud, aga see Helene on juba kord meelde jäänud, ja üsna armas laps!"

"Kas kirjutate ka?" küsis Madaras.

"Weel üks asi!" naeris Ruudi. "Niisugust asja weel tarwis! Eh, poiss! Siin peab ettewaatlik olema. See ennast ühega, siis katju, kuidas lahti saad!"

Selle seletuseks rääkis ta ühe loo, kuidas ta Wolga ääres ühe kolonisti lesjega kimpus olnud. Hakkanud kirjutama ja wiimaks tõsi taga.

"Suusõnaga, musuta ja witsita nii palju, kui tahad, aga las paber puhas olla!" lõpetas Ruudi.

Kuudi sõnad lehest tuletasiwad Madarale pagari emandat meelde.

„Aga mis sa Maasika emandast arwad?“ küsis Madaras.

„Ahää!“ purskas Kuudi juure suuga naerma.

„See on ju wana post-hobune,“ hirwitas Kuudi, „sellega on palju faksu sõitnud!“

Madaras kohkus ära.

„Sa siina ka?“ küsis ta.

„Mina mitte,“ õiendas Kuudi, „aga nooremalt!“

„Aga ta on nii iseäralik, et“ . . .

„Et päris pea fihama ajab!“ naeris Kuudi.

„Noh, seda on ta wäljamaal õppinud,“ seletas ta edasi, „ta reisis omal ajal mõisa-herrastega mitu aega wäljamaal! Mina ei pea aga sellest midagi. See on nagu pool meest!“

„Aga, kurat, ta on hirmus ilus ja wäga meeldiw. Mulle on ta pööraselt meele järele!“ jostistas Madaras.

„See jookseb warsti mehe juurest ära!“ arwas Kuudi.

„Aga eks katju, ehk hakkab õnge!“

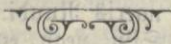
„Mis see maksab,“ naeris jälle Kuudi, „waeje inimesega ei ole midagi peale hakata! Aga, waat, Reimeri Elsa! Noh, kas!?“

„Kui koha saaks, wõiks ju katsuda,“ arwas Madaras, „aga praegu ei ole midagi ette wõtta!“

„Koha ma julle kuulun,“ fiinitas Kuudi, „sellepärast ära muretse! Esimese postiga kirjutan ma kohe selle üle. Mul on seal tuttawaid palju!“

Puru wäsinult jõudsiwad nad koju.

Mudilast läbi minnes katsusiwad nad otsekohe astuda ja oliwad rõemjad, kui nad sealt läbi saiwad.

25.

Pool uimajelt wiiskas Madaras enese fangi pikali ja ilma et ta kaua järele oleks saanud mõelda, uinus ta wäsinud peaga norisedes magama, nagu inimene, kelle pea ja liikmed tublit puhkamist ihaldawad.

Päitene mõis juba pooles lõunas olla, kui ta ülesse ärkas, sest keegi kobistas toas.

Ta lõi filmad lahti ja nägi seal kõstri tüdrukut Liisat pikatriibulise seelikuga ja lahtise roosaka jakiga, mille käiseid kerge tuule õhk liigutas, sest Madaras oli aina lahti jätnud, et parem puhata oleks, ja Liisa oli nüüd ukse ka praokfile jätnud, nii et läbiskitav tuule-leht toast läbi puhus.

Madaras nägi, et Liisa wärskte wee karawini nurka laua peale seadis ja kirju põlle otsaga filmi pühkis, kus jun-
res ta läbi nina järsku õhku ülesse tõmbas, nagu nutaks ta.

Liisa pööris ümber. Ta noor, õitsew, aga tuim nagu oli weel punasem, kui see harilikult oli ja filma ääred näitafi-
wad ka punetawat.

Liisa nuuskas näppudega nina ja pühkis neid seelikku külge ära. Kui ta märkas, et Madaras ülel oli, häigas ta käega üle punaste järje-silmade, tegi omale rõõmsama näo ja nagu kohkunult ütles ta: „Roored herrad juba ülel. Kas ma eksitasin teid?“

Liisa oli tõesti nutnud, ta heal wärises ja ta pidi oma kõri kõhatamise läbi puhastama.

„Liisa, mis sul wiga on?“ küsis Madaras kaastundlikult. Liisa naeratas.

„Pole midagi!“

„Aga ja nutad ju!“ Liisa waitis.

Madaras ajas enese ülesse, tõmbas waiba põlvede ümber, istus süngi ääre peale ja küsis:

„Aga filmad on ju punased?“

See kaastundmine, mis Madaras Liisa wastu awal-
das, liigutas noore tööorja südant. Tüdruk jäi raudahju äärde seisema, toetas selja wastu külma roostehaisulist musta pletti ja hakkas jällegi filmi pühkima.

„Aga Liisa, mis sul ometi on?“ päris Madaras äritatult.

Liisa hakkas lutsjuma ja pani käed põlle nurgaga wastu nagu ja lutsjus edasi.

Madaras tundis, et siin midagi pidi olema, mis seda tugewat tööorja hinge põhjast pidi puudutama.

Ta kargas püsti, tõmbas enesele riided kähku ümber ja Liisa juurde ajudes hakkas ta tema tugewast, pisut higi-

haisu wälja lehtawast õlast finni. Madaras tundis, kuidas ta pihu pesa soojaks läks.

„Liisa, mis sul wiga on?“ küsis ta. „Ütle ometi, kas sul mõni õnnetus on sündinud!“

„Ja, wana Arnikas on just kui pöörane!“ nuttis Liisa. „Kõster?!“

„Kõster, neh!“ wastas tüdruk, lastis põlle otja lahti ja nuuskas nina lahtise- ja ki hõlma nurgaga.

Madaras nägi, missugune jäme, toimene särk, juba üsna halliks muutunud, tüdruku ihu kattis, tema terwet ihu ja tugewaid rindasid warjas, mis higi haisu wälja hooawiwad.

„Mis ta tegi?!“ nõudis Madaras. Madaras aimas siin midagi iseäralist. Ta oli juba ennegi märkanud, et kõster noore tüdruku wastu ime lahke oli, Liisat mitu korda wahel õlast paitas, kui Liisa talle juua tõi ehk midagi meelepäralist asja tegi.

„Ta on just kui nõder peast — ja nüüd weel, kui Ruudi kodus on. Nüüd jookwad nad ööd läbi ja siis ei lahe wanamees enam teisa magada!“

Madaral käis, nagu wälk, läbi pea: tõesti oliwad nad igal õhtal weel ülesse jäänud, kui tema magama asunud, ja mitu korda oli ta all jutu kõminat ja naeru kuulnud.

„Kas tema sihufene?!“ küsis Madaras.

„Sihufene neh,“ wastas Liisa, kes ta julgemaks läks.

„Kende terve jugu on niisugune. Keist Arnikatest pole keegi parem! Kus ripakile midagi jääb, nemad kohe kallal!“

„Doo!“ imestas Madaras.

„Ja mis ta siis tegi?“ päris Madaras.

Liisa häbenes ütelda.

„Mis ta sulle tegi?“ nõudis Madaras ja pani jälle käe õla peale. „Näagi aga julgesti, ega kõik maailm weel Arnika käes ole!“

Liisa aga ei lausunud midagi enam. Wiha paistis ta nutetud silmadest.

„Wõi tema nii ja naa!“ imestas Madaras.

„Mis seal nii ja naa,“ ütles Liisa. „Kas siis see Luise parem on! Nüüd jookseb teie järele, nagu narr, aga

waat, kui ta teaks, et Ruudi siin on, küll siis näeks, kui ohutama hakkaks!" . . . Liisa puhkas. „Nüüd ajab kõster minu ja Jüri peale, et meie tema aia-noa oleme ära warastanud. Ta pannud eila selle suurde tuppa laua peale ja nüüd on kadunud! Kõik selle hommiku otja wannub ja jõimab, et meie Jüriaga warganäod oleme. Tema nuga maksawat kolm rubla ja olla kingitud asi! Lubas nüüd teie käest küsida, kui alla tulete. Ehk on teie käes?“ küsis Liisa.

„Mis asi?“

„Kõstri aia nuga!“

„Mis ma sellega teen?“

„Ja mis mina temaga teen!“ naeris Liisa. „Kõwera otšaga, nagu kulli küün!“ Ei tea, mis ma sellega teen!? Jüri naeris küll kord, et selle kõwera nokaga oleks hea leiwa tükkja soolwee sisse kasta, aga kus seda soolwett nii palju on, et tükki üleüldse sisse saaks kasta!“

„Aga ehk on sulase Jüri käes?“ arwas Madaras.

„Oh, ei ole!“ naeris Liisa. „Ei Jüri puutu teise asju! Aga wanamees oli eila joobnud, tegi õõsel sea-tempa, Sumal teab, kus ta selle hullu peaga pistis!“

„Mis ta siis tegi?“ päris Madaras tungiwalt.

Liisa naeratas fibedalt.

„Mis ma sellest rumaluselt ifka räägin,“ sõnas ta.

„Eks igal ühel ole omad patud. Eks kiusatus ole sellepärast loodud, et kiusajale wastu saaks panna!“

Madaras aimas sellest palju.

„Ta tuli siis teie kallale!“ küsis ta läbi hammaste.

„Ena, lurjust!“

Liisa ei wastanud midagi, waid hakkas nutma.

„Ära nuta, Liisa!“ trööstis Madaras ja pani käe jälle Liisa õla peale, kust ta selle tajahiljusesti ette rinna peale lastis wajuda.

Soe hoog käis Madara kehast läbi ja ruttu tõmbas ta käe ära. Aga jällegi pani ta käe õla peale, kust see jälle alla poole wajus ja seal seisatas, kus ta ennegi oli seisatanud.

Särsku lükkas Liisa Madara käe ära ja waatas kurtjalt nooremehe otša.

Madaras lõi filmad maha.

"Sa võid ju ära minna!" soovis Madaras.
"Ei tea, kus sa lähed, kus see parem on," kaebas Liisa. "Dlin mõisas Kure juures. Seal veel hullem: käiwad hinge peale! Läksin siis Rümpleri juurde, seal ei saa süia. Proua kaalub isegi silgud ära ja leent keedetakse kontidest. Tulin siis siia, siin seesamane lugu! Nüüd on ikka parem, kui preilit kodu ei ole, nüüd ikka annab emand ka süia..."

"Kas preili siis ka süia ei anna?" küsis Madaras.

"Oo, Zumalukene," kaebas Liisa edasi, "just seesamane lugu nagu kirikumõisas. Kirikumõisas sai veel kohvi pära hommikul juua, siin kuiwatab preili iga kord wana kohwi paksu ära, mis jaksad ära juba on joonud ja teeb siis pärast, teine kord, meile sellest laga, ei anna piimagi peale!"

Madaras kuulab seda kui imet.

"Aga kus sa lähed!" hädaldas tüdruk. "Kus meie sugune lähed!"

"Ja ise loewad ja laulavad!" ohkas Madaras.

Korraga käis õuest kare heal: "Liisa, Liisa, kus sa nüüd oled nii kaua?!" See oli emand.

Liisa kuiwatas filmad ära.

"Eks nemad arwawad, et laulust kõht täis saab!" lihas Liisa otja ja lipjas alla.

Läbi lahtise akna kuulis Madaras taplewat kõstri healt.

"Oh ma uimane, oh ma loru!" ohkas Madaras. "Wõi nii wiisi elatakse. Ja Luise?! Nemad kõik niisugused!... Waat, kui ta teaks, et Ruudi siin on, kui siis ohutama hakkaks!... Ei anna süia..."

Madaras pesi filmi, pesi ja pesi... ja ta filmad hakkasiwad nagu paremini seletama.

"Wõi nemad kõik niisugused!..."

Ta filmade eest käis korraga kõik see aeg mööda, mis ta siin oli elanud; kõik need pildid: siitulek, pidu kõstri juures, pidu Krõitsbergi juures, kõstri araminek, sealt teise külasse last ristima, kojusõit ilma kõstrita, emand Maasikaga; waidlused... seltsi asi... waidlused... neiu Luise... jälle emand Maasik... Zürisson... Rümpler, kõster, Ruudi... "nemad kõik niisugused"... kõik, kõik see kogus tema peas ühte kofku, nagu ühte suurde tõrde,

ta tahtis seda kõik seal sees kinni hoida, aga ta tundis, kuidas see tõrs läbi hakkas jooksuma, kõik vedelik jooksis välja ja järele jäi paks . . . Ta pani käe otsa ette, et mõtteid fogaada, aga kange higi hais oli käel juures; käsi haises orjahigist . . . „Mis meie mõtted ja püüded orjameele raudkammitšasse on sidunud!“ kuulis ta ilusa emanda sõnu . . . Kui kõrgel üle teiste ei paistnud nüüd korraga see naisterahvas . . . „kes ka . . . niisamasugune on!“

Ta ohkas. Siisgi tundis ta, et ta seda naist enam kui kedagit teist armastab.

Ta ruttas alla.

All oli tibe riid.

Sulane Jüri ja tüdruk Liisa seisawad jälle köstri suures toas, kus ka emand ja Rundi olivad, ja kõster päris tõsiselt:

„Salgamine ei maksa siin midagi, võeraid siin käinud ei ole ja ma mäletan selgesti, et see jüa laua peale jäi!“

„Minu hing on puhas!“ vastas Jüri.

„Ja mina ei tea ka midagi!“ vastas Liisa.

„Ah,“ wihastas kõster, „küll on aga ka inimese loomad. Rauda wastu! See peab weel ristiniimese pere olema!“ Ta pööris oma teiste kodakondsete poole ja küüsis:

„Ega teist ka keegi minu kallist aianuga ei ole näinud ega wõtnud?“

Madaras kehitas õlasid tähenduselis, et tema midagi ei tea.

„Soo,“ wihastas kõster, „kui see ei aita, siis panen teid wanduma!“

Ülitähtsalt läks ta tahakambriisse ja tõi sealt piibli välja, pani selle lahtiselt laua peale ja kufus teenrid sinna juurde.

Jüri ja Liisa tulivad laua äärde.

„Pange pahemad käed piibli peale ja tõstke paremad ülesse, nõnda!“ käsits kõster ja näitas, kuidas teha.

Teenijad tegiwad seda.

„Nüüd ütelge järele,“ käsits ta edasi ja luges, mida Liijat Jürit, teine peenema, teine jämedama healega järele kordasiwad:

„Meie wannume oma ihu ja hinge ja Sumala püha

õna juures, et meie midagi kõstri aianost ei tea! Kui meie aga waletame, siis lubame oma ihu ja hinge ära põrgusse! Amen!"

"Amen, aamen!" kordasivad teenijad.

Tähtsalt pani kõster raamatu finni ja wiis tema ära.

Teenijad tahtsivad minna, aga emand keelas neid:

"Dodate, oodate, nüüd hakkame alles teie warandust otsima!"

"Ah, papa, jäta järele!" waigistas Ruudi.

"Ei, ei," waidles kõster wastu, "küll meie näeme!"

Mindi Jüri kasti kallale. Madaras tahtis maha jääda, aga kõster ütles: "Tulge, tulge ühes, teie olete ainus wõeras. Wõib olla, et kohtusse weel läheme!"

Madaras pidi ühes minema.

Jüri waranduse seast aga ei leitud midagi, ehk emand küll isegi asemeriided ükskhaawal ümber pööris ja läbi katsus.

Jüri naeris kawalalt, kui otsijad pita ninaga minema läksivad, et Liisa warandust waadata.

Liisa kast oli wargusest puhas. Nüüd tuli ase ette.

Liisa seisis eemal ja pühtis silmi.

Kui kõstri emand peapadja üles tõstis, seisis padja all pool porgandit ja aianuga finnipandust.

Liisa oli niisama kohkunud kui teised. Wana kõster hakkas kofkutama, aga wihafeks ei saanud ta mitte.

"Üi, häbi, häbi!" noomis emand. "Liisa ise noor inimene ja jalgab! Mis sa nüüd sealt said!"

"Ma ei ole wõtnud!" nuttis Liisa.

"Seda ei jõudnud aga kõstri emand kannatada.

"Täna päew lähed ja mu majast minema," wihastas ta, "jalamaid! Niisuguseid wargaid ma ei talli! Wannub oma hinge Sumalast lahti ja ise püstijalu kelm!"

Kõster wõttis oma nwa ja pistis tasku.

"Säh, jõe oma porgandit!" taples emand ja pakkus seda Liisale, kui aga Liisa teda wastu ei wõinud, siis wiskas ta selle Liisale näkku.

Noortel meestel oli see enam kui piinlik waadata, nad läksivad tuppa, kuhu ka kõster järele tuli.

Noored mehed jõiwad kohwi ära ja läksivad wälja.

"Niisugused need teenijad on!" sõnas Madaras Ruu-

dile. „Weel üleweel wandus ta minule, et ta süita on ja ma uskusin seda, aga seal ta on!“

Kuudi hakkas naerma.

„Tont seda teab,“ hirmitas ta, „mulle on see natufene kahtlane. Meie wana on kange juurevilja sõber ja muu sõber on ta ka . . . Kui ta ise juures ärituses sinna ei unetanud!“

Kuudi naeris koeralt.

„Kas see tõsi on?“ imestas Madaras.

„Wanainimene on teine furd kui pisukene laps!“ wastas ta.

Madaras aga oli väga rahutu. Ta mõtles ja mõtles ja jutt ega nali ei tahtnud hästi sündida. Kuudi aigutas ja wiskas enese rohtaeda õunapuude alla maha, kuhu ta warsti magama uinus.

Madaras läks oma tuppa. Ta toa aken oli lahti ja maja otsas akna all seinä ääres kuulis ta rääkimist ja nagu lufsumist.

Ta waatas alla. Seal seisiwad Liisa ja Jüri. Wiimajel oliwad hobuse päitsed käes — läks töösse. Liisal oliwad aga uued riided seljas, pisukene komps käes.

Madaras kuulas.

„Ja ja räägid õigust?“ küsis Jüri.

„Sumala selge tõde!“

„Aga kuidas saiwad need sinna?“

„Ma ei tea!“

„Sa oled puhas?“ küsis Jüri.

„Nagu lina-seeme!“

„Aga need asjad?“

„Oh, Jüri, kui ja inimene oled, siis usu mind. Mii tõesti, kui Sumal taewas on ja kõik näeb, ära päri enam, ma ei tea muud kui seda, et mina neid sinna ei ole pannud!“

„Kes seda on teinud?“

Liisa oli wait.

„Liisa?“ küsis Jüri.

„Jüri,“ kaebas Liisa, „wana kiusab mind, see on tema töö!“

Kad waatasiwad teine teise otsa. Neende mõlemate sil-

mad rääkiswad midagi, palenulikid pisut liikusiwad, aga näod avaldasiwad suurt osawõtmist.

„Siis Jumalaga!“ ütles Liisa ja pakkis kätt.

Jüri wõttis Liisa käe oma kangesse pihku ja piisitas teda. „Jumalaga!“

„Aga kui nad kõike seda teistele räägiwad?“ küsis weel Jüri.

„See on nende oma häbi!“ wastas Liisa ja läks.

Madaras waatas weel kaua, kaua Liisa järele. Ta pifatriibuline seelik paistis weel kaugelt silma, aga roosa jaki karw julas õhu halluse sisse nagu ära. Madaras tõstis käe wurrude juurde ja hakkas neid keerutama.

„Itka weel higi hais juures!“ arwas ta ja hakkas käja lõnawa seebiga pesema.

Ta pani käed wee sisse ja wahtis neid. Igat sõrme wahutas ta üks haawal ja hakkas siis loputama ning pärast kuitwatama.

Ta nuusutas tihri sõrma, ja kui ta nende juurest tuttawa magusa haisu tundis, siis ohkas ta ja ütles poolkuuldawalt:

„Misfugused inimesed!“

26.

Kuudi pidi warsti jälle tagasi minema, aga ta lükkas minemise nädalat poolteist edasi. Ise ütles ta, et ta neiu Luiseaga ka juttu ajada ja ka karstuse seltsi pidust osa wõtta tahtis, mida Madaras teisel pühapäewal mõttes toime panna.

Pidu toimepanemise pärast oli Madaras pisut ärituses: pidi ta ju esimest korda kui karstuse seltsi Lehwituse tegelane wälja astuma.

Et awalik kõne raskustega oli ta kistatud, sellepärast taheti perekondlik pidu toime panna, kus Rümpler ja Arnikas kõnelejatena ette pidiwad astuma. Kõstri soovil jäi näitemäng ja tants ka wälja, taheti aga lõpuks näitemängu asemel ringmängud ette wõtta. Wõerad pidiwad liikmete

läbi sisse toodama ja selle eest paarkümmend kopikut maksma. Madaras palus ka Rümpleri kirikust kuulutada, et pidu peetafse. Ta lootis selle läbi, et inimesed rohkem usaldavamalt seltsist oja hakkawad wõtma.

Aga ka siin pidi Madaras nägema, et ta lootused wett läfjivad wedama.

Slus juwine ilm oli käes. Hein oli suuremalt jault juba tehtud, talupojad jälle oma koduste tööde juures, aga ošawõtmine oli enam kui leige.

Oli küll kõrtfi räästa alune noori mehi täis. Need tegiwad ijekeskis seal oma nalja: tõutafjivad teineteist, pitsitafjivad wahel kõrist mõnda wallatumat, paniwad jalga teisele ette, kui see suure naeruga ära jookfjis, wedafjivad sõrme, wandufjivad ja nogelefjivad, lafjfiwad kõrtfi lafjingu puu najale ja sülitafjivad üle puu läbi hammaste kaunis fangele ja naeratafjivad põlgades, kui keegi suurnikkudest, naisterahwas käe all, kõrtfi sisse astus, plafjutafjivad kawalalt keelt ja pilgutafjivad tähendusrikkalt filmi . . .

Aga seltsi ei tulnud neist keegi.

Wiimaks, kui aeg juba käes algada oli, ei jäänud Madaral muud kui pidas teiste eestseisuse liikmetega nõu ja laskis ula-jeiswa rahwa ilma maksuta sisse.

Aritatult astus Madaras ülesse ja kõneles seltsielu tähtfufest, suurtest raskufest ja soowis, et rohkem suuremal arwul seltsi tegewufest oša wõtataks, nimetas ka, et pärast tema kõnet soowijad ennast ülesse annataks, aga kõne järele ei täitnud keegi tema head tahtmist.

Müid läts Madaras poiste juurde ja soowis, et need ka liikmeks hakkafjivad, poisid waatafjivad aga teine teise otsa ja hirwitafjivad kawalalt.

Wiimaks ütles Pitapere Annus kaunis waljult, kus juures ta päewast ära põlenud walge pea, koore sarnaste fihwadega ülesse tõstis ja otsekohe suure kontfu peale waatas, mis leti kohal laes seisjs, kuhu endine kõrtfipapa luuki suure raud haagiga ülesse oli riputanud:

„Etš jellel asjal ole ka oma konts sees!“

Poisid hakkafjivad suure healega naerma, nii et Mu-bila paremad, kes ees pintidel aset wõfjivad, tagasi waatafjivad.

Madaras tundis, et tema soovis siin nagu lastuvad lained vastu kiwist kallast wahutades weerejivad, aga selle uinuga kalju küljest peale wahu muud midagi ei saa.

Ta pidi niisama targalt tagasi tulema, nagu ta oli läinud.

Piinatav oli ta tundmine. Ka teised ei tunnud endid enam kodusemad olemat.

Katsuti kõneleda, katsuti rõõmsad olla, katsuti naljatada, aga kõigist paistis, et nad siia nagu muidu kofku olivad tulnud.

Et Rümpler tulla ei jaanud, siis rääkis Arnikas „teenijate usaldusest.“ Ta seletas, kuidas nüüdsel ajal noorsugu raisku läheb, wäga toores on, oma leiwawanemaid ei austa, vastu hauguvad, ja tõi endist aega ilusaks eestujuks. Ta soovis, et Sumala sõna rohkem pererahwa seas walitseks ja lõpetas oma kõnet lauluga: „Oh, waga Sumal, kes kõit annid meile annad!“

Kuudi naeris ja lõi küinarnukiga Luise külge ja see naeratas ka.

Et kellegil enam midagi teha ei olnud ja widewik kätte jõudis, siis pidi ringmäng tule walgel peale hakkama.

See sünnitas aga pisut ärewust.

„Kas need talu tollakad ka siia jääwad?“ küsis opmanni emand Madara käest.

Madaras ei teadnud, mis teha.

Ta pidas teiste eestseisuse liikmetega aru.

Mõned arwasiwad, et just nii peaks olema, sellega jaaksiwad nad rohkem ligi tõmmatud, nad näeksiwad paremat ümberkäimist ja hakkasiwad sel wiisil selfist oja wõtma.

„Wuih, mis hirmus!“ kaebas Luise Saksa keeles.

„Mul on uus walge bluuise seljas ja kui mängu ajal wahel tänts ette tuleb ja niisugune karu oma käpa külge paneb, siis on kõit otsas!“

Mudila jaksad hakkasiwad naerma.

„Ära, ära, mine siit oma patu koormaga!“ sõnas kaupmees Annemann jekka.

Keegi ei tahtnud esimest otsust anda, et need talupois-

sid ära peavad minema, kuna aga kõigi juurnikkude palebelt lugeda võis, et nad nendega sugugi kokku ei või leppida.

Walitseja Kurg waatas meeste otsa; seal leidis ta mitu mõisa poissi.

„Teie woip minema!“ käskis ta kangelst poisja.

Poisid waatasiwad segaselt walitseja herra otsa. Nad nagu ootasiwad weel midagi.

Annemann oli aga Kure ette astunud, käed risti rinde peale pannud ja palus:

„Lammaste hulka arwa mind

„Ja ära lükka ära mind

„Sikkudega õue!“

Suur naeru lagin täitis pooltühja kõrtsi tuba, sest Annemann oli nii waljusti kaebanud, et kõik seda kuulsiwad.

Poisid oliwad aga instinktiliselt kõigest sellest aru saanud. Sala wiha paistis nende nägudelt, isegi mõni kirjistas hambaid.

„Poisid,“ hüidis Pitapere walge peaga ja koorehabe meiga Annus, „poisid, läheme minema, palwewennad hakkawad järka wahetama!“

Nüfseledes, teineteist lükates, jalgu taga wedades ja rinnuli teineteise selga surudes wajus sikkude kari wälja õue, lambaid tuppa jättes. Mudila preilnadel ja prouadel oli aga sellest lahtumisest heameel: nüüd oliwad nad julged, et nende riideid keegi kutsumata määrima ei tule.

Karstkuse liikmetel ei olnud see aga sugugi mitte moka järele, iseäranis aga paaril talumehel. Nad lahtusiwad sealt ja jätsiwad Mudila saksad üsna üffinda.

Warsti wõttis jällegi üksmeel aset ja ringmäng hakkas peale, mis aga peagi tantsuks ümber muutus; kirjutaja oli harmoonika mängija, ja teised tantsu sõbrad käisiwad nii peale.

Uga talupoisid ei unetanud oma teotust.

Esimese ringi ajal käis üks pärani lahti ja keegi poisj kirjendas:

„Piriherra tuleb!“

Tants jäi torruga katki ja Madaras jooksis wälja. Riipea aga, kui ta pea uksest wälja pistis, käis kiwi rahe

ukse pihta. Madaras tõmbas ukse finni ja pani imeks, et ta luud-liikmed nii õnnelikult terveks olivad jäänud.

Ei awitanud jällegi muud, kui pandi waht wäljapoole, et see hoolega järele walwaks, et tants rahulikult edasi wõiks kesta.

Tants kestis ka rahulikult edasi, ikka: kõh, kõh, kõh, kõh, sat, sat, sat! mille jekka kirjutaja lõõtsapilli jämedad healed loortsusiwad.

Niihästi noored, kui ka wanad olivad rõemjad. Kõit endine wiipers oli ununud. Madaras ja Ruudi teine teise wõidu muretseiwad, et tants mitmekesine oleks ja et tantsijatel igaw ei hakkaks.

Siisgi üks tuss oli tantsijatel ometi ja see oli emand Maasik.

Nagu ta oli ütelnud, nii ta ka tegi: ta oli pidul ja ei jäänud üksnes tantsu ajaks seltsimajasse, waid wõttis sellest tegelikult osa.

Ta oli oma musta leina ülikonna harilise riide wastu ära wahetanud ja oli, nagu ikka, nagu ei oleks tema majas ega südames mingisugust muudatust ette tulnud.

Ta märkas küll, kuidas köster ja opmann ninasid kärsutasiwad, kuidas neuu Luise salaja „Mis hirmus!“ sosistas, kuidas isegi Madaras natukene kohkunud oli, Ruudi aga suured filmad tegi, aga Maasika emand ei näitanud sellest nagu midagi märkawat.

„Ja sinu leinaaeg on tõesti otsas?“ küsis kirjutaja emand, nagu ei tahaks ta seda uskuda.

Maasika emand wastas tõsiselt: „Nagu ja tead!“

„Ja sa tantsid ka?“

„Kuidas isu on!“ wastas Maasik.

„Mõtlege aga, et see pöörane on!“ soowis kirjutaja emand teisele järele mõtlemiseks.

„Eks meie näeme!“

Ja nii ta ka oli. Madaras oli esimene, kes Maasika emandat tantsima kutjus.

„Mis hirmus!“ ohlas Luise.

„See naine on nõder!“ sosistas Ruudi, aga tantsis ije pärast just niisama heameelega, nagu Madaras.

Barsti oli kõik see ununud ja pidu kestis perekondlikult edasi.

Mida rohkem tantsiti, seda rõemjamaiks läksivad meeled ja mida enam ära wätsiti, seda kirglijemaks läksivad waated ja pöörded.

Madaras tundis ifesugust head meelt emand Maasikaga tantsida ja juttu ajada, Liiise jäi nagu kõrwale, mida ta see rahuga lastis sündida, sest Ruudi ei unetanud oma kaugeid sugulasi mitte ära.

Juba näitas kell poolt ööd, aga tantsijad ei tahtnud lahtuda. Minarätikud oliwad juba suurest pühkimisest niisfeks läinud, higi haisu ja tolmu oli tuba täis, aga ikka sooviti veel tantsida.

Wiimaks kuulutas opmann Kurg, et aeg koju minna oleks: „Homme on töö, aga mitte sellipäew!“ pahandas ta.

Ei aitanud nende hea soov, kes tantsida tahtsivad, midagi, hakati koju minema.

„Ma saadan teid, kui lubate, koju?“ küsis Madaras wiimase tantsu ajal Maasika käest.

„Ma wõin ise minna, teie teotate ennast!“

Madaras sai sellest pilkamisest aru, ja ennast wahwalt üles näidates ütles ta:

„Seda ma ei karda!“

Emand Maasik naeratas. Madara hingest käis jõe hoog läbi. Ta pidi oma sõna pidama.

Nii ka sündis.

„Ma pean emand Maasika koju saatma!“ ütles ta Ruudile.

„Lõika ikka, lõika!“ hüidis see.

Päite hakkas juba teise päewale filmi puhkats pejema, teda tööle saatma, kui Madaras ja Maasik läbi Mudila koju poole hakkasivad minema.

„Ma olen täna nii rõemus!“ ütles Madaras tee peal.

„Mina just ifearanis mitte!“ wastas emand.

„Aga täna läks ju väga ilufasti!“

„Aga kus jäiwad teie põhjusmõtted?“ küsis emand ja waatas suurte selgete silmadega nooremehe otsa.

„Mis sugused?“

„Aga kas mäletate veel, mis teie sügisel kõnelesite: teie tahate ümbrust valgustada ja nõnda edasi!“

„Ma ei ole mitte seda soovi avaldanud!“

„Mis teie muidu räägite,“ pahandas emand, „kui teie just mitte neid sõnu ei avaldanud, mis mina ütlesin, aga nii sain ma teie mõtetest aru!“

„Ma pean teile palju seletama, ma näen, et teie mitte mind ei mõista!“

„Seletage!“

„Kad jõudsiwad majasse.“

„Eoe õhk lõi ninasse.“ Emand wõttis akna lahti, kust jahedam hoog siisse woolas.

Madaras istus.

„Kui teie lubate, et ma seletada wõiksin, siis lubage, et ma istun!“

Noor leff wõttis gitarre, istus sohwa nurka ja hakkas tasa keelte peal mängima, kuna ta Madara juttu kuulama hakkas.

Toas oli hommikune widewit. Madaras oli rohkem seina pool aset wõtnud, kuna leff oma näoga vastu punetatwat päewa-tõusu seisis.

Imeks pidi Madaras seda fuju panema, nii nõiduslik fena näitas ta olevat. Ta waatas ja ei lausunud midagi!

„Seletage, seletage, ma kuulan!“ käskis leff. „Wõi segab teid minu piitsutamine, siis jätan järele!“

„Palun, mängige edasi, palun, mängige!“ soowis Madaras. „Üsna wäsinud!“ Ta hingas sügawalt.

Leff mängis.

Madara wäsinud teha üle käisiwad tasased wõdinad. Ta sai väga äritatud.

Just nagu oleks igauks heal teda tõdistanud, nagu oleks selle terve toa õhk tõdistawalt liifunud ja Madarast puudutanud, nii tundis ta seda muusikat. Ta pea lae peal tõmbasiwad juuksed ennast kõige nahaga koomale ja terve selja sees tundis ta, kuidas sealt taja jookseti.

Madaras kuulas. Tasa laulis kangel, kangel õõ-sorr ja ka selle heal nähti wärisewat, lese mängust wärisewat.

Noormees vaatas leje otja. Lesk paistis, nagu istuks ta kaugel taewa serwal, nagu kõlaksiwad jealt healed. Zuba hakkas Madaras kolmat korda elu sees neid ime nõiduwait healesid kuulma, mis nagu kusahilt kannatawa südame sügawast põhjast tuliwad, mis wäriješiwad ja wabisešiwad, mis nagu otšiks midagi, mis leidma peab, mis mitte enam kaduda ei tohi.

Madaras tundis, kuidas ta oma ise itka enam ja enam kaduma hakkas, kuidas ta kuhugile wajus, wajus ja wajus . . .

Muusika ei lõppenud . . . Madaras seisib noore leje juures, hoidis tema kätt enese pihus ja suuteles seda palawalt, palawalt, kus juures ta sosistas:

„Ära lüka mind enesest mitte ära!“

„Waihus . . .“

Tasa kõlas õõsorri tüitaw laul. See ei wärišenud mitte enam, see oli häbemata, igapäewane.

„Madaras, herra Madaras!“ hüidis lesk ja tõusis püsti.

„Kas?! . . . eht . . . mitte ialgi!“ küsis Madaras uimaseft. Ta filmad läitšiwad.

„Madaras,“ hüidis lesk, „mis teil on?“

„Alwiine!“

„Teie armastate mind?“

„Ragu ei kedagi teist siin maa peal!“ wastas Madaras lämbunud healega.

„Kallis noormees,“ sosistas Maasik, „aga miks musutate teie sellepärast minu kása!“

„Armas Alwiine,“ palus Madaras õõgawalt, „ma ei wõi ilma sinuta elada!“

Alwiine Maasik jäi wait. Ta hingas rahutumalt, sügawasti, järsku.

Madaras oli sohwa kõrwale tooli peale istunud. Ta oli kahwatanud, walge, kuna ta filmad paluwait Maasika peale waatasiwad.

Lesk tõmbas akna kardina rohkem kõrwale, et walgus enam sišse paistaks.

„Soo, nüüd näen ma oma šõpra selgesti!“ ütles ta wähekeše aja järele. „Nüüd pean ma aga teile otšetohe üt-

lema: kui teie soovid sellesarnased on, mis inimesed naise- võtmiseks kutsuvad, siis ei või ma seda mitte!"

Madaras hingas sügavasti. Ta huuled wabisejivad. Ta lastis pea norgu, toetas küünarnukid vastu põlvi ja hoidis tšhe käega oma rasket pead ülehel.

"Heinrich Madaras?! Herra Madaras!" kutsus lest natukeje aja pärast.

See tõi Madarale tema meele-märgu jälle tagasi. See naisterahwas, feda ta nii armastas, kellest ta nii lugu pidas, felle ees ta nagu koer lipitšes, jee hüidis korraga nii igapäe- wafelt, nii üksluiselt: "Herra Madaras!"

Ta kargas tooli peali püsti, ta kuiwanud huuled oli- wad hammaste ligi tõmmatud, ta filmad jätendafiwad fiše- misest wihaft ja tagasihoidmatalt tõukas ta rinnust:

"Teie ei ole inimene!"

Ta kobas mütsi järele.

Rahuliselt tõusis Maasik sohwa pealt ülesse ja tuge- wasti Madara käest finni hakates sundis ta teda paigale: "Jääge siia! Nii ei lahkuta mitte selle majast, kellega teie ligi aasta tuttaw olite!"

"Jätke mind rahule!" hüidis noormees.

Maasika emand pidi teda minna lastma, aga Madaras fai oma wihasi wõitu.

"Noormees," ütles emand, "rahustage ennasi! Jstuge siia ja kuulame teine teise juttu! Räägime pikalt oma mõtled läbi! Siin ei ole midagi nii kirglijelt ajada! Jstuge!"

Madarale kõlasiwad need sõnad, nagu olefiwad süda- mešt räägitud. Ta waatas noore lese otša. Nii ilusa ei olnud ta selle weel ialgi enne näinud olewat.

"Jstuge!"

Madaras istus.

Maasik waatas tõsijelt nooremehe otša, siis küsis ta:

"Teie tahate mind omale naiseks?"

"Ei!"

Maasik jäi kuulama.

"Herra Madaras," wastas ta, "kuulge, jee on lapse- mäng! Mifs austate teie nii hirmus išeeneje tahtmist, aga minu tahtmist mitte? Ma olen ju ka inimene!"

Madaras oli wait ja mängis müttiga.

„Kui teie selle peale ei taha vastata, siis ütlege mulle päris õiglasest südamest: Miks tahsite mind omale naiseks? Mis arvamine, mis tundmus see oli?”

Kui Madaras nägi, et Maasik õiglasest südamest jeda tema käest küsis, siis sai tema meel rahulisemaks ja ta ütles: „Seda ei saa wist keegi ära seletada!”

„Aga mina ütlen teile,” ütles Maasik, „mis asi teid ajas mind püüdma: see oli — himu, paljas himu, mind oma himude orjaks teha, — ja muud mitte midagi! Ütlege, et see wale on?!”

Madaras waitis tiusakalt. Siisgi pidi ta imeks panna, kui awalikult see naisterahwas mõistis kõneleda. Ta waatas enese ette maha.

„Kui teie midagi ei wasta, siis kuulake minu mõtteid edasi,” sõnas lest edasi, „siis olete õigest teest kogunisti kaugel, nagu sellest kõik suuremalt jaolt kaugel on! — Mehele minemine ja naisewõtmine on elu kõige suurem samm; selle peale peaksiwad inimesed, kui kõige juurema pühaduse peale waatama, aga jeda ei tee nad mitte, nagu nad mitut asja ei tee, mis nad tegema peaksiwad. Parema on ennast ikka kõikjugu unistustega ja õhukujutustega petta. — Ma jutustan teile ühe tähendamise sõna:

Kord tuli noormees oma wana kooliõpetaja juurde ja ütles: „Kui meie wiimast korda koolist lahkusime, siis ütlesite teie: „Kui keegi teie seast naist hakkab wõtma, siis tulge enne minu juurde: ma annan teile head nõu!” — Müid olen ma siin!”

„Keda sa siis tahad wõtta?” küsis õpetaja.

Noormees lõi naerule: „Kui mul juba keegi teada oleks olewat, kas ma siis weel küjima tuleksin?”

Kooliõpetaja jäi tõsiseks.

„Kas sul siis tuttawaid neiusid on?” küsis ta.

„On!”

„Mis on nende nimed?”

„Mari, Liisa, Juuli, Leena, Kai, Mai ja Anna!”

„Tubli”, wastas õpetaja, „mis näed sa Mari?”

„Mari on üsna tubli neiu: ta isal on palju wara;

Mari saab ka palju raha ligi; sellepoolet sünniks ta küll võtta!"

"Ei sünni," vastas õpetaja. "Kes rikkuse peale loodab, see tungneb enese jõu nõrkust; ta loodab teiste peale. Kas ja tahad ka niisugune olla?"

"Ei!"

"Noh, mis näed ja Liisas?" küsis õpetaja.

"Liisa on ilus! Liisa on nagu õun. Süda lööb tulsuma, kui Liijat näed ja ta tuleks küll ka mulle!"

"Ei, Liijat ära võta," vastas õpetaja. "Õnn üirite, kuid elu piff. Sln lõpeb enne kui himu! Mis näed ja Juulis?"

"Juuli on töökas," vastas pois. "Juuli on nii töökas inimene, et ta ükfinda minu talu töö ära teeks. Juuli künnab, äestab, tõstab heinadgi kuhja, kui ta isa haiglane on!"

"Juuli on hea laps," vastas õpetaja, "kuid töö on terwisega seotud ja paljas töö ükfinda ei ole elu eesmärk. See, kes töö pärast naist võtab, on ise laisk inimene, ja iga kord ei lähe lapsed emasse! Mis näed ja Raies?"

"Rai on waene-laps," vastas noormees. "Igakord, kui ma Raie, tema kehvasid riideid, tema waesusest kahwatanud nagu näen, siis tuleb mul mõte just teda, seda head last, waesusest peasta, talle paremat põlwe pakkuda, sest ei tee ma seda, siis saab ta muidugi mõnele sulasele, ja ta ei saagi paremaid päivi näha, ta langeb nagu mõni ära kurnatud tööhobune kändes aijade wahete. Mul on sellest armjast inimesest hale-meel!"

"Sul on õige waade ja helde süda waesuse kohta," seletas õpetaja, "aga kaastundmus on iseenesest nõrkus, ja seda petwat nõrkust tulewate põlwele sisse edasi istutada on patt inimesesoo vastu! Ära püia Raie kaastundmuse, waid õigusetundmuse läbi wälja, ülesse tõsta! Mis näed ja Raies?"

"Mai on wanapoolne tüdruk. Aga Mai on tark tüdruk. Just oma tarkuse pärast on ta weel wana tüdruk: poisid kardawad, et ta majas ise peremeheks hakkab. Igakord, kui ma seda tarka naisterahwast näen ja mõtlen, et see

see mitte edasi ei saa kaswada, siis tuleb mul tahtmine teda naisjeks wõtta. Mai on tõesti tark tüdruk!"

Kooliõpetaja jäi mõtlema.

"See kahjutundmine targa kadumise pärast on jul õiglane, kuid pea meeles, et tarkus mitte ei sure, kui ka inimene sureb! Tarkus on ainus ema, kellel lapsed mehele-minemata sünniwad! Wõi arwad sa, et Mai igale poisile läheb? Kas ja tead, kas Mai sullegi tuleb?"

"Ei tea!"

"No waata, seal ta on!" tegi kooliõpetaja laheda näo.

"Aga kas ja Maies weel midagi muud näed?"

"Ei!"

"Aga mis leiad sa Annas?"

Noormees läks punasjeks.

"Mis ma seal näen?" ütles ta häbelikult. "Annas ei näe ma muud iseäralist ühtigi, aga see on nii weider rääkida!"

"No, noh?"

Noormees ütles tõsiselt ja sala: "Igaford, kui ma Annat näen, siis näeksin ma teda nagu laste seas. Ta ümber nagu oleksiwad pisukesed inimesed. Ta nagu seadiks neid riidesse, nagu pesjeks, nagu puhastaks neid, nagu õpetaks neid elama. Seda näen ma Annas! Aga ma kahtlen, kas sünnib teda wõtta!"

"Armas poeg," hüidis õpetaja rõõmsalt, "Anna on sinu naine! Anna wõta, sest see elab sinu tulewajele põlwele ja jelles on iga ema peawäärtus. Sa näed Annas oma tulewat põlwe! Selle kasuks tee tööd, siis edeneb ju oma ja ju ligimeste elu. Selles just ongi igawene elu! Kes jelle vastu ekkib, see teeb pattu looduse enese vastu!"

Emand Maafik oli lõpetanud. Ta waatas Madara otja, kelle filmist ifka weel häbi tundmine ja paha meel ei näitanud ära kadunud olewat. Emand waatas kahju tundes nooremehe filmi.

"Armas Madaras," küsis ta siis, "teie tahate minuga, nagu ma aimata tohin, oma elu ühes ära elada; ütlege nüüd mulle puhtast südamest, mis oli teie waade minu peale?"

Madaras waikis ifka.

"Teie ei julge mulle mitte seda ütelda, sest et see teie

viis ei ole. Aga kuulge, ma ütlen siis ise: Ma olen kord tahtnud mehele minna, nagu veldakse, armastuse pärast. See oli hea, et teised seda mitte sündida ei lasknud, nüüd jäi kõige vähemalt üks ekstsamm elus tegemata. Teist korda läksin ma mehele, kui inimene, kes midagi otsis, mis ta oli kaotanud, kuid seegi mehele minemine oli paljalt firikuramatute järele ja ma jäin sellele mehele laulatuse tunnistamiseks sama võeraks, nagu ma praegu olen! Surm tõi lahutuse, mis juba iseenesest oleks tulnud. Nüüd, kus ma juba nii palju olen läbi elanud, kus ma nii palju elu olen näinud, nüüd veel nende armude osaliseks saada, mille poolest mehed-härjad nii rikkad, hm, ei — ma tänan! Herra Madaras, teie soovid minu kohta on kõige madalamad. Aga teadke, et ma teie himude orjaks mitte ei taha saada. Ei taha ma ka teie käest enesele tulewat põlve näha, selleks olete teie, nagu tuhat teist, ilma ühegi väärtuseta. See on mu viimane sõna!”

Madaras oli püüsti karanud. Ta silmad läikisivad, käed värisesivad närviliselt ja nagu meeletult soovistas ta: „Siis kuulge ka minu viimast sõna! Ma olen ikka turadist kuulnud, aga niisugune nagu Alwiine Maasik, niisugune peab ta tõesti olema: salalik, petlik ilus, kiusaja . . . kiusaja . . . tark ja — väga tark!”

Ta hakkas põlgavalt naerma. Ka lest hakkas juure healega naerma ja nende naer kõlas meelikut koku. . .

„Rõdra inimeste mõtte-kujutused!” sõnas lest. „Herra Madaras, ehk homme toob teile rahu tagasi!”

Madaras löi käega!

Nagu oleks teegi teda kõrist pigistanud, temale filmi sülitanud, teda ninast wedanud, teda hulga ees naernud, — niisugune halb tundmus ajus Madara hinges.

Kärmeesti sibas ta mööda tolmust maanteed koolimaja poole ja ikka mõtles ta selle peale, kuidas inimene ennast

nii rumalasti petta võib lasta! Kuidas võis ta ennast nii lasta ninapidi vedada!

Ta ei võinud seda kuidagi moodi ei iseenele ega Maasika emandale andeks anda.

„Maasike neiu ja . . . tema . . .!“

„Prroh!“ raputas Madaras pead ja süda pekis tal häbemata vastikult sees.

„Teie soovid on minu kohta kõige madalamad!“. . . kõlas Madara kõrvades. „Oh ja saatana krae,“ vihastas Madaras, „või minu soovid on madalad. Niisugune kurat!“ Ja ta süda kerkis ja pöörles vihas ilusa naise vastu, kes igat pilku armastuses nagu ära tahtis kaaluda, loodide kaupa mõeta.

„Prroh!“ puristas Madaras, „ah sina saatana võrukael! Püü! kuidas võisid ma nii loru olla!“

Siis korraga tundis ta, kuidas teda halvaks oli peetud, kuidas keegi teine selle inimeje omant peab olema!

„Hee!“ naeris ta, „see on ämblik, kes waele kärpse jeeft werd wälja imeb ja imeb, kuni kärbes jureb! . . . Saab näha, kes see kärbes on, keda see saatana inema hakkab? Jürisson?! . . .“

Ja misjuguise külma werega ta weel kõik seda ei rääkinud, misjuguised peenikesed mõttetarga arvamised . . . et mind enesest tõugata!“

Ta lõi jalaga meelepahas vastu walget kivikest, mis judinal mööda tolmust rööbet edasi weeris. Madaras astus järele ja lõi jälle jalaga kivi.

„Tõks!“ kivi weeres edasi.

„Nii, nii, nii! kurat — weere!“

Madaras astus järele ja kivi juurde jaades andis ta sellele jälle saapa ninaga kõpju pihta. „Nii, nii! Nii elatse maailmas! Kes meele järele ei ole, sellele „kõps!“ pihta ja las jooksab.

See lahutas wähe tema meele paha.

Ta südamesse tõusis nõnda mängides kange iju ka kellegile ninanipsu mängida, ka kellegi üle nii naerda.

„Naeran!“ ütles ta järsku. „Ma naeran kõige selle kupaufe üle, naeran! Pagana pihta! Niisugune uis, nii-

jugune madu!" Ta andis tubli hoobi kiivile. See lendas fraawi.

Tolmuuste jalgadega ja niijamajuguste mõttekujutustega jõudis ta koju. Ta pidi esiti ülesse minema, aga pööris ümber ja läks aida. Ta nagu ei tihkanud pärast seda jällegi kinnist tubast õhku sisse hingata.

Järsku kuulis ta enese selja taga sammusid. Ta pööris ümber ja juba eemalt tundis ta tulija ära. See oli neiu Kaafike.

Madara wiha kerkis.

"Just nüid," urises ta iseeneses, "just nüid! Hingerahu ei saa ka temast!"

"Mii hilja?!" küsis Luise mahedalt.

Madaras tundis healest juba, et neiu Kaafike mahe olla katjub, aga seda mitte praegu ei ole.

"Mis sest?"

"Taga paremaks!"

"Mis taga paremaks?" küsis Madaras. "Ma olen prii mees ja võin teha, mis ma tahan! Kas ma pean siis alati sinu sabas rippuma?!"

Kaafike oli tema kõrwale astunud.

"Mis ja muidu kuraasitad!" noomis neiu ägedalt. "Maafika emanda peale mõtlemine jäta üksna maha! Kas sa arwad, et mul filmi ei ole! Ja see ei ole ka mitte ükspuhas!"

"Mis, mis??" fogeldas Madaras.

"Lähme ja istume!" ütles neiu. Nad läksiwad lehtmajasse ja istusiwad teine teine poole laua äärde.

Luise oli nähtawalt äritud, Madaras totar ja wihane.

"Noh, lasse lahti!" käskis Madaras.

"Kaafike hakkas nutma!

Neiu lufsumine äritas noortmeest veel rohkem. Ta löi rusikaga wastu lauda ja pahaselt küsis ta:

"Luise, mis sa karjud! Mis sul on?"

Luise fargas ülesse, filjatas, ja läbi nutu fosistas ta etteheitwalt:

"Seda ma juba arwasin. Seda ma juba teadsin. Sa ei armasta mind enam! Oh, mis pean ma nüid tegema."

Ta laskis pingi peale, toetas pea lahe käega vastu lauda ja luffus.

Madaras vaatas pealt.

Seal oli nüüd naisterahwas, kes ennast ise nooremehe kaela oli wiskanud . . . ja praegu oli ta teise suust niisuguseid sõnu kuulnud, mis tema kõrwade sees weel alles põlesiwad.

Ta vaatas neiu peale, siis kõstri maja poole. Seal wilkus tuli weel. Källe tuli tüdrukut jutt meelde: Kuudit papat purjutawad wist.

„Luisse, ära lõuga, teised wõiwad kuulda!“ waigistas ta neidu.

„Laf' kuulda!“ luffus Luisse. „Laf' saawad kõik teada!“

Madaras sai selgesti aru, et see kiisujutt ja nutt oli.

„Mis nad peawad siis sellest teadma?“ küsis Madaras.

„Mis on teistel sellega asja! Ole ometi mõistlik!“

See tuli nii kuuwalt ja torkas Luisse. Ta tõstis pea ülesse, vaatas läbi hommikuse ämariku nooremehe otsa. Ta nähti pahane olewat.

„Soo, wõi nii!“ ütles ta kuuwalt, aga ennast tagasi hoides. „Nüüd oled sina, kes mind noomib, aga miks ja unetad, kui kangel meie oleme!“

„Koh, kui kangel meie siis oleme?“

„Meie oleme nii kangel, et ma sinu käest nõuan, et sa mind altari ette wiiksid!“

Ka see tuli kuuwalt üle neiu huulte. Madarale pais-tis, kuidas siin osawalt, aga wägewasti tema ümber nõõrisid koomale kistakse. Neiu walge nägu paistis ämariku seest nagu lubja kiwi . . . ja korruga tuli Madarale meelde, kui-das ta jala otsaga kiwile näkku oli löönud ja see weerenud, ja ta lõi weel. . .

„Seda ei tee ma mitte ialgi!“ wastas Madaras wastitult. „Narrus!“

Neiu waitis natufene. Ta oli nagu juba walmistatud jelle vastu, siisgi põrutas see löök teda.

Madaras tundis, kuidas kiwi weeres. . .

„Häbemata kelm!“ wiskas neiu Madarale näkku. „Ma räägin onule, ma lähen kirikherra juurde, ma räägin kõigile!“

Källe tuli Madarale isu jeda walget kiwi jalaga löüa.

„Luiſe,“ ütles ta järskult, aga kindlalt, „need on minu kontſud kõik ja muud mitte midagi! Räägid ja teistele — omal suurem häbi, ja muud mitte midagi! Mis on olnud, ſeda peame oma teada! Sa oled pahane, et ma leſe Maafikaga kõneleſin ja teda koju ſaatsin. Mul ei ole aga ſelle inimeſega midagi aſja! See on mulle wõeram kui keegi teine!“

„Heinrich!“ ſoſistas Luiſe.

„Ma ei wõi ſeda inimeſt ſallida!“ ütles Madaras niijugufe healega, milleſt neiu täiesti aru ſai, et Madara ja Maafika wahel kõik lõhutud on.

Luiſe hakkas Madara ümbert finni ja ſuuteles teda. Madaras laſtis ſeda ſündida.

„Korraga kuulſiwad nad aias ſammusi. Ruudi tuli.

Ta nähti paras poisſ olevat. Luiſe wilkſatas põſeja taha ja ſealt mööda teiſe aia äärt kadus ta koju poole.

Ruudi tuli lehthoone poole. Madaras kuulis ſelgeſti, kuidas Ruudi pahane oli ja pomises:

„Päris narr on kõik ſee wärf. Ma koputan, kedagi. Dota ja, inimeſe mõiſtatus. Kedagi! Mis tema arwab enefe olevat? Ja tema koore habe!“ . . .

Ta oli Madara kohta jõudnud.

„Do!“ hüidis ta. „Herra, noorherra Madaras on alles wärſte Jumala loodufe ſees rohilifeſ! Ja peſa üſna tühi, kus tiitſu-lind?“

Madaras kuulas wõerastades joobnud mehe juttu. Talle näitas, nagu räägiks Ruudi mõiſtu.

Ruudi wõttis Madara kõrwal iſtet.

„Kas ſa tead,“ ütles ta, „ſa oled hea mees, aga ſa oled narakas ka! Ara pahanda midagi! Ma räägin õigult. Sa oled tark mees, aga ka juur lammas. Kas ſa pahandad?“

„Ei jugugi!“ naeris Madaras.

„Haa! kui ſa naerad, ſiis ma ei räägi!“

Madaras jäi tõſiſeks.

Ruudi waatas tõſiſelt Madara otſa.

„Kas ſa tead!“ Sul ei ole weel päris mehe plaani. Sa oled päris waris alles: Sa jookſed ſelle wana naiſega, nagu waſikaga wõitu! Ah-äh-hää! Sa oled loll alles!

Mi, lillai, lillai,

Poisismehe põli :,
lillai lii!"

laulis Ruudi ja plafsutas keelt. "Kõige weidram on jee, et sul tõsi, nagu näha, taga on! Tule, lähme, elame ühes, ma tahan ju targaks teha!" Ta hakkas Madaral õlast finni ja raputas teda.

"Oh," õhtas ta siis, "ja ei saa maailma elust aru. Sa waatad nii — ja arwad, et see nii on. Oh, wennas, lori! Kõit see elu ei ole muud, kui sõnniku wedu juure Jumala kesawälja peale! Aga sina, jõe kui jaad, ja pista tasku, mis ripafil on! Siis oled aus mees peale kauba. Waata wana, minu wana: ta wõib weel noore mehe pikali juua, aga aru ei kaota. Mina mees olen nõrgem! Aga sina, sina teed ka—rs—ku—je—selfi! Mis tarwis? Mis kaju ja sealt jaad? Oh, wennas! Lollus on jee! Waata, minu wana, 60 aastat mehel selja taga, aga paastuda weel ei mõtle! . . .

Kas tuled Wolga äärde? küsis ta järsku.

"Tulen!"

„Konfides läks Ruudi edasi.

Madaras waatas temale tagant järele. „Niisugusele lähed Reimeri Helene?“ arwas ta . . . Ta jäi mõtlema . . .

Korraga kuulis ta, kuidas Ruudi jämeda healega Luije afna all laulis:

„Einst war ich dein alles hier auf Erden.

„Warum bin ich denn dir jetzt nichts mehr?“ *)

Luije oli afna lahti lütkanud ja sõnas midagi. Paul waikis ja Ruudi kadus tuppä, kuhu ka Madaras läks, juurt, pikka mõtet mõteldes. Ta lastis kõige riietega wõodisje, pani käed pea lae peale risti ja ägas.

Ta mõtted käiswad peas ringi, aga midagi ei leidnud ta niisugust, mis teda rahustaks.

„Küid pean siit lahkuma,“ ägas ta. „Siia ei wõi jääda. Siit elust on isu täis!“

*) Kord olin ma sulle kõit siin maa peal. Miks ei ole ma nüüd enam mitte midagi?

Ta kujutas enesele filmade ette, kuidas ta Maasika emandaga jälle kokku puutus, aga see teda pilkawalt naerats. Ei, seda ei jõudnud ta kannatada. Aga neiu Luise?"

Rüüd tundis ta, missuguse wea ta Raasikeselega oli teinud. Best Maasik oli temale küll näkku sülitanud, aga nüüd, kui ta rahulikumalt pisut mõtelda katsus, nägi ta, et neiu Luise hoopis madalamal seisis. Seal hakkasivad teda mitmesugused pildid ja mõttekujutused piinama. Neiu kõned mõisa elust, Ruudi kahtlased jutud, Ruudi ülewalpidamine — ja viimaks neiu ise. Kui kergelt oli see neiu ennast tema julle wislanud ja kuidas pidas ta ennast nüüd üleval! Madaras tundis, kuidas see leek teda kord nagu üle pea enese alla oli matnud, nüüd aga temale walu tegi. Ta tõusis woodist järsku ülesse.

"Mis pagan!" ütles ta, "see pole õige, see pole ilus! Mis teised teewad! Katsu minu asja! Ja mina waewlen enese kallal: ei tea, kas on hea, kas on õige, kas on ilus!? Aga kõster? Aga Ruudi? Aga terve maailm? Kui ta on suur sõnniku wedu suure Jumala kejawälja peale, siis olgu, ja üks koorem olgu minu poolt sinna juurde toodud!"

Ta wõttis enese riidest lahti ja heitis magama. Raua waewles ta aga aseme peal, enne kui uni ta filmad kinni sulgus.

Teisel hommikul nägi Madaras imeks pannes, kui rahulik Luise oli. Paistis nii, nagu ei oleks midagi sündinud. Ainult seda kuulis ta, et Luise ühes Ruudiga Riiga sõitwat ja sinna ka jääwat: Luise tahta weel edasi õppida, nüüd suwe lõpu poole ei olla tööd, nüüd olla paras aeg. Madarale oli see nii imelik kuulda, et ta seda uskuda ei tahtnud.

Ta katsus neinga üfsinda kokku saada, aga see ei lastnud seda nagu meelega sündida.

See pani Madara weel enam mõtlema.

Aga teisel õhtul enne äraminekut saiwad nad eeskojas kokku.

Nad waatasivad teineteise otja. Scalt paistis wõeras tundmus.

"Sa lähed tõesti?" küsis Madaras.

„Jah!“ vastas Luise ja natukese aja pärast ütles külmalt: „Mis on olnud, ei või enam olemataks teha. Miipalju pean ma aga ütleva: teie soo sees ei ole ausust: teie jõbte ja salgate! Teie südamed on kitsad ja nii igapäevase elu külge seotud, et teid üksnes põlata võib!“

Ta pööris ümber ja ilma et ta kordagi Madara peale oleks vaatanud, läks ta minema.

Madaras tundis, et ta Luiset rängasti oli pahandanud. Järgmisel hommikul wara seisis postwanker ukse ees. Kuudi ja Luise sõitsivad minema. Banal paaril olivad pisarad filmis, Kuudi naeratas, Madaras ka, aga ka Luisel olivad filmad wesiwad.

Kui ta Madaraga Zumalaga jättis, siis tundis see, nagu wäriwaks neiu käsi, nagu wäriwaks ta nii, nagu sellel korral, kui nad metsas wallatust tegiwad, kust neist kumbgi ära sõidu peale ei mõtelnud.

Madaral seisis kord juba keele peal: „Luise, ära sõida!“ Ta jättis aga ütlemata, ja kui Luise oli läinud, siis tundis alles Madaras, kui hea see oli.

Minult Annemann tegi, kui Madaras poodi läks, temale oma lauluga pahameelt:

„Oh patune, mikspärast ja
ku tuningat ei austa,
kes julle tuli alandlit
Ja on nii wäga armilit? Ah?!“

See unus ka peatselt jälle.

28.

Madaras tundis suurt kergitust, et ta neiu Kaasikeseft nii hõlpsasti lahti oli saanud, kuid rahuliseks ei wõinud ta mitte saada. Tal waewas süda ifka ja alati sees, kui ta kõige selle peale hakkas mõtlema, mis nende wahel oli olnud. Ta märkas wäga hästi, mis Luise ära oli läinud. Aga niisama, nagu Luise ära wõis minna, niisama wõis ta ka jälle ühel ilusal päewal tagasi tulla ja mis siis ette wõtta?

Siis oli viimane lugu pahem kui esimene! Kas veel Luisse oma armastust temale kingib? Wisti mitte. Siis astub Luisse tema vastu ehk teistiti üles. Aga asi wõis veel hullumaks minna: Luisse wõis ju kättemaksmise peale ka mõelda.

Küsiuguste piinawate mõtete all elas Madaras.

Ta pidi küll esiti koha ka oma wanemate poole sõitma, aga ta ootas Kuudi kirja ja sellepärast jäi ta ootama.

Pikk oli see aeg oodata. Kõster oli wälimise tööga ametis, emand talitas, nagu ennegi, ja Madaras oli üsna üksinda.

Enne oli ta veel emand Maasika pool käinud, aga nüüd oli see tee ka lõpetatud. Kuidas veel?! Oma nägugi ei tihendanud ta emand Maasikale näidata.

Aga ka siin leidis Madaras enesele veel teed: Ta läks nooremate kooliõpetajate juurde külasse ja sealt edasi tuttawate poole. Ka mõlder Heimer ei jäänud vaatamata.

Kui ta nädali pool-teise järele koju tuli, oli tal kaks kirja ees: üks Kuudi poolt ja teine Mudila walitseja Kure käest, kes teadustas, et herra koju on tulnud ja temaga rääkida soowib.

Kuudi sõnum oli rõemustaw: koht oli saada, aga sinna läks head soowitust waja, nimelt waimulikur walitsuse poolt.

Madaras mõtles ja kaalus. Siia edasi jääda tundis ta wõimatu olevat. Mis teha?

Ta hakkas kõster Arnifaga sellest asjast ääri-weeri mööda kõnelema.

Kõster jaatas ja neetas, aga õiget otjust ta ei annud. Teda nähti ka mõllewat.

„Kas teil siis tõsine nõu siit lahkuda on?“ küsis ta.

Madaras puikles. Ta seletas, et tal küll raske on lahkuda, aga parema, iseseiswa koha pärast peab ta minema ja pealegi nõuda seda elu.

Kad läkfiwad kahetesi aeda.

„Kuulge, noor sõber,“ ütles seal Arnifas, „mul on teie käest midagi tõsist asja küsida, enne kui meie selles asjas otsusele saame. Kuidas on teie olet Luisse vastu?“ Ta jäi Madara otsja vaatama.

Madaras jäi ülitõsiseks. Niisugust küsimist ei ootnud ta mitte kõstri poolt. Kas nüüd lõik üles tunnistada? Ta kahtles. Seal leidis ta hea tee.

„Kas Luije ise sellest rääkinud ei ole?“ küsis Madaras.

„Ei midagi!“

Madaras vaatas kõstri otsa, nagu tahaks ta näha saada, kas kõster tõesti mitte midagi ei tea. Kui ta aga neis filmades tõesti mingisugust kavalust ei näinud, siis ütles ta:

„Jäägu see, herra Arnikas, meeste wahela, aga just Luije pärast pean ma enesele teist kohta otsima, et“ . . . Wana ei lastnud teda enam edasi rääkida. Ta hakkas kabe käega tema käest finni ja raputas seda.

„Jumal olgu teiega, mu noor sõber!“ õnnistas ta Madarast. „Jumal õnnistagu teid! Olge julged, ma olen veel wana Arnikas, küll meie tunnistuse saame, mis tunnistus on!“

Madaral käiswad soojad hood üle ihu. Ta süda peksis sees . . . ta mõtles selle peale, kui kena laps Reimeri Helene oli.

Hea meele pärast läks ta veel selfamal päeval wana Mudila baroni juurde.

Baron wõttis teda niisama lahkesti vastu, nagu ennegi, kuid ta hakkas kohe noort meest noomima, et see mitte jeda täitnud ei olnud, mis ta lootnud.

„Koh,“ küsis ta, „kuidas teie selts ka elab?“

Madaras jutustas ja kaebas. Baron kuulas hoolega.

„Teie käite wiltust teed!“ õpetas ta. „Miks wiskasite teie meie mõisa-mehed selfsist wälja!“?

„Ei olnud midagi teha!“ wastas Madaras.

„See ei ole õige töö,“ taples baron. „Inimene ei tohi nii äkiline olla. Teie oleksite pidanud jeda meeles pidama, mis ma teile nimetasin: tehke nende filmad lahti, aga teie ajate nad selfsist minema! Seda ei tohi teie mitte teha! Nüüd aga palute seal ja tantsite. Kas see on kellegi mehe töö?! Ja Rümpler on ka teie auliige!“

„Jah!“ wastas Madaras filmi maha lüües.

„Ja nüüd tahate, et ma pean oma maja niijuguise pudrukeetmise kohaks lubama?”

Madaras hakkas seletama, kuidas üleüldise kasu pärast jeda siin tegema peab ja kuidas teist teed ei ole. Ta kaebas, kuidas kõik raskendatud olla.

„Soo!” naeris baron, „kui see töö nii halb on, siis tõmbame sellele kriipsu peale! Rumal mees on, kes targemat tööd teeb, kui ta saab! Üleüldse pean ma ütleva, et ma hästi järele ei mõtelnud, mis ma sel korral lubasin. Ma olen karaskuse asja nüüd sügavamalt järele uurinud ja näen, et jeda asja teisest otjast aetakse. Teie töö on asjata! Teie ihute ise nuge terawaks ja lõikate ise terawate nuga-dega ja annate ka laste kätte ja ütlete: „Urge võtke nuge pihku, need on terawad, see on väga kahjulik, kui teie näpude sisse lõikate. Seda nuga võib ainult siis kätte võtta, kui teie juured olete ja siisgi ettevaatusega. Aga teie jätate ise noad lahtiselt laua peale ja vaatate kõrwalt, mis lapsed teevad. Seal tulevad aga lapsed ja võtavad noad ja lõikavad näpud kõik veriseks.

„Roh,” küsis baron, „kas saate aru?”

„Jah!”

„Roh, kui asi nii on, siis tuleb julgust mujal lugeda. Mitte lastele, vaid neile inimestele, kes nuge ihuvad ja neid laste ette laua peale jätavad. Laste hing on sellest juüst puhas, kui nende näpud verised on. Teie töö on teie võimu piirist väljas. Niijuguise tühja töö kaasaitaja ei taha ma mitte olla. Ma luban oma tühja kõrtsi „Põllumeeste seltsile!”

Madaras tegi juured filmad. Ta punetas, isegi ta kõrva lestad olivad palavad.

„Lubage, austatud baroni herra, ma pean siin, kui teie nii lahke olete, pisut seletama!”

„Seletage, seletage!” käskis baron ja jäi kuulama.

„Ta on küll nii, nagu auline baroni herrad rääkisiwad”

„Jätka rääkis!” parandas baron.

„Jah, nagu baroni herrad rääkisiwad,” seletas Madaras, ilma et ta baroni paranduse mõttest aru oleks saanud.

„Mitte rääki siwad,“ pahandas baron, „waid rääki si! Herra Madaras, nii on wist õigem?“

„Jah,“ seletas Madaras. „Aga juur tähendus on ka inimese karakteri kaswatusel. Sellest ei ole küllalt, et inimesed mitte joomastawaid jookisid ei saa, waid et nad sellest ije eemal hoiawad!“

Baron tegi naerulise näo.

„Teie olete kuulnud jeda Gesti wana õpetuse sõna: „Ira seo koerale worsti kaela! Mikspärast? Sellepärast, et ta selle ifka ära jõõb. — Ja nüüd tahate jelles mõttes inimesi kaswatada: teie seote neile wiina kaela ja ootate, et nad üksford nii kangeks saakswad ja mitte jeda enam jooma ei hakkaks! See on raske kunst, mida üksnes tsirkuse loomad wälja jõuawad pidada. Kas teie tahate siis terwet ilma tsirkuseks teha?“

Madaras oli wait.

„No jah,“ seletas baron edasi, „ajage oma asja edasi, kui tahate, aga, nagu ma ütlesin, ma annan oma kõrtsi „Põllumeeste seltsile“ ja teie wõite ka jeda tarwitada, kui see nendele tahtsufeks ei ole. Ma olen walitseja Kurega jeda asja läbi rääkinud ja tema pani selle plaani ette. Ma olen sellega wäga nõus. Ega teil selle wastu midagi ei ole?“

„Ei ole!“

Baron tõusis ülesse ja andis märku, et nende jutt lõpetatud on.

Madaras tõusis ka üles ja jättis Jumalaga. Nibe naeratus lehwis tema punetawal näol.

„Soo, soo! Wõi nii! Wõi naa!“ ohtas ta. „Mii lähed maailma au ja ilu! Oh ja Kure wõrutael,“ kaebas ta. „Wõi nõnda toimendatakse maailmas asju!?“ „Kui asi meele järele ei ole, siis maha ja jalg kaela peale!“

Ta jõudis Mudila kiriku alla. Taja puhus tuul kõrgel kuuskede latwades ja see tasane puhumine pani puud kohjema, mis äritawalt Madara peale mõjus.

Ta istus üsna kiriku ligi puu alla istme peale maha.

Warsti jai aasta juba möõda, kui ta siia oli tulnud. Temal seisis filmade ees, kuidas ta siia oli tulnud, siinset

elu näinud, kuidas ta oma tahtmistega ja soovidega ette oli astunud

Talle tuli tema endine ametiwend Jürisson ja tema kõned meelde, kuidas Jürisson tema vastu oli hakkanud töötama, siis korraga nõusse heitis ja niisama ruttu ta põgenes . . . Emand Maasik

Noormees katsus kõigi neid nähtusi ritta ajada, neile toetuse punkti anda, aga kõik läks sassi, nagu oleks palawil tema aju waewanud.

„Oh!“ lõi ta wiimaks käega. „Istu teise kufile ja lase sõit jookseb!“

Ta tõusis ülesse, ringutas, nagu tõuseks ta unest ja saunmus koju poole.

Uudishimuga küsis wana Arnikas, mis wana baron rääkinud. Madaras seletas.

„Teha ei ole enam midagi!“ lõpetas ta. „Peaksin ma aga peajema!“

„Eks ma ütelnud, noored mehed,“ ütles Arnikas, „teie tahate targemad olla, kui meie, wanad inimesed. Seda kõike ei oleks sugugi tarwis olnud. Teie, Jürisson, kõik, kõik oleksiwad wõinud rahulikult elada! Aga kust? Ei! Kust nemad!? Nemad tahawad targad olla, nemad tahawad rahwast walgustada, nemad on uued mehed! Seal ta nüüd on! Regi liiwa peal katõõks! finni; lähe mitte kuskile! Muudgu wana Arnikas awita jälle! Kas tead“, ütles ta salaja, „ma nimetasin ta ääri-weeri mööda wana Rümplerile teie koha-wahetuselt? Eh-hee! Misjuguised juured filmad ta tegi! Ma rääkisin tunnistusest ja nõnda edasi. Küll sai aga kurjaks. Ma hakkasin seletama, et seal midagi paha ei ole, et see nõoremehe jõu, niisuguse jõu, mis üle aru on, wäljateemine on ja et see ikka parem on, kui halba teha! Ta jäi wiimaks mõilema, wiimaks läks nagu üsna naerule ja wiimaks käskis ta teid enese juurde tulla! Ma nimetasin weel otja: niisugust just tuleb soovitada, sellel on jõudu!“

Madara lootus hakkas tõusma. Teisel päewal läks ta äritatult Rümpleri poole. Ta hing üsna jäi rindu finni, kui ta oma palwet avaldas. Rümpler oli oma seentooli

wajunud. Ta piff nina kattis üle poole torusse aetud moffasid ja ta wanad filmad waatafiwad kawalalt.

Paistis, nagu tunneks jessel filmapilgul wana Rümpler oma täit jõudu, oma wäge! Üks ainumane sõna, üks ainumane furd fulge tindi sisse kasta — ja sellest oleks küll, et noort inimest maha juruda, ilma kohata jätta.

Ka Madaras tundis seda, mis Rümpler jõudis, mis ta wõis.

Ta seisus alandlikult Rümpleri ees, nagu patukahjateja. Rümpler ei pakkunud nooremehele mitte istet.

„Mis tunnistust wõin ma teile anda?“ küsis Rümpler. „Teie töö on nii kesine, nii segane, et ma teid mitte soovitada ei wõi!“

Madaras tegi enesele weel alandlikuma näo ja ohkas.

„Kõrgeauline õpetaja herra!“ palus ta, „ma olen ainuli head tahtnud, ainult selle poole olen ma püüdnud, mis hea, mis kaunis, mis armas, mis lõbus on. Ma ei ole mitte rikkuda, waid ehitada tahtnud!“

„Armas noormees!“ ohkas Rümpler, „need sõnad on mul tuttawad. Mendega teie mind ei liiguta! Ma tunnen juba seda head ja armast, fuhu poole teie tõttate. See ei ole mitte see, fuhu poole apostel sõuab! Aga nüüd on niisugune aeg katsumiseks saadetud, kus igaüks, kellel juu põigiti nina all on, efsitada, rahwast efsitada wõib. Nüüd on see aeg, millest kirjutatud seisab: Mad saawad ütlemä, et Kristus on siin ja Kristus on seal . . . See on katsumise aeg! See oli ka teie katsumise aeg. Kas teie tunnete oma töö tühjust?“ küsis ta siis.

„Tunnen!“ ütles Madaras tafa.

„Ja see on teie õige otsus!“

„Jah!“

Rümpler wõttis fule. Ta waatas weel furd uuriwalt nooremehe otsa . . . ja fulg ribises paberi peal.

Madaras hingas rahutumalt. Ta süda peffis, nagu wafar. Ta tundis, kuidas see süda nagu saatust temale sepitses.

Rida lüfiti rea kõrwale ja warsti oli nimi ja kiriku pitsar all.

Weel furd waatas Rümpler noore mehe otsa.

"Iga kord," ütles ta, "kui ma tunnistust kellegile annan, siis waatan ma ta kui rahalaenaja otsa. Kui ma näen, et see inimene tõesti seda wäärt on, et mul sellest kahju ei ole, siis annan ma temale. Ma usun, et teie mu usaldust kurjasti ei pruugi ega mu ausat nime ei teota!"

"Ei!" ütles Madaras ja wõttis tunnistuse wastu.

Ta kumardas sügawasti. Wana pakkus kätt. Madaras läks. Weel ukse pealt nägi ta wana Rümpleri kaju, see istus leentoolis seljakil wastu tuge . . . Madarale paistis, nagu istuks seal suur suur rott. Külma wärinad käiswad temal üle selja.

Alles tee peal wõttis ta tunnistuse ja luges:

"Koolmeister Heinrich Maddaras teenis Mudila kihelkonna koolis septembrikuust 189 . . . — 189 . . . mailuuni. Kõigis oma töödes näitas ta suurt hoolt ülesse. Waimlises elus tundsin ma teda kui ausat ja usinat töömest ja rahwalalgustajat, kes oma eeskujuga elu püüab parandada. Ma wõin teda kui wäga head kooliõpetajat soowitada.

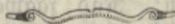
Mudilas, 24. juulil

W. Rümpler,

189 . . .

kohaline kirikuõpetaja.

Madaras pidi rõemu pärast hüppama hakkama: selle tunnistusega wõis igalt poolt kohta saada.

29.

Wallamaja juures jaalis oli piduland ülewäl, mille ümber jälle kord Mudila mehed wiibisiwad: Madaras pidas lahkumise pidu. Ususiwad seal jälle needsamad isikud, kes alati koos oliwad, puundusiwad ainult emand Maasik, Kaasike ja Zürisjon, selle asemel oliwad aga mõni wallakooliõpetaja ja paar karstuse seltsi eestseisuse liiget kutsutud.

Suur laud nõretas külmadest toitudest, mille seast pudelid oma kaelaehetega ja nimekirjadega toredalt wälja paistsiwad.

"Palun lahkelt suu pärast lasta olla!" ütles Madaras

ja palkus wõerastele seda ja teist. „Balun kõiki nagu kodus olla! Ma olen kariklaste kui ka teiste eest hoolt kannud.“

Rõemja meelega häwitati toitufid. Sööd läks jõogi järele, kuni magus toit šampanjeriga tuli, jesi Madaras ei tahtnud mitte niisama lahkuda. Madaras tahtis näidata, et ta pidude pidamist tunneb, neid näinud on. Wana Arnikas kõlistas: ta tahtis lahkumiseks midagi ütelda.

Waihus.

Arnikas tõusis ülesse. Ta kõhatas, tegi tõsise näo. Ta waade awaldas kurbdust ja tähtsalt hakkas ta peale:

„Armas sõber Madaras; armsjad sõbrad! Meie teame kõik, mispärast meie siin oleme. See on rõemus, aga ka kurb tund: rõemus herra Madarale, kes uue koha peale ruttab, kus suurem töowäli teda wotab, aga kurb meile ja ka temale, et meie lahkuma peame, iseäranis meile, et meie niisuguse tubli tööjõu peame kaotama, nagu meie sõber Madaras oli! Ma pean ütleva, et mul sinust — luba mulle, et ma Madaras sinule jina ütlen, see on mulle armsam, kui meie kui sina-sõbrad lahkume — et mul sinust wäga kahju on. Sinu tublil õpetusel edenes meie kooli-elu. Kellegist ei pidanud ja ennast uhkemaks, ja püüdsid kõigiga heasti läbi saada! Ma kutsun Jumala õnnistust, kui kiriku teener, sinu peale ja soowin, et meie kõik sellele tublile noorele mehele „Da elagu!“ laulame!“

Klaasid löödi kokku ja kolme kordne „Da elagu!“ kõlas mürisedes wallamaja jaalis.

Nüüd tõusis Madaras, klaas pihus, püüsti:

„Tõsine kurbdus on mul südames, kui ma teist, kallid sõbrad, lahkun! Inimene ei ole aga saatuse tegija, waid Kõrgem. Selle saatusel pean ma siit lahkuma. Temale olgu au ja kiitus. Aga luba mulle, wana armwäärt Arnikas, et ma sind ja sinu peret kõige pealt tänan. Nagu Jakob, tulid ma tee pealt, reisitepp käes, sinu katuse alla, kus ma tõsist rõemu ja elutarkust sinu osawatelt huultelt olen saanud. Ma ei taha seda mitte nimetamata jätta. Sina oma eeskujuga oled mind nõnda waimustanud“ . . .

„Brawoo!“ kirjendas Annemann ja plaksutas käsa.

„Sina oma eeskujuga,“ kõneles Madaras edasi, „oled

mind nõnda waimustanud, et sinu kaju mulle waimu sisse on wajunud. Ma joowiksin, et ma ka niisuguseks wõiksin jaada, nagu sina. Elagu Arnikas ja tema pere kawa, kawa, et tema Mudilale walgustuseks jääks. Ühes sellega kufjun ma sõpru üles sõbra Arnikale ja tema perele „Mad elagu“ laulma!

„Kaasikesele ka!“ hüidis Annemann, kes üsna rõemus näitas olewat.

„Ja muidugi!“ naeratas Madaras.

Ja jälle kõlas tutaw soow-laul üle jaali.

Mehed oliwad rõemjad. Naer ja jutu kõmin täitis tuba. Seal tõusis keegi walla kooliõpetajatest ülesse.

„Austatud herra Madaras!“ hakkas ta wärijawal healel peale. „Ma räägin karstuse jelsi nimel!“

„Soo! nüid tuleb jee wana paras!“ aitas Annemann kõrwalt, kus juures ta hirwitas.

Seda paluti wait olla.

„Meie teame igauks,“ seletas kooliõpetaja, „mis suur tähendus sellel ülitähtsal asutusel siin pimedas nurgas“...

„On!“ hüidis Annemann.

„Ole ometi wait!“ palus kõster Annemanni.

„Kooliõpetaja jäi pisut peatama, siis kõneles ta edasi:

„See jelts siin on kui kalju meres, mille wastu tornist ülesse aetud mäsfawad maru lained oma tööd teewad, aga ta on kalju peale ehitatud ja ta saab wõitjaks jääma, sest nagu looduse seaduse sisse pandud kõige kõrgema wägewamal soowil ja ette ära määratud juurel tarkusel, mis algusest on olnud, ja kui meie terve looduse peale waatame, siis terwest taewa laotuse ruumist läbi käib, nii et meie seda tuttawar asja üsna imeks peame panema, et meie enne seda tähele ei ole pannud, kui meie selle peale wartame ja mitte oma filmi kinni ei taha pitsitada, nagu mitmed seda teewad, kes weel walgustatud ei ole, ehk nii kui ütelda wõib, kes oma fifemise elu täiuses weel oma Jumalast ülesse märgitud saatust ei ole mõistnud ära määrata“...

Kooliõpetaja kõhatas.

„Ta elagu!“ sosistas kaupmees.

Kõneleja hakkas aga uuesti peale: „Nagu ma juba üleval seda nimetasin, et inimene ei või mitte, nagu meie Õnnistegija juba omal ajal tähendas, küinalt waka alla panna, waid ta peab seda jala peale panema, et ta kõigile paistaks, kes majas on, nii ei ole ka herra Madaras oma küinalt mitte lastnud paigal seista“

Laudfond hakkas suure healega naerma, nii et kõneleja ije ka ühes pidi naerma.

Madaras läks näost punaseks.

„Sest teie olete meie karstuse jeltfi ajutanud,“ kõneles kooliõpetaja edasi, „ja ei mitte üksnes ajutanud, waid ka ta hing olnud ja tema elusse tooja, jelt enne ei teadnud meie sellest mitte, ja kui meie ka teadsime, siis oli see meie tundmata, jelt et meie ei tunnud . . . ja kui meie nüüd kõige selle peale tagasi waatame, siis . . .

„Laulame Madarale „Ta elagu!“ wiskas Annemann jekka, kelle rõemu tuju üle piiri hakkas minema.

„Ja, jah,“ kinnitas kõneleja heameelega, „ma palun herra Madarale „Ta elagu!“ laulda, jelt niisugune mees, nagu herra Madaras on, on jeda wäärt, et temale jeda lauldakse, jelt“ . . .

Rohkem ei saanud ta rääkida, jelt teised, kellele see jorutus wastifuks läks, hakkasiwad kõik laulma. Hea tuju ajus kõigis.

Madaras ei arwanud tarwis olevat selle peale pikalt wastata, ta soowis jeltfile edu ja lastis terwet jeltfi elada.

„Dodate, odake! Ma räägin!“ hüldis korraga kaupmees.

Kära jäi wait.

„Pea parem suu!“ hoiatas kõster, „ega sa ikka midagi mõistlikku ei üttele!“

„Pidage, pidage, herra Arnikas!“ palus Madaras, „laste herra Annemann kõneleda!“

Annemann tõusis püsti, waatas pilus filmadega laudfonna peale ja ütles:

„Siin need kelmid istuwad,

„Teised teise pingi peal.

„Teine teist nad wahiwad . . .

jellepärast laulame meile ja neile kõigile: „Meie elame!“

Suure, laia, lameda healega hakkas ta peale:

„Me elame“ : , :
ning teised ei saanud ka muud kui laulsiwad ühes.

Söök lõppis. Madaras hakkas Jumalaga jätma. Kõster musutas teda südamest ja soovis rõemust elu.

Madaras lahkus. Postwanterootas juba.

Üleüldise „hurra“ ja „elagu“ hüüete kõlal astus Madaras wantrisse. Hobused tõmbasiwad, ja Madaras weeres Mudilast kaugele, kaugele.

30.

Talwe oli juba jälle kätte jõudnud. Jõulud oliwad ligi. Uued jõud töötasiwad juba Arnika abilistena koolimajas. Näitas, nagu ei oleks Mudilas mitte midagi niisugust sündinud, mis tähelepanemise väärt oleks olnud.

Keiu Luise puudus aga ikka weel kõstri majast. Juba sügisel pidi ta kodu olema, aga ta ei täitnud oma lubadust.

„Kirjutab nii wähe!“ kaebas kõstri emand, „ei tea, mis tal ometi wiga peaks olema?“

„Oh, temal on nüüd parematelegi kirjutada!“ naeris kõster.

„Ka Madaras ei kirjuta midagi!“ kaebas emand.

„Mis ta siis nii peab kirjutama?“ rõemustas kõster.

„Dota ikka, wota!“

Ja nad ootasiwad.

Üsna Jõulu ees tuliwad kirjad Ruudi ja Luise käest. Ruudi kirjutas ühest ja teisest, aga Madarast mitte sõnagi.

Wanad raputasiwad pead.

Luise teadustas aga, et ta warsti koju tuleb.

Viimaks üsna Jõulu ees tuli ka Madara käest kiri.

Kõster luges ja tegi juured silmad ning sülitas. Emand luges ka, lõi kahte kätt kokku ja küsis:

„Aga mis Luise ütleb?“

Siis lugesiwad nad weel kahekesi ja waatasiwad teine teise otsja ja raputasiwad päid.

Kirja pani kõster lauakasti.

Kui paar nädalit enne jõulu Luise korraga loju jõudis, siis oli wanafeste imestus veel suurem! neiu Luise oli kahtvatu ja otja lõppenud.

Näitas, nagu oleks tal midagi raskest läbi elada olnud.

„Issand Jumal, mis sul wiga on olnud?“ küsis emand.

„Heldefene, kui waewalise näoga ja oled!“ hädaldas köster.

Luise katsus naeratada, aga see ei läinud hästi. Ta wastas, et ta wäga raskesti haige olnud.

„Mis wiga see oli?“ küsis emand.

„Tohtrid isegi ei teadnud!“

„Kaks juurt silma jäänud ainult järele!“ arwas köster.

Luise katsus jälle naeratada.

„Heldefene, Luise, sul hammas ka eest ära tulnud!“ märkas emand.

„Ei saanud uut ajemele panna!“

Emand kahetses ja jooksis veel nii karmesti, kui wanad

jalad lubasiwad, kööki, et Luisele sooja jõöki muretseda.

Köster käis aga mööda tuba ja mõtles raskest mõtet, miks Luise nii otja oli lõppenud.

Luise oli aga ennast korraldama läinud.

Warsti oli thee laua peal. Ka noored abilised tuisuti alla.

„Uued abid: Tungel ja Wägisjon!“ esiteles köster.

Luise waatas tõsijelt nende otja. Näitas, nagu ei

teaks ta sellest midagi, et Madaras ära oli läinud.

Isuti laua äärde.

„Luise on nii haige olnud!“ hakkas aga emand jälle peale.

„Ah, jätke ometi minu haigus,“ tõreles Luise, „rää-

fige parem midagi rõemjamat. Kuidas siis ta Mubila elab?“

„Küsi aga,“ käskis köster, „küll mina wastan!“

„Kus Jürisjon on?“ küsis Luise politikalijelt.

„Jürisjon on linnas; awanud raamatupoe ja kaupleb

nüüd, kas küll jaab!“ wastas köster.

„Ja mõtle ometi!“ awitas emand kõrvalt, „ta wolla

naisemees. „Kas ja wõid arwata, kelle ta wõttis?“

„Kelle ta wõttis?!“ naeris köster. „Parem küsi: kes

tema wõttis?“

„Wist Maafika emand!“ hüdis Luise.

„Ja-ah!“ seletas köster.

„Mõtke ometi,“ kõneles emand, „inimesed teavad rääkida, Maasika emand ütelnud ühel päeval: „Küid lähen omale meest kosima.“ Sõitnud linna, läinud Jürissoni juurde ja ütelnud temale, et ta teda enesele meheks tahta saada. Ja Jürisson võtnud vastu!“

„Wana Annemann räägib, et laulatamata elama,“ teadis kõster ütelda, „minna niisama küll!“

Kõik hakkasivad naerma.

„See on wana Annemanni lori,“ arwas emand, „ei tea, kes neid jedawiisi elada lasseb!“

„Aga see on nii tema moodi!“ kinnitas Luisse.

„Aga mis teeb karstuse selts?“ küsis ta uuesti. Ta südame peal kipitas nagu midagi.

„See on sootumaks wafka!“ wastas kõster. „Herra andis kõrtsi nuele põllumeeste seltsile ja karstus kolab mööda küla. Paar poolearuga wallakooliõpetajat ajawad seda weel edasi ja sõimawad seal ristiinimesi. Keegi mõistlik sinna ei lähe. Aga üle kihelkonna on tants moodis ja wana Kümpler hakkab tantju nüüd niisama kaotama, nagu enne küla kiigesid!“

Kõster puhkas.

Luisse hingas raskelt. Ta jüda peffis sees. Ikka ei seletanud küsitaw, kus Madaras oli jäänud.

„Kus Madaras on nüüd?“ julges Luisse wiimats küsida.

„Kas ja ei teagi?!“ imestas emand.

„Ei!“

„Emand waitis.“

„Madaras on Wolga ääres kõster-kooliõpetaja. Ta sai jealt meie Ruudi sooritusel koha ja mängis teisele ilusa tüki!“ seletas kõster.

Luisse oli kahwatu. Ta käed nagu wäriješiwad.

„Mõtke ometi,“ kaebas emand, „ta võtnud meie Ruudi endise mörtsja Helene Keimeri ära, ja weel nii salaja, et meie alles paari päewa eest sellest kuulda saime. Ta sai rikka naise! On aga ta tüdrukud!“ lisas emand otja.

Luisse kuulas hinge kinni pidades. Ta huuled wabiješiwad, ferged tõmmatjed wäristasiwad neid. Tal oli halb noorte meeste ees olla. Kõigest wäest katjus ta enese loomulise hoida.

„Mõttele ometi, kui häbemata ta nüüd on: mis ta nüüd papile kirjutab! Just nagu mõni palwe-wend! Papi, too see kiri ära!“ käskis emand.

Köster läks kirjutuse laua juurde ja wöttis seal laua-kastist kirja wälja.

„Säh, loe!“ pakkus köster kirja Luissele.

Luije ei tihkanud praegu jeda pihku wotta.

„Eks loe ise!“ soovis emand.

Wana wöttis kirja ja luges:

Armas ametiwend Jeesuses!

Palun wäga wabandada, et ma oma elust enne ei saanud kirjutada. Waim oli küll walmis, aga liha oli nõder. Nüüd aga ei taha ma kauem aega wiita. Mul on juur igatsus jälle kord waimus Sinuga ja Sinu armja perega kokku jaada.

Ruidas elate seal aujas Mudilas? Mis teeb minu tärskuse selts? Kas ta õitseb? Ma soowin südamest, et see hea seeme, mis seal külwatud, kaswaks ja wilja kannaks!

Minu, parem ütelda — meie, elame Sumala armust üsna kenasti! Palun wabandada, et ma jellest enne sinna-poole ei teatanud, sest see on nii kodune asi: ma olen 20. oktobrist õnnelik naijemees. Mu naine on Helene Reimers.

Ärge pahandage, et ma kaartisid ei saanud. Meie tegime ruttu, sest aeg oli kassin.

Muidu olen ma üsna õnnelik: Sumal on mind wäga armastanud. Kui ma kõige jelle hea peale mõtlen, mis Ta mulle on teinud, siis pean küll wäga Jakobiga hüidma: „Isand, ma ei ole midagi Sinu heategemiste wastu, mis ja oma julajele oled näitanud!“ Näha on, et Sumal oma armu palet minu kohal hoiab, sest tõesti on see kõit selge arm ja heldus. Ma ei tea mitte, mis head ma olen teinud, et mu käsi nii hästi käib: ilus rikas naine, keda ma südamest armastan ja kes mind kallits peab, ning koht toob ka umbes 1000 rubla sisse.

Teid kõigi Isjanda armu hooleks jättes soorwin Teile ja Teie kallile perele palju südamelisi tertwiseid!

Teid südamest armastaja ja Teid palwe kätel alati kandja

H. Madaras,

kõster-koolitõpetaja.

NB. Hiljuti lugesin ma lehest sõnumi: „Mudilast. Wiimajel karstuse koosolekul tehti otsuseks jälle lord suuremat pidu endises kõrtsis toime panna. Selts walmistas hoolega pidu wastu. Pidu eeskawa oli tõesti rikkalikult kokku seaditud, aga kahjuks oli osawõtmine wiimajest pidust koguni wähenenud.“ Wist ei ole meie rahwas Mudilas weel nii kaugele kaswanud, et nad waimliseft lõbust oja mõistaksiwad wõtta ja karstuse asja edendada! Tuline kahju!

Seesamane.

„Marufael!“ sõimas kõster ja wiskas kirja-Luise ette laua peale.

Luise tundis, kuidas ta wärises. Ta filmad ei näinud hästi, kõrwad mühasiwad. Ta tundis, nagu liiguks terwe kõstri tuba kõige oma asjadega, nagu julaksiwad nad kokku üheks pudruks, mille sees inimesed ja asjad weerlesiwad, nagu solgipangis leiba tüfid, kui perenaine neid ümber segab, ei sigade ette wiia. Luise tundis, kuidas tema ise ka seal sees weerles ja keerles. Selle weerlemise sees nägi ta, kuidas ta kannatas, kannatas jedawiisi, kuidas ehk harwa inimesed kannatawad. See oli kõik selle inimeje pärast ja läbi, keda ta küll põlgas, aga kes mitte nii häbemata ei tohtinud olla, et weel sinna majasje jedawiisi kirjutada, nagu ta kirjutas.

Ta waatas onu otja. See sõi parajasti juure juuga wõileiba. Tuba pidi ta kiskendama: „Onu, see on sinu tõsine koolipoiss!“ aga ta heal oli kurgus kinni.

Ta filmad wajusiwad paberilehe peale. Sealte wirwendasiwad sõnad wastu: „Ma ei tea mitte, mis head ma olen teinud . . . ilus rikas naine . . . keda ma . . .“ Wiha wilkus Luise filmist.

Siiis löi ta kibedalt naeratama, äratulnud hamba koht paistis huulte wahelt wälja, jalaja wõttis ta kirja ja noorte

meeste peale waadates, kes rahulifelt theed jõiwad, nagu oma tööd nende eest warjates lastis ta selle nagu kogemata, nagu tähelepanemata, theemasina kausi wee sisse, nagu ei oleks selles kirjjas midagi niisugust, millel rohkem wäärtust oleks olnud, kui pesu wee sees liguneda.

Uga ifka weerlesiwad lauas istujad Quise filmade ees edasi, nagu panges folgi tüfid, ja et oma halbdust mitte paista lasta, küsis Quise naeratades:

„Nii on Mudilas kõik wana wiisi?“

„Kõik wana wiisi!“ wastasiwad emand ja kõster teine teise järele — ja naeratasiwad ka, mille jekka ka noored mehed oma kiitwat head meelt, nagu kinnitujeks lisasiwad, kus juures nad pooltorus mofkadega kollaka jätendawa wedelikku peale puhusiwad.

Quise waatas noorte inimeste peale, kelle magus naeratus temale nii meeldis. Kõik näitas jälle nii endine olewat, ainult näod oliwad teised. Ja see tuttav tundmus, see ergutas teda. Ta lõi uhkelt oma norgu wajunud pea ülesse, nii et pisukesed lokid tema otsaesisel wärisewad, nagu puistaks ta nende otsjadesst wiimased mälestused wälja.

Ta hakkas magusamini naerma. See ei olnud mitte kahjurõem, mitte kadedus, see oli see tundmus, mis kütt siis tunneb, kui ta näeb, kuidas rebane, mis juba pidi lõksu oli langenud, nüüd sealt enese lahti oli kiskunud ja üle pea kaela jooksmata pistnud, ilma et ta kordagi tagasi oleks waatanud, ja jahimees naerab ja sülitab, wannub, aga ometi naerab, mitte wiha, mitte rõemu pärast, waid jellepärast, kuidas rebane nii suure waluga jooksta wõib, et aega tagasi ka ei ole waadata.

See naeratamine tegi ka Arnikale head meelt ja arwates, et just tema sõna seda oli teinud, ütles ta weel kord:

„Mudilas on kõik wana wiisi!“

